

თამარ ოთხმეზური

მაქსიმე აღმსარებლის

Ambiguorum liber

ქართულ მთარგმნელობით

ტრადიციიანი

თბილისი

2016

ადრექრისტიანული საეკლესიო მწერლობის უდიდესი წარმომადგენლის, მაქსიმე აღმსარებლის *Ambiguorum liber* ძველი ქართული მწიგნობრული ტრადიციისათვის კარგად არის ცნობილი. მისი ნაკვეთები წარმოდგენილია ექვთიმე ათონელის მიერ ნათარგმნ კომენტარულ ნაშრომში „თარგმანებაჲ ძნიად გულისჯმისსაყოფელთა სიტყუათა“, რომელშიც განმარტებულია გრიგოლ ღვთისმეტყველის „შობის“ საკითხავი. *Ambiguorum liber*-ის ფრაგმენტები დასტურდება ასევე XII-XIII სს. კრებულში (A-52); თარგმანი ეკუთვნის გელათის მწიგნობრული სკოლის ანონიმ მწიგნობარს.

წინამდებარე ნაშრომში წარმოდგენილია გრიგოლ ღვთისმეტყველის „შობის“ საკითხავისა და *Ambiguorum liber*-ის ნაკვეთების შემცველი კომენტარის ექვთიმესეული თარგმანის დიპლომატურ-ინტერპრეტაციული გამოცემა (ეფუძნება ხელნაწერს *Ivir. geo.* 68, X ს.-ის ბოლო), ასევე *Ambiguorum liber*-ის ფრაგმენტების გელათური თარგმანის კრიტიკული გამოცემა.

გამოკვლევაში შესწავლილია თარგმანთა თავისებურებები, მათი მიმართება ბერძნულთან. სპეციალურად შესწავლილია *Ivir. geo.* 68-ში არაფორმალური ხელით შესრულებული ჩანართები, რომლებიც უშუალოდ ექვთიმე ათონელის მიერ უნდა იყოს შეტანილი ხელნაწერში. ნაშრომს ერთვის ბერძნულ-ქართული და ქართულ-ბერძნული ლექსიკონები, პირთა საძიებელი, რეზიუმე ინგლისურ ენაზე.

The early Christian ecclesiastical author Maximus the Confessor and his work *Ambiguorum liber* were well-known to medieval Georgian scholars. Passages from *Ambiguorum liber* are included in Euthymius the Athonite's translation of the writing: *Commentary on the Difficult Passages* – explanation of Gregory the Theologian's *In Nativitatem*. Fragments from *Ambiguorum liber* are attested in the 12th-13th cc. manuscript of National Centre of Manuscripts - A-52. The translation has been done by the anonymous scholar of the Gelati literary school.

The work includes: an *edizione diplomatico-interpretativa* of Euthymius the Athonite's translations of Gregory the Theologian's *In Nativitatem* and the *Commentary* including passages from *Ambiguorum liber* (the edition is based on *Ivir. geo.* 68, end of the 10th c.); a critical edition of fragments from *Ambiguorum liber* translated by the scholar from the Gelati school.

The academic paper studies the relation of translations to the Greek original, translation methods, etc. Special attention is paid to insertions written in informal handwriting in *Ivir. geo.* 68; It is considered that they belong to Euthymius the Athonite. The publication includes Greek-Georgian and Georgian-Greek dictionaries, indexes, and a resume in English.

თამარ ოთხმეზური – ფილოლოგი, კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის მთავარი მეცნიერი თანამშრომელი. იკვლევს და გამოსცემს ძველი ქართული მწერლობის ძეგლებს. მონაწილეობდა საერთაშორისო პროექტში „გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებების კრიტიკული გამოცემა“ (ბელგია, ლუვენის კათოლიკური უნივერსიტეტი); გამოცემული აქვს მონოგრაფიები გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებათა კომენტარების ქართული თარგმანების შესახებ. არის ავტორი სტატიებისა ძველი ქართული მთარგმნელობითი ტრადიციის, ქართულ-ბიზანტიური ლიტერატურული ურთიერთობების, შუა საუკუნეების მნიგნობრული კერების შესახებ, რომლებიც გამოქვეყნებულია როგორც ქართულ, ისე უცხოურ პერიოდულ გამოცემებში. მისი კვლევის სფეროა ასევე საქართველოში დაცული ბერძნულენოვანი მასალა, კერძოდ, ძველი ბერძნული ხელნაწერები და წარწერები.

THAMAR OTKHMEZURI – Philologist, Senior Research Fellow at K. Kekelidze National Centre of Manuscripts (Tbilisi, Georgia). She works on the publication of Old Georgian ecclesiastic texts; participated in an international project *The Critical Edition of the Writings of Gregory the Theologian* (Catholic University of Leuven, Belgium); has edited several works on the Georgian translations of the commentaries on writings by Gregory the Theologian. She has also published articles in both Georgian and foreign periodicals on the problems of Byzantine-Georgian literary relations, old Georgian translation tradition, the literary activities of medieval monastic centres. She also studies Greek materials in Georgia, namely, old Greek manuscripts and inscriptions.

კორნელი კეკელიძის სახელობის
ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი

თამარ ოთხმეზური

მაქსიმა აღმსარებლის

Ambiguorum liber

ქართულ მთარგმნელობით ტრადიციასში

თბილისი 2016

KORNELI KEKELIDZE
NATIONAL CENTRE OF MANUSCRIPTS

Thamar Otkhmezuri

MAXIMUS THE CONFESSOR'S
Ambiguorum liber
IN THE GEORGIAN TRANSLATION TRADITION

Tbilisi 2016

რედაქტორი	ნინო მელიქიშვილი
რეცენზენტი	დამანა მელიქიშვილი
დაკაბადონება	ვიოლა ტულუში
ყდის დიზაინი	ელენე დადიანი

Editor	Nino Melikishvili
Reviewer	Damana Melikishvili
Text layout	Viola Tugushi
Book cover design	Elene Dadiani

გარეკანზე: მაქსიმე აღმსარებელი საეპისკოპოსო სამოსში სოფ. ლაშთხვერის გაბრიელ მთავარანგელოზის ეკლესიიდან (მესტიის მუნიციპალიტეტი). მადონა ჩამგელიანის ფოტო, 2016.

Cover: Maximus the Confessor dressed as a bishop in the Church of Archangel Gabriel in Lashtkhveri (Mestia Municipality). Photo: Madona Chamgeliani, 2016.

საავტორო უფლებები დაცულია.

ამ გამოცემის არც ერთი ნაწილი არანაირი ფორმითა და საშუალებით, იქნება ეს ელექტრონული თუ მექანიკური, მათ შორის ფოტოკოპირის გადაღებით და მაგნიტურ მონოტიპობაზე ჩანერით, არ შეიძლება გამოყენებულ ან გადაცემულ იქნას საავტორო უფლებების მფლობელის წინასწარი წერილობითი ნებართვის გარეშე.

All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced or transmitted in any form or by any means electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the publisher.

ISBN 978-9941-9452-4-3

© თამარ ოთხმეზური, 2016

შინაარსი

შესავალი

თავი I

AMBIGUA AD IOHANNEM ათონურ ტრადიციაში

- ხელნაწერები.....10
- ხელნაწერი *Ivir. geo.* 6811
- თხზულების შედგენილობა43

თავი II

AMBIGUA AD THOMAM და AMBIGUA AD IOHANNEM

გალათურ ტრადიციაში.....53

- ხელნაწერი A-5255

თავი III

ათონური და გალათური თარგმანების თავისებურებებისათვის.....67

- ქართული თარგმანების შინაარსობრივი მიმართება ბერძნულთან69
- ქართული თარგმანების ენობრივი მიმართება ბერძნულთან79

დასკვნა.....88

MAXIMUS THE CONFESSOR'S *Ambiguorum liber*

IN THE GEORGIAN TRANSLATION TRADITION91

ტექსტები

ტექსტებისათვის99

***Sigla*101**

- გრიგოლ ღვთისმეტყველის „შობის“ საკითხავი.....103
- თარგმანებაჲ ძნიად გულისწმისსაყოფელთა სიტყუათა
„ქრისტეს შობის“ საკითხავისათა121
- *Ambigua ad Thomam: In epistolam S. Dionysii Areopagitae Athenarum
episcopi ad Gaium monachum* (დიონისე არეოპაგელის ეპისტოლე
გაიოსის მიმართ).....187

- *Ambigua ad Iohannem: Epistula ad Iohannem* (ეპისტოლე იოანეს მიმართ).....194
- *Ex sermone de hospitalitate* ([გრეგოლ ღვთისმეტყველის] „გლახაკთმოყვარების“ საკითხავიდან).....197
- *Ejusdem ex eodem sermon* (ამავე საკითხავიდან).....200

ლექსიკონები202

გამოყენებული ლიტერატურა245

საკუთარ სხელთა საძიებელი.....255

შესავალი

ადრექრისტიანული საეკლესიო მწერლობის ერთ-ერთი უდიდესი წარმომადგენლის, მაქსიმე აღმსარებლის (VII ს.) ორი თხზულება *Ambigua ad Iohannem* და *Ambigua ad Thomam*, რომლებიც ბიზანტიურ ტრადიციაში ერთიანი სათაურით – *Ambiguorum liber*-ით არის ცნობილი,¹ IV საუკუნის კაპადოკიელი მამის, გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებებისა და არეოპაგიტული კორპუსის რამდენიმე პასაჟის განმარტებებს წარმოადგენს, თუმცა საღვთისმეტყველო თუ ფილოსოფიური სიღრმის გამო ისინი მკვლევართა მიერ მაქსიმეს დამოუკიდებელ ნაშრომებად არის მიჩნეული.

Ambigua ad Iohannem (CPG Supplementum 7705 [2])² – გრიგოლ ღვთისმეტყველის ჩვიდმეტი ჰომილიის, ერთი ეპისტოლისა და ერთი ლექსის კომენტარებია (*Orationes*: 7, 14, 21, 23, 25, 27, 28, 29, 30, 34, 38, 39,

¹ ადრინდელ პუბლიკაციებში ეს ორი თხზულება წარმოდგენილია ერთიანი სათაურით: *Maximou peri; diaforwn aporiwn twñ aḡiwn Dionusiou kai; Grhgoriou pro; Qwmon ton hḡasmemon* (PG 91, col. 1032-1418); იხ. ასევე Combefis-ის (1675/1679) და Öhler-ის (1857) პუბლიკაციები (უკანასკნელი ეფუძნება ხელნაწერს *Gudianō Gr.* 39). მაქსიმეს შემოქმედების მკვლევართა მიერ შენიშნულია, რომ *Ambiguorum liber* მოუხერხებელი საერთო სათურია ამ ორი თხზულებისათვის, იხ. Bracke, *Some Aspects of the Manuscript Tradition of the Ambigua of Maximus the Confessor*, p. 97; თუმცა, მათი აზრით, ტერმინი *Ambigua* უნდა შენარჩუნდეს თითოეული თხზულების სათაურში: *Ambigua ad Thomam* და *Ambigua ad Iohannem*, იხ. Jeauneau, *Jean l'Érigène et les Ambigua ad Iohannem de Maxime le Confesseur*, p. 348. თავად ტერმინი *ambiguum* მაქსიმეს ამ ნაშრომთან მიმართებაში პირველად გამოიყენა იოანე სკოტ ერიუგენამ ბერძნული ἄμοριον-ის შესატყვისად მაქსიმეს ამ თხზულების ლათინურ ენაზე თარგმნისას, Jeauneau (ed.), *Maximi Confessoris Ambigua ad Iohannem*, p. ix.

² PG 91, 1061A-1417C (იხილეთ Öhler-ის [1857] გამოცემას). კრიტიკული ტექსტი ჯერჯერობით გამოცემული არ არის. მომზადებულია ამ თხზულების კრიტიკული გამოცემის I ტომი, რომლის გამოცემაც უახლოეს მომავალში ივარაუდება: C. Laga (ed.), *Maximus Confessor, Ambigua ad Iohannem I, Prologus et Ambigua I-V* (Corpus Christianorum, Series Graeca 84).

40, 41, 43, 44, 45; *Epist.*: 101; *Carm.*: II, 2).³ შეიცავს 66 განმარტებას. წინ უძღვის მაქსიმეს ეპისტოლე კიზიკოსის მთავარეპისკოპოს იოანეს მიმართ, რომელთან საუბრებსა და დისკუსიაშიც ჩაისახა ამ თხზულების შექმნის იდეა; დაინერა 628-630 წლებში, მაქსიმეს აფრიკაში მოღვაწეობის პერიოდში, იოანეს მითითებითა და დავალებით.⁴ ძირითადი თემები: წმინდა სამება, ქრისტოლოგია, ანთროპოლოგია, ლოგოსი – ქრისტი; დიდი ადგილი ეთმობა ორიგენეს მოძღვრების კრიტიკას.⁵ თხზულებას შემდეგი აგებულება აქვს: გრიგოლ ღვთისმეტყველის ჰომილიებიდან შერჩევით, თანამიმდევრულად არის ამოკრებილი განსამარტავი პასაჟები, რომლებსაც ერთვის მაქსიმეს განსჯანი. გრიგოლისეული ტექსტის კომენტირებისას ზოგ შემთხვევაში ჩართულია არეოპაგიტული კორპუსის ამა თუ იმ პასაჟის განმარტებაც. საგულისხმოა, რომ მაქსიმეს აინტერესებს არა იმდენად არეოპაგელი, არამედ იგი მის აზრს იყენებს, რათა განმარტოს გრიგოლ ღვთისმეტყველი.⁶

*Ambigua ad Thomam (CPG Supplementum 7705 [1])*⁷ – გრიგოლ ღვთისმეტყველის „დასამშვიდებელი მეორის“, თეოლოგიური სიტყვების „ძისათვის პირველისა“ და „ძისათვის მეორის“ (*Orationes* 23, 29, 30), ასევე არეოპაგელის ეპისტოლის *Epistola IV. Eidem Gaio Monacho* კომენტარებია. შეიცავს ხუთ განმარტებას. ამ თხზულებას წინ უძღვის ეპისტოლე თომას მიმართ; სტრუქტურულად აქვს ისეთივე აგებულება, როგორც *Ambigua ad Iohannem*-ს. შეთხზვის თარიღად 634 წელია მიჩნეული. ადრესატია ბერი თომა კონსტანტინოპოლის მახლობლად მდებარე ფილიპიკუსის მონასტრიდან. ამ მონასტერში უნდა გაეტარებინა მაქსიმეს თავისი

³ ბიზანტიური მწერლობის ისტორიაში მაქსიმე აღმსარებლის სახელი, საზოგადოდ, მჭიდროდ უკავშირდება კაპადოკიელ მამათა, განსაკუთრებით კი გრიგოლ ღვთისმეტყველის ნააზრევს. თავის ნაშრომებში მაქსიმე გრიგოლ ღვთისმეტყველს იხსენიებს, როგორც თავის მასწავლებელსა და წინამძღვარს თეოლოგიასა და ქრისტოლოგიაში. *Opusc.* 19 (*PG* 91, 221 A); *Amb. Th.* (*PG* 91, 1044 B). მაქსიმეს შესახებ შექმნილ თანამედროვე გამოკვლევებში საუბარია კაპადოკიელ მოაზროვნეთა დიდი გავლენის შესახებ მის მსოფლმხედველობაზე, იხ. Berthhold, *The Cappadocian Roots of Maximus the Confessor*, p. 51-59.

⁴ Sherwood, *An Annotated Date-list of the Works of Maximus the Confessor*, p. 3-5.

⁵ Sherwood, *The Earlier Ambigua of St. Maximus the Confessor*, p. 10.

⁶ Geanakoplos, *Some Aspects of the Influence of the Byzantine Maximus the Confessor*, p. 154, n. 16.

⁷ *PG* 91, 1032-1060 (იმეორებს Öhler-ის [1857] პუბლიკაციას); არსებობს ამ თხზულების კრიტიკული გამოცემა, რომელიც ეფუძნება 19 ხელნაწერს, იხ. Janssens (ed.), *Maximi Confessoris Ambigua ad Thomam*.

სამონაზვნო ცხოვრების გარკვეული პერიოდი, რასაც მოწმობს მის მიერ თავის სულიერ მამად და მოძღვრად თომას მოხსენიება.⁸

მაქსიმე აღმსარებლის თხზულებათა ქართულად თარგმნა ორ მთარგმნელობით კერას, ათონისა და გელათის მნიგნობრულ სკოლებს უკავშირდება. X საუკუნის ბოლოსათვის ათონის ლიტერატურული სკოლის ცნობილმა წარმომადგენელმა, ექვთიმე ათონელმა ქართულად თარგმნა მაქსიმე აღმსარებლის უმნიშვნელოვანესი ნაშრომები: „თალასეს მიმართ“, „პიროსის მიმართ სიტყვსგება“ და სხვ., რომლებიც დაცულია 20-მდე ხელნაწერში და ექვთიმესათვის ჩვეული თავისუფალი მთარგმნელობითი მეთოდით არის შესრულებული. გელათის მნიგნობრულ სკოლაში ხელახლა, განსხვავებული, ელინოფილური მთარგმნელობითი პრინციპებით ითარგმნა ექვთიმეს მიერ დაახლოებით საუკუნეზე მეტი ხნის წინ ნათარგმნი მაქსიმეს თხზულებები, რასაც მაქსიმეს სხვა თხზულებათა თარგმანებაც დაემატა. გელათური თარგმანების ძირითადი ნაწილი XII-XIII საუკუნეების ორ ხელნაწერში (გელ. 14 და A-39) არის დაცული.

დღეისათვის გადაჭრით ვერაფერს ვიტყვით იმის შესახებ, იყო თუ არა შუა საუკუნეებში მაქსიმეს *Ambigua ad Iohannem* და *Ambigua ad Thomam* ქართულად მთლიანად ნათარგმნი, თუმცა ჩანს, რომ ძველი ქართული მთარგმნელობითი ტრადიცია, როგორც ათონური, ისე გელათური, იცნობდა მაქსიმე აღმსარებლის ამ თხზულებებს. კერძოდ, ნაკვეთები *Ambigua ad Iohannem*-იდან წარმოდგენილია კომენტარული ხასიათის თხზულებაში „თარგმანებაჲ ძნიად გულისჯმისსაყოფელთა სიტყუათა ქრისტეს შობის საკითხავისათა“, რომელიც ერთვის გრიგოლ ღვთისმეტყველის „შობის“ ჰომილიას (*Oratio* 38) ამ ავტორის საკითხავთა შემცველ ქართულ კრებულებში; თარგმანი ექვთიმე ათონელს ეკუთვნის. ხოლო ფრაგმენტები *Ambigua ad Iohannem*-იდან – „ეპისტოლე იოანეს მიმართ“ და გრიგოლ ღვთისმეტყველის „გლახაკთმოყვარების“ საკითხავის (*Oratio* 14) ორი პასაჟის კომენტარი, ასევე, *Ambigua ad Thomam*-დან – დიონისე არეოპაგელის „გაიოსის მიმართ ეპისტოლის“ კომენტარის ფრაგმენტი – დასტურდება XII-XIII საუკუნეების კრებულში, A-52-ში; ამ კრებულში წარმოდგენილი თარგმანები გელათური სკოლის ანონიმი მნიგნობრის მიერ არის შესრულებული.

⁸ Janssens (ed.), *Maximi Confessoris Ambigua ad Thomam*, p. xxii-xxiv.

თავი I

AMBIGUA AD IOHANNEM ათონურ ტრადიციაში

ხელნაწერები

„თარგმანებაჲ ძნიად გულისწმისსაყოფელთა სიტყუათა ქრისტეს შობის საკითხავისათა“ – გრიგოლ ღვთისმეტყველის 38-ე საკითხავის „შობის“ კომენტარი, რომელიც შეიცავს ნაკვეთებს მაქსიმე აღმსარებლის *Ambigua ad Iohannem*-იდან, გრიგოლ ღვთისმეტყველის საკითხავთა ექვთიმე ათონელის თარგმანების შემცველ ხელნაწერებშია დაცული.

ქართულ მნიგნობრულ ტრადიციაში გრიგოლ ღვთისმეტყველის საკითხავების ექვთიმესეული თარგმანები უმეტესწილად კრებულის – კორპუსის სახითაა წარმოდგენილი.¹ ესენია:

- A-80 (XIII ს.) – გრიგოლ ღვთისმეტყველის 12 ლიტურგიკული საკითხავის ექვთიმესეული თარგმანების კრებული.
„თარგმანება“: 40r-65v.
- A-518 (1708 წ.) – გრიგოლ ღვთისმეტყველის 12 ლიტურგიკული საკითხავის ექვთიმესეული თარგმანების კრებული; გადანერილია A-80-დან.
„თარგმანება“: 47r-52v.
- A-1 (1030-1031 წწ.) – გრიგოლ ღვთისმეტყველის საკითხავების ექვთიმე ათონელისეული თარგმანების კრებული. დასტურდება დავით ტბელის ერთი თარგმანიც. გადანერის ადგილი: კონსტანტინოპოლი; გადამწერი: ბასილი.²
„თარგმანება“: 100r-128r.

¹ ბრეგაძე, გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებათა შემცველ ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, გვ. 59-60, 61-114; Bregadzé, Répertoire des manuscrits de la version géorgienne, p. 67-74.

² ეს არის კონსტანტინოპოლში მოღვაწე ცნობილი გადამწერი ბასილი მალუმის ძე, რომელსაც XI საუკუნის 30-იან წლებში არაერთი ხელნაწერი აქვს გადანერილი ბიზანტიაში მოღვაწე ქართველი დიდგვაროვნის, ზაქარია ვალაშკერტელის დავალებით.

- S-413 (XI ს.) – გრიგოლ ღვთისმეტყველის საკითხავების ექვთიმე ათონელისეული თარგმანების კრებული. გადამწერი: ილარიონი.
„თარგმანება“: 11v-45v.
- P-3 (1040 წ.)³ – გრიგოლ ღვთისმეტყველისა და გრიგოლ ნოსელის თხზულებათა კრებული. გრიგოლ ღვთისმეტყველის საკითხავები თარგმნილია ექვთიმე ათონელის და დავით ტბელის მიერ. გადანერის ადგილი: სირია; გადამწერები: გაბრიელ და იოანე ივანენმიდელსაფარელნი. ხელნაწერი გადანერილია ჯვრის მონასტრისათვის.
„თარგმანება“: 31v-41r.
- S-383 (XI ს-ის I ნახ.) – გრიგოლ ღვთისმეტყველის საკითხავების კრებული. მთარგმნელები: ექვთიმე ათონელი და დავით ტბელი.
„თარგმანება“: 6r-27r.
- A-87 (XI ს., გადანერილია 1071 წლის შემდეგ)⁴ – გრიგოლ ღვთისმეტყველის საკითხავების კრებული. მთარგმნელები: ექვთიმე ათონელი, დავით ტბელი, გრიგოლ ოშკელი. ხელნაწერის დამკვეთი: მარიამ, აფხაზთა მეფის, ბაგრატ IV-ის ასული.
„თარგმანება“: 24v-40r.

გამონაკლია ერთი ხელნაწერი – *Ivir. geo.* 68, რომელიც არ წარმოადგენს კორპუსს, ის შეიცავს მხოლოდ გრიგოლ ღვთისმეტყველის 38-ე საკითხავსა და მის „თარგმანებას“.

ხელნაწერი *Ivir. geo.* 68

Ivir. geo. 68-ზე განსაკუთრებულ ყურადღებას გავამახვილებთ, რადგან ის მნიშვნელოვან ინფორმაციას გვანდის არა მარტო გრიგოლ ღვთისმეტყველის „შობისა“ და მისი კომენტარის ექვთიმესეული თარგმანის შესახებ, არამედ საყურადღებოა ექვთიმესა და, ზოგადად, შუა საუკუნეების ქართული ხელნაწერი წიგნის კვლევის თვალსაზრისითაც.

³ ხელნაწერი ინახება პეტერბურგში, რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის აღმოსავლური ხელნაწერების ინსტიტუტში (Институт восточных рукописей РАН).

⁴ ხელნაწერის A-87 დათარიღებასთან დაკავშირებით იხ. მაჭავარიანი, დავით ტბელის მიერ თარგმნილი გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებები, გვ. 106-114.

ხელნაწერი აღწერილია აღ. ცაგარლის,⁵ რ. ბლეიკისა⁶ და თ. ბრეგაძის⁷ მიერ.

Cod. Ivir. geo. 68

კოდიკოლოგიური აღწერილობა:⁸

156 ფ.⁹ ზომა: 22x15; ნაწერის ზომა: 15x8,5; ეტრატი. სტრიქონთა რაოდენობა 13; ნაწერია ერთ სვეტად. თავ-ბოლონაკლებია, აქვს რვეულეობრივი სათვალავი; იწყება გ (მესამე) რვეულიდან. ბოლოშიც აკლია, სავარაუდოდ, ექვსი ფურცელი. სათაურები შესრულებულია წითელი მელნით. ხელნაწერი განკანონებულია. ჩასმულია მედალიონებით შემკულ ყავისფერ ტყავგადაკრულ ხის ყდაში.

შედგენილობა:

1. [გრიგოლ ღვთისმეტყველის „შობის“ (38-ე) საკითხავი] – 1r-39v.
Inc. ... ხოლო რაჟამს ესევეთარნი ვიქმნეთ ... *to iout'oi~ de; genomev noi~...* (*PG* 36, 317 C 10).
შენიშვნა: ტექსტი ორჯერ არის გამოცემული: *Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, Versio iberica*. III, p. 50-118; მელიქიშვილი (გამოც.), *ქართული ნათარგმნი ჰომილეტიკური ძეგლები*, I, გვ. 86-97.
2. მცირე ზომის ტექსტი, ე. წ. სადიდებელი (*Doxologia*) – 40v-42r.
Inc. ჟ აჟუსებაო, დიდო და პატიოსანო ... *All j w\ Pawca, to; mega kai; ieron ...*

⁵ Цагарели, *Сведения о памятниках грузинской письменности*, I, с. 92-93 (№ 75); ცაგარელს არასწორად აქვს იდენტიფიცირებული ხელნაწერში დაცული მასალა.

⁶ Blake, *Catalogue des manuscrits géorgiens de la Bibliothèque de la Laure d'Ivion*, p. 149-150.

⁷ ბრეგაძე, *გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებათა შემცველ ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა*, გვ. 61-62.

⁸ ხელნაწერის კოდიკოლოგიური აღწერილობა ძირითადად ეყრდნობა რ. ბლეიკის აღწერილობას. მცირე დეტალები დამატებულია ფოტოპირის მიხედვით.

⁹ *Ivir. geo.* 68-ის ფოტოგრაფირებისას თავს იჩენს ხარვეზი, რის გამოც ტექსტს ფოტოფირში აკლია ორი ნაკვეთი: 58v-59r და 109r-v. ჩვენს გამოცემაში ნაკლები ადგილები (დასაწყისსა და ბოლოში), ასევე *Ivir. geo.* 68-ის ფოტოფირში გამოტოვებული ნაკვეთები აღნიშნულია – ► ... ◀. იხ. გვ. 103-108, 129-130, 150, 173-175.

des. ... პატივი და სიმტკიცე ან და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე. ამინ ... *timh; kai; kraʋo~*, *eiʃ touʃ aiʃna~ twn aiʃmwɔn. ʃAmɔ* (PG 36, 664 A8-C1).

შენიშვნა: გრიგოლ ღვთისმეტყველის 45-ე საკითხავის ექვთიმესეული თარგმანის ფრაგმენტი, მცირედ პარაფრაზირებული (PG 36, 664 A 8-C1); ტექსტი გამოცემულია: *Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, Versio iberica*. I, p. 157-159.

3. თარგმანებაჲ ძნიად გულისწმისსაყოფელთა სიტყუათა ქრისტეს შობის საკითხავისათა – 43r-155v.

des.: ... კეთილსა მოვიღებთ სასყიდელსა უვნებელობასა – *kalon lambamonte~ misqon thɔ apaxean* (PG 91, 1300 B 1).

შენიშვნა: გრიგოლ ღვთისმეტყველის 38-ე საკითხავის კომენტარი; კომპილაციური ტექსტი, რომლის ძირითადი წყარო არის მაქსიმე აღმსარებლის *Ambigua ad Iohannem*, კერძოდ, გრიგოლ ღვთისმეტყველის „შობის“ (38-ე) საკითხავის კომენტარი (PG 91, 1273D-1301 A 13);¹⁰ ტექსტი გამოცემულია: *Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, Versio iberica*. III, p. 121-219.

ხელნაწერში დასტურდება სამი, ხელნაწერის თანადროული, მინანერი: ¹¹

- ლოცვა-ყავთ გლახაკისა ეფთჳმესთჳს (39v) – შესრულებულია ნუსხურით. მოთავსებულია 38-ე საკითხავის ბოლოს.

- შემინდევით უცბად ჩხრეკისათჳს (42r) – შესრულებულია ნუსხურით. მოთავსებულია „სადიდებლის“ ბოლოს.

- ქრისტე, ადიდე მამაჲ იოვანე და ეფთჳმე, ლოცვა-ჰყავნ (32v) – შესრულებულია მხედრულით. მოთავსებულია გვერდის ქვედა აშიაზე.

¹⁰ ამ თხზულების შესახებ იხ. ოთხმეზური, მაქსიმე აღმსარებლის *Ambigua ad Iohannem* ქართულ მთარგმნელობით ტრადიციაში, გვ. 236-252; Otkhmezuri, Maximus the Confessor's *Ambigua ad Iohannem* within the Georgian Translation Tradition, p. 73-85.

¹¹ ხელნაწერში ასევე წარმოდგენილია გვიანდელი, XIX სს. მინანერები, რომლებიც ეკუთვნის ვენედიქტე ბერს, ათონის ქართველთა მონასტრის კარის ეკლესიის უკანასკნელ დეკანოზს (2r) და მის მოსწავლეს, ბესარიონ ქიქოძეს, გაბრიელ ეპისკოპოსის ძმას (152r, 156r). XIX საუკუნის 30-იანი წლებით დათარიღებულ მათ მინანერებს ვხვდებით სხვა ათონურ ხელნაწერებშიც (*Ivir. geo.* 6, 9, 17, 20, 21, 32, 37, 40 და სხვ.), იხ. *ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა (ათონური კოლექცია)* I. 1r-ს ქვედა აშიაზე გვიანდელი ხელით შესრულებულია ბერძნული წარწერაც: *tou` aʃiʃu maximou oimologhɔu*.

პ ა ლ ე ო გ რ ა ფ ი უ ლ ი თ ა ვ ი ს ე ბ უ რ ე ბ ე ბ ი

ხელნაწერის ძირითადი ტექსტი შესრულებულია მნიგნობრული, საკმაოდ დახვეწილი ნუსხურით; სპეციფიკას ქმნის, ერთი მხრივ, გრაფემათა ჩვეულებრივზე უფრო დიდი ზომა, ხოლო, მეორე მხრივ, ნაწერის განლაგება ხელნაწერის გვერდზე (*mise-en-page*), კერძოდ, გრაფემათა, ასევე სტრიქონთა შორის დატოვებული უჩვეულოდ დიდი მანძილი და ჩვეულებრივზე მეტად განიერი აშეები. ხელნაწერს ეტყობა რედაქტირების კვალი – რამდენიმე ადგილას (3v, 4r, 10v, 14r, 21r, 22v, 24r, 27v, 36r, 37r, 39r-v, 47v, 50v, 51r, 72v, 90r) ძირითად ტექსტში ჩამატებულია სიტყვები თუ ფრაზები, რომლებიც სტრიქონთა შორის დატოვებულ ადგილებსა და განიერ აშეებზე თავისუფლადაა განთავსებული (სურ. I, III).

თ. ბრეგადის აზრით, ხელნაწერის ძირითადი ტექსტი, ჩამატებები და მასში დაცული მინაწერები ერთი და იმავე პირის მიერ არის შესრულებული, მათგან ნაწილი, კერძოდ, მინაწერი (*ლოცვა-ყავთ გლახაკისა ეფთჳმესტჳს*, 39v) და ჩამატებები – უფრო ნაჩქარევი ხელით. ეს პიროვნება, მისი ვარაუდით, ექვთიმე ათონელი უნდა იყოს.¹² ექვთიმე ათონელს უნდა ეკუთვნოდეს, მისი აზრით, მხედრულით შესრულებული მინაწერიც: *ქრისტე, ადიდე მამაჲ იოვანე და ეფთჳმე, ლოცვა-ჰყავნ* (32v). ალ. ცაგარელისა და რ. ბლეიკისა და აზრით, ექვთიმეს უნდა ეკუთვნოდეს მინაწერი – *ლოცვა-ყავთ გლახაკისა ეფთჳმესტჳს* და ხელნაწერში დადასტურებული ჩამატებები.¹³

Ivir. geo. 68-ში ჩვენ სამ ხელს გამოვეყოფთ:¹⁴

I ხელი, რომლითაც შესრულებულია ძირითადი ტექსტის ნაწილი (1r-92v) (სურ. I, II, III) და მინაწერი: *უფალო, შემინყალე უცბად ჩხრეკისათჳს* (42r) (სურ. II);

¹² ბრეგადე, *გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებათა შემცველ ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა*, გვ. 6-7.

¹³ Цагарели, *Сведения о памятниках грузинской письменности*, I, с. 93; Blake, *Catalogue des manuscrits géorgiens de la Bibliothèque de la Laure d'Ivion*, p. 150;

¹⁴ ვერაფერს ვიტყვით მხედრულით შესრულებულ მინაწერზე: *ქრისტე, ადიდე მამაჲ იოვანე და ეფთჳმე, ლოცვა-ჰყავნ* (32v). თ. ბრეგადის აზრი ამ მინაწერის ექვთიმე ათონელისადმი მიკუთვნების შესახებ უფრო შთაბეჭდილების ხასიათს ატარებს, რომლის საწინააღმდეგოდ თუ მხარდასაჭერად არგუმენტი, ვფიქრობთ, არ არსებობს.

II ხელი, რომლითაც შესრულებულია ძირითადი ტექსტის ნაწილი (93r-155v) (სურ. IV);¹⁵

III ხელი, რომლითაც შესრულებულია ჩამატებები (სურ. I, III) და მინაწერი – *ლოცვა-ყავთ გლახაკისა ეფთჳმესტჳს* (39v) (სურ. I).

სხვაობა I-სა და II ხელს შორის ერთი შეხედვით შეუმჩნეველია. ორივე ფორმალური, მნიგნობრული ხელია; სტილის თვალსაზრისით, ისინი ერთგვაროვანია, კერძოდ, ხელწერათა შეცვლისას ნაწერის ხელნაწერ გვერდზე განლაგების პრინციპი იგივე რჩება, ანუ, არ იცვლება პროპორცია – სტრიქონთა რაოდენობა და მათ შორის მანძილი, აშიების ზომები; ნაწერი ორივე შემთხვევაში შესრულებულია ჩვეულებრივზე მეტად დიდი გრაფემებით, ოდნავ მარჯვნივაა გადახრილი; გრაფემები ორივე შემთხვევაში კუთხოვანია. ლიგატურა, ფაქტობრივად, არ გვხვდება; შემოკლებათა სისტემა ერთგვაროვანია – დაქარაგმებულად ორივე ნაწილში წარმოდგენილია, ძირითადად, *nomina sacra*; ტექსტი მთლიანად სასვენი ნიშნების ერთი სისტემითაა გამართული; ეს ნიშნებია ორწერტილი (:) და სამწერტილი (::).

I და II ხელის ინდივიდუალობას ქმნის ცალკეულ გრაფემათა მორფოლოგია, ფორმობრივი თავისებურებები. კერძოდ, იმ გრაფემებში, რომლებიც ღერძს შეიცავს, II ხელწერაში შეინიშნება ღერძების გადახრის ტენდენცია. მაგალითად, უნ-ის დანერილობაში ღერძი მარჯვნივ არის გადაზნექილი ¶ (სურ. IV, l. 4, 12, 13), მაშინ, როდესაც I ხელი ღერძს შედარებით სწორად, ვერტიკალურად გამოსახავს ¶ (სურ. I, l. 5, 6; II, l. 2, 3 და სხვ.); I ხელის დანერილობაში ქან-ს აქვს მეტ-ნაკლებად სწორი ღერძი † (სურ. I, l. 7; III, l. 5), ჰორიზონტალურად გადამკვეთი ხაზით, რომლის ბოლოები ზევით და ქვევითაა მიმართული; II ხელი ქან-ს გამოსახავს მარჯვნივ მკვეთრად გადაზნექილი ღერძით, რომლის ჰორიზონტალურად გადამკვეთი ხაზი მარცხნივ ბურთულით, ხოლო მარჯვნივ ქვემოთ მიმართული პატარა ხაზით არის დაბოლოებული †.

II ხელი მარჯვნივ გადაზნექს ზენ-ის ღერძს – 2, მაშინ, როდესაც I ხელის მიერ გამოსახულ ზენ-ს ღერძი შედარებით ვერტიკალური აქვს – 2. ზენ-ის დანერილობაში I-სა და II ხელს შორის სხვა სხვაობაცაა: I ხელის შემთხვევაში ზენ-ს აქვს მომრგვალებული თავი (სურ. II, l. 5, 8), ხოლო II ხელი ზენ-ს თავის გარეშე გამოსახავს (სურ. IV, l. 5, 7). თავის

¹⁵ *Ivir. geo.* 68-ის ძირითად ტექსტში ორი ხელის არსებობა შენიშნა ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის მეცნიერ თანამშრომელმა ნათია მიროტაძემ, რომელიც გვეხმარებოდა ტექსტების *Ivir. geo.* 68-თან შეჯერებაში.

მომრგვალების ტენდენცია ზოგადად იჩენს თავს I ხელის ნაწერში; მაგალითად, მან-ს აქვს ორგვარი დანერვილობა: მომრგვალებული თავით – (სურ. II, l. 4, 5, 11 და სხვ.), ან თავის გარეშე – (სურ. I, l. 6, 7; II, l. 9 და სხვ.), მაშინ როდესაც II ხელის ნაწერში მანი ყოველთვის თავის გარეშეა – (სურ. IV, l. 1, 6, 10, 11). ამ ორ ხელს შორის სხვაობას ქმნის, ასევე, გრაფემათა გაფორმების ელემენტი – სერიფი. მერჯვნივ მიმართულ გრაფემებს, როგორებიცაა – ცან, ტარ, ხარ – მარცხენა, ანუ ზურგის მხარეს, მოხაზულობის დასაწყისში, I ხელის შემთხვევაში უმეტესწილად არა აქვს სერიფი, და თუ აქვს, ის ჰორიზონტალურია   (სურ. I, l. 2; II, l. 1, 5, 6 და სხვ.); II ხელის ნაწერში კი სერიფების გამოყენების სიხშირე თვალშისაცემია, თანაც ისინი ყოველთვის ქვევით არის მიმართული: (სურ. IV, l. 11). სერიფითაა გაფორმებული, ასევე, გრაფემა . გრაფემათა ეს თავისებურებანი იდიოსინკრეტულია, ხელნაწერში წარმოდგენილი ხელწერების ინდივიდუალური მახასიათებლებია. აშკარაა, რომ *Ivir: geo.* 68-ის ძირითად ტექსტზე ორი მნიგნობარი მუშაობდა; ხოლო ის ფაქტი, რომ ხელნაწერი მთლიანობაში ერთ სტილშია შესრულებული, იმას მიანიშნებს, რომ ეს ორი გადამწერი ერთი და იმავე სკრიპტორიუმიდან, ერთი და იმავე მნიგნობრული სკოლიდანაა.

რაც შეეხება მინაწერს – *უფალო, შემინყალე უცბად ჩხრეკისათვს* (42r) – ეს ძველ ქართულ ხელნაწერებში ფართოდ გავრცელებული გადამწერისეული მოსახსენებელია. შუა საუკუნეების ქრისტიანული აღმოსავლეთის გადამწერები ამ თავმდაბლური ფორმულით (*უცბად ჩხრეკა* = ცუდად წერა, ჯღაბნა¹⁶) ხშირად მოიხსენიებენ ხოლმე თავიანთ თავს. ნიშანდობლივია, რომ ზოგ შემთხვევაში ერთი და იმავე პირის ხელწერა ძირითადი ტექსტისა და გადამწერისეული მოსახსენებლის შესრულების შემთხვევაში სხვადასხვაგვარად „გამოიყურება“: ძირითადი ტექსტი, როგორც წესი, კალიგრაფიის კლასიკური ნორმების მიხედვით არის ხოლმე შესრულებული გადამწერის მიერ, ხოლო გადამწერისეული მინაწერი ზოგ შემთხვევაში არაფორმალური ხელწერის ნიშნებს ატარებს; მისი ადგილ-

¹⁶ ჯავახიშვილი, *ქართული დამწერლობათა-მცოდნეობა ანუ პალეოგრაფია*, გვ. 50-51. უცბად ჩხრეკის მნიშვნელობა კარგად იკვეთება სინური კოლექციის ერთ-ერთი ხელნაწერის მინაწერში, სადაც ერთმანეთთან არის დაპირისპირებული უცბად ჩხრეკა (თავმდაბლური თვითშეფასება – ჯღაბნა) და მწერალი (გადამწერი – საპატიო ნოდება): *შემინდვეთ, წმიდანო ღმრთისანო, უცბად ჩხრეკისათვს, არაჲს თუ მწერალი ვიყავ* (*Sin. geo.* 11, 360r).

Ճղափո՛ն ճղճղկոն ուն
եւ փճղ փղն եւ ճ
ժն ուն ալ ճղ ճա ճղ
լոն մա ճղալալա
աւ ճա ալ ճա փ
ալղղղն ճա : ճա
ճղա եւ ճղալալա
լալա ճղ փղն եւ
ժն ալ ճալալալա
եւ ճղալալա ճղալալա
ճղալալա : **նոն ճղալա**

Ճալալալալալալալալա
ն ճալալալալալալա

ճղալալալալալալա
լալալալալալալա
լալալալալալալա
լալալալալալալա
լալալալալալալա

მდებარეობაც ხელნაწერში (აშია, ტექსტის დიდი მონაკვეთის დასასრული და მისთ.) განაპირობებს იმას, რომ გადამწერისეული მოსახსენებელი უფრო წვრილი გრაფემებით, გაკრული ხელით არის ხოლმე ნაწერი, ნაკლებად ოფიციალურია. *Ivir. geo.* 68-ის გადამწერისეული მინაწერიც ერთი შეხედვით განსხვავდება ძირითადი ტექსტისაგან, თუმცა ამ შემთხვევაში ისიც მწიგნობრული, ოფიციალურია; გრაფემათა მოხაზულობით ის, ფაქტობრივად, I ხელის იდენტურია, ოღონდ სხვა პროპორციებით არის წარმოდგენილი, რაც ქმნის სწორედ ვიზუალურ სხვაობას ამ ორ ნაწერს შორის; კერძოდ, ძირითადი ტექსტის შემთხვევაში ეს არის დიდი შუალედებით, მეჩხრად ნაწერი გადიდებული გრაფემები, ხოლო მინაწერის შემთხვევაში – ერთმანეთთან მიჯრით მიწყობილი, წაგრძელებული გრაფემები. არ არის გამორიცხული, რომ სწორედ გადამწერისეული მინაწერი ასახავდეს ამ გადამწერის ნამდვილ ხელწერას, ხოლო ძირითადი ტექსტი პროპორციულად გარკვეული მიზნით (ამის შესახებ ქვემოთ) იყოს შეცვლილი – გაშლილად, მეჩხრად, გადიდებულად დანერილი.

დანერილობა, რომლითაც შესრულებულია მინაწერი: *ლოცვა-ყავთ გლახაკისა ეფთჳმესტჳს* (39v) და ხელნაწერის ძირითად ტექსტში შეტანილი ჩამატებები შესრულებულია I და II ხელისაგან განსხვავებული, III ხელით. ეს არის არაოფიციალური ხელწერა არათანაბარი, სხვადასხვა ზომის გრაფემებით; სტრიქონის ხაზი დაცული არ არის. გრაფემათა მოხაზულობით ეს არაფორმალური ხელი ჩამოჰგავს *Ivir. geo.* 68-ის ფორმალურ ხელწერებს (სხვათა შორის, ამ ნაწერშიც დასტურდება სერიფები), რაც იმაზე მეტყველებს, რომ მინაწერი და ჩასწორებები იმავე მწიგნობრული სკოლის წარმომადგენელს ეკუთვნის, რომელშიც ეს ხელწერა შექმნილი, ოღონდ არაპროფესიონალს. განსაკუთრებული ინდივიდუალობა ჩანს ნარ-ის დანერილობაში; ის გამოირჩევა თავისი გადმოხრილი, თითქმის სტრიქონის ხაზამდე ძირს დაშვებული მორკალული თავით (სურ. I, III). აშკარაა, რომ მინაწერიც და ჩანართებიც ეკუთვნის *Ivir. geo.* 68-ზე მომუშავე კიდევ ერთ მწიგნობარს, მესამე პირს.

ძველ ხელნაწერში არაფორმალური ხელის გამოჩენას უმეტესწილად მოსდევს ხოლმე ვარაუდი ხელნაწერის შექმნაში იმ მწიგნობრის უშუალო მონაწილეობის შესახებ, რომელთანაც დაკავშირებულია მასში წარმოდგენილი მასალა. ეს შეიძლება იყოს ცნობილი ავტორი თუ მთარგმნელი, რომელიც თავად წერს ან იწერს თავის ნაშრომს, თუ რედაქტირებას უკეთებს მას. ასეთი მწიგნობრები, თავიანთი ძირითადი საქმიანობის გამო (შემოქმედებითი საქმიანობა – შეთხზვა, თარგმნა),

კალიგრაფიის ხელოვნებას ნაკლებად არიან დაუფლებულნი,¹⁷ შესაბამისად, მათი ხელნერა უმეტესწილად არაფორმალურია, მნიგნობრულობით არ გამოირჩევა.

ასეა ჩვენი ხელნაწერის შემთხვევაშიც. მასში დადასტურებული არაფორმალური ხელწერის გამო *Ivir. geo.* 68-ის აღმწერლები, მართალია, სხვადასხვაგვარად, მაგრამ სამივე, ხელნაწერს ექვთიმეს უკავშირებს. თ. ბრეგაძის ვარაუდით, ის მთლიანად ექვთიმეს ავტოგრაფს წარმოადგენს, ხოლო ალ. ცაგარელის და რ. ბლეიკის აზრით, ავტოგრაფულია ხელნაწერის ძირითად ტექსტში შეტანილი ჩანართები და ექვთიმეს მოსახსენებელი. ჩვენც ვფიქრობთ, რომ ხელნაწერში აშკარად შეინიშნება ექვთიმე ათონელის მუშაობის კვალი, კერძოდ, ჩვენი აზრითაც, ექვთიმეს მოსახსენიებელი და ძირითად ტექსტში შეტანილი ჩამატებები *Ivir. geo.* 68-ში უშუალოდ ექვთიმეს მიერ უნდა იყოს შესრულებული.

იმისათვის, რომ ვარაუდს ხელნაწერში ექვთიმეს ხელწერის არსებობის შესახებ მეცნიერული ღირებულება მიეცეს, ცხადია, არ არის საკმარისი ხელნაწერში მხოლოდ არაფორმალური ხელის დადასტურება. ნაწერი არაფორმალური ხელით სხვა მიზეზითაც შეიძლება იყოს შესრულებული; ეს შეიძლება იყოს გადამწერის გამოუცდებლობა, გადაწერის პროცესის აჩქარება და სხვ. მაგალითად, ხელნაწერი *Ivir. geo.* 79-ის ნაწილი არაფორმალური ხელით არის შესრულებული, რის გამოც ის რ. ბლეიკისა და ალ. ცაგარელის მიერ ექვთიმეს ავტოგრაფად იყო მიჩნეული,¹⁸ თუმცა დეტალური შესწავლის შედეგად, ხელნაწერის კოლოფონზე დაყრდნობით, გაირკვა, რომ ეს ასე არ არის.¹⁹ ჩვენ შემთხვევაშიც მხოლოდ პალეოგრაფიული კვლევა ბევრს არაფერს მოგვცემს იმის დასასაბუთე-

¹⁷ არსებობს გამონაკლისიც, მაგალითად, გიორგი ათონელი, რომელიც მთარგმნელობით საქმიანობასთან ერთად ხელნაწერთა გადაწერა-გავრცელებითაც იყო დაკავებული: „*მე ჴელთსაქმარსა ჩემსა ვერ ვჰყიდდი, ღონე არა იყო და ღმრთისმოყუარეთა კაცთა მოღუანებითა ვიზარდებოდეცა და ეტრატსაცა ვიყიდდი...*“ (ფრაგმენტი გიორგი ათონელის კოლოფონიდან, *Ivir. geo.* 45, 8v). თუმცა გიორგის ხელწერას კალიგრაფიულს ვერ ვუნოდებთ, ეს არის უფრო სწავლულის საქმიანი ხელწერა, შესრულებული წვრილი, მკაფიო ნუსხურით. გიორგი ათონელის ავტოგრაფულ ხელნაწერებთან დაკავშირებით იხ.: ბრუნი, წმინდა გიორგი მთაწმინდელის ავტოგრაფების იდენტიფიცირებისათვის, გვ. 113-120.

¹⁸ Цагарели, *Сведения о памятниках грузинской письменности*, I, с. 92; Blake, *Catalogue des manuscrits géorgiens de la Bibliothèque de la Laure d'Iviron au Mont Athos*, p. 157-159.

¹⁹ დოლაქიძე, ათონური 79 ხელნაწერის შედგენილობის შესახებ, გვ. 3-20.

ბლად, რომ ჩანართები და ექვთიმეს მოსახსენებელი ექვთიმეს ხელითაა შეტანილი *Ivir. geo.* 68-ში, რადგან დღეისათვის ჩვენთვის არ არის ცნობილი ხელნაწერი, რომელიც დანამდვილებით ექვთიმეს ავტოგრაფია და რომელთანაც შედარების საფუძველზე იქნებოდა შესაძლებელი ჩვენი თვალსაზრისის დასაბუთება. ასეთ ვითარებაში მეტი დახმარება შეიძლება გაგვინიოს გარეშე არგუმენტების მოყვანამ, როგორცაა:

I. ხელნაწერის დათარიღება, რადგან თუ *Ivir. geo.* 68 ექვთიმეს თანადროულია, მეტი ალბათობაა, რომ მასთან ექვთიმეს უშუალო შეხება ჰქონოდა.

II. მინაწერის – ექვთიმეს მოსახსენებლის – განხილვა მისი ავთენტურობის წარმოჩენის მიზნით.

III. ჩანართების შინაარსობრივი ანალიზი ექვთიმეს მთარგმნელობითი მეთოდის გათვალისწინებით.

I. *ხელნაწერის დათარიღება.*

Ivir. geo. 68 რ. ბლეიკს X-XI საუკუნეებით აქვს დათარიღებული; ალ. ცაგარელი და თ. ბრეგაძე ხელნაწერს X საუკუნის ბოლო პერიოდით ათარიღებენ. ე. მეტრეველის აზრით, *Ivir. geo.* 68 1002 წლამდე უნდა იყოს შექმნილი და ექვთიმეს მიერ გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებათა თარგმნის ერთი ძირითადი ეტაპის დასრულებასთან უნდა იყოს დაკავშირებული.²⁰

ექვთიმე ათონელის შრომების ჩამონათვალში, რომელიც წარმოდგენილი იყო 1002 წლის ხელნაწერში,²¹ იოანე ოქროპირის „მათეს სახარების“ კომენტარის ექვთიმესეული თარგმანის იოანე ათონელისეულ „წინათქმაში,“ მეცამეტედ (იგ) დასახელებულია: „ცხოვრება წმიდისა გრიგოლ ღმრთისმეტყველისა და თქუმულნი მისნი“. ე. მეტრეველის აზრით, აქ უნდა იგულისხმებოდეს გრიგოლის 12-სიტყვიანი კორპუსი, რომელიც

²⁰ *Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, Versio iberica.* I, p. ix.

²¹ შანიძე (გამოც.), წმ. იოანე ოქროპირი, *თარგმანება მათეს სახარებისა*, I, გვ. 14. ექვთიმეს შრომათა ჩამონათვალი წარმოდგენილია ამ თხზულების შემცველ არაერთ ხელნაწერში, რომელთაგან აღსანიშნავია 1008 წლით დათარიღებული ათონური კრებული (წარმოდგენილია სამ ნაწილად: *Ivir. geo.* 13, 4, 10) და ქუთაისის მუზეუმის ხელნაწერი 20 (1048 წ.). სწორედ ქუთაისურ ხელნაწერშია დაცული სრულად ექვთიმესეული ანდერძი, რომელიც მასში ექვთიმეს ავტოგრაფიდან არის გადმოსული და რომელშიც მითითებულია ავტოგრაფის შექმნის თარიღი – 1002 წელი, იხ. *ხელნაწერთა აღწერილობა (ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმი)*, გვ. 95.

ინყება გრიგოლ ხუცესის „გრიგოლ ღმრთისმეტყველის ცხოვრებით“ და შეიცავს გრიგოლის ლიტურგიკულ საკითხავებს: 43, 40, 38 კომენტართურთ, 19, 39, 45, 44, 41, 11, 21, 16, 14. ეს კორპუსი დღეისათვის წარმოდგენილია XIII საუკუნის ხელნაწერში, A-80-ში. მას ზედმიწევნით იმეორებს გვიანდელი ხელნაწერი A-518 (1708 წ.). მკვლევარი ამ კორპუსს პირობითად „მცირეს“ უწოდებს, რადგან შემდგომში ის შეივსო და გამდიდრდა ექვთიმესა და სხვა მწიგნობართა თარგმანებით და ვრცელ კორპუსად იქცა.²²

გრიგოლის ლიტურგიკულ საკითხავებზე მუშაობა, მისი თხზულებების მცირე კორპუსის შექმნა 1002 წლამდე, X საუკუნის ბოლო მეოთხედში უნდა დაწყებულიყო. 977 წელს გადანერილ ხელნაწერში, ბასილი დიდის „სწავლანში“ (cod. *Ivir. geo.* 32), უკვე ჩანს გრიგოლის ორი საკითხავის – 43-ისა და მე-15-ის – ექვთიმესეული თარგმანი.²³ ბასილი

²² გრიგოლ ღმრთისმეტყველის საკითხავების „მცირე“ კორპუსის შედგენის შემდეგ ექვთიმე ათონელი ინყებს გრიგოლის ვრცელ კრებულზე მუშაობას. ხელნაწერებში A-92 (XI ს.) და S-413 (XI ს., ნაკლული) „გრიგოლ ღმრთისმეტყველის ცხოვრებასა“ და უკვე ნათარგმნ ლიტურგიკულ საკითხავებს ემატება კიდევ ორი ლიტურგიკული (1, 42) და ოთხი არალიტურგიკული საკითხავი (20, 29, 30, 31). ექვთიმეს გარდაცვალების შემდეგ გრიგოლის საკითხავების ექვთიმესეული თარგმანების შემცველ კრებულებზე მუშაობა, მათი შევსება გრძელდება. ხელნაწერში A-1, რომელიც გადანერილია კონსტანტინოპოლში 1030-31 წლებში (გადამწერი ბასილი ეტრატა, მომგებელი ზაქარია ბანელი), გრიგოლის ლიტურგიკული საკითხავების ციკლის შევსების მიზნით, ექვთიმეს ნათარგმნ საკითხავებს ემატება დავით ტბელის მიერ თარგმნილი გრიგოლის 24-ე ლიტურგიკული საკითხავი. 1040 წელს ანტიოქიაში ჯვრის მონასტრისათვის გადანერილი გრიგოლ ღმრთისმეტყველის კრებული (P-3), ექვთიმეს თარგმანებთან ერთად, შეიცავს დავით ტბელის მიერ თარგმნილ შვიდ არალიტურგიკულ საკითხავს; ამ კრებულიდან ჩანს, რომ ექვთიმეს ნათარგმნი ჰქონდა ასევე გრიგოლის მე-3 და 37-ე საკითხავები. ხელნაწერში S-383 (XI ს.) გრიგოლის ექვთიმესეულ თარგმანებთან ერთად ტბელის მიერ თარგმნილი თერთმეტი არალიტურგიკული საკითხავია დაცული, ხოლო S-1696-ში (XI ს.) – ორტომედის II ნაწილში, გრიგოლ ღმრთისმეტყველის ექვთიმესეულ და დავით ტბელისეულ თარგმანებთან ერთად, გრიგოლ ოშკელის მიერ ნათარგმნი გრიგოლის ერთი საკითხავიც არის წარმოდგენილი.

²³ *Ivir. geo.* 32 (977 წ.) კრებულის მომგებელია იოანე ათონელი, გადამწერი – საბა. ბასილი დიდის ჰომილიებს წინ უძღვის გრიგოლ ღმრთისმეტყველის ლიტურგიკული საკითხავი: „ცხოვრება და შესხმა ნმიდისა ღმერთშემოსილისა მამისა ჩუენისა დიდისა ბასილისი“ (43-ე სიტყვა); ბასილი დიდის „სწავლანში“ 24-ე თავად კი ჩართულია გრიგოლის „შესხმა ნმიდათა მაკაბელთა“ (მე-15

დიდის ამავე თხზულების შემცველ ხელნაწერში – H-2251 (X საუკუნის ბოლო²⁴) – გრიგოლის საკითხავთა ექვთიმესეული თარგმანების რიცხვი უკვე სამია: 43, 40, 15.²⁵

რაც შეეხება *Ivir. geo.* 68-ს, ე. მეტრეველის აზრით, მასშიც ასახული უნდა იყოს 12-სიტყვიანი კორპუსის შექმნის ერთ-ერთი წინარე, მოსამზადებელი ეტაპი, როდესაც ხდება ექვთიმეს მიერ გრიგოლისეული კორპუსისათვის მასალის დაგროვება, გრიგოლის საკითხავების ჯგუფ-ჯგუფად თარგმნა და მათი თავმოყრა სხვა ავტორთა ნაშრომების შემცველ კრებულებში, როგორებიცაა ბასილი დიდის „სწავლანი“-ს ხელნაწერები – *Ivir. geo.* 32 და H-2251, თუ დამოუკიდებელ, მცირე ზომის ხელნაწერებში, როგორიცაა *Ivir. geo.* 68. ე. მეტრეველის ვარაუდით, *Ivir. geo.* 68-ში, გრიგოლის 38-ე საკითხავთან და მის კომენტართან ერთად, ხელნაწერის დასაწყისში შეიძლება ყოფილიყო ჩართული „გრიგოლ ღმრთისმეტყველის ცხოვრება“ და საკითხავები 43, 40, 15, რომლებიც ამ ხელნაწერის შედგენის დროისათვის უკვე ნათარგმნი უნდა ჰქონოდა ექვთიმეს.²⁶ რამდენად დაიტევდა *Ivir. geo.* 68 38-ე საკითხავთან და მის კომენტართან ერთად სხვა მასალასაც, ძნელი სათქმელია. ხელნაწერი საშუალოზე მცირე ზომისაა და საკმაოდ დიდი მოცულობის ტექსტების ჩართვის შემთხვევაში (ასეთებია სწორედ გრიგოლის 43-ე და მე-40 საკითხავები), მისი აკინძვა გართულდებოდა; ასევე ნაკლები ა და ბ რვეულები მხოლოდ გრიგოლის 38-ე საკითხავის დასაწყისს თუ დაიტევდა და ნამდვილად არ იქნებოდა საკმარისი „გრიგოლ ღმრთისმეტყველის ცხოვრების“ საკმაოდ ვრცელი ტექსტისათვის; მაგრამ ერთი რამ ცხადია: *Ivir. geo.* 68-ში მართლაც წარმოდგენილია გრიგოლის მცირე კორპუსის შედგენის ერთ-ერთი წინარე ეტაპი, რაზეც შემდეგი არგუმენტებიც მიანიშნებს:

სიტყვა). ბრეგაძე, *გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებათა შემცველ ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა*, გვ. 191-192.

²⁴ ც. ქურციკიძე ხელნაწერს H-2251 ათარიღებს 994-1001 წწ-ით ხელნაწერის ანდერძში მოხსენიებული დავით კურაპალატის ტიტულის – „ქართველთა მეფის“ – მიხედვით, იხ. ქურციკიძე (გამოც.), *ბასილი კესარიელის „სწავლანი“*, გვ. 018-021.

²⁵ ბრეგაძე, *გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებათა შემცველ ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა*, გვ. 190-191.

²⁶ *Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, Versio iberica*. I, p. viii-ix.

(ა) ქართულ ხელნაწერულ ტრადიციაში გრიგოლის 38-ე საკითხავი კომენტართურთ ჩვეულებრივ ჩართულია კორპუსში – გრიგოლ ღვთისმეტყველის საკითხავების ექვთიმესეული თარგმანების შემცველ კრებულებში; ეს ორი ტექსტი დამოუკიდებლად მხოლოდ *Ivir. geo.* 68-შია წარმოდგენილი, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ *Ivir. geo.* 68 ამ ფორმატით არ ყოფილა შედგენილი გავრცელებისათვის, ის სამომავლოდ კორპუსში შესატანად იყო შექმნილი;

(ბ) თვალშისაცემია ხელნაწერში დაცული ტექსტების – „შობის“ საკითხავისა და მისი „თარგმანების“ – გაუმართავი ორთოგრაფია (ამის შესახებ დეტალურად – ქვემოთ), რომელიც თითქმის მთლიანად გამართული და გასწორებულია ამ ტექსტების შემცველ გრიგოლ ღვთისმეტყველის დანარჩენ ხელნაწერებში – კორპუსებში.

ყოველივე ეს მიანიშნებს, რომ ხელნაწერი *Ivir. geo.* 68 არ იყო შექმნილი გავრცელებისა თუ საყოველთაო ხმარებისათვის, ის სამუშაო ეგზემპლარს, ე. წ. „შავ“ მასალას წარმოადგენდა.

ხელნაწერში დასტურდება გაფორმების ელემენტები – მეტ-ნაკლებად დეკორატიული საზედაო გრაფემები, რაც, ერთი შეხედვით, შეუფერებლად შეიძლება გვეჩვენოს სამუშაო ეგზემპლარისათვის, თუმცა არ გამოვრიცხავთ, რომ ეტრატისა და, ზოგადად, ხელნაწერ წიგნთა დეფიციტის პირობებში სამუშაო ეგზემპლარი შიდა ხმარებისათვის ყოფილიყო განკუთვნილი, თანაც, ჩვენი ხელნაწერი პროფესიონალი გადამწერების ხელიდან არის გამოსული. ასე რომ, არ არის გამორიცხული, მათ გაფორმების გარეშე არ დაეტოვებინათ თუნდაც შიდა მოხმარების ხელნაწერი.

როგორც აღვნიშნეთ, *Ivir. geo.* 68-ში 38-ე საკითხავსა და კომენტარს შორის ჩართულია მცირე ზომის ტექსტი – სამადლობელი შინაარსის ე. წ. „სადიდებელი“ (40v-42r). რ. ბლეიკისა და თ. ბრეგადის აზრით, ეს ტექსტი ექვთიმე ათონელს უნდა ეკუთვნოდეს. კვლევის შედეგად გაირკვა, რომ ეს არის ფრაგმენტი გრიგოლ ღვთისმეტყველის 45-ე საკითხავიდან.²⁷ საიდან და რატომ გაჩნდა ის ამ ხელნაწერში? კონტექსტის მიხედვით, გრიგოლ ღვთისმეტყველი ამ პასაჟში მადლობას სწი-

²⁷ Kourtsikidze, La composition du manuscrit Iviron 68 et le colophon d’Ephrem Mtsiré, p. 429-437.

რავს უფალს, რომლის შემწეობით მან არა მარტო დაიწყო, არამედ დაასრულა კიდეც მნიშვნელოვანი საქმე: „ან შეინირე ჩუენ მიერ ესე თქუმულნი სიტყუანი, არა დანყებაჲ, არამედ აღსასრულიცა ჩუენისა ნაყოფთა შენრვისაჲ“. როგორც ცნობილია, ქართველი მთარგმნელები ხშირად მიმართავენ წმ. მამათა თხზულებების საკუთარ თარგმანებს თავიანთი კოლოფონების მხატვრული გამშვენებისათვის. მაგალითად, ეფრემ მცირის წინაშესავალში, რომელიც ნამძღვარებული აქვს მის მიერ თარგმნილ გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებებს, ვხვდებით რემინისცენციებს გრიგოლის საკითხავებიდან.²⁸ დაახლოებით მსგავსი ვითარება უნდა იყოს ამ შემთხვევაშიც. ექვთიმე საკუთარი მადლიერების გამოსახატავად ესესხება გრიგოლს, გრიგოლის საკითხავიდან იღებს პასაჟს იმისათვის, რომ გამოხატოს საკუთარი მადლიერება უფლის მიმართ მნიშვნელოვანი საქმის დასრულებისათვის. რა საქმეზე შეიძლება იყოს აქ საუბარი? საფიქრელია, რომ არცთუ მცირე (40v-42r) სამადლობელი ტექსტის დართვა მნიშვნელოვანი, დიდი სამუშაოს დასრულებისას არის მოსალოდნელი, მაგალითად, ისეთის, როგორც გრიგოლის საკითხავთა კორპუსის თარგმნაა. აქ მხოლოდ *Ivir: geo.* 68-ში წარმოდგენილი მასალის – გრიგოლის 38-ე საკითხავისა და მისი კომენტარის თარგმნა რომ იგულისხმებოდეს, „სადიდებელი“ ამ ტექსტების ბოლოს იქნებოდა მოთავსებული ხელნაწერში და არა 38-ე საკითხავის შემდეგ, როგორც ეს *Ivir: geo.* 68-შია. შესაბამისად, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ 38-ე საკითხავისა და მასთან ერთად მისი კომენტარის თარგმნა ექვთიმესათვის იყო მნიშვნელოვანი სამუშაოს – გრიგოლის 12-სიტყვიან კორპუსზე მუშაობის დამასრულებელი, დამავირგვინებელი ეტაპი. საფიქრელია, რომ 38-ე საკითხავისა და მისი კომენტარის თარგმნამდე მას 43-ე და მე-40 საკითხავებთან ერთად უკვე ნათარგმნი ჰქონდა 12-სიტყვიანი კრებული დანარჩენი საკითხავებიც: 19, 39, 45 (რომლიდანაც ვრცელი პასაჟია ციტირებული *Ivir: geo.* 68-ში), 44, 41, 11, 21, 16, 14. ამის შემდეგ, 1002 წლისათვის, ექვთიმეს უკვე შეეძლო მთელი თავისი ნამუშევრის ერთ კორპუსად შეკვრა. ეს კორპუსია სწორედ იოანე ათონელის „წინათქმაში“ დასახელებული „ცხორებაჲ წმიდისა გრიგოლ ღმრთისმეტყუელისაჲ და თქუმულნი მისნი“, რომელიც A-80 ხელნაწერშია წარმოდგენილი.

²⁸ ოთხმეზური, კომენტარული ჟანრი შუა საუკუნეების ქართულ მთარგმნელობით ტრადიციაში, გვ. 84-93.

ამგვარად, ხელნაწერი, რომელშიც ასახულია 1002 წლისათვის უკვე დასრულებული სამუშაო – გრიგოლის მცირე კორპუსის შექმნის წინარე ეტაპი, ექვთიმეს თანადროულია და, შესაბამისად, მასში ექვთიმეს მუშაობის კვალის არსებობა სრულიად დასაშვები შეიძლება იყოს.

II. მოსახსენებლის ფორმულირება.

მოსახსენებლებში, რომლებსაც უხვად ვხვდებით ქართულ და, ზოგადად, ქრისტიანული აღმოსავლეთის შუა საუკუნეების ხელნაწერებში, მოხსენიებულნი არიან ხოლმე ის პირები, რომლებიც მოცემულ ხელნაწერთან არიან დაკავშირებულნი. ეს შეიძლება იყოს გადამწერი, ხელნაწერის მომგებელი, ან იმ თხზულებ(ებ)ის მთარგმნელი, რომელიც ხელნაწერშია წარმოდგენილი. მოსახსენებელთა ავტორი და მათი დამწერიც, უმეტესწილად, ხელნაწერის გადამწერია ხოლმე, თუმცა, ზოგ შემთხვევაში, ეს შეიძლება თავად მომგებელი, ან მთარგმნელიც იყოს.

Ivir. geo. 68-ში 39r-ზე წარმოდგენილი მინაწერი – *ლოცვა-ყავთ გლახაკისა ეფთჳმესთჳს* – ჩვენი აზრით, ექვთიმე ათონელის პირადი მოსახსენებელია, ანუ ის თავად ექვთიმეს მიერ არის შეთხზული. შინაარსობრივად ამ ტიპის მოსახსენებლები სხვადასხვა ვარიაციით, როგორც I, ისე III პირში, ხშირად დასტურდება ექვთიმეს მიერ თარგმნილ თხზულებათა შემცველ ხელნაწერებში, მაგალითად:

- ლოცვა-ყავთ გლახაკისა ეფთჳმესთჳს, რომელმან ესე ვთარგმნე (*Ivir. geo.* 32, 47v);

- ლოცვა-ყავთ გლახაკისა ეფთჳმესთჳს, წმიდანო ღმრთისანო (A-96, 164r);

- ... ლოცვასა მომიწსენეთ გლახაკი ეფთჳმე, რომელმან ვთარგმნე ესე ბერძულიდან ქართულად (A-96, 99v).

საკუთარი თავის, საკუთარი ნამოღვაწარის დამცრობა, თავმდაბლობა – *მნიგნობარი, როგორც გლახაკი, ცოდვილი, უცბად მჩხრეკალი* – შუა საუკუნეების კოლოფონებში ფართოდ გავრცელებული ტოპოსია. თუმცა, როდესაც საქმე ეხება არა პირად, არამედ სხვა პირის მოსახსენებელს, უარყოფითი შინაარსის ეპითეტებს დადებითი ეპითეტები და შეფასება ენაცვლება. ეს განსაკუთრებით კარგად ჩანს ექვთიმე ათონელის მოსახსენებლების მაგალითზე, რომლებსაც მისი თხზულებების გადამწერები, მისი თანამოღვაწენი ურთავენ მის თარგმანებს, მაგალითად:

- მამაო, ძეო და სულო წმიდაო, ადიდე მამაჲ ეფთჳმე, შემამკობელი შენი და ქართველთა ენასა გამომთარგმანებელი სუფევათა დაუსრულებელთა (A-92, 182v).

მეტიც, ექვთიმეს პირად მოსახსენებლებს, რომლებშიც ექვთიმე „გლახაკად“ მოიხსენიებს თავს, ხელნაწერებში ერთვის გადამწერისეული მოსახსენებლები, რომლებშიც მნიგნობრები ხაზგასმით მიუთითებენ, რომ უარყოფითი ეპითეტები ექვთიმეს თვითშეფასებას წარმოადგენს და თავად, ამის საპირისპიროდ, ქებით ამკობენ მას:²⁹

- ლოცვა-ყავთ გ ლ ა ხ ა კ ი ს ა ეფთჳმესთჳს, მონანო ქრისტესნო (ექვთიმეს პირადი მოსახსენებელი) – ესე თ ჳ თ და უ ნ ე რ ი ა . მე ესრეთ ვიტყჳ: ღმერთმან ადიდენ მამაჲ ეფთჳმე (გადამწერის მიერ შედგენილი მოსახსენებელი), (A-92, 203r).

- ლოცვა-ყავთ გ ლ ა ხ ა კ ი ს ა ეფთჳმესთჳს (ექვთიმეს პირადი მოსახსენებელი) – წმიდაო, მ დ ი დ ა რ ი ხ ა რ შ ე ნ , ა რ ა გ ლ ა ხ ა კ ი წინაშე უფლისა (გადამწერის მიერ შედგენილი ექვთიმეს მოსახსენებელი), (A-1103, 11v).

- ლოცვა-ყავთ გ ლ ა ხ ა კ ი ს ა ეფთჳმესთჳს (ექვთიმეს პირადი მოსახსენებელი) – ესე მამისა ეფთჳმის და ნ ე რ ი ლ ი ა . ლოცვა-ყავთ და აკურთხეთ, რომელმან ესე სულთა განმანათლებელი გვთარგმნა, დ ი დ ის ა და წ მ ი დ ის ა მამისა ეფთჳმისთჳს (გადამწერის მიერ შედგენილი ექვთიმეს მოსახსენებელი), (A-1103, 58r).

- ლოცვა-ყავთ ც ო დ ვ ი ლ ის ა ეფთჳმესთჳს. წმიდაო გრიგოლ, შენ მიერ აღწერილთა ამათ წმიდათა მამათა თანა მეოხ-გუეყვენით წინაშე უფლისა (ექვთიმეს პირადი მოსახსენებელი) – ესე ზ ე მ ო ნ ე რ ი ლ ი წ მ ი დ ის ა მ ა მ ის ა ეფთჳმესთჳს . ხოლო ჩუენ მიერ ა რ ა ც ო დ ვ ი ლ ი , ა რ ა მ ე დ ღ მ ე რ თ შ ე მ ო ს ი ლ ი და უკუანათა ჟამთა მეორე ოქროპირი ... (გადამწერის მიერ შედგენილი ექვთიმეს მოსახსენებელი), (A-1103, 64r).

- ლოცვა-ყავთ გ ლ ა ხ ა კ ი ს ა ეფთჳმესთჳს, მთარგმნელისა, და შემინდვეთ (ექვთიმეს პირადი მოსახსენებელი) – ესე თჳთ წმიდასა მამასა ეფთჳმეს დაუნერია, ხოლო მე, გლახაკი იოანე გრძელისძე ამას დავსწერ, ვითარმედ ა რ ა გ ლ ა ხ ა კ ი , ა რ ა მ ე დ მ დ ი დ ა რ ი და სულითა დიდებული წინაშე ღმრთისა ... (გადამწერის მიერ შედგენილი ექვთიმეს მოსახსენებელი), (A-1103, 117v).

ხელნაწერებში ეს ორი ტიპის მოსახსენებელი შესრულებულია ერთი და იმავე, გადამწერისეული ხელწერით. ექვთიმეს პირადი მოსახსენებ-

²⁹ ამ ტიპის მოსახსენებლების შესახებ იხ. მეტრეველი, იოანე და ეფთჳმე ათონელებისადმი მიძღვნილი „სამახსოვრო წიგნები“.

ლები, ცხადია, ექვთიმეს ავტოგრაფებიდან არის გადატანილი გადამწერთა მიერ კრებულებში.³⁰

მეტიც, გადამწერები მიუთითებენ კიდევ, რომ პირადი მოსახსენებლები მათ სწორედ ექვთიმეს ავტოგრაფული ხელნაწერებიდან – „*ნუსხებიდან*“³¹ – აქვთ გადმოტანილი. „*ნუსხას*“, როგორც ცნობილია, ძველ ქართულში ავტოგრაფის მნიშვნელობა ჰქონდა, ეს განსაკუთრებით კარგად ჩანს ათონის მნიგნობრულ წრეში შექმნილი ექვთიმესა და გიორგი ათონელების თარგმანების შემცველი ხელნაწერების კოლოფონებიდან. მაგალითად:

- ლოცვა-ყავთ, წმიდანო ღმრთისანო, გ ლ ა ხ ა კ ი ს ა ეფთვმესთეს, რომელმან ესე ბერძულისაგან გამოვთარგმნე (ექვთიმეს პირადი მოსახ-

³⁰ ნიშანდობლივია, რომ რ. ბლეიკისა და ალ. ცაგარელის მიერ ექვთიმეს ავტოგრაფად *Vir: geo.* 79-ის მიჩნევის საფუძველი ამ ხელნაწერში დადასტურებული ექვთიმესეული კოლოფონის ავთენტურად მიჩნევა იყო; მათი ყურადღების მიღმა დარჩა იქვე წარმოდგენილი ხელნაწერის იმ ნაწილის გადამწერის, ვინმე იოანეს კოლოფონი, რომელიც იმავე ხელნაწერით იყო შესრულებული, რითაც ექვთიმეს კოლოფონი, იხ. დოლაქიძე, ათონური 79 ხელნაწერის შედგენილობის შესახებ, გვ. 3-20.

³¹ ლექსიკური ერთეულის, „*ნუსხის*“ მნიშვნელობის შესახებ შუა საუკუნეების ქართულ ხელნაწერთა კოლოფონებში საუბრობს ივ. ჯავახიშვილი (*ქართული დამწერლობათა-მცოდნეობა ანუ პალეოგრაფია*, გვ. 65-68). ის მიუთითებს „*ნუსხის*“ არაბულ წარმომავლობასა და მის მნიშვნელობაზე: „*ნუსხა*“ – არაბულად: *დედანი*, *თავდაპირველი ტექსტი*, *პირველი ხელნაწერი*. ივ. ჯავახიშვილს მოჰყავს მაგალითები ექვთიმე და გიორგი ათონელების კოლოფონებიდან, რომლებშიც, კონტექსტის მიხედვით, *ნუსხა* ავტოგრაფს ნიშნავს. ივ. ჯავახიშვილის შენიშვნით, ამ ტერმინს იმთავითვე „ემჩნეოდა რყევა“, „*ავტოგრაფის*“ გარდა, ის ზოგ კონტექსტში „*დედანს*“ აღნიშნავდა, მოგვიანებით კი – „*ჩქარად აღწერილს*“ (სულხან-საბა), ასევე, ზოგადად – *ნაწერს*, *ხელნაწერს*. ჩვენი მხრივ, დავამატებთ ერთ მაგალითს შავი მთის მნიგნობრული სკოლიდან, კერძოდ, იოანე დამასკელის „გარდამოცემის“ ეფრემ მცირის კოლოფონს, სადაც ეფრემი საუბრობს ამ წიგნის დანიშნულებაზე: „*გარდამოცემა*“ *ენოდების წიგნსა ამას, რამეთუ არა საკითხავთა სახე აქუს შესავლიანი და დაბოლოებული, არამედ მსგავს არს გარდაცემულსა მას მნიგნობრისასა, რომელსა შეიქმან ნ უ ს ხ ა დ და დასდებენ ნივთად პირად-პირადთა წიგნთა დაწერისა*, იხ. მიმინოშვილი, რაფაჟა (გამოც.), *წმ. იოანე დამასკელი, მართლმადიდებლური სარწმუნოების ზედმინევენიითი გადმოცემა*, გვ. 33; ამ კონტექსტის მიხედვით, ნ უ ს ხ ა (ასევე ნ ი ვ თ ი) არის *ნიმუში*, *მოდელი*, რომლითაც სარგებლობენ მნიგნობრები თავიანთი წიგნების შექმნისას. აშკარაა, რომ *ნუსხის* მნიშვნელობები ძირითადად ერთი სემანტიკური ველის სიტყვებია, რომლებსაც მეტ-ნაკლებად შენარჩუნებული აქვთ თავდაპირველი შინაარსი.

სენებელი) – ესე სიტყუანი თვთ წმიდისა მამისა ჩუენისა ეფთჳმესია. ვითა ნუსხასა ეწერა, მეც ეგრე დავწერე ... (გადამწერის მიერ შედგენილი ექვთიმეს მოსახსენებელი), (A-1103, 219r).

- ლოცვა-ყავთ, წმიდანო ღმრთისანო, ცოდვისა ეფთჳმესთჳს (ექვთიმეს პირადი მოსახსენებელი) – ესე სიმდაბლითა სავსენი სიტყუანი თვთ ეფთჳმესია, ვითა თარგმანებულსა მათსა ნუსხასა ეწერა, ეგრეთვე მე, უღირსმან არსენიმ, აღვწერე. ან ვინ აღმოიკითხავთ წმიდასა ამას ნიგნსა, ყოველნი აკურთხევდით უსხეულოთა მიმსგავსებულსა მამასა ჩუენსა ეფთჳმეს, რომელმან აღავსო ყოვლითა სულიერთითა კეთილითა ესე ნიგნი და ყოველნი ქართველთა ენანი თარგმანებითა მათითა (გადამწერის მიერ შედგენილი ექვთიმეს მოსახსენებელი), (A-1103, 285v).

ნიშანდობლივია, რომ A-1103-ის კოლოფინში (285v) ერთმანეთისაგან გამიჯნულია „ნუსხა“ – ექვთიმეს ხელნაწერი, ანუ ავტოგრაფი, და „ნიგნი“ – არსენის მიერ გადაწერილი ხელნაწერი.

ყოველივე ეს ადასტურებს, რომ *Ivir. geo.* 68-ის მოსახსენიებელი – „ლოცვა ყავთ გლახაკისა ეფთჳმესთჳს“ – არის ექვთიმეს პირადი მოსახსენებელი; ამ ფორმულით იხსენიებს ის თავის თავს „ნუსხებში“ – საკუთარ, ავტოგრაფულ ხელნაწერებში. *Ivir. geo.* 68-ში მოსახსენებელს არ ახლავს გადამწერისეული მოსახსენებელი, რომელიც, როგორც ვნახეთ, უმეტესწილად დასტურდება ხოლმე მისი ავტოგრაფებიდან გადმოწერილ ხელნაწერებში. მოსახსენებლის ხელწერა პალეოგრაფიულად განსხვავდება *Ivir. geo.* 68-ის I და II გადამწერების ხელწერისაგან, არაფორმალური, ნაკლებად მნიგნობრულია. ყოველივე ეს, ვფიქრობთ, გვაძლევს საშუალებას, მივიჩნიოთ, რომ ეს მოსახსენებელი ავთენტურია, ექვთიმესეულია, ის თავად ექვთიმეს მიერ არის ჩაწერილი ხელნაწერში.

III. ჩანართები.

Ivir. geo. 68-ში, როგორც გრიგოლის 38-ე საკითხავის, ისე „თარგმანების“ ტექსტში, შეტანილია ჩანართები. ჩანართი ერთი სიტყვა, ან მცირე ზომის ფრაზაა, რომელიც მოთავსებულია ხელნაწერის აშიაზე, ან სტრიქონებს შორის; ჩანართების უმეტესობას ახლავს ტექსტში ჩართვის ნიშანი – წერტილებისაგან შემდგარი ვერტიკალური ხაზი, რომელიც ჩანართს ტექსტში მისთვის შესაბამის ადგილს აკავშირებს. ჩანართები, როგორც აღვნიშნეთ, შესრულებულია I და II ხელისაგან განსხვავებული, არაფორმალური, III ხელით, რომლითაც დაწერილია ექვთიმეს პირადი მოსახსენებელი. ეს გარემოება უკვე გვაძლევს იმის საშუალებას, ჩამა-

ტებები უშუალოდ ექვთიმეს მიერ შეტანილად მივიჩნით ხელნაწერში, თუმცა პალეოგრაფიული ხასიათის არგუმენტს აქ „ფილოლოგიური“ შეიძლება დაემატოს.

ექვთიმე ათონელის მთარგმნელობითი მოღვაწეობა, მისი მთარგმნელობითი მეთოდი კარგად შესწავლილი საკითხია ქართულ მეცნიერებაში. ეს არის ე. წ. კლება-მატების მეთოდი,³² რომლის შედეგიც თავისუფალი, მკითხველზე ორიენტირებული, დინამიკური ეკვივალენტობის ტიპის თარგმანია. ამგვარ თარგმანში, ერთი მხრივ, შეინიშნება ორიგინალისეული ტექსტის შემოკლების შემთხვევები, ხოლო, მეორე მხრივ, დასტურდება ჩანართები, რომლებიც მთარგმნელის მიერ არის შეტანილი თარგმანში. ექვთიმეს მთარგმნელობითი მეთოდის მკვლევართა მიერ, ექვთიმეს სხვადასხვა თარგმანის შესწავლის საფუძველზე, ექვთიმესეული ჩანართები სისტემატიზებულია შინაარსისა და ფუნქციის მიხედვით.

Ivir. geo. 68-ში წარმოდგენილი ტექსტები – გრიგოლის 38-ე სიტყვა და მისი კომენტარი – ექვთიმეს მიერ კლება-მატების მეთოდითაა შესრულებული;³³ ამ ტექსტებში დასტურდება არაერთი ჩანართი, რომელთაგან ნაწილი არაფორმალური (III) ხელითაა შეტანილი ძირითად ტექსტში. ნიშანდობლივია, რომ *Ivir. geo.* 68-ში არაფორმალური ხელით შეტანილი ჩანართები თავიანთი ფუნქციითა და შინაარსით უმეტესად ექვთიმეს სხვა თარგმანებში გამოვლენილი ჩანართების ანალოგიურია.

1. ექვთიმეს თარგმანებში ხშირად ვხვდებით ჩანართებს, რომლებშიც ჩანს მთარგმნელის უარყოფითი დამოკიდებულება წარმართთა თუ ერეტიკოსთა მიმართ. მაგალითად, წარმართთა ღმერთებს ექვთიმე უწოდებს *არაღმერთებს* (ბერძნულშია οἱ ἄθεοι – *ღმერთები*);³⁴ ერეტიკოსებს ახასიათებს ამგვარად: *უცხოე იგი, მბრძოლი და მტერი ყოვლისა*

³² ეფრემ მცირე თავის კოლოფონებში რამდენიმე ადგილას იძლევა ექვთიმე ათონელის მთარგმნელობითი მეთოდის დახასიათებას. მაგალითად, იოანე დამასკელის „გარდამოცემის“ ეფრემ მცირისეული თარგმანის წინასიტყვაობაში ეფრემი აღნიშნავს, რომ ექვთიმეს „*მაღლითა სულისა წმიდისათა ჴელენიფებოდა შემატებაჲცა და დაკლებაჲცა*“, რაფავა (გამოც.), *იოანე დამასკელი, დიალექტიკა*, გვ. 67.

³³ ამის შესახებ იხ. აქვე, გვ. 69-74.

³⁴ Otkhmezuri (ed.), *Pseudo-Nonniani in IV orationes Gregorii Nazianzeni commentarii, Versio Iberica*, p. xxxv.

კეთილისაჲ (ბერძნულშია მხოლოდ *αἰὲς* – უცხო).³⁵ მეორე მხრივ, ექვთიმეს თარგმანებში ხშირად ვხვდებით მიმართევებს, რომლებიც ექვთიმეს მიერ არის ჩართული ტექსტში სათქმელისათვის მეტი ემოციურობის მინიჭების მიზნით. მაგალითად, ამგვარი მიმართევები დასტურდება გრიგოლ ნოსელის „ქალწულებისათჳს“ ექვთიმესეულ თარგმანში: *ჰოჲ საყუარელნო, ნუ იყოფინ!*³⁶ რაც ტექსტს დინამიურობას ჰმატებს, ემოციურ ელფერს ანიჭებს. აღსანიშნავია, რომ მიმართევები ექვთიმეს მიერ ჩართულია ხოლმე ერეტიკოსებსა თუ წარმართებთან დაკავშირებულ კონტექსტებშიც და ასეთ დროს მათ მკვეთრად გამოხატული უარყოფითი შინაარსი აქვთ; მაგალითად, მიმართვა სევეროსისადმი ექვთიმეს მიერ ნათარგმნ „წინამძღუარში“: *უშჯულოო და მედგარო!*³⁷ მიმართევები ერეტიკოსებისადმი ექვთიმეს მიერ ნათარგმნ გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებათა ექვთიმესეულ თარგმანებში: *შენ უკუე, ბოროტისა მეტყუელო!*³⁸ *უგუნურო!*³⁹ და სხვ. არაფორმალური ხელით შესრულებული ანალოგიური ჩანართი დასტურდება *Ivir. geo.* 68-ში, გრიგოლის 38-ე საკითხავში:

- რაჲსათჳს აბრალებ ღმერთსა, უ გ უ ნ უ რ ო, ქველისმოქმედებისათჳს-ა?⁴⁰

2. ექვთიმეს თარგმანებში ხშირია განმარტებითი ხასიათის დამატებების ჩართვის შემთხვევები, რომლებიც შინაარსობრივად ავსებენ და აზუსტებენ კონტექსტს. ამგვარი განმარტებები იწყება ხოლმე ფრაზით: „ესე იგი არს“, „რომელი-იგი არს“.⁴¹ ამ ტიპისაა *Ivir. geo.* 68-ის ძირითად ტექსტში არაფორმალური ხელით ჩამატებული განმარტებითი ფრაზა:

- *aiŋ qhs i~ Gr. (PG 36, 321 C 4) : add.* ესე იგი არს უხილავნი და ხილულნი.⁴²

³⁵ *Oratio 14 (PG 35, 896 A 5)*; ბეზარაშვილი, *რიტორიკისა და თარგმანის თეორია და პრაქტიკა*, გვ. 437.

³⁶ ზვიადაძე (გამოც.), *წმ. გრიგოლ ნოსელი, ქალწულებისათჳს და საღმრთოჲსა მოქალაქობისა*, გვ. 30, 43.

³⁷ ჩიკვატია, ჭყონია (გამოც.), *წმ. ეფთვიმე მთაწმიდელი*, გვ. 108.

³⁸ *Oratio 41 (PG 36, 441D1)*, ბეზარაშვილი, *რიტორიკისა და თარგმანის თეორია და პრაქტიკა*, გვ. 437.

³⁹ საკითხავი „ძისა მიმართ“ (*PG 36, 328 A 6*); ქართული ტექსტი გამოცემული არ არის.

⁴⁰ იხ. აქვე, გვ. 116, §14, *l.* 6.

⁴¹ ბეზარაშვილი, *რიტორიკისა და თარგმანის თეორია და პრაქტიკა*, გვ. 436.

⁴² იხ. აქვე, გვ. 111, §11, *l.* 1-2.

3. ექვთიმეს მთარგმნელობითი პრაქტიკისათვის დამახასიათებელია სინონიმური წყვილების ხმარება. ექვთიმეს ბერძნულსაგან დამოუკიდებლად შემოაქვს ეს წყვილები. მასთან ერთი ბერძნული სიტყვა ქართულად ორი ალტერნატიული ლექსიკური ერთეულით არის ხოლმე გადმოტანილი.⁴³ გრიგოლის 38-ე საკითხავსა და მის „თარგმანებაში“ დასტურდება ამ ხერხის გამოყენების 10-მდე ნიმუში.⁴⁴ ამათგან ორი არაფორმალური ხელით არის შეტანილი *Ivir. geo.* 68-ში:

- οἰϰη ti cronikon kimhma, kai; diavthma (PG 36, 320 B 3): არს და ჰ გ ი ე ს.⁴⁵

- proskirhs on (PG 91, 1293 A 10): იმღერედ და წინა-ჰკრთებოდე.⁴⁶

4. ყურადღებას იპყრობს „თარგმანების“ მე-19 განმარტებაში არაფორმალური ხელით ჩართული ორი შედარებით ვრცელი პასაჟი:

იტყვს მოციქული, ვითარმედ მელქიზედეკ უმამო, უდედო, ნათესავ მოუწესნებელ ამის თ ვ ს , რამეთუ წერილი მისთვის არა აწსენებს, თუ ვინ იყო მამაჲ მისი, ვითარ-იგი სხუათა წმიდათათჳს, ანუთუ ოდეს მოკუდა, ანუ ვინაჲ იწყო მღდელობად. და მიაშგავსებს მას მოციქული ძესა ღმრთისასა, ან უკუე ვითარცა-იგი თქუმულ არს მისთვის, ვითარმედ უმამო, უდედო, რამეთუ არა წსენებულ არს მამაჲ და დედაჲ მისი, არა თუ უმამო იყო და უდედო. ეგრეთ შეკრბების მელქიზედეკის იგი საქმე ქრისტეს ზედა, რამეთუ არს იგი უდედო ზეცისაჲთა მით შობითა და უმამო – ქუეყანისაჲთა. და ამით სახითა შეკრბების, ვითარმედ ქრისტეს ზედა არს აღსრულებულ სახე იგი მელქიზედეკისი. ხოლო მელქიზედეკ კაცი იყო მართალი და აღესრულა, ვითარცა სხუანი კაცნი. არამედ სახედ ქრისტესა აწსენა იგი მოციქულმან.⁴⁷

ამ განმარტების დასაწყისი ნაწილი: *იტყვს მოციქული... ძესა ღმრთისასა* აშკარად ატარებს გრიგოლ ღვთისმეტყველის „შობის“ საკითხავის X საუკუნის კომენტარის, *Sylloge*-ს გავლენის კვალს.⁴⁸ საზოგადოდ,

⁴³ ქურციკიძე (გამოც.), *ბასილი კესარიელის „სწავლანი“*, გვ. 060, 062, ბეზარაშვილი, *რიტორიკისა და თარგმანის თეორია და პრაქტიკა* გვ. 429 და სხვ.

⁴⁴ ამის შესახებ იხ. აქვე, გვ.

⁴⁵ იხ. აქვე, გვ. 109, §8, l. 14.

⁴⁶ იხ. აქვე, გვ. 170, განმ. 95, l. 68-69.

⁴⁷ იხ. აქვე, გვ. 126-127, განმ. 19.

⁴⁸ ამის შესახებ იხ. აქვე, გვ. 45.

მელქისედეკი თავისი გაურკვეველი წარმომავლობის გამო ერთ-ერთი იდუმალებით მოცული პატრიარქია ძველ აღთქმაში. ის ამ კონტექსტში ხშირად არის მოხსენიებული წმ. მამათა ტექსტებში; მის შესახებ არსებობს ასევე ეგზეგეტიურ-აპოკრიფული ხასიათის ანონიმური თხზულება *Historia de Melchisedech* (CPG 2252; PG 28, 525-230), რომელიც ქართულად ექვთიმე ათონელის ნათარგმნია.⁴⁹ ამ თხზულებასა და „თარგმანების“ მე-19 განმარტებას შორის უშუალო კავშირი არ იკვეთება, თუმცა მეტ-ნაკლები სიახლოვე ამ ორ ტექსტს შორის შეინიშნება:

ნათესავი მელქიზედეკისი არავინ დაშთა ქუეყანასა ზედა, ამისთჳს ეწოდების მელქიზედეკს უმამო, უდედო, უნათესაო არცალა დასაბამსა დღეთასა, არცალა შემდგომად ცხოვრებისა მისისა, მსგავს არს იგი ძესა ღმრთისასა და ჰგიეს იგი მღდელად მარადის.⁵⁰

დაბოლოს, გრიგოლის „შობის“ საკითხავისა და „თარგმანების“ ტექსტებში არაფორმალური ხელით შეტანილი ჩანართების ექვთიმესადმი მიკუთვნებას მხარს უჭერს ის ფაქტიც, რომ უკლებლივ ყველა ჩამატება შეტანილია ამ ტექსტების შემცველ ყველა ხელნაწერში, რომლებიც ძირითადად XI საუკუნეში, ზოგი მათგანი ექვთიმეს გარდაცვალებიდან ცოტა ხანში, 10-20 წლის შემდეგაა გადაწერილი. აშკარაა, რომ გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებათა ექვთიმესეული კრებულების გადამწერთა წინაშე კითხვის ნიშნის ქვეშ არ იდგა ამ ჩანართების ავთენტურობის საკითხი, ისინი იმთავითვე ექვთიმესეულად იყო მიჩნეული ქართველი მწიგნობრების მიერ.

ამგვარად, *Ivir. geo.* 68 მთარგმნელისა და გადამწერების თანამშრომლობის ამსახველი ხელნაწერია; ის წარმოადგენს პროფესიონალ გადამწერთა მიერ სპეციალურად სწორებისა და რედაქტირებისათვის დანერგულ ტექსტს, რომელზედაც ტექსტების მთარგმნელის მიერ ჩატარებულია სარედაქციო სამუშაო. ხელნაწერის დანიშნულების გარკვევის შემდეგ ადვილი ასახსნელია მისი სპეციფიკაც: გრაფემათა, ასევე სტრიქონთა შორის დატოვებული უჩვეულოდ დიდი მანძილი და ჩვეულებრივზე მეტად განიერი აშიები აადვილებს ტექსტის რედაქტირებას – სიტყვისა თუ ფრაზის დამატებას სტრიქონებს შორის თუ აშიებზე.

⁴⁹ ქურციკიძე, ბიბლიური მელქისედეკი აპოკრიფულ ლიტერატურაში, გვ. 310; კეკელიძე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია, I, გვ. 176-177.

⁵⁰ ქურციკიძე, ბიბლიური მელქისედეკი აპოკრიფულ ლიტერატურაში.

შევეცდებით, წარმოვადგინოთ, როგორ შეიძლება შექმნილიყო ეს ხელნაწერი. შუა საუკუნეების ქართული წყაროები მნიგნობრული პროცესების, ტექსტის (ჩვენ შემთხვევაში, თარგმანის) შექმნისა და ჩანერის შესახებ საკმაოდ მწირ ინფორმაციას იძლევა. ამ წყაროთა მიხედვით, ტექსტის შექმნა თუ თარგმნა ხდებოდა წერილობითი გზით – ახლად შექმნილი ან ახლად ნათარგმნი ტექსტის თავდაპირველი ჩამწერი იყო მისი შემქმნელი თუ მთარგმნელი. საკუთარ თარგმანებს თავად, საკუთარი ხელით წერდა ექვთიმე ათონელი,⁵¹ საკუთარ თარგმანებს თავად წერდა და ამრავლებდა კიდევ გიორგი ათონელი.⁵²

ქართულ წყაროებში წარმოდგენილი ინფორმაცია ქართველ მნიგნობართა მიერ საკუთარი თარგმანების შექმნის შესახებ *Ivir: geo.* 68-თან დაკავშირებით შემდეგი სცენარის წარმოდგენის საშუალებას იძლევა: ექვთიმე ათონელმა წერილობით თარგმნა გრიგოლის „შობის“ საკითხავი და „თარგმანება“, რომლებიც გადაწერა ორმა გადამწერმა; შემდეგ ეს ხელნაწერი ექვთიმეს დაუბრუნდა რედაქტირებისათვის, ხოლო შემდეგ რედაქტირებული ტექსტები გადაიწერა და გავრცელდა საყოველთაო ხმარებისათვის.

⁵¹ ექვთიმე ათონელი იოანე ოქროპირის „მათეს თავის სახარების კომენტარის“ კოლოფონში საუბრობს მის მიერ საკუთარი თარგმანის ჩანერის / დანერის, ანუ ავტოგრაფის – „ნუსხის“ შედგენის შესახებ და ამ პროცესთან დაკავშირებულ გარკვეულ სირთულეებზეც მიუთითებს: *აღესრულა ესე ნუსხაჲ თარგმანებისა მათეს თავისაჲ ჴელითა გლახაკისა და მწარედ ცოდვილისა ეფთიმესითა. ვინცა იკითხვიდეთ, შრომისათჳს ლოცვა-ყავთ და ზომად წერისათჳს შემინდვეთ. უცალო ვიყავ და უფროჲსი ღამით მინერია, იხ. ხელნაწერთა აღწერილობა (ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმი), I, გვ. 98.*

⁵² გიორგი მცირის მიხედვით, გიორგი ათონელი ბერძნულიდან თავისსავე მიერ ნათარგმნ ტექსტს ორჯერ თუ სამჯერაც კი გადაწერდა ხოლმე: *რამეთუ რომელნიმე წიგნი ორკეცად და სამკეცად გარდაწერილ არიან, რომელ-ესე მოსავონებულადცა დიდ არს, ვითარმცა ესოდენნი წიგნი ერთმან კაცმან, მზანი თარგმნილნი, ცხორებასა შინა თჳსსა აღწერნა, იხ. აბულაძე (გამოც.), ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, II, გვ. 147.* გიორგი ათონელი პარაკლიტონის თარგმანზე დართულ კოლოფონში თავად გვანვდის ინფორმაციას მის მიერ პარაკლიტონის შემცველი ხელნაწერის გადანერის შესახებ: *დაესრულა ახალთარგმნილი ესე პარაკლიტონი თარგმნით და ნუსხვით ჴელითა ჩემ გლახაკისა გიორგისითა ხუცესმონაზონისაჲთა (Ivir: geo. 45, 8v).* ბრუნი, წმინდა გიორგი მთაწმინდელის ავტოგრაფების იდენტიფიცირებისათვის.

აღსანიშნავია, რომ ეს როგორც მასალის – ეტრატის, ისე ადამიანური რესურსების ხარჯვის თვალსაზრისით (ტექსტის დანერა-გადანერა ხელახალი გადანერისათვის), ტექსტზე მუშაობის საკმაოდ არაეკონომიური და, შესაბამისად, არადამაჯერებელი პროცესია. რა საჭირო იყო მთარგმნელის ხელიდან გამოსული ტექსტის გადანერა ისევ მთარგმნელისეული სწორებისათვის, როდესაც ექვეთიმეს თავისსავე ავტოგრაფში შეეძლო შეეტანა შესწორებები?

Ivir. geo. 68-ის შექმნის განსხვავებულ, უფრო დამაჯერებელ სურათს, ვფიქრობთ, მოგვცემს მნიგნობრულ საქმიანობასთან დაკავშირებული იმ ცნობების გათვალისწინება, რომლებიც დაცულია შუა საუკუნეების ბერძნულ და ლათინურენოვან წყაროებში, კერძოდ, ნმ. მამათა „ცხოვრებებსა“ თუ მათ საკითხავებში.

შუა საუკუნეების წყაროების მიხედვით, ტექსტის შექმნის ტრადიციულ მოდელთან ერთად, რომლის მიხედვით ავტორი თავად ინერდა თავისსავე მიერ შექმნილ ტექსტს ეტრატზე, ან მასალის ეკონომიის მიზნით, ცვილის ფირფიტაზე (ამიტომაც არის, რომ ჩვენამდე შუა საუკუნეების ბევრმა ავტოგრაფმა ვერ მოაღწია), ჩანს მნიგნობრის მიერ ეკლესიაში – ქადაგებისას, თუ აუდიტორიაში – ლექციის დროს, საჯაროდ წარმოთქმული სიტყვის მსმენელთა მიერ ჩანერის, ან პრივატულად თანაშემწე გადამნერისათვის კარნახის შემთხვევები.⁵³

ტრადიციული მოდელის მიხედვით, ავტორი თავად მუშაობს საკუთარ ავტოგრაფზე, რის შედეგადაც მისი ხელით (ძირითადად, ეს არაფორმალური ხელია ხოლმე) ჩანერილ ტექსტში ჩნდება მისივე ხელით შეტანილი შესწორებები. ამის შემდეგ ავტორი თავის მიერ დამუშავებულ ეგზემპლარს გადასცემს გადამნერს, რომელიც ინერს, „ათეთრებს“ ავტორის მიერ გასწორებულ ტექსტს, ზრუნავს მის გამრავლებაზე. რაც შეეხება ზეპირი გზით ჩანერილ ტექსტს, ის უბრუნდება ავტორს რედაქტირებისათვის – ავტორი მასზე მუშაობს. ამ დროს პროფესიონალი გადამნერის ხელით ჩანერილ ტექსტში ჩნდება ავტორის ხელით შეტანილი შესწორებები, რომლებიც უმეტესად არაფორმალურია. რედაქტირებულ ხელნაწერს ავტორი გადასცემს ისევ გადამნერს ხელახალი გადანერისა და გამრავლებისათვის. მაგალითად, ცნობილია, რომ თომა აქვინელი (1225-1274) საკუთარ ნააზრევს თავად კი არ ინერდა, არამედ გადამნერს კარნახობდა და შემდეგ თავის ნაკარახევს ურთავდა შენიშვნებს, ანოტა-

⁵³ Hamesse, *Le vocabulaire de la transmission orale des texts*, p.168-194.

ციებს საკმაოდ რთულად გასარჩევი ხელწერით, რომელთა ამოკითხვა და შემდგომი გადაწერა მხოლოდ ერთეულ გადამწერებს შეეძლოთ.⁵⁴

ზეპირი გზით ტექსტის ჩანერის არაერთი მაგალითი დასტურდება როგორც აღმოსავლეთ, ისე დასავლეთ ქრისტიანულ მნივნივობრულ ტრადიციაში. მაგალითად, გრიგოლ ღვთისმეტყველი თავის ერთ-ერთ საკითხავში ასე მიმართავს მრევლს:

Cairvete, twñ ejwñ logwn ejastai; kai; dromoi, kai; sundromai; kai; grafide~ fanerai; kai; lanqamousai – გიხაროდენ, ჩემთა სიტყუათა ტრფიალნო და სარბიელნო და თანამსრბოლნო და სანერელნო, ცხადნო და დაფარულნო (ექვთიმე ათონელის თარგმანი).⁵⁵

ნიშნდობლივია მიმართვა „სანერელნო“ (grafide~), რაც ნიშნავს „სანერს“ „კალამს“. ცხადია, ამ მეტაფორაში იგულისხმებიან გრიგოლის სიტყუათა ჩამწერნი, რომლებიც ეკლესიაში ცხადად თუ ფარულად ინერდნენ გრიგოლის მიერ წარმოთქმულ სიტყვებს.

მკვლევრების ყურადღებას იპყრობს ქრისტიანი ავტორების თხზულებათა სათაურებში გამოყენებული ფორმულა: apo; f wnh~, რაც, ზოგ შემთხვევაში (თუმცა არა ყოველთვის) ნიშნავს *თქმულს*, *ზეპირ სწავლებას*. მაგალითად, არისტოტელეს ნაშრომის, „მეტაფიზიკის“ ამონიოს ერმისისეული კომენტარის სათაურში ფრაზა $\alpha\upsilon\tau\omicron\iota; \text{Ἀσκληπίου} \alpha\pi\omicron; \text{f wnh} \sim \text{Ἀμμωνίου} \text{ τοῦ Ἐρνείου}$ ნიშნავს: „ასკლეპიოსის მიერ გადმოცემული ამონიოს ერმისის ზეპირად თქმული,“ ანუ ეს არის ალექსანდრიის უნივერსიტეტში ამონიოს ერმისის მიერ წარმოთქმული ლექცია, ჩანერილი ასკლეპიოსის მიერ.⁵⁶

ნიშნდობლივია დასავლეთ ქრისტიანულ ტრადიციაში მნივნივობრულ პროცესთან დაკავშირებით ხშირად გამოყენებული ლექსიკური ერთეული *dictare*, რომელსაც ძირითად მნივნივნივლობასთან ერთად (*კარნახი*) აქვს როგორც წერილობითი გზით *შეთხზვის* (*composer*), ისე *ზეპირად შეთხზვის* (*composer oralement*) მნივნივნივლობა. ჩვენთვის განსაკუთრებით საყურადღებოა ამ სიტყვის კიდევ ერთი მნივნივნივლობა – *ზეპირად გადაცემა* (*transmettre oralement*) – ერთი ენიდან მეორეზე ტექსტის ზეპირად

⁵⁴ Hamesse, Le vocabulaire de la transmission orale des texts, p. 172, n. 9.

⁵⁵ *Oratio* 42, PG 36, 492A 2-3; *Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, Versio iberica*. VI, p. 354. იხ. ასევე Carruthers, *The Book of Memory*, p. 255.

⁵⁶ *Coming from Asclepius from the Voice of Ammonius / rédigées par Asclépius d'après l'enseignement oral d'Ammonius*, Richard, *Απο φωνης*, p. 191-222.

გადატანა. ამის მაგალითია რომის პაპის, ინოკენტი III-ის (1198-1216) მიერ მარიამ მაგდალინელისადმი მიძღვნილ დღესასწაულზე ყოველგვარი მომზადების გარეშე ლათინურიდან იტალიურად გრიგოლ დიდის ქადაგების ზეპირად გადმოცემა – თარგმნა.⁵⁷

აღსანიშნავია, რომ შუა საუკუნეებში შეთხზვა წერასთან უშუალო კავშირში არ გაიაზრებოდა; წერა და შეთხზვა ორი, ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი კომპენტენცია იყო; წერა უფრო ხელობასთან იყო ასოცირებული, ხოლო შეთხზვა – შემოქმედებით პროცესთან.

როგორც ცნობილია, ქართული მნიგნობრული ტრადიცია თავისი განვითარების ყველა ეტაპზე მჭიდროდ იყო დაკავშირებული ქრისტიანული სამყაროს მნიგნობრულ კულტურასთან. ქართული ხელნაწერი ნიგნის რეპერტუარისა თუ არქიტექტონიკის კვლევა, ასევე წერილობითი ნყაროები – ხელნაწერთა კოლოფონებში წარმოდგენილი ინფორმაცია ქართული ხელნაწერის ბერძნულის ანალოგიით შედგენის შესახებ, ბიზანტიურ მნიგნობრობასთან მის ორგანულ კავშირზე მიუთითებს.⁵⁸ ქართველი მნიგნობრები, რომლებიც საქართველოს ფარგლებს გარეთ, ქრისტიანული აღმოსავლეთისა თუ ბიზანტიის სამნიგნობრო ცენტრებში თავიანთი უცხოელი კოლეგების გვერდიგვერდ მუშაობდნენ, ცხადია, იცნობდნენ ხელნაწერ ნიგნზე მათი მუშაობის ხერხებსა და მეთოდებს. ამიტომ დასაშვებად შეიძლება მივიჩნიოთ, რომ შეთხზვის, თარგმნის, ქართული ხელნაწერის შექმნის პროცესი მსგავსი ყოფილიყო ქრისტიანული სამყაროს მნიგნობრული პროცესებისა, ანუ ტექსტის წერილობითი გზით შექმნის პარალელურად, ქართულ მნიგნობრულ ტრადიციაშიც ყოფილიყო ტექსტის ზეპირად შეთხზვისა და კარნახით ჩაწერის შემთხვევები. ცხადია, ამ თვალსაზრისს საფუძველს შესაბამისი მასალის არსებობა უნდა უმაგრებდეს.

⁵⁷ Hamesse, *Le vocabulaire de la transmission orale des texts*, p. 176; Bataillon, *Approaches to the Study of Medieval Sermons*, p. 23-24.

⁵⁸ ბერძნულის მიხედვითა და ანალოგიით ქართული ხელნაწერი ნიგნის აგების შესახებ საუბრობს ევრემ მცირე იოანე დამასკელის „გარდამოცემის“ წინასიტყვაობაში, იხ. ოთხმეზური, *კომენტარული ჟანრი შუა საუკუნეების ქართულ მთარგმნელობით ტრადიციაში*, გვ. 107-135; Otkhmezuri, *Medieval Sources about Greek Manuscripts: Georgian Prefaces by Ephrem Mtsire to John of Damascus' The Fountain of Wisdom*, მოხსენება ნაკითხულია ბერძნული პალეოგრაფიისადმი მიძღვნილ მე-8 საერთაშორისო კოლოქვიუმზე (*“Greek Manuscripts Yesterday, Today and Tomorrow”*), ჰამბურგი, 22/23 – 28 სექტემბერი; გადაცემულია დასაბეჭდად.

ვფიქრობთ, რომ სწორედ ამგვარ მასალად შეგვიძლია მივიჩნიოთ *Ivir. geo. 68*, შესაბამისად, ასე წარმოვადგინოთ *Ivir. geo. 68*-ის შექმნის პროცესი: გრიგოლის 38-ე საკითხავისა და მისი კომენტარის ქართული თარგმანი ექვთიმეს მიერ ზეპირი გზით შექმნილი ტექსტებია, რომლებიც ექვთიმეს თანაშემწეთა მიერ მთარგმნელის კარნახით არის ჩანერილი და შემდეგ – რედაქტირებული ექვთიმეს მიერ; ამ პროცესის რეზულტატია სწორედ *Ivir. geo. 68*. ეს ის შემთხვევაა, როდესაც პროფესიონალ გადამწერთა ხელით დანერილ ტექსტში დასტურდება ტექსტის რედაქტირების მიზნით, არაფორმალური ხელით შეტანილი ავტორისეული შესწორებები, ანუ ხელნაწერში ტექსტის შექმნის ორი ეტაპია წარმოდგენილი: (1) ტექსტის შეთხზვა – კარნახით ჩანერა და (2) რედაქტირება. შემდგომი, მესამე ეტაპი არის რედაქტირებული ტექსტის გადანერა-გავრცელება, რისი შედეგიც არის გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებათა შემცველი ხელნაწერები – კორპუსები, რომლებშიც უკვე გრიგოლის „შობის“ საკითხავისა და „თარგმანების“ რედაქტირებული ტექსტებია წარმოდგენილი. ეს არის სწორედ ის გზა, რომელსაც შუა საუკუნეების წყაროების მიხედვით გადის ზეპირად შეთხზული, კარნახით ჩანერილი ტექსტი. ვფიქრობთ, *Ivir. geo. 68*-ის შექმნის ეს სცენარი, ყველა შესაძლო სცენართან შედარებით, გაცილებით მარტივი და ეკონომიურია.

თანამედროვე ადამიანისათვის შეთხზვის პროცესი ფურცელსა თუ მონიტორზე გამოსახულ ტექსტზე მუშაობასთან, მის მუდმივ სწორება-გადაკეთებასთან არის დაკავშირებული. შესაბამისად, თანამედროვე ადამიანისათვის ძნელი წარმოსადგენია, როგორ შეეძლო შუა საუკუნეების ავტორს ზეპირი გზით შეეთხზა თუ ეთარგმნა ნაწარმოები. საზოგადოდ, ზეპირად შეთხზვის ტრადიცია, რომელიც სათავეს შორეულ წარსულში, ხალხურ ზეპირსიტყვიერებაში იღებს, საკმაოდ აქტუალური ჩანს შუა საუკუნეებშიც და უშუალოდ არის დაკავშირებული შუა საუკუნეების ადამიანის აზროვნების ერთ თავისებურებასთან, რომელიც განსაკუთრებით განვითარებულ მეხსიერებას, ვრცელი ტექსტების დამახსოვრება-დაზეპირების უნარს გულისხმობს.⁵⁹

ამის შესახებ საყურადღებო ცნობებია დაცული ქართულ წყაროებში. მაგალითად, ცნობილია, რომ თავისი განსაკუთრებული მეხსიერებით გამოირჩეოდა გრიგოლ ხანცთელი. მას ზეპირად ჰქონდა დასწავლილი

⁵⁹ შუა საუკუნეების ნიგნის ხელოვნებაში ზეპირი ტრადიციის როლის შესახებ იხ. Carruthers, *The Book of Memory*.

„დავითნი“, „წმითა სასწავლელი სწავლაჲ საეკლესიოჲ“, „საღმრთონი წიგნნი“, „დღესასწაულთა განგებაჲ“; მან *ზეპირით იცოდა* ახალი და ძველი აღთქმის კანონიკური წიგნები, წმ. მამათა არაკანონიკური თხზულებები, თავისუფლად შეეძლო ზეპირად მათი ციტირება,⁶⁰ იცოდა არაერთი უცხოური ენა; რაც კი რამ ჰქონდა გრიგოლს ნასწავლი, ის დაუვინწყებლად აწსოვდა. აგიოგრაფი გაოცებასა და აღფრთოვანებას გამოთქვამს გრიგოლის ამ ნიჭის გამო (*განსაკვრვებელ იყო წსოვნებაჲ მისი*). მისი შენიშვნით, გრიგოლის ეს უნარი აღემატებოდა ადამიანური შესაძლებლობების ზღვარს (*უმეტეს ზეშთა ბუნებისა ჩუენისა*).

საყურადღებო ცნობა ქართველი ჰიმნოგრაფების განსაკუთრებული უნარის შესახებ წარმოდგენილია გიორგი ათონელის ერთ-ერთ კოლოფონში; როგორც ირკვევა, ქართველები გალობის ბოლოს ღვთისმშობლისადმი მიძღვნილი ტროპარის მხოლოდ დასაწყისს (*თავს*) წერდნენ, რადგან მათ ის ზეპირად იცოდნენ (*ჩუენ, წყალობითა ღმრთისაჲთა, ვიცნით ზეპირით*), განსხვავებით ბერძნებისაგან, რომლებიც ყოველი გალობის ბოლოს ტროპარს სრულად წერდნენ, რადგან მათ *ზეპირით ღმრთისმშობლისაჲ არა იცნიან*.⁶¹

გრიგოლ ღვთისმეტყველის ლიტურგიკულ საკითხავთა ქართული კრებულის ეფრემ მცირისეულ წინასიტყვაობაში, სადაც ეფრემი საუბრობს მის მიერ გრიგოლის თხზულებათა თარგმნის შესახებ, ის ამგვარად განმარტავს თარგმანის დაგვიანების, დაყოვნების მიზეზს: მან ზეპირად იცოდა ამ ავტორის თხზულებათა ადრინდელი თარგმანები (იგულისხმება ექვთიმესეული), რაც მას ხელს უშლიდა მუშაობაში – სიტყვასიტყვითი, ბერძნულის ადეკვატური თარგმანის შექმნაში. ის, მართალია, ძველ თარგმანში არ იყურებოდა, მაგრამ *ძუჴლის ზეპირით წსოვნების ჩუეულება* მას თავისდაუნებურად უბიძგებდა, ძველი ტექსტი დაენერა, შემდეგ შეესწორებინა, დედანთან შეედარებინა და ა. შ.

ამის პირისათვის დიდად დავიყოვნე და ოდეს ძუჴლმან წამზიდნის ზეპირით წსოვნებისა ჩუჴულებამან, რამეთუ ძუჴლი წინა არა

⁶⁰ ხოლო ახლისა შჯულისა დაბეჭდულნი წიგნნი ზეპირით იცოდა და მრავალნი წიგნნი ძუელისაცა შჯულისანი, არამედ დაუბეჭდველნი წმიდათა მოძღუართა თქუმულნი აღურაცხელნი წარმოითქუმოდეს უწიგნოდ ენითა მისითა, აბუღაძე (გამოც.), ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I, 5-10 სს., გვ. 281-282.

⁶¹ მეტრეველი, „მეხელისა“ და „მეხურის“ გაგებისათვის, გვ. 32.

მდებია, გარნა დაღათუ დავწერი რაჲმე, რომელი არა იყვის დედასა, არა დავიცონი კულა აწოცად და მართლად დანერად.⁶²

როგორც ცნობილია, ექვთიმე ათონელი ფლობდა ტექსტებით ოპერირების განსაკუთრებულ, ეფრემ მცირის შეფასებით, ზებუნებრივ ნიჭს (*მას ძალითა სულისა წმიდისაჲთა ჯელ-ენიფებოდა კლებაჲცა და მატებაჲცა*); ის ხშირად ამდიდრებდა თავის თარგმანებს პასაჟებით სხვადასხვა ავტორთა თხზულებებიდან,⁶³ რაც ასევე მის განსაკუთრებულად განვითარებულ მეხსიერებაზე მიუთითებს.

ამგვარად, შეიძლება ითქვას, რომ შუა საუკუნეების მნიგნობრები, მათ შორის ქართველები, უზარმაზარი „მენტალური ბიბლიოთეკების“ მფლობელები იყვნენ, მათ მეხსერებაში ჰქონდათ აღბეჭდილი ვრცელი თხზულებები, შესაბამისად, მათთვის არ უნდა ყოფილიყო სირთულე, ზეპირად შეეთხზათ თუ ეთარგმნათ მსგავსი ტიპისა თუ შინაარსის ტექსტები.⁶⁴

ეს განსაკუთრებით შესაძლებელი და დასაშვებია ამ კონკრეტულ შემთხვევაში – *Ivir. geo.* 68-ში წარმოდგენილი ტექსტების მიმართებით, და აი, რატომ: როგორც ცნობილია, არსებობს გრიგოლ ღვთისმეტყველის „შობის“ საკითხავის ადრეული, წინაათონური თარგმანი, რომელიც უძველეს „მრავალთავებშია“ დაცული. როგორც ამ ძველი თარგმანისა და ექვთიმესეული თარგმანის შედარებითა კვლევამ ცხადყო, ექვთიმე კარგად იცნობდა ამ ტექსტის წინაათონურ თარგმანს.⁶⁵ ფაქტობრივად, ექვთიმეს თარგმანი „მრავალთავში“ წარმოდგენილი თარგმანის პარაფრაზს, ექვთიმესეულ გადამუშავებას წარმოადგენს, რაც თავისუფლად შეიძლება მომხდარიყო ზეპირი გზითაც.

⁶² Cod. Jer. 43, 3r, ბრეგაძე, *გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებათა შემცველ ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა*, გვ. 149.

⁶³ ბეზარაშვილი, *რიტორიკისა და თარგმანის თეორია და პრაქტიკა*, გვ. 48-87.

⁶⁴ თანამედროვე ადამიანისათვის ეს უფრო ფანტასტიკის სფეროა. გავიხსენოთ თუნდაც ცნობილი ფანტასტი მწერლის, რეი ბრედბერის ცნობილი რომანი „451⁰ ფარენჰაიტი“, რომლის გმირებს, წიგნების გადარჩენის მიზნით, ზეპირად აქვთ დამახსოვრებული მსოფლიო ლიტერატურის ცნობილი ტექსტები.

⁶⁵ Melikishvili, *Les traductions géorgiennes du Discours 38 de Grégoire de Nazianze dans le Mravaltavi*, p. 477-489.

მრავალთავი (cod. Ivir. geo. 11): ექვთიმე ათონელი:

ქრისტე იშვების, უგალობდეთ!
 ქრისტე ზეცით, მივეგებოდეთ!
 ქრისტესა ქუეყანისანი აღამაღლებ-
 დით! უგალობდით უფალსა ყოველი
 ქუეყანაჲ! რაჲთა ორივე შემოკლ-
 ბულად ვთქუა: იხარებდით ცანი
 და გალობდინ ქუეყანაჲ ზეცისაჲსა
 მისთვის და მერმე ქუეყანისაჲსა.

ქრისტე იშვების, ადიდებდით!
 ქრისტე ზეცით მღვალს, მივეგებო-
 დეთ! ქრისტე ქუეყანასა ზედა არს,
 ამაღლდით! უგალობდით უფალ-
 სა ყოველი ქუეყანაჲ! და რაჲთა
 ორივე იგი შემოკრებულად ვთქუა:
 იხარებდენ ცანი და გალობდინ ქუ-
 ეყანაჲ ზეცისაჲსა მისთვის და მერმე
 ქუეყანისაჲსა.

რაც შეეხება „შობის“ საკითხავის კომენტარს – „თარგმანებას“, მისი დიდი ნაწილი მცირე ზომის მარტივ განმარტებებს წარმოადგენს, რომელთა ავტორი, შესაძლოა, „თარგმანების“ შემდგენელია, რომელმაც საკუთარი განმარტებები და მაქსიმეს განმარტებები ერთ თხზულებად შეკრა. ეს კი უკვე არ გამოორიცხავს თავად ექვთიმეს ავტორობას, რად-
 გან, როგორც ცნობილია, კომპილატორობა მისი მწიგნობრული საქმიანობის ერთ-ერთ მხარეს წარმოადგენდა.⁶⁶ რაც შეეხება მაქსიმე აღმსარებლის *Ambigua ad Iohannem*-ის პასაჟების თარგმნას ზეპირი გზით, თუ გავითვალისწინებთ ექვთიმეს მეთოდს – თარგმნის პროცესში *სიჩჩოებაში* მყოფი ქართველი მკითხველისათვის ტექსტების გამარტივებას⁶⁷ (ამ მეთოდითაა სწორედ ნათარგმნი მაქსიმეს ტექსტიც), ესეც არ მოგვეჩვენება განუხორციელებელ ამოცანად.

ვფიქრობთ, ამ პროცესს – *ზეპირად შეთხზვას (dictare)* – უნდა ეხმაურებოდეს ეფრემ მცირის გამოთქმა „ზეპირით დაწერა“, რომელიც დასტურდება იოანე დამასკელის „გარდამოცემის“ ეფრემისეული თარგმანის შესავალში, სადაც ეფრემი საუბრობს მარგინალურ – „კიდესა ზედა წარწერილ“ – შენიშვნებზე, რომლებიც ძირითადი ტექსტის განმარტებებს წარმოადგენენ.

ვიტყვ ... კიდესა წარწერილთა თარგმანთაცა, რომელთაგანნი ზეპირით დაწერილია და რომელნიმე – დედისაგან. და

⁶⁶ ამის შესახებ უფრო დეტალურად იხ. აქვე, გვ. 50-51.

⁶⁷ ეფრემ მცირის მიხედვით, ექვთიმე *სიჩჩოებასა ჩუენისა ნათესავისასა სძითა ზრდიდა და მხლითა (Jer. geo. 43, 2v)*, ბრეგაძე, *გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებათა შემცველ ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა*, გვ. 148.

ზეპირობისა მიზეზი ესე არს, ვინაჲთგან ყოველსა თარგმანსა უჴმს შემატებაჲ სიტყვსაჲ რეცა განმაცხადებულად ძალისა.⁶⁸

ამ პასაჟში საუბარია ორი სახის მარგინალურ შენიშვნაზე: ერთია ნყაროდან – დედიდან მომდინარე შენიშვნა, მეორე – ზეპირით დაწერილი, რომელიც შეთხზულია თავად მთარგმნელის მიერ ძირითადი ტექსტის თარგმნის პროცესში ზეპირად, სპონტანურად, იმპროვიზირებულად (*extempore, impromptu*). ეს არის განმარტებითი ხასიათის მთარგმნელისეული შენიშვნები, რომლებსაც ეფრემი ურთავს თავის ზედმინვენით, სიტყვასიტყვით თარგმანებს.

დაბოლოს, უნდა ითქვას, რომ *Ivir. geo.* 68-ში წარმოდგენილ ტექტებში თავს იჩენს ის ნიშნები, რომლებიც დამახასიათებელია ზეპირი გზით შექმნილი, კარნახით ჩანერილი ტექსტებისათვის. ეს არის მექანიკურ შეცდომათა (*lapsus calami*) სიუხვე და განსაკუთრებული ორთოგრაფიულ-ფონეტიკური სიჭრელე.

მექანიკური შეცდომების სიუხვე განპირობებულია იმით, რომ კარნახით ტექსტის ჩანერისას გადამწერი დაძაბულია, ის მოკარნახის ტემპს უნდა აჰყვეს, თანამიმდევრულად ვერ მისდევს ტექსტის შინაარსს, რაც ხშირი შეცდომების დაშვების მიზეზი ხდება. ვიზუალური კოპირებისას კი დედანი გადამწერის თვალწინაა, გადამწერი თავად განსაზღვრავს წერის ტემპს, მან იცის, რა გადაწერა და რა აქვს გადასაწერი, უფრო მეტად შეუძლია თვალყური მიადევნოს ტექსტის შინაარსს.⁶⁹ მართალია, ძნელია ისეთი მექანიკური შეცდომების გამოყოფა, რომლებიც შეიძლება გამონვეული იყოს მხოლოდ კარნახით ჩანერის გამო, რადგან გადამწერაც თავისთავად შეიცავს კარნახის ელემენტს – გადამწერი თავად კარნახობს საკუთარ თავს ტექსტს დედნიდან, თუმცა შესაძლებელია ისეთი შეცდომების გამოყოფა, რომელთა დაშვებაც ფაქტობრივად შეუძლებელია ტექსტის კარნახით ჩანერისას. ეს წმინდა ვიზუალური წარმომავლობის შეცდომებია, როდესაც ხდება მოხაზულობით მსგავსი გრაფემების ერთმანეთში აღრევა, მაგალითად, ნუსხურად ნაწერ ქართულ ტექსტებში ასეთი აღრევა დასტურდება ხოლმე ბ-სა და გ-ს შორის, რის შედეგადაც ტექსტში უადგილოდ ჩნდება ხოლმე ბუნების ნაცვლად გონება და პირიქით. ამგვარი შეცდომები ჩვენს ტექსტში არ დასტურდება. სამაგიეროდ, საკმაოდ უხვად არის შემდეგი სახის შეცდომები – დიტო-

⁶⁸ რაფავა (გამოც.), *იოანე დამასკელი, დიალექტიკა*, გვ. 67.

⁶⁹ Skeat, *The Use of Dictation in Ancient Book-production*, p. 179-208.

გრაფია: აახალ (ახალ), აღსარებისა (აღსარებისა), დაუდგრომეელითა (დაუდგრომელითა), ხრწნილებებისა (ხრწნილებისა), რომელთამე ემონაფეთა (რომელთამე მონაფეთა); ასევე, გრაფემების მექანიკური გამოტოვების (დასაბმიერთა – დასაბ[ა]მიერთა, გამოსახველი – გამო[მ]სახველი, ჰმადლობით – ჰმადლობ[დ]ით) და უადგილოდ ჩართვის (პატივ[მ]ცემული – პატივცემული, ბუნებითა – ბუნებითა) შემთხვევები. სრულიად მოსალოდნელია, რომ ამ სახის შეცდომები ტექსტის ზეპირად კარნახის დროს გაჩენილიყო.

იგივე შეიძლება ითქვას *Ivir. geo.* 68-ში წარმოდგენილი ტექსტების კიდევ ერთ მახასიათებელზე – თვალშისაცემად დიდი რაოდენობის ორთოგრაფიულ-ფონეტიკური ხასიათის „შეცდომებზე“. ორთოგრაფიულ თავისებურებათა შორის, როგორც მოსალოდნელი იყო, ყველაზე ხშირია სიტყვებში ო-სა და უ-ს, უ-სა და კ-ს, ზოგჯერ ო-სა და კ-ს ურთიერთჩანაცვლების შემთხვევები. როგორც ცნობილია, ეს ჩანაცვლებები სათავეს იღებს მთავრული უ-ს რთული დანერილობიდან (ორი გრაფემით ოჯ გამოსახვა) და წმინდა ორთოგრაფიულ „შეცდომებადაა“ მიიჩნეული;⁷⁰ ფონეტიკური პროცესებიდან განსაკუთრებით ხშირია ბგერის ამოვარდნა: უკდავება, პირუტყთასა, სიტყუთა, გამოუთქმელისა, გამოუთქმელითა, უვნებლობისაჲ, ნებლობითა. ლექსიკური ერთეული თვნიერ თითქმის სისტემატურად დასტურდება ფორმით თვნიორ.

როგორც ცნობილია, ორთოგრაფიულ-ფონეტიკური ხასიათის „შეცდომები“ – ნორმირებული სალიტერატურო ენიდან გადახრის ნიმუშები – საუკეთესო მასალაა შუა საუკუნეების ცოცხალი (სალაპარაკო) ენის შესწავლისათვის, იქნება ეს იმ რეგიონის ცოცხალი ენა, სადაც ხელნაწერია შექმნილი, თუ იმ მნიგნობრის ინდივიდუალური მეტყველება, რომელმაც გადაწერა ხელნაწერი. ამ მხრივ განსაკუთრებით საყურადღებოა მრავალგზის განმეორებადი სპეციფიკური ჟღერადობის სიტყვები, როდესაც ერთსა და იმავე ლექსიკურ ერთეულში ერთი ბგერის მეორეთი გადმოცემის შემთხვევები სტაბილურად მეორდება, რაც უკვე გამორიცხავს შემთხვევითობას⁷¹ (მაგალითად, ლექსიკური ერთეული თვნიორ ჩვენს ტექსტში).

ნიშანდობლივია, რომ *Ivir. geo.* 68-ში, რომელიც ორი გადამწერის მიერ არის შესრულებული, დასტურდება ერთი და იგივე ორთოგრა-

⁷⁰ სარჯველაძე, ძველი ქართული ენა, გვ. 14-15.

⁷¹ მახარაძე, ძველი ქართული წერილობითი წყაროების მონაცემები, გვ. 223-307.

ფიულ-ფონეტიკური „შეცდომები“, რაც, ვფიქრობთ, ამყარებს ჩვენს თვალსაზრისს ამ ხელნაწერის კარნახით ჩანერის შესახებ. ორივე გადამწერი იწერს იმას, რასაც ის აკუსტიკურად აღიქვამს, რასაც მას კარნახობენ (გადანერის შემთხვევაში, ცალკეული მნიგნობრის მიერ გადანერილი ტექსტის ნაწილში გამოვლინდებოდა თვითკარნახის შედეგად გაჩენილი მეტ-ნაკლებად ინდივიდუალური „შეცდომები“). შესაბამისად, ხმა, რომელიც ამ ტექსტში ისმის, ეკუთვნის მის მოკარნახეს, ექვთიმე ათონელს. მასში ჩანს ექვთიმეს ინდივიდუალური მეტყველების სპეციფიკა, ფონემური თავისებურებები.

ნიშანდობლივია, რომ *Ivir. geo.* 68-ის ორთოგრაფიულ-ფონეტიკური ხასიათის „შეცდომები“ თითქმის მთლიანად არის „გასწორებული“ – ძველი ქართული ენის ნორმირებული ფორმებით შეცვლილი „შობის“ საკითხავისა და „თარგმანების“ შემცველ დანარჩენ ხელნაწერებში; ამკარაა, რომ ამ ტექსტებმა გავრცელებისას განიცადეს საკმაოდ მნიშვნელოვანი რედაქტირება ორთოგრაფიის მხრივ.

ჩვენ მიერ წარმოდგენილი თვალსაზრისი *Ivir. geo.* 68-ის კარნახით ჩანერის შესახებ მრავალ შეკითხვას ბადებს, მაგალითად, არის ეს ერთეული შემთხვევა ქართულ მნიგნობრულ ტრადიციაში, თუ ამ მეთოდით შეიძლება სხვა შემთხვევაშიც ემუშავა ექვთიმეს, ან სხვა ქართველ მნიგნობარსაც? რამდენად შეიძლება განზოგადდეს ზემოთ წარმოდგენილი სურათი? შეიძლება თუ არა ვიმსჯელოთ ამ კონკრეტული შემთხვევის მიხედვით უშუალოდ ექვთიმეს ხელიდან გამოსულ ხელნაწერებზე, მის ავტოგრაფებზე? ექვთიმე სხვა შემთხვევაში თავად აძლევდა ტექსტს ნორმატიულ სახეს ორთოგრაფიულ-ფონეტიკური თვალსაზრისით, ან, იქნებ, ტექსტებისათვის საბოლოო სახის მიცემაზე სხვა მნიგნობრები ზრუნავდნენ?

ათონური კოლექციის ქართული ხელნაწერების სიღრმისეული კვლევა და ექვთიმე ათონელის ამოუნწურავი ლიტერატურულ-მთარგმნელობითი მემკვიდრეობის შემდგომი შესწავლა, ვფიქრობთ, მეტ-ნაკლებად პასუხს გასცემს ამ შეკითხვებს.

თხზულების შედგენილობა

გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებათა ექვთიმესეული თარგმანების კრებულებში გრიგოლის 38-ე საკითხავზე დართული კომენტარის სრული სათაურია: „თარგმანებაჲ ძნიად გულისწმისსაყოფელთა სიტყუათა „ქრისტეს შობისა“ საკითხავისათა, თქუმული წმიდისა მაქსიმესი აღმსარებლისაჲ“. „თარგმანება“ 101 განმარტებისაგან შედგება. გრიგოლის 38-ე საკითხავიდან ამოღებულია ფრაზა, რომელსაც წინ უძღვის „ღმრთისმეტყველისაჲ“ – მინიშნება, რომ ფრაზა გრიგოლს ეკუთვნის (გამონაკლისს წარმოადგენს პირველი განმარტება, რომელსაც არ უძღვის „ღმრთისმეტყველისაჲ“); ფრაზას გრიგოლის საკითხავიდან მოსდევს თავად განმარტება წინ წამძღვარებული მინიშნებით „თარგმანი“.

სათაურში გრიგოლის 38-ე საკითხავის „თარგმანების“ ავტორად მაქსიმე აღმსარებელია დასახელებული. მაქსიმეს თავის ნაშრომში *Ambigua ad Iohannem*, გრიგოლის სხვა საკითხავებთან ერთად, კომენტირებული აქვს გრიგოლის 38-ე საკითხავი, კერძოდ, რვა პასაჟი ამ საკითხავიდან;⁷² რვავე პასაჟი განმარტებებითურთ წარმოდგენილია „თარგმანებაში“: 20, 21, 23, 43, 52, 91, 95, 101.⁷³ დანარჩენი ოთხმოცდაცამეტი განმარტება, რამდენიმე გამონაკლისის გარდა, წარმოადგენს მოკლე ტექსტებს, რომლებიც კონკრეტულად, უმეტესწილად მარტივად ხსნიან ამა თუ იმ ფრაზას გრიგოლის საკითხავიდან. მათ არ ახასიათებს ის ფილოსოფიური სიღრმე, განყენებული საღვთისმეტყველო მსჯელობები, რითაც გამოირჩევა მაქსიმესეული განმარტებები *Ambigua ad Iohannem*-დან. ამგვარად, ჩვენ წინაშეა კომპილაციური ტექსტი, რომლის

⁷² დღეისათვის გამოვლენილი და შესწავლილია *Ambigua ad Iohannem*-ის შემცველი ბერძნული ხელნაწერები, რომლებშიც ეს თხზულება წარმოდგენილია ან სრული სახით – ჩვიდმეტი ჰომილიის, ორი ეპისტოლისა და ერთი ლექსის კომენტარები, ან არასრული სახით – რამდენიმე ჰომილიის კომენტარი. ყველა შემთხვევაში ეს თხზულება გრიგოლის 38-ე საკითხავის რვა განმარტებას შეიცავს და ის არ დასტურდება გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებათა კრებულებში, იხ. Sajdak, *Historia critica scholiarum*, p. 33-37; Bracke, *Some Aspects of the Manuscript Tradition of the Ambigua of Maximus the Confessor*; ერიუგენასთვისაც, რომელსაც *Ambigua ad Iohannem IX* საუკუნეში აქვს ნათარგმნი ლათინურად, გრიგოლის 38-ე საკითხავის მხოლოდ რვა განმარტებაა ცნობილი, იხ. Jeaneau (ed.), *Maximi Confessoris Ambigua ad Iohannem*.

⁷³ 20 = PG 91, col.1273 D; 21 = PG 91, col. 1281; 23 = PG 91, col. 1285 B; 43 = PG 91, col. 1288 A; 52 = PG 91, col. 1288 D; 91 = PG 91, col. 1289 B; 95 = PG 91, col. 1289 D; 101 = PG 91, col. 1297 C.

ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილია გრიგოლის 38-ე საკითხავის მაქსიმე აღმსარებლის კომენტარი *Ambigua ad Iohannem*-დან. როგორც მოცულობით (მაქსიმეს რვა განმარტება „თარგმანების“ მთელი ტექსტის ნახევარს შეადგენს), ისე შინაარსობრივად – თავისი ფილოსოფიური სიღრმითა და მნიშვნელობით, ეს რვა განმარტება თხზულების ძირითად, მთავარ ნაწილს წარმოადგენს. ამით უნდა აიხსნას, ვფიქრობთ, 38-ე საკითხავის კომენტარის ავტორად თხზულების სათაურში მაქსიმეს დასახელება.

ვინ არის დანარჩენი ოთხმოცდაცამეტი განმარტების ავტორი, საიდან მომდინარეობს ეს განმარტებები? მათი წყარო გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებათა კომენტარებს შორის, კერძოდ, გრიგოლის 38-ე საკითხავის კომენტარებშია საძიებელი. გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებათა კომენტარების ბერძნული ტექსტების შესწავლის დღევანდელ ეტაპზე გრიგოლის ხელნაწერული ტრადიცია 38-ე საკითხავის ამგვარ კომპილაციურ ტექსტს არ იცნობს. 38-ე საკითხავის კომენტარების XI საუკუნემდელი, ე. ი. ექვთიმემდელი სურათი ამგვარია: არსებობს ამ საკითხავის VI საუკუნის ანონიმი კომენტატორის სქოლიო, რომელიც *Scholia Alexandrina*-ს სახელითაა ცნობილი. 38-ე საკითხავის კომენტარი შეუთხზავს ორ ბიზანტიელ კომენტატორს – იოანე გეომეტრს (X საუკუნე) და ბასილი მინიმუსს (X საუკუნის შუა წლები); არსებობს, აგრეთვე, კრებული *Sylloge*, რომელიც ბასილი მინიმუსის კომენტარების ერთგვარ სახესხვაობას, ფაქტობრივად მის გავრცობილ ვერსიას წარმოადგენს – ბასილი მინიმუსის კომენტარებთან ერთად შეიცავს კიდევ ერთი ავტორის, გიორგი მოკენოსის განმარტებებსაც; შედგენილია X საუკუნის დამლევს და გრიგოლ ღვთისმეტყველის საკითხავების სხვა კომენტარებთან ერთად მასში 38-ე საკითხავის კომენტარიც არის წარმოდგენილი.⁷⁴ ექვთიმე ათონელის „თარგმანების“ გარკვეული ნაწილი სწორედ ბასილი მინიმუსის კომენტარების ამ ვერსიასთან, *Sylloge*-თან ავლენს კავშირს.

„თარგმანებისა“ და *Sylloge*-ს ურთიერთმიმართების სურათი ამგვარია: ოთხმოცდაცამეტი განმარტებიდან, შესაბამისად, გრიგოლის 38-ე

⁷⁴ Sajdak, *Historia critica scholiastarum et commentatorum Gregorii Nazianzeni*, p. 296-297. 38-ე საკითხავის ბასილი მინიმუსის კომენტარი, აგრეთვე ბასილის კომენტარის *Sylloge*-ს ვერსია გამოცემულია, იხ. Schmidt (ed.), *Basilii Minimi in Gregorii Nazianzeni orationem XXXVIII commentarii* (ბასილის ტექსტსა და *Sylloge*-ს შორის არსებული სხვაობანი, ძირითადად, მატება, გამოცემაში დახრილი შრიფტით არის გამოყოფილი); ციტატები ბასილის მინიმუსის კომენტარებიდან ყველგან მოგვყავს ამ გამოცემის მიხედვით.

საკითხავის ოთხმოცდაცამეტი განსამარტავი პასაჟიდან, „თარგმანებაში“ დაახლოებით ორმოცი ისეთი პასაჟია კომენტირებული, რომლებიც განმარტებულია *Sylloge*-შიც. ამ განმარტებათა შორის არის ისეთი განმარტებები, რომლებიც განსხვავებული კუთხით და თვალთახედვით იძლევა გრიგოლის ერთი და იმავე პასაჟის ახსნას. ამასთანავე, დასტურდება ისეთი საერთო ადგილები, რომლებიც ბუნებრივად შეიძლება გაჩნდეს ორ, ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელ კომენტარში იმდენად, რამდენადაც ისინი ერთსა და იმავე მასალას განმარტავს და მათ შორის მსგავსება შეიძლება დამთხვევადაც ჩაითვალოს. თუმცა ზოგიერთი ფრაზეოლოგიური თანხვედრა აშკარად მიანიშნებს *Sylloge*-სა და „თარგმანების“ უშუალო კავშირს. მაგალითად:

- არა თქუა თუ იშვა, არამედ იშვებისაო = *gennatai eipen, ouk eġennhēh*.⁷⁵

- იტყვს მოციქული, ვითარმედ მელქიზედეკ უმამო, უდედო, ნათესავ მოუვსენებელ ამისთვის, რამეთუ წერილი მისთვის არა ავსენებს, თუ ვინ იყო მამა მისი, ვითარ-იგი სხუათა წმიდათათვს, ანუთუ ოდეს მოკუდა, ანუ ვინაჲ იწყო მღდლობად, და მიამსგავსებს მას მოციქული ძესა ღმრთისასა = *¶ Melcisedek w̄ ap̄awr kai; aj̄h̄w̄r nooīt j̄ āh̄ kata; t̄o; prōweiron t̄w̄ Ūīw̄ t̄oū Q̄eoū af̄ w̄m̄īw̄m̄o~ kata; t̄on̄ j̄p̄ost̄ olon. H̄ gar̄ q̄eīx̄ graf̄h; gem̄alogoūsā t̄oūz̄ w̄h̄ ej̄mh̄m̄eusen̄ auj̄on̄ aḡenealogh̄-ton̄ katalevoipen, aj̄l̄ j̄ ouj̄de; gem̄hsin̄ ouj̄ q̄amat̄on̄ auj̄oū eipen̄ oūj̄ ōfen̄ t̄h̄n̄ īō̄r̄ws̄um̄hn̄ eij̄ h̄f̄ei*.⁷⁶

- რამეთუ იგი ამისთვის მოვიდა ქუეყანად, რაჲთა ჩუენ აღგუამაღლნეს ზეცად = *ekeimoū epi; gh̄̄ genom̄eoū h̄h̄eī~ aj̄q̄w̄ren̄ ej̄ ouj̄anoī~*.⁷⁷

- ესე იგი არს, ვითარმედ ნუ ჩუენისა შობისა წსენებითა ვიხარებდეთ, არამედ უფლისა ჩუენისა განწორციელებისა დღესა = *nh; t̄h̄n̄ m̄h̄v̄ nh̄n̄ t̄h̄~ cara~ t̄h̄~ h̄h̄w̄n̄ gennh̄ew̄, aj̄la; ta; t̄oū di j̄ h̄h̄a~ sarkw̄q̄em̄t̄o~ genēl̄ia*.⁷⁸

⁷⁵ იხ. აქვე, გვ. 121, განმ. 1, l. 2; Schmidt (ed.), *Basilii Minimi in Gregorii Nazianzeni orationem XXXVIII commentarii*, p. 12, 1a, l. 1.

⁷⁶ იხ. აქვე, გვ. 126-127, განმ. 19, l. 2-6; Schmidt (ed.), *Basilii Minimi in Gregorii Nazianzeni orationem XXXVIII commentarii*, p. 18, 12, l. 6-11.

⁷⁷ იხ. აქვე, გვ. 122, განმ. 2, l. 3-4; Schmidt (ed.), *Basilii Minimi in Gregorii Nazianzeni orationem XXXVIII commentarii*, p. 14, 2, l. 3-4.

⁷⁸ იხ. აქვე, გვ. 144, განმ. 36, l. 3-4; Schmidt (ed.), *Basilii Minimi in Gregorii Nazianzeni orationem XXXVIII commentarii*, p. 34, 36, l. 1-3.

გარდა ამისა, „თარგმანებაში“ დასტურდება ორი ისეთი შემთხვევა, როდესაც განმარტება მთლიანად, თუმცა „ექვთიმესეულად“ – ანუ მეტნაკლები კლება-მატებითა და პარაფრაზით – მისდევს ბასილი მინიმუსის ტექსტს:⁷⁹

რამეთუ ვითარცა ხატი [გამოაჩინებს *add. Iber.*] პირმშოსა მას სახესა, ეგრეთვე [საზღვარი და სიტყუა ~ *Iber.*] გამოაჩინებს მას, რომლისა იყოს [საზღვარ და სიტყუა ~ *Iber.*]. ხოლო საზღვარი მამისა [არს *add. Iber.*] ძვ, ვითარცა სიტყუაჲ, რომლისა მიერ გამოჩნდების მამაჲ. რამეთუ იტყვს, ვითარმედ რომელმან მიხილა მე, იხილა მამაჲ ჩემი (*Ioh. 14, 9*), და მე და მამაჲ ერთ ვართ, რამეთუ ვითარცა თვნიერ მამისა არა ითქუმის ძვ, ეგრეთვე არცა თვნიერ ძისა იცნობების მამაჲ. და სამართლად საზღვარად და სიტყუად მამისად უწოდა ძესა, ვითარცა აღმასრულებელსა არსებისა მისისა და მომასწავებელსა, თუ რაჲ არს იგი. რამეთუ არა ითქუმის, არცა გულისვმა-იყოფების თვნიერ ძისა მამაჲ, გინა თუ საზღვარი არს და სიტყუაჲ, რომლისა მიერ დაისაზღვრა და იქმნა ყოველივე.

ⲡⲉⲣ ⲏⲚ ⲉⲓⲕⲱⲛ ⲧⲟ; ⲡⲣⲱⲧⲟⲩⲱⲡⲟⲛ, ⲟⲩⲩⲱ ⲙⲁⲗⲗⲟⲛ [de; kai; pleon *om. Iber.*] ⲟⲚ ⲗⲟⲓⲟ~ kai; ⲟⲚ ⲟⲩⲟ~, [eiⲓ j ⲟⲩⲏ ⲟⲚ ⲟⲩⲓⲙⲟⲩ *om. Iber.*], dhloi` to; ⲟⲩ ⲉⲓⲧⲓ ⲗⲟⲓⲟ~ kai; ⲟⲩⲓⲙⲟⲩ. Ⲣⲣⲟ~ de; tou` Patroⲩ; ⲟⲚ Ⲥⲓⲑⲩ, ⲡⲥ Lov go~ di j ⲟⲩ ⲟⲩⲓⲛⲧⲱⲓ ⲟⲚ Ⲣⲁⲧⲏⲣ: ⲟⲚ ⲉⲧⲣⲁⲕⲱ ⲑⲏⲥⲓ ⲉⲓⲣⲉⲩ ⲉⲧⲱⲕⲉ ⲧⲟⲛ Ⲣⲁⲧⲉⲱ (*Ioh. 14, 9*). *Sun aⲓⲗⲏⲟⲓ~ gar ta; toⲓⲁⲩⲧⲁ ⲛⲟⲉⲓⲧⲁⲓ. ⲡⲥ gar aⲑⲉⲣ Ⲥⲓⲑⲩ` ⲟⲩⲓⲙⲟⲩ~ di j ⲟⲩ ⲓⲛⲱⲩⲕⲉⲧⲁⲓ ta; pragmata ⲟⲩⲕ ⲁⲑ ⲁⲡⲟⲩⲟⲩⲉⲓⲕⲏ Patroⲩ; ⲟⲩⲩⲱ ⲟⲩⲓⲕⲉ; ⲓⲛⲱⲩⲕⲉⲓ dhⲓⲁⲑ; Ⲣⲁⲧⲏⲣ ⲁⲑⲉⲩⲱ Ⲥⲓⲑⲩ. Ⲁⲓⲕⲟⲩⲱⲩⲟⲩ ⲟⲩⲟⲛ ⲧⲟⲩ` Patroⲩ; kai; ⲗⲟⲓⲟⲛ ⲧⲟⲛ Ⲥⲓⲑⲓ ⲉⲓⲡⲉⲛ [ⲟⲩⲓ ⲙⲟⲙⲟⲛ ⲁⲡⲁⲕⲱⲩⲱⲩⲟⲛ ⲉⲕ ⲛⲟⲩⲟⲩⲟⲩⲁ ⲧⲟⲩ` Partⲟⲩ, ⲁⲓⲗⲁ; kai; *om. Iber.*] ⲡⲥ ⲥⲟⲙⲓⲗⲏⲣⲱⲧⲓⲕⲟⲛ ⲟⲩⲓⲓⲕ~ kai; ⲧⲟ; ⲧⲓⲩ ⲉⲓⲧⲓ dhⲓⲟⲩⲛⲧⲁ ⲧⲟⲩ` Patroⲩ. ⲟⲩⲓⲕⲉ; gar ⲁⲑ ⲛⲟⲑⲕⲉⲓⲏ hⲓⲗⲉⲕⲕⲉⲓⲏ Ⲥⲓⲑⲓ ⲟⲩ` ⲁⲑⲉⲩⲱ Ⲣⲁⲧⲏⲣ hⲓ ⲟⲩⲟⲩ kai; ⲗⲟⲓⲟⲩ ⲕⲱⲣⲓⲩⲩ di j ⲟⲩ ⲗⲁⲓ; ⲡⲁⲛ ⲟⲩⲩⲱⲩⲱⲩⲟⲩⲑⲏⲥⲓ kai; gegone [genht ⲟⲛ kai; ⲧⲁⲕⲉⲓ kai; ⲗⲟⲓⲟⲩⲱⲩⲟⲩⲑⲏⲥⲓ *om. Iber.*].⁸⁰*

⁷⁹ კლებისა და მატების, ასევე სიტყვათა ადგილმონაცვლეობის (~) შემთხვევები როგორც ქართულ, ისე ბერძნულ ტექტში კვადრატულ ფრჩხილებშია ჩასმული. დახრილი შრიფტით წარმოდგენილია ბერძნულისაგან განსხვავებულად ნათარგმნი ფრაზა.

⁸⁰ აქვე, გვ. 164, განმ. 85, l. 2-12; Schmidt (ed.), *Basilii Minimi in Gregorii Nazianzeni orationem XXXVIII commentarii*, p. 90, 128, l. 1-13.

რამეთუ უჟამოდ და არა ჟამიერად იშვა მამისაგან ძვ. და ამისთვის დასაბამი არს მამაჲ, ვითარცა მიზეზი, არამედ უჟამოდ [დასაბამი *add. Iber.*], რამეთუ არცა ერთი ჟამი შემოსრულ არს [შორის მამისა და ძისა *add. Iber.*], არამედ ოდესცა [იყო *add. Iber.*] მამაჲ, [იყო *add. Iber.*] ძეცა.

აჰრომ~ gar აჟი j ouk ej
 ცრომ/ ექ tou` Patro~ tou` Uiბუ
 გენიჰემო~: აჯჩ; მენ ეჟტინ ოჟ
 Pathუ, აჰ აიჟიო~ აჟი j აჰრონო~
 ნიჰენო~ მესიტეუვანო~ ცრომო:
 აჰრა gar Pathუ, აჰრა Uiბუ.⁸¹

„თარგმანებაში“ ბასილი მინიმუსის კომენტარის კვალი ჩანს კიდევ ერთგან; ოღონდ ამ შემთხვევაში ბასილის ტექსტი დამოუკიდებელ განმარტებად კი არ არის ჩართული „თარგმანებაში“, არამედ საკმაოდ მსხვილი ჩანართის სახით არის წარმოდგენილი უშუალოდ მაქსიმე აღმსარებლის ერთ-ერთ განმარტებაში; კერძოდ, 21-ე განმარტებაში კომენტირებულია შემდეგი ფრაზა 38-ე საკითხავიდან: *ყრმა იშვა ჩუენდა და ძე მოგუეცა ჩუენ, რომლისა მთავრობაჲ ზედა მჴართა მისთა, რამეთუ ჯუარსა თანა ამაღლდების.* მაქსიმესთან განმარტებულია ამ პასაჟის მხოლოდ მეორე ნაწილი – *რომლისა მთავრობაჲ ზედა მჴართა მისთა, რამეთუ ჯუარსა თანა ამაღლდების*, ხოლო ქართულში წარმოდგენილია მთლიანი პასაჟის კომენტარი; პირველი ნაწილის (*ყრმა იშუა ჩუენდა და ძე მოგუეცა ჩუენ*) განმარტების ქართულ თარგმანს შესატყვისი ბასილი მინიმუსის კომენტარში ეძებნება, ანუ გრიგოლის განსამარტავი პასაჟის იმ ნაწილის განმარტება, რომელიც არ არის მაქსიმესთან, ამოღებულია 38-ე საკითხავის ბასილი მინიმუსის კომენტარიდან და მაქსიმეს განმარტებაშია ჩართული მისი შევსების მიზნით. ეს ჩანართიც ექვთიმესეული თავისუფალი მთარგმნელობითი მეთოდით არის შესრულებული:

⁸¹ აქვე, გვ. 167, განმ. 93, l. 3-6; Schmidt (ed.), *Basilii Minimi in Gregorii Nazianzeni orationem XXXVIII commentarii*, p. 100, 145b, l. 1-4.

და კეთილად თითოეული თითოეულსა შერთვის, შობაჲ – ყრმასა თანა, [ჩუენთჳს *add. Iber.*] ქუეყანად მოსრულსა, ხოლო მოცემაჲ – ძესა თანა და დაუსაბამოსა მას მამისაგან შობასა. [რამეთუ იშვა ჩუენდა ყრმაჲ ჩჩჳლი და სრული კაცი. ხოლო არს იგი ძე დაუსაბამოდ მამისაგან შობილი, რომელი-იგი ჩუენ, ვითარცა ყრმაჲ, მოგუეცა მჳსნელად ნარწყმედულთა ამათ *add. Iber.*]. ხოლო თუ იშვა ჩუენდა და მოგუეცა ჩუენ, ესე ამისთჳს, რამეთუ ყოველი კაცი თავისა თჳსისათჳს იშვების, რაჲთა მიიღოს ნათელი და გულისჳმისყოფაჲ ღმრთისაჲ სარგებელად თჳსა. ხოლო ქრისტე [ძე იყო თანამოსაყდრე მამისაჲ და *add. Iber.*] არა ეჳმარებოდა შობაჲ [ქუეყანასა ზედა, არცა თავისა თჳსისა იშვა *add. Iber.*], არამედ ჩუენდა იშვა და ჩუენ მოგუეცა მაცხოვრად, [რამეთუ ყოველთა კაცთა შობანი თავთა თჳსთათჳს არიან, არა სხუათათჳს. ხოლო ქრისტე ჩუენთჳს და ჩუენისა ცხორებისათჳს იშვა *add. Iber.*].

რაც შეეხება „თარგმანების“ დანარჩენ განმარტებებს, მათ დღეისათვის წყარო არ ეძებნება; არ არის გამორიცხული, რომ გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებათა კომენტარების ბერძნული ხელნაწერიული ტრადიციის შესწავლამ სამომავლოდ გაარკვიოს მათი წარმომავლობაც. არც იმას გამოვრიცხავთ, რომ ამ განმარტებათა ავტორი თავად „თარგმანების“ შემდგენელიც შეიძლება იყოს.

Prosfuw~ [kai; pa~u prosh-komt w~ om. Iber.] e~kateron e~kat-erw/ sunhptai. To; men e~gennhstai, pro~ to; paidion kai; thn katw gennhsin, to; de; ejdostai, pro~ to; Uid~ kai; thn afh~w proaiwmion ek Patro~ e~klynyin. To; de; h~n~n pro~keit ai, epeidh; pa~ afh~w pto~ e~autw~ gennatai pro~ to; fw to~ kai; gnwew~ Qeou` metascein eij w~f eleian e~autou. Cristo~ de; mh-deno~ touw~n uph~rcwn epideh~; eij h~n~n of elo~ gennhqeiz h~n~n ejdostai Swt h~w.⁸²

⁸² აქვე, გვ. 134, განმ. 21, l. 6-18; Schmidt (ed.), *Basilii Minimi in Gregorii Nazianzeni orationem XXXVIII commentarii*, p. 22, 16, l. 1-8.

მაშ, ვინ იმუშავა 38-ე საკითხავის კომენტარზე, ვინ არის „თარგმანების“ შემდგენელი?

საზოგადოდ, ადრინდელი ეგზეგეტიური შრომებისა და კომენტარების გამოყენება და მათზე დაყრდნობით ახალი ნაშრომების, კომპილაციური ტექსტების შექმნა ტრადიციად გასდევს ბიზანტიური ეგზეგეტიკისა და კომენტარების ისტორიას. მაგალითად, „პავლეს ეპისტოლეთა განმარტებების“ შედგენის კომპილაციურ მეთოდზე საუბრობს კირილე ალექსანდრიელი თავის ეპისტოლეში, რომელიც ერთვის მის მიერ ამ მეთოდით შედგენილ „პავლეს ეპისტოლეთა განმარტებებს“. როგორც ირკვევა, „განმარტებათა“ შედგენისას მას უსარგებლია იოანე ოქროპირის, აგრეთვე სხვა ავტორთა – გრიგოლ ღვთისმეტყველის, ბასილი დიდის, ათანასე ალექსანდრიელის და სხვათა კომენტარებით.⁸³ ინფორმაციას გრიგოლის ჰომილიათა კომენტარების შედგენისას ჩატარებული კომპილაციური სამუშაოს შესახებ გვანვდის ბასილი მინიმუსიც თავის ეპისტოლეში კონსტანტინე პორფიროგენეტის მიმართ, რომელსაც ის უძღვნის მის მიერ კომენტარებულ გრიგოლ ღვთისმეტყველის ჰომილიათა კრებულს.⁸⁴ ბასილი შენიშნავს, რომ მას შეუკრებია გრიგოლის ჰომილიათა მანამდე არსებული კომენტარები, შეუმოკლებია, ნაწილობრივ გაუმარტივებია, დაურთავს საკუთარი განმარტებები და ამ სახით მიუერთმევია ის იმპერატორისათვის.⁸⁵ ბასილის კომენტართა კომპილაციური ხასიათი ამ თხზულების ხელნაწერულ ტრადიციაშიც არის ასახული. კომენტართა როგორც ბერძნულ, ისე ქართულ ხელნაწერებში ზოგიერთ განმარტებას სხვადასხვა კომენტატორთა, მათ შორის, მაქსიმეს სახელიც აქვს მინერილი.⁸⁶ ნიშანდობლივია, რომ გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებათა კომენტარების გვიანდელ ტრადიციაშიც არის დადას-

⁸³ თვალთვაძე, პავლეს ეპისტოლეთა კომენტარების ქართული თარგმანები, გვ. 345-362.

⁸⁴ ოთხმეზური, გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებათა კომენტარების ისტორიიდან, გვ. 18-31.

⁸⁵ ოთხმეზური, *კომენტარული ჟანრი შუა საუკუნეების ქართულ მთარგმნელობით ტრადიციაში*, გვ. 17-18.

⁸⁶ მაგალითად, ამგვარ მინიშნებებს ვხვდებით გრიგოლ ღვთისმეტყველის 21-ე საკითხავის ბასილი მინიმუსის კომენტარის ქართულ თარგმანში, რამდენიმე განმარტების დასაწყისში.

ტურებული კომენტართა შედგენისას ადრინდელი კომენტარების გამოყენების შემთხვევები.⁸⁷

ეგზეგეტიკის და კომენტარული ჟანრის ეს თავისებურება კარგად იყო ცნობილი ქართველი მწიგნობრებისათვის. საერთოდაც, ბიზანტიური მწიგნობრული ხერხების ქართულ მთარგმნელობით პრაქტიკაში დანერგვის არაერთი მაგალითი დასტურდება XI-XII საუკუნეებში შესრულებულ ქართულ თარგმანებში. ამ ეპოქის ქართველ მთარგმნელებს ქართულ მწიგნობრობაში ახალ ჟანრებთან, ახალ კონცეფციებთან ერთად ბიზანტიელ მწიგნობართა ტექსტებზე მუშაობის მეთოდებიც შემოჰქონდათ. მაგალითად: ერთი ავტორის თხზულების შევსება ექსცერპტებით იმავე თემაზე დაწერილი სხვა ავტორის ნაწარმოებებიდან, თხზულების კომპოზიციურად გადაწყობა და დალაგება ბერძენ ავტორთა ანალოგიით, საკუთარი პოზიციის გამოსხატვის საშუალებათა გამოყენება ბერძენ რედაქტორთა და გადამწერთა მიზაძვით.⁸⁸ ამავე რიგისაა კომპილაციის მეთოდი. ნიშანდობლივია, რომ ეს მეთოდი ხშირად იჩენს თავს სწორედ ექვთიმე ათონელის თარგმანებში. კომპილაციურია ექვთიმეს მიერ თარგმნილი „მცირე სჯულისკანონი“ და „წინამძღუარი“.⁸⁹ კომპილაციის მეთოდი გამოყენებულია ექვთიმეს მიერ მაქსიმე აღმსარებლის *Ad Thallasium*-ის ქართულად გადმოტანისას; მისი თარგმანი 100 თავს შეიცავს, ბერძნულისაგან განსხვავებით, რომელშიც 65 თავია წარმოდგენილი. თანაც *Ad Thallasium*-ის 100 თავიდან ექვთიმეს თარგმანში წარმოდგენილია მხოლოდ ნაწილი, დანარჩენი კი მაქსიმეს სხვა თხზულებებიდან და სხვა ავტორთა ნაწარმოებებიდან არის გადმოტანილი.⁹⁰

⁸⁷ Fromont, Lequeux, Mossay, Gregorius Florellius, commentateur de Grégoire de Nazianze au XVI siècle.

⁸⁸ ქურციკიძე (გამოც.), *ბასილი კესარიელის სწავლათა ეფთვიმე ათონელისეული თარგმანი*, გვ. 071-072; ქურციკიძე, გრიგოლ ღვთისმეტყველის XLIII ჰომილია, გვ. 43-44; ბეზარაშვილი, მაჭავარიანი, გრიგოლ ღვთისმეტყველის II და III ჰომილიები, გვ. 277; გამყრელიძე, *ოთხმეზური* (გამოც.), *ფსევდონონეს მითოლოგიურ კომენტართა ქართული თარგმანები*, გვ. 69-70, შენ. 76.

⁸⁹ გიუნაშვილი (გამოც.), *ექვთიმე ათონელი, მცირე სჯულისკანონი*; ჩიკვატია, ჭყონია (გამოც.), *წმ. ეფთვიმე მთაწმიდელი*.

⁹⁰ კეკელიძე, ხალხთა კლასიფიკაციისა და გეოგრაფიული განრიგების საკითხები, გვ. 168-182; Van Esbroek, Euthyme l'Hagiorite; Chantladze, Euthymius the Athone's Translation, p. 49-58.

შესაბამისად, ჩნდება კითხვა: ხომ არ არის გრიგოლის 38-ე საკითხავის კომპილაციური კომენტარის შემდგენელი თავად ექვთიმე ათონელი, რომელიც მუშაობს თავისი ბერძენი კოლეგების მსგავსად?

ამ მოსაზრების სასარგებლოდ შემდეგი არგუმენტების მოტანა შეიძლება: ექვთიმე ძალიან კარგად იცნობს გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებათა ბასილი მინიმუსის კომენტარებს; დღეისათვის დადგენილია, რომ გრიგოლის ჰომილიების თარგმანზე მუშაობისას, ის სარგებლობდა ამ ტექსტით – გარკვეულ ინფორმაციას იღებდა ამ კომენტარებიდან და შეჰქონდა ის ღვთისმეტყველის საკითხავთა საკუთარ თარგმანებში.⁹¹ ასე რომ, არ არის გამორიცხული, „თარგმანებზე“ მუშაობისას, მას ესარგებლა ბასილის კომენტარებით, მაქსიმეს თხზულებასთან ერთად მას წინ სდებოდა ბასილი მინიმუსის კომენტართა ბერძნული ხელნაწერიც და იქიდანაც შეევსო საკუთარი თარგმანი. არ გამოვრიცხავთ, ასევე, რომ შეთხზვის პროცესში მას საკუთარი, შედარებით მარტივი განმარტებებიც ჩაერთო „თარგმანებაში“ (ვგულისხმობთ კომენტარის იმ განმარტებებს, რომლებსაც დღეს ბერძნული წყარო არ ეძებნება).

და კიდევ: გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებათა VI საუკუნის კომენტარის, ფსევდონონეს მითოლოგიური სქოლიოების ექვთიმესეული თარგმანის ტექსტი ქართულ ხელნაწერულ ტრადიციაში წარმოდგენილია ზუსტად იმ ფორმით, რა ფორმითაც „თარგმანება“ – გრიგოლისეული ციტატა და მისი განმარტება თავსათაურებით: *ღმრთისმეტყველისაჲ ... თარგმანი*.⁹² ფსევდონონეს მითოლოგიურ კომენტართა ბერძნულ ხელნაწერულ ტრადიციაში, რომელიც საკმაოდ დეტალურად არის შესწავლილი, მითოლოგიურ კომენტართა ტექსტის ამგვარი ორგანიზება არსად დასტურდება. შესაბამისად, ფსევდონონეს კომენტარების ქართულ თარგმანში გრიგოლისეული ფრაზების შეტანა და შემდეგ მათი გამიჯვნა განმარტებებისაგან მინიშნებებით – *ღმრთისმეტყველი და თარგმანი / თარგმანება* – უშუალოდ ექვთიმესაგან უნდა მომდინარეობდეს. ამიტომაც შეიძლება დავასკვნათ, რომ „თარგმანების“ ტექსტის ორგანიზების ფორმაც ექვთიმესეულია.

თუმცა დღეისათვის, როდესაც სრულად არ არის შესწავლილი გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებათა კომენტარების ბერძნული ტრადი-

⁹¹ ოთხმეზური, *კომენტარული ჟანრი შუა საუკუნეების ქართულ მთარგმნელობით ტრადიციაში*, გვ. 79-82.

⁹² Otkhmezuri (ed.), *Pseudo-Nonniani in IV orationes Gregorii Nazianzeni commentarii, Versio Iberica*, p. 154-171.

ცია, გადაჭრით მაინც ვერ ვიტყვით, ექვთიმეს მიერ სათარგმნელად ბერძნული კომპილაციური ტექსტია შერჩეული, თუ 38-ე სიტყვის კომპილაციური კომენტარი ბერძნულ მასალაზე – გრიგოლ ღვთისმეტყველის 38-ე საკითხავის რამდენიმე კომენტარზე დაყრდნობით არის შედგენილი ექვთიმეს მიერ. როგორც ცნობილია, ექვთიმე ათონელის მოღვაწეობიდან სულ რამდენიმე ათეული წლის შემდეგაც კი ეფრემ მცირე თავს იკავებდა ამგვარი დასკვნისაგან და ექვთიმეს მიერ ნათარგმნი კომპილაციური (*გამოკრებილი*) თხზულების, „წინამძღვრის“ შესახებ წერდა: *ხოლო ესე არა უწყი, თუ თვთ მამასა ეფთჳმის გამოუკრებია, ანუ ბერძულად ესრეთ უპოვია.*⁹³ ასეთივე სიფრთხილეს იჩენდა ეფრემი, როდესაც გრიგოლ ღვთისმეტყველის მე-2 და მე-3 საკითხავების მეტად სპეციფიკური ექვთიმესეული თარგმანის შესახებ შენიშნავდა: *არა ვიცით ... ანუ თვთ წმიდასა მამასა ჩუენსა ევთიმის დედაჲ ესეგუარი მიჰხუდა, ანუ თვთ რაჲმე განგებულეებით ჰყო.*⁹⁴

⁹³ რაფავა (გამოც.), *ოიანე დამასკელი, დიალექტიკა*, გვ. 69.

⁹⁴ ბრეგაძე, *გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებათა შემცველ ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა*, გვ. 174.

თავი II

AMBIGUA AD THOMAM და AMBIGUA AD IOHANNEM გელათურ ტრაქტიკაში

Ambiguorum liber-ის ნაწილები, კერძოდ, *Ambigua ad Thomam: In epistolam S. Dionysii Areopagitae Athenarum episcopi ad Gaium monachum* (PG 91, 1052 D 9 – 1060 D 1) და *Ambigua ad Iohannem: Epistula ad Iohannem* (PG 91, 1061 A 1 – 1065 B 3), *Ex sermone de hospitalitate* (PG 91, 1065 B 4 – 1068 C 17) და *Ejusdem ex eodem sermon* (PG 91, 1068 D 1-1069 C 5) წარმოდგენილია მხოლოდ ერთ XII-XIII სს. ხელნაწერში, A-52-ში.

ხელნაწერი A-52, რომელშიც მაქსიმე აღმსარებლის *Ambiguorum liber*-ის ნაწილებია დაცული, ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში კარგად ცნობილი კრებულია. ეს ხელნაწერი და მასში წარმოდგენილი ტექსტები, ძირითადად, მთავარი თხზულება – „თეოფილაკტე წმიდისა მთავარების-კოპოსისა ვულღარიაჲსა განმარტება იოანნის თავისა წმიდისა სახარებისაჲ“ (მოიცავს ხელნაწერის 153 ფურცელს 164-დან) – მკვლევართა მიერ გელათის საღვთისმეტყველო-სალიტერატურო სკოლაში შექმნილ თარგმანთა ავტორების იდენტიფიკაციის კვლევის სფეროშია მოქცეული. დ. მელიქიშვილის აზრით, ტერმინოლოგიური, ასევე ყოფით-ლექსიკური და გრამატიკული თვალსაზრისით, „იოანეს სახარების განმარტების“ ქართული თარგმანი ახლოს დგას გელათურ სკოლაში შესრულებულ ისეთ თარგმანებთან, როგორებიცაა: მაქსიმე აღმსარებლის თხზულებები (წარმოდგენილია ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიულ მუზეუმში დაცულ ხელნაწერში, გელ. 14-ში),¹ ამონიოს ერმისის შრომები და გელათის კატენებიანი ბიბლიის როგორც კიმენის, ისე კატენების ტექსტები.²

¹ გელ. 14-ის დეტალური აღწერილობა, ასევე მისი წარმომავლობის საკითხის შესახებ იხ. ხოფერია, ჩანტლაძე, მაქსიმე აღმსარებლის გელათური კრებული, გვ. 63-79.

² მელიქიშვილი, გელათის სალიტერატურო სკოლის ენობრივი სტილის ერთიანობისა და ინდივიდუალურობის საკითხისათვის, გვ. 70-71.

მკვლევარი მიიჩნევს, რომ ეს ძეგლები ერთი მთარგმნელის მიერ უნდა იყოს ქართულად ნათარგმნი. ე. წელიძე ამავე მნიგნობარს მიაკუთვნებს კიდევ რამდენიმე ტექსტის, მათ შორის – A-52-ში დაცულ მაქსიმე აღმსარებლის თხზულებების თარგმანს. აღსანიშნავია, რომ სწორედ მან დაადასტურა პირველად ამ ხელნაწერში მაქსიმე აღმსარებლის *Ambigua ad Iohannem*-ის, კერძოდ, „იოანეს მიმართ ეპისტოლისა“ და მე-14 საკითხავის ორი კომენტარის არსებობა. ე. წელიძის აზრით, ეს თარგმანები ერთ ტერმინულ მთლიანობად არის წარმოჩენილი და შესრულებული უნდა იყოს არსენ იყალთოელის მოწაფის მიერ XII საუკუნის 30-იან – 50-იან წლებში.³ თეოფილაქტე ბულგარელის „იოანეს სახარების განმარტების“ გამომცემლის, თ. ცქიტიშვილის აზრით, ამ თხზულების ქართული თარგმანი იოანე პეტრინს უნდა ეკუთვნოდეს.⁴

ხელნაწერი ორჯერ არის აღწერილი – მე-20 საუკუნის დასაწყისში თედო ჟორდანიას მიერ და მე-20 საუკუნის 70-იან წლებში.⁵ ხელნაწერის შედგენილობას ეხება თ. ცქიტიშვილიც თეოფილაქტე ბულგარელის „იოანეს სახარების განმარტების“ პუბლიკაციის შესავალ წერილში.⁶

მიმდინარე წლებში წარმოებული კვლევების, კერძოდ, მაქსიმე აღმსარებლისა და გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებათა ქართული კრებულების შესწავლის შედეგად დაგროვილი ცოდნის საფუძველზე, შესაძლებელი გახდა A-52-ში რამდენიმე ისეთი ტექსტის გამოვლენა და იდენტიფიცირება, რომლებიც მანამდე ამ ხელნაწერში არ ყოფილა აღნუსხული.

წარმოვადგენთ A-52-ის აღწერილობას:

³ წელიძე, *ძველი ქართული საღვთისმეტყველო ტერმინოლოგია*, გვ. 388-389.

⁴ ცქიტიშვილი (გამოც.), *თეოფილაქტე ბულგარელი, განმარტება იოანეს სახარებისა II*, გვ. 105-159.

⁵ Жордания, Описание рукописей и старопечатных книг Церковного Музея, с. 41. *ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა. ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის (A) კოლექციისა*, I, გვ. 141-142.

⁶ ცქიტიშვილი (გამოც.), *თეოფილაქტე ბულგარელი, განმარტება იოანეს სახარებისა*, I, გვ. 8-9.

ხელნაწერი A-52 (XII-XIII სს.)

165 ფ. ფურცლის ზომა: 23,5×31; ქალღი, გვიანდელი აკინძული და რესტავრირებული; ნაწერი ერთ სვეტად, შავი მელნი; სათაურები – სინგურით. ყდა – მუყაოზე გადაკრული ტყავი. ბოლო ფურცლები დაზიანებულია. ეტყობა დასველების კვალი, რის გამოც ბოლო გვერდების ზედა ნაწილებზე ტექსტი ზოგ შემთხვევაში გადარეცხილია.

შედგენილობა:

1. თეოფილაქტე წმიდისა მთავარეპისკოპოსისა ვულგარიაჲსა, განმარტება იოანის თავისა წმიდისა სახარებისაჲ (1r-150r).

შენიშვნები: (1) თეოფილაქტე ბულგარელის *Commentarius in Iohannem*, PG 123-124; (2) ტექსტი გამოცემულია A-52-ის მიხედვით: ცქიტვიშვილი (გამოც.), *თეოფილაქტე ბულგარელი, განმარტება იოანეს სახარებისა*.

2. ... [სა]მებისათა და განთსებულთა თითოეულისა გუამისათა (150v-151r).

Inc. ... არიან საზოგადონი სახელნი, წმიდისა სამებისათჳს მოხუ-მულნი ...

des. ... ხოლო „მეფე“ ანუ „მეუფე“ ანუ „მამა“ თსებასა [საცნაურებ...]

შენიშვნა: (1) თავ-ბოლო ნაკლული ტექსტი სამების ჰიპოსტასთა სახელების შესახებ. ბერძნული წყარო უცნობია.

3. [მაქსიმე აღმსარებლის *Ambigua ad Thomam*, ფრაგმენტი] (151r-153r).

Inc. ... და დედა ახალმკუეთელი ბუნებისაჲ შემოკრებითა წინააღმდ[გომთათ]ა.... *des.* ... სიდიდე, სიმტკიცე მამითურთ და სულით წმიდით საუკუნეთა. ამინ.

შენიშვნები: (1) მაქსიმე აღმსარებლის *Ambigua ad Thomam*, PG 91, 1052 D 9 – 1060 D 1; (2) თავნაკლულია, მექანიკურად ებმის წინა ტექსტს.

4. მისივე. იოვანეს მიმართ მთავარეპისკოპოსისა კვზიკოელისა, მაქსიმე უფლისა მიმართ გახარებ (153r-154r).

Inc. იქებიან ვიდრე-მე და ნანდვლ სამართლად ...

des. ... კაცთმოყუარე მსაჯულთქუმულთა ქმნისა თქუენისა მოქენე.

შენიშვნა: (1) მაქსიმე აღმსარებლის *Ambigua ad Iohannem*, PG 91, 1062 A 1 – 1065 B 3.

5. გლახაკთმოყუარების ძლითისა სიტყვსაგან, ვითარმედ ვმორიდობ, ვითარცა თანმოქმედისა და ბორკილებითა და მალონებლებითა, ანუ დამაქუეებლებითა იატაკადმი არა მაქუს, ვითარ ვეველტოდი ზე-დაადგომასა, ანუ ვითარ არა დავვარდე ღმრთისაგან დამძიმებული (154r-155r).

Inc. არა იგივედ გულისხუმა-იყოფების ...

des. ... რომელ არს თავისუფლება სულისა მონაყოფად ვნებათა ზედწოდებულისა.

შენიშვნა: (1) მაქსიმე აღმსარებლის *Ambigua ad Iohannem*, PG 91, 1065 B 4 – 1068 C 17.

6. ვითარმედ სევიროს, იგივეყოფად მეტყუელი ბუნებასა და გუამსა, შერევნა-ჰყოფს შეერთებასა და განწვალება-განყოფილებასა, რომლითა იჩუნების ოთხებისა მიმართ პირთაჲსა განმარჩეველად სიტყუასა სამებისასა და ორობისა მიმართ ღმრთეებათაჲსა განმკუეთელად საადუმლოსა ერთობისასა და მგმობრობით განმწდეულ ყოვლისავე არსებითისა მყოფობისა ქრისტესისა (155r-156r).

Inc. ხოლო სევიროს საკუთრად იგივედ არსებისა და გუამისა...

des. ...თანა მოკუდა რწმენათა.

შენიშვნები: (1) მაქსიმე აღმსარებელი, *Epistola*, PG 91, col. 568 C 3 – 572 B 2; (2) დასტურდება მაქსიმე აღმსარებლის თხზულებათა შემცველ კრებულში: გელ. 14 (XII ს.), 248v-250r, იხ. ხოფერია, ჩანტლაძე, მაქსიმე აღმსარებლის გელათური კრებული, გვ. 76.

7. მისივე სიტყვსაგან, ვითარმედ: „რაჲ არს ჩემ ძლითი სიბრძნე და რაჲ – დიდი ესე საადუმლოჲ, რომელსა ჰწნებავს ჩუენ, ღმრთისა ნაწილად მყოფთაჲ და ზენაჲთ დადინებულთაჲ, რაჲთა არა ღირსებისათჳს აღზუავებულთა და განმცხრომთა შეურაცხ-ვყოთ ამგებელისაჲ ბრძოლასა შინა სხეულისმიმართსა და წყობასა მისსა მიმართ ხედ-ვითა მარადის, და შეუღლვითი უძღურებაჲ საწურთელ-ყოფად პატივისა“ (156r-v).

Inc. ამათ სიტყუათა მიმთხუელნი ვიეთნიმე ...

des. დამყარებისა და დავანებისა აღძრულთა სიტყუერთა.

შენიშვნები: (1) მაქსიმე აღმსარებლის *Ambigua ad Iohannem*, PG 91, 1068 D 1-1069 C 5; (2) ტექსტი არ არის დასრულებული.

8. შეისწავე განყოფილება ნვალებათაჲ (156v).⁷

შენიშვნა: სავარაუდოდ, ქართველი მნიგნობრის მიერ შედგენილი მარგინალური შენიშვნა, ე. წ. *შეისწავე*, რომელმაც გადაწერის პროცესში აშიიდან ხელნაწერის ცენტრალურ ნაწილში გადაინაცვლა.

9. წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგოლი ღმრთისმეტყუელისაჲ. პასქაჲსათჳს და დაყოვნებისათჳს (156v).

Des. ... საღმრთოდ შობადთასა მოქმედად კეთილად და მო...

შენიშვნები: (1) გრიგოლ ღვთისმეტყველის პირველი ლიტურგიკული სიტყვა; ტექსტი ნაკლულია, უნდა აკლდეს ერთი რვეული (156v-ზე მთავრდება მორიგი რვეული და იწყება შემდეგი), რომელიც მთლიანად დაიტევდა გრიგოლის პირველ საკითხავს. (2) ეფრემ მცირის თარგმანი; გამოცემულია: *Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, Versio iberica*. I.

10. თარგმანებაჲ ნიშანთა ამათ ადგილ-ადგილ ღმრთისმეტყუელსა შინა პოე[...] (157r).

Inc. მზისთუალის სახე ესე ნიშანი ...

des. ... უჴმდეს შესწავებაჲ მკითხველსა.

შენიშვნები: გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებათა ხელნაწერებში დადასტურებული ოთხი მარგინალური ნიშნის (*მზისთუალი*, *ვარსკულავი*, *შუენიერი*, *შეისწავე*) განმარტებითი სქოლიო, რომელიც ეკუთვნის VI საუკუნის ანონიმ ავტორს; ნათარგმნია ეფრემ მცირის მიერ; დასტურდება, ასევე, გრიგოლ ღვთისმეტყველის 16 ლიტურგიკული საკითხავის შემცველ კრებულში – *Jer.* 43, 4v. სქოლიო რამდენჯერმე არის გამოცემული: ბრეგაძე, *გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებათა შემცველ ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა*, გვ. 150; Otkhmezouri, *Les signes marginaux dans les manuscrits géorgiens de Grégoire de Nazianze*, p. 341; თვალთვაძე, *ეფრემ მცირის კოლოფონები*, გვ. 41. ოთხმეზური, კომენტარული ჟანრი შუა საუკუნეების ქართულ მთარგმნელობით ტრადიციებში, გვ. 125-126. სქოლიოს ბერძნული წყაროს შესახებ იხ. Sinko, *De traditione orationum Gregorii Nazianzeni*, II, p. 4-5; Sakkelion, *Pat miakh; Bibli oikhyp*. 19; Lambros, Ta; palaiografika; shmeia kai; oJ Kais arei; ἱερεα~, p. 256; Бенешевич, Описание греческих рукописей, с. 201; Sinko, *De traditione orationum Gregorii Nazianzeni*, I, p. 90-91. Lefherz, *Studien zu Gregor von Nazianz*, p. 124-131. სქოლიოს შემცველი ბერძნული ხელნაწერების შესახებ იხ. Astruc,

⁷ 150v-156v-ზე წარმოდგენილ ტექსტებს თ. ცქიტიშვილი თეოფილაქტე ბულგარელისეულად მიიჩნევს, იხ. ცქიტიშვილი (გამოც.), *თეოფილაქტე ბულგარელი, განმარტება იოანეს სახარებისა*, I, გვ. 7.

Remarque sur les signes marginaux de certains manuscrits de S. Grégoire de Nazianze; Mossay, Le signe héliaque, p. 275.

11. [იამბიკო აკროსტიქი კიდურწერილობით „გეორგი“] (157r).

Inc. განწმედილ სადგურ შკდმადლთა სულისათა ...

des. იამბიკონად მიგიძღუანებ თავედოვნად.

შენიშვნები: გრიგოლ ღვთისმეტყველისადმი მიძღვნილი 6-სტრიქონიანი ლექსი; დასტურდება, ასევე, გრიგოლ ღვთისმეტყველის 16 ლიტურგიკული საკითხავის შემცველ კრებულში – *Jer.* 43, 4v; უნდა მომდინარეობდეს გრიგოლის იმ ბერძნული ხელნაწერიდან, რომლიდანაც ითარგმნა გრიგოლის საკითხავები. აკროსტიქიანი ლექსების მოთავსება გრიგოლის კრებულის დასაწყისში (აკროსტიქში უმეტესწილად კრებულის დამკვეთის სახელია ხოლმე წარმოდგენილი) გრიგოლის ბერძნულ ხელნაწერებში დადასტურებული მოვლენაა, იხ. Somers, *Histoire des collections complètes des discours de Grégoire de Nazianze*. თარგმანი ეკუთვნის ეფრემ მცირეს. ლექსი გამოცემულია: ბრეგაძე, *გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებათა შემცველ ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა*, გვ. 150; *Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, Versio iberica*. I, p. xl.

12. წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგოლი ღმრთისმეტყუელისაჲ, ივლიანეს მიმართ განმასწორებელისა (157r-161v).

შენიშვნები: (1) გრიგოლ ღვთისმეტყველის მე-19 ლიტურგიკული სიტყვა; (2) ეფრემ მცირის თარგმანი; გამოცემულია: *Sancti Gregorii Nazianzeni Opera. Versio iberica*. II, p. 157-223.

13. წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგოლი ღმრთისმეტყუელისაჲ. სიტყუა შობისათჳს მაცხოვრისა (161v-164v).

Des. ... დაგლახაკნების, რამეთუ დაგლახ...

შენიშვნები: გრიგოლ ღვთისმეტყველის 38-ე ლიტურგიკული სიტყვა. ეფრემ მცირის თარგმანი, გამოცემულია: *Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, Versio iberica*. III. ტექსტი ბოლონაკლულია.

ზოგადი შენიშვნები:

I. ძირითად ტექსტში ხელნაწერის ხელითა და იმავე მელნით შეტანილია მცირე სწორებანი (13v, 15v, 21r, 22v და სხვ.) ტექსტი კარგად არის ორგანიზებული სასვენი ნიშნებით; გვხვდება მძიმე, ერთი, ორი და სამი წერტილი. ხშირია სიტყვაზე მახვილების დასმის შემთხვევები. რთული სიტყვების შემადგენელი ნაწილები შეერთებულია, უმეტესწილად, ერთი

ან ორი, ერთმანეთზე გადაბმული, რკალით⁸; ბიბლიური ციტატები აშიაზე მონიშნულია ობელოსით (37v, 38v, 39v, 40v, 41v, 45v, 48v, 51v, 55v და სხვ.).

II. ხელნაწერის აშიებზე ვხვდებით მარგინალურ ნიშნებს: *იხილე* (14r, 44v, 52r, 59r, 74r, 77r, 138r და სხვ.), *შეისწავე* (46r, 127r და სხვ.), *შუენიერი* (77r და სხვ.);⁹ დასტურდება, ასევე: *დანიშნე* (43r, 47r, 50v), *შთაიგემე შთამართ* (38r), *შთაიხილე შუენიერი* (50r), *აღსერე* (138v);¹⁰ უფრო ვრცელი შენიშვნებია: *შთაიხილე აღყვანებითიცა თარგმანება შუენიერი ფრიად, ფრიად* (36r); *იხილე შუენიერი აღყვანებითი და განიგემე კეთილად; ესეცა შუენიერი აღყვანებითი, განიგემე გულისჭმისყოფით, მკითხველო* (76r). ამ ნიშნებითა და შენიშვნებით მონიშნულია ძირითადი ტექსტის ის პასაჟები, რომლებიც გამოირჩევიან მხატვრულობით, ან აქვთ განსაკუთრებული შინაარსობრივი (სალვთისმეტყველო თუ ეთიკური) დატვირთვა.¹¹

III. აშიებზე დასტურდება, ასევე, რამდენიმესტრიქონიანი „შეისწავეს“ ტიპის მარგინალური შენიშვნები, რომლებიც ხან მთავრულით, ხან ნუსხურითაა შესრულებული და უმეტესწილად არ იკითხება.

IV. 155v-164v-ზე, აშიებზე, მოთავსებულია ტექსტი, რომელიც თითქმის გადარეცხილია და არ იკითხება. რამდენიმე მონაკვეთის მიხედვით, რომელთა ამოკითხვაც მეტ-ნაკლებად მოხერხდა, შეიძლება ითქვას, რომ ტექსტს აქვს კითხვა-მიგების ფორმა. ერთგან იკითხება ფრაზა: *რასა მოასწავებს იწრუსალიმი? ხოლო იწრუსალიმი ხილვად გამოითარგმანების მშკდობისად* (159r); ამ ფრაზის შესატყვისი უნდა იყოს იერუსალიმის განმარტება მაქსიმე აღმსარებლის თხზულებიდან „თალასეს მიმართ“:

⁸ დეტალურად ამის შესახებ იხ. აქვე, გვ. 64.

⁹ მარგინალურ ნიშანთა ეს ჯგუფი დასტურდება წმინდა მამათა თხზულებების შემცველ ადრინდელ ხელნაწერებში, განსაკუთრებით, შავი მთის მწიგნობრულ სკოლასთან დაკავშირებულ ნუსხებში, იხ. ოთხმეზური, *კომენტარული ჟანრი შუა საუკუნეების ქართულ მთარგმნელობით ტრადიციაში*, გვ. 122.

¹⁰ აღნიშნული ლექსიკური ერთეულები მარგინალურ ნიშნებად გელათის სალვთისმეტყველო სკოლის ხელნაწერებში დასტურდება. მარგინალურ შენიშვნებად ამ ტერმინთა გამოყენებას გელათურ ხელნაწერებში ადასტურებს ედიშერ ჭელიძე.

¹¹ მარგინალურ ნიშანთა სისტემა ქართულ ხელნაწერებში ბერძნული ხელნაწერების ანალოგიით არის დამკვიდრებული, იხ. Otkhmezouri, *Les signes marginaux dans les manuscrits géorgiens*.

ofasi~ gar eijhnh~ Jerous alhnh efnhnewt ai (PG 90, 477 A 11). შესაბამისად, სავარაუდოდ, ხელნაწერის აშიებზე (155v-164r) წარმოდგენილი ტექსტი უნდა იყოს ნაწილები მაქსიმეს ცნობილი თხზულებიდან - *Quaestiones ad Thalassium*.

ამგვარად, ხელნაწერი შეიცავს ბიზანტიური ეპოქის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი წარმომადგენლის, თეოფილაქტე ბულგარელის ეგზეგეტურ თხზულებას, რომელსაც ბოლოში ერთვის ადრექრისტიანული მწერლობის ორი უმნიშვნელოვანესი წარმომადგენლის, მაქსიმე აღმსარებლისა და გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებანი თუ თხზულებათა ნაკვეთები.

რა შეიძლება ითქვას კრებულის ბოლო ნაწილზე, მაქსიმესა და გრიგოლის ტექსტებსა და მათ ფუნქციაზე მოცემულ ხელნაწერში?

A-52-ში დაცული გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებათა ეფრემ მცირისეული თარგმანები – 1-ლი (დასაწყისი, ფრაგმენტი), მე-19 და 38-ე საკითხავები, ასევე მარგინალურ ნიშანთა განმარტებითი სქოლიო და იამბიკო აკროსტიქი კიდურწერილობით „გეორგი“ გრიგოლ ღვთისმეტყველის 16 ლიტურგიკული საკითხავის ეფრემ მცირის თარგმანების შემცველი კრებულის შემადგენელი ნაწილებია. ამ ტიპის კრებული დღეისათვის რამდენიმეა ცნობილი,¹² რომელთაგან შედგენილობის თვალსაზრისით ყველაზე სრულია *Jer.* 43 (XII ს.). ამ ხელნაწერში, კრებულის დასაწყისში წარმოდგენილ ეფრემ მცირის „ეპისტოლეს კვირიკე ბერის მიმართ“, მოსდევს სწორედ იამბიკო აკროსტიქი, ხოლო მარგინალურ ნიშანთა განმარტებითი სქოლიო დასტურდება ზანდუკის ბოლოს, რომელიც, თავის მხრივ, იამბიკოს მოჰყვება. აღსანიშნავია, რომ ეს ორი ტექსტი დღემდე მხოლოდ *Jer.* 43-ით იყო ცნობილი.

A-52-ის ე. წ. გრიგოლისეული ნაწილი უშუალოდ არ უნდა მომდინარეობდეს *Jer.* 43-დან, მათ შორის არც შუალედური ხელნაწერის არსებობაა სავარაუდებელი, რადგან მარგინალურ ნიშანთა განმარტებითი სქოლიოს სათაური – „თარგმანებაჲ ნიშანთა ამათ ადგილ-ადგილ ღმრთისმეტყუელსა შინა პოე[...]“, რომელიც ამ ტექსტს აქვს A-52-ში, *Jer.* 43-ში არ დასტურდება. A-52-ის ე. წ. გრიგოლისეულ ნაწილში ტექსტები არ არის ისე ორგანიზებული, როგორც გრიგოლის თხზულებათა ეფრემისეული თარგმანის კრებულში, სადაც მთავარი (გრიგოლის საკითხავები)

¹² ესენია: *Jer.* 43, *Jer.* 15, *Jer.* 13, A-109, გელ.-9, A-1490, ბრეგაძე, გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებათა შემცველ ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა.

და მეორეხარისხოვანი მასალა (დამატებები – არაგრიგოლისეული ტექსტები) ერთმანეთისაგან გამიჯნულია როგორც ადგილმდებარეობით, ისე ფორმით; კერძოდ, *Jer.* 43-ში მარგინალურ ნიშანთა განმარტებით სქოლიოს მინანერის სახე აქვს და ნვრილი ნუსხურით არის დაწერილი; ხოლო იამბიკოს *Jer.* 43-ში ლექსის ფორმა აქვს. ორივე ტექსტი, როგორც აღვნიშნეთ, კრებულის დასაწყისში, საკითხავების წინ არის მოთავსებული და მათგან გამოყოფილი. გრიგოლისეული კრებულისაგან განსხვავებით, A-52-ში სქოლიოც და იამბიკოც გაბმული ტექსტის სახით არის ჩართული უშუალოდ გრიგოლის საკითხავებს შორის. A-52-ში არ არის დაცული არც გრიგოლის საკითხავების ტრადიციული რიგი. როგორც ცნობილია, გრიგოლის 16 საკითხავის ეფრემისეული კრებული შობის ლიტურგიკულ ციკლს მისდევს; მის შემცველ ხელნაწერებში დასტურდება საკითხავთა სტაბილური თანამიმდევრობა, რომელიც მე-19 და 38-ე საკითხავებით იწყება და რომელშიც პირველ საკითხავს მე-12 ადგილი უჭირავს; A-52-ში გრიგოლისეული ნაწილი კი იწყება პირველი საკითხავით, რომელიც ბოლონაკლულია; მას მოსდევს მე-19 და 38-ე საკითხავები.

რაც შეეხება მაქსიმესეულ ტექსტებს: აღსანიშნავია, რომ A-52-ში წარმოდგენილი მაქსიმეს ხუთი ტექსტიდან (ოთხი *Ambiguorum liber*-იდან და ერთი ეპისტოლე) მხოლოდ ეპისტოლე (*ვითარმედ სვეიროს ...*) დასტურდება დღეისათვის ცნობილ გელათური თარგმანების შემცველ ხელნაწერში (გელ. 14). ცალკე საკითხია 155v-164v-ს აშიებზე წარმოდგენილი ტექსტი, რომელიც, სავარაუდოდ, მაქსიმეს *Quaestiones ad Thalassium*-ის ქართული თარგმანი უნდა იყოს. ეს თხზულება ქართულად ორჯერ არის ნათარგმნი – X საუკუნის ბოლოს ექვთიმე ათონელის მიერ და XII საუკუნეში გელათელი მთარგმნელის მიერ (ეს უკანასკნელი დაცულია ხელნაწერში გელ.-14). ძნელი სათქმელია, ამ ორიდან რომელია A-52-ის აშიებზე მოთავსებული ტექსტი; უფრო მოსალოდნელი გელათურია, თუმცა არც ის არის გამორიცხული, რომ ეს იყოს სხვა, ამ ორი თარგმანისაგან განსხვავებული ტექსტი. რაც შეეხება მაქსიმე აღმსარებლის *Ambigua ad Iohannem*-ისა და *Ambigua ad Thomam*-ის ნაწილებს, ისინი, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მხოლოდ A-52-ით არის ჩვენამდე მოღწეული. შესაბამისად, მაქსიმესეული ტექსტები A-52-ში გადანერვილია დღეისათვის დაკარგული, ჩვენთვის უცნობი ხელნაწერიდან, რომელიც შესაძლოა, ამ თხზულებას სრული სახით შეიცავდა.

ხელნაწერში მაქსიმესელი ნაწილი, ისევე როგორც გრიგოლისეული, არ ტოვებს მონესრიგებულს, ორგანიზებული სახით წარმოდგენილი ტექსტების შთაბეჭდილებას. ნაკვეთი *Ambigua ad Thomam*-იდან თავნაკლებია და მექანიკურად ებმის ანონიმურ ტექსტს. *Ambigua ad Iohannem*-ის ტექსტები – „ეპისტოლე იოანეს მიმართ“ და გრიგოლის მე-14 საკითხავის ორი კომენტარი (ეს უკანასკნელი, ბოლონაკლები) განყვეტილია მაქსიმეს ეპისტოლით მწვალელობის შესახებ (*ვითარმედ სევიროს ...*); მაქსიმეს ტექსტებს შორის მოქცეულია ასევე ანონიმური ტექსტი „შეისწავე განყოფილება წვალებათა“. ამ სახის „შეისწავებები“, როგორც წესი, ქართველ მწიგნობრებს ეკუთვნის და წარმოდგენილია ხოლმე არა ხელნაწერის ცენტრალურ ნაწილში, როგორც ეს A-52-შია, არამედ აშიაზე.

აღსანიშნავია ისიც, რომ განსაკუთრებული შინაარსობრივი ერთიანობა, ერთი მხრივ, კრებულის ძირითად ტექსტსა და კრებულის ბოლო ნაწილებს შორის, მეორე მხრივ, თავად ბოლო ნაწილში – მაქსიმესა და გრიგოლის თხზულებებს შორის, არ ჩანს. მართალია, მაქსიმე აღმსარებლის *Ambiguorum liber* გრიგოლის თხზულებათა კომენტარებს წარმოადგენს, მაგრამ A-52-ში წარმოდგენილია გრიგოლის მე-14 საკითხავის მაქსიმეს კომენტარი, ხოლო კრებულში გრიგოლის 1-ლი, მე-19 და 38-ე საკითხავებია დაცული; იმ რამდენიმე ფრაზის მიხედვით, რომელთა ამოკითხვაც ხერხდება ხელნაწერის ბოლო ნაწილის აშეიბიდან, ერთმანეთთან არანაირ კავშირში არ არის არც გრიგოლის თხზულებები და აშეიბზე მოთავსებული ტექსტი – მაქსიმეს *Quaestiones ad Thalassium* – წმინდა წერილის განმარტებები.

ნაკლებ სავარაუდოა, რომ ამგვარი სტრუქტურის კრებული ბერძნულ ნიადაგზე ყოფილიყო შედგენილი; გრიგოლისა და მაქსიმეს X-XIII საუკუნეების ბერძნული ხელნაწერები მონოგენურია და მათი თხზულებების შერევა, ფაქტობრივად, არ დასტურდება. შესაბამისად, A-52-ისთვის წყარო ქართული ხელნაწერი თუ ხელნაწერებია.

საფიქრელია, რომ A-52-ის შედგენისას გადამწერს ძირითადი ტექსტის – თეოფილაქტე ბულგარელის „იოანეს სახარების კომენტარის“ – ხელნაწერთან ერთად, ხელთ ჰქონდა კიდევ ორი ქართული ხელნაწერი, რომლებიც შეიცავდნენ გრიგოლისა და მაქსიმეს თხზულებათა ქართულ თარგმანებს. ამათგან ერთი ხელნაწერი იყო გრიგოლის 16 ლიტურგიკული საკითხავის ეფრემ მცირის თარგმანების შემცველი კრებული, ხოლო მეორე – მაქსიმეს თხზულებების (მათ შორის – *Ambiguorum liber*-ის) შემცველი დღეისათვის უცნობი კრებული. A-52-ში ფრაგმენტულად,

ქოტურად წარმოდგენილი მასალის მიხედვით შეიძლება გამოითქვას ვარაუდი, რომ გადამწერს უნდა ესარგებლა გრიგოლისა და მაქსიმეს საკმაოდ ძველი, დაზიანებული, შესაძლოა, დაშლილი, გარკვეულწილად ფრაგმენტული ხელნაწერებით (ეს განსაკუთრებით მაქსიმეს ხელნაწერზე შეიძლება ითქვას); სწორედ მათი ფრაგმენტებისა და ნაწილების გადარჩენა-შენარჩუნების მიზნით, A-52-ის გადამწერმა მათ თავი მოუყარა მის მიერ გადამწერილ თეოფილაქტეს „იოანეს სახარების განმარტების“ ხელნაწერის ბოლოს.

ყურადსაღებია კიდევ ერთი გარემოება: იკვეთება ერთი პალეოგრაფიული დეტალი, რითაც ხელნაწერში წარმოდგენილი უფრო ადრინდელი ტექსტები – გრიგოლისეული საკითხავების ეფრემისეული თარგმანები – განირჩევა A-52-ში დაცული უფრო გვიანდელი ტექსტებისაგან – გელათური თარგმანებისაგან. ვგულისხმობთ ამ ტექსტებში რთული სიტყვების – კომპოზიტების – წარმოდგენის განსხვავებულ ფორმებს. კერძოდ, A-52-ის ეფრემისეულ ტექსტებში კომპოზიტები გრაფიკულად სამი ნიშნით არის აღნიშნული: რკალი (⸗), ასოს მოკვეცის ნიშანი (´) (იმ შემთხვევაში, თუ კომპოზიტის პირველი შემადგენელი ნაწილი იკვეცს ემფატიკურ -ა-ს) და მკვეთრი მახვილი ბოლოდან მეორე მარცვალზე (˘). გელათურ ტექსტებში კომპოზიტის შემადგენელი ნაწილები მხოლოდ რკალით ან ორმაგი რკალით არის გაერთიანებული, იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც კომპოზიტის პირველი შემადგენელი ნაწილის ბოლოს -ა მოკვეცილია.

კომპოზიტის სამი ტექნიკური ნიშნით გამოსახვა უშუალო კავშირშია ეფრემისეული თარგმანების შემცველ და, ზოგადად, შავ მთაზე გადამწერილ ხელნაწერთან. გრიგოლ ღვთისმეტყველის 16 ლიტურგიკული სიტყვის ეფრემისეული თარგმანის შემცველ ხელნაწერებში დასტურდება ეფრემის სქოლიო სიტყვათა კომპოზიტად ქცევის (*შედგმის*) შესახებ. ამ სქოლიოს მიხედვით, სიტყვათა *შედგმის ჯელოვნება* ტექსტში კომპოზიტის შემდეგი ნიშნებით წარმოდგენას გულისხმობს: ორი სიტყვის შემაერთებელი რკალი – *სჯნებმა* (⸗), ასოს მოკვეცის ნიშანი – *იოტა* (´) და მახვილი (˘) – *ოქსია*.¹³ ეფრემის სქოლიოში განხილულია სიტყვათა

¹³ მარგინალურ შენიშვნაში განხილული ნიშნები და მათი აღმნიშვნელი ტერმინები, ცხადია, ბერძნულიდან მომდინარეობს და კავშირშია ბერძნულ დიაკრიტიკულ ნიშანთა სისტემასთან. ამის შესახებ დეტალურად იხ. ოთხმეზური, *კომენტარული ჟანრი შუა საუკუნეების ქართულ მთარგმნელობით ტრადიციაში*, გვ. 150-165.

შედგმის ორი სახე: (1) კომპოზიციის პირველ კომპონენტს (*შენადგამს*) ბოლო ხმოვნის მოკვეცის ნიშნად ზევით უზის იოტა, ხოლო ქვეშ – შემაერთებელი ნიშანი, *სუნემბა*; (2) კომპოზიციის შემადგენელი კომპონენტები იოტას გარეშე, *სუნემბით* უკავშირდება ერთმანეთს, როდესაც ხმოვნის მოკვეცა არ ხდება.

მართლაც, ეფრემის თარგმანების შემცველ ხელნაწერებში სიტყვათა შედგმის ეს წესი მეტ-ნაკლებად თანამიმდევრულადაა გატარებული¹⁴ (ზოგ შემთხვევაში *შედგმულ* სიტყვას აკლია ხოლმე რომელიმე ნიშანი, უფრო ხშირად *ოქსია*). A-52-ის ეფრემისეულ ტექსტებში, შავი მთის ხელნაწერების მსგავსად, *სიტყვათა შედგმის* წესი სრულად, სამივე ნიშნის გამოყენებით არის გატარებული.

გელათური, როგორც მთარგმნელობითი, ისე ხელნაწერული ტრადიცია იცნობს სიტყვათა შედგმის ამ წესს, თუმცა გელათური წარმომავლობის ხელნაწერებში ამ ნიშანთა ხმარების წესი გამარტივებულია. უმეტესწილად დაკარგულია ხოლმე იოტა და *ოქსია*, ზოგჯერ იცვლება *სუნემბას* გრაფიკული მოხაზულობა – რკალი ორმაგდება, ან სამმაგდება.¹⁵ ასეთივე ვითარებაა A-52-ის გელათურ თარგმანებშიც.

¹⁴ ეფრემ მცირეს *სიტყვათა შედგმის* ხერხისათვის ყველაზე ხშირად მიუმართავს გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებების თარგმნისას. შედგმის ნიშნები გრიგოლის თხზულებათა კრებულებიდან იმ ხელნაწერებშია ყველზე დიდი რაოდენობით, რომლებშიც ნიშანთა განმარტებაა დაცული, კერძოდ, ესენია: *Jer. 13, Jer. 15, Jer. 43*; ნიშნები დასტურდება, ასევე, A-109-შიც. გრიგოლის საკითხავთა გარდა, ეს ნიშნები ეფრემ მცირის მიერ თარგმნილ თხზულებათა შემცველ არაერთ კრებულში ჩანს გამოყენებული. ესენია: S-1276 – ჰომილეთიკურ-აგიოგრაფიულ თხზულებათა კრებული, კერძოდ, მისი პირველი ნაწილი (XI საუკუნის ბოლო), რომლის რედაქტორად და ერთ-ერთ გადამწერად ეფრემ მცირეა მიჩნეული, იხ. მეტრეველი, ეფრემ მცირის ავტოგრაფი; ეს ნიშნები დასტურდება ასევე შემდეგ ხელნაწერებში: A-162 (XI ს., მეტაფრასული კრებული, შეიცავს ეფრემ მცირის თარგმანებს), S-384 (XI-XII სს., შეიცავს ეფრემ მცირის თარგმანებს), Q-1158 (XI ს., სამოციქულოს თარგმანება, რედაქტირებულია ეფრემ მცირის მიერ), ოთხმეზური, ერთი გრამატიკული ხასიათის შენიშვნის შესახებ, გვ. 105-117.

¹⁵ ამ სკოლის ხელნაწერების შესახებ იხ. იოანე სინელის “კლემაქსის” გელათური თარგმანის შემცველი ხელნაწერები - A-39, S-2568; ბეზარაშვილი, *გრიგოლ ნაზიანზელის პოეზიის ქართული ვერსია*, გვ. 117-122; ბეზარაშვილი, იოანე სინელის კლემაქსის უცნობი ქართული ვერსია, გვ. 129-154.

**კომპოზიციები ეფრემის
თარგმანებში**

შვდთ` მადლთა (157r),
არ` დაცარიელებადთაგან (162v),
მის` გარემოთაგან (162v),
ზეშთ` აღმავალი (162v),
ქუეყნის` ზედათა (164r),
ზესთ` ამათისა (163r).

**კომპოზიციები გელათურ
თარგმანებში**

ნილის` საზომი (5r),
თან` მედლესასნაულედ (34r)
თან` მეარსეობასა (34v), ზედ`
ეძიებენ (44r), თანმოქმედებდეს
(52r), თან` მონათესვეობაჲ (64v),
თან` დადვა (103r), არ` მცირედ
(106v), მამის` მითხოილი (140v),
თან` მეზუნებობისა (151r),
ზეშთ` ბუნებისაებრი (152v),
თან` შერწყუმისა (152v).

ამგვარად, ეფრემისეულ ტექსტებს A-52-ში შენარჩუნებული აქვთ ის სახე, რომელიც მათ ჰქონდათ იმ ხელნაწერში, საიდანაც ისინი გადმოიწერა. ჩანს, შედარებით ადრეული თარგმანების გადანერისას, გადამწერი ცდილობდა დაეცვა ის წესები, რომლებიც წარმოდგენილი იყო დედანში.

დაბოლოს, საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ხელნაწერის აშიაზე წარმოდგენილი ტექსტი ძირითადი ტექსტის კომენტარს წარმოადგენს, ხოლო გელათურსა და ეფრემისეულ თარგმანებს აშიაზე (155v-164r) ახლავს ტექსტი, რომელსაც მათთან შინაარსობრივი კავშირი არა აქვს. მაშ, რატომ მოათავსა A-52-ში გადამწერმა ამგვარი ტექსტი – მაქსიმეს *Quaestiones ad Thalassium* – ხელნაწერის აშიაზე? თანაც იმასაც თუ გავითვალისწინებთ, რომ მაქსიმეს ხელნაწერულ ტრადიციებში ეს თხზულება ყოველთვის ხელნაწერის ცენტრალურ ნაწილშია მოთავსებული, ეს მოვლენა რთული ასახსნელი ხდება, თუმცა ერთი ვარაუდი მაინც გაგვიჩნდა: გრიგოლის 16 საკითხავის ეფრემისეულ კრებულებში გრიგოლის ტექსტს აშეებზე ახლავს გრიგოლის საკითხავების X საუკუნის მნიგნობრის, ბასილი მინიმუსის კომენტარები, რომლებიც ქართულად ასევე ეფრემის მიერ არის ნათარგმნი. სრულიად მოსალოდნელია, რომ A-52-ის გადამწერს, გრიგოლის ეფრემისეული თარგმანების გადანერისას, ხელთ ჰქონოდა სწორედ გრიგოლის კომენტარებიანი ხელნაწერი, და თუ კი მისი მიზანი თავის ხელნაწერში გრიგოლის 16-სიტყვიანი კრებულის არქაული, ძველი სახის შენარჩუნება იყო, გრიგოლის საკითხავთა კომენტარების დაზიანების გამო (რაც სრულიად მოსალოდნელია

აშიაზე მოთავსებული ტექსტისათვის) მას ამ კომენტარების ნაცვლად, მათი ანალოგიით, გრიგოლის ტექსტებისათვის სხვა ტექსტი დაერთო აშიაზე. თავის მხრივ, ხელნაწერის აშიის გამოყენება მასალაზე განუღებულ ეკონომიასაც არ გამოორიცხავს. მართალია, ხელნაწერი გადანერილია ქალღმერთზე, მაგრამ ჩვენ არ ვიცით, რამდენად დეფიციტური იყო, ან იყო თუ არა საერთოდ დეფიციტური იმ დროს და იმ გარემოში ქალღმერთი.

ასე გვესახება გელათელი მწიგნობრის – ბიბლიოფილისა და სიძველეთა მოყვარულის მიერ A-52-ის გადანერისას განუღებული სამუშაო.

თავი III

ათონური და გელათური თარგმანების თავისებურებებისათვის

მაქსიმე აღმსარებელი ბიზანტიური ლიტერატურის ისტორიაში ერთ-ერთ ყველაზე უფრო რთული და მძიმე ენისა და სტილის მქონე ავტორადაა მიჩნეული. ჯერ კიდევ ბიზანტიელი მნიგნობრები იძლეოდნენ მაქსიმეს სტილის საკმაოდ მკაცრ შეფასებას: ჩახლართული წინადადებები, ინვერსიებით გატაცება, დაუხვეწავი, ზედმეტი სიტყვებით გადატვირთული ფრაზები; ავტორი, რომელიც არ ცდილობს გარკვევით გამოთქვას თავისი აზრები, არ ცდილობს დაატკბოს მკითხველის სმენა – ასე ახასიათებს ფოტიოსი მაქსიმეს თხზულების, *Ad Thalassium*-ის სტილს, თუმცა იქვე დასძენს, რომ მაქსიმეს ნაწერებში ყველგან გამოკრთის მისი ჭეშმარიტი ღვთისმოსაობა და ქრისტეს სიყვარული.¹ ანა კომნენეს აზრით, მაქსიმეს განყენებულ აზროვნებას და სიღრმეს გაშმაგებამდე შეუძლია მიიყვანოს მკითხველი. კაპადოკიელი მამებისაგან განსხვავებით, მაქსიმე სრულიად გულგრილია სიტყვის, ლიტერატურული ფორმის მიმართ. იგი თითქოს მხოლოდ თავის თავს ესაუბრება, არ ცდილობს, თავისი აზრი გასაგები გახადოს სხვებისათვის. ანტიკური ფილოსოფიისათვის დამახასიათებელი ცოცხალი საუბრის ინტონაცია, რომელიც მსმენელს გულისხმობს და რომელიც ჯერ კიდევ ცოცხლობს პატრისტიკაში, მაქსიმესთან შეცვლილია განდევნილის ინტონაციით, რომელსაც მხოლოდ მეორე განდევნილი თუ გაუგებს.²

მაქსიმეს თხზულებათა თანამედროვე მკვლევრები მიიჩნევენ, რომ მაქსიმეს თხზულებათა კრიტიკული გამოცემა – გარკვეული დეტალების შესწორება, პუნქტუაციის შეტანა, კრიტიკული აპარატის დართვა – შედარებით ნათელს გახდის ამ ავტორის ტექსტებს მკითხველისათვის,

¹ *Bibliothecae Codices* 192, PG 103 645 B-C.

² Аверинцев, Философия VIII-XII вв., с. 38.

თუმცა ისინიც მთლიანად ვერ უარყოფენ მაქსიმეს პროზის განსაკუთრებულ სირთულეს.³ აღსანიშნავია, რომ მაქსიმეს სტილის სირთულეს განაპირობებს მისი აზროვნების სპეციფიკა – მუდამ დაძაბული, დამუხტული, კონცენტრირებული აზრი, რომელშიც ჭვრეტა მეტია, ვიდრე დასკვნები.⁴

მაქსიმეს *Ambigua*, ისევე როგორც მაქსიმეს თხზულებათა უმეტესობა, საღვთისმეტყველო-ფილოსოფიური სიღრმით, საკმაოდ კომპლექსური სტილით, შესაბამისად, რთული სინტაქსითა და ტერმინოლოგიით გამორჩეული ტექსტია. ექვთიმე ათონელი მისთვის ჩვეულ თავისუფალ მთარგმნელობით მეთოდს – *კლება-მატებას* – მიმართავს *Ambigua*-ს იმ ნაწილების თარგმნისას, რომლებიც გრიგოლ ღვთისმეტყველის 38-ე საკითხავის „თარგმნებაშია“ ჩართული.⁵ *Ambigua*-ს გელათური თარგმანი კი გელათის მთარგმნელობითი სკოლისათვის დამახასიათებელი ზუს-

³ Laga, Maximus as a Stylist in Quaestiones ad Thalassium, p. 145.

⁴ Флоровский, Византийские Отцы V-VIII вв., с. 197.

⁵ ექვთიმე ათონელის მთარგმნელობითი მეთოდის, „კლება-მატების“ შესახებ ეფრემ მცირე საუბრობს თავის კოლოფონებში. მაგ., იხ. რაფავა (გამოც.), *იოანე დამასკელი, დიალექტიკა*, გვ. 67. იხ. ასევე, კეკელიძე, ექვთიმე ათონელის მთარგმნელობითი მოღვაწეობის ერთი ნიმუში; მისივე, მთარგმნელობითი მეთოდი ძველ ქართულ ლიტერატურაში; ქურციკიძე (გამოც.), *ბასილი კესარიელის სწავლათა ეფთვიმე ათონელისეული თარგმანი*; მისივე, ისევე ეფთვიმე ათონელის მთარგმნელობითი მეთოდის შესახებ; მისივე, გრიგოლ ღვთისმეტყველის 43-ე ჰომილიის ექვთიმესეული თარგმანის თავისებურება; მელიქიშვილი, რამდენიმე დაკვირვება ეფთვიმე ათონელისა და ეფრემ მცირის მთარგმნელობით მეთოდზე; Van Esbroek, Euthyme l’Hagiorite; გამყრელიძე, *ოთხმეზური (გამოც.), ფსევდონონეს მითოლოგიურ კომენტართა ქართული თარგმანები*; ბეზარაშვილი, მაჭავარიანი, გრიგოლ ღვთისმეტყველის II და III ჰომილიები; ბეზარაშვილი, ისევე ეფთვიმე ათონელის მთარგმნელობითი მოღვაწეობიდან, გვ. 133-148; მისივე, დიდი კომპოზიციური ცვლილებების ახალი ნიმუშები, გვ. 207; მისივე, დინამიკური ეკვივალენტის ტიპის თარგმანის მახასიათებლები, გვ. 269-324; Otkhmezuri (ed.), *Pseudo-Nonniani in IV orationes Gregorii Nazianzeni commentarii, Versio Iberica*; *ოთხმეზური, მაქსიმე აღმსარებლის Ambigua ad Iohannem ქართულ მთარგმნელობით ტრადიციაში*; ხოფერია, *მაქსიმე აღმსარებლის „პიროსთან სიტყვისგების“ ძველი ქართული თარგმანი*; Otkhmezuri, Euthymius the Athonite and Commentaries on Gregory of Nazianzus’ Writings, p.183-194; კობიაშვილი, ანდრია პირველწოდებულის „მიმოსლვათა“ ეფთვიმე ათონელისეული თარგმანი; ჩიკვატია, ჭყონია (გამოც.), *წმ. ეფთვიმე მთაწმიდელი*; ზვიადაძე (გამოც.), *წმ. გრიგოლ ნოსელი, ქალწულებისათვის და საღმრთოჲსა მოქალაქობისა და სხვ.*

ტი, სიტყვასიტყვითი (ლიტერალური) მთარგმნელობითი მეთოდით არის შესრულებული.⁶

მართალია, ჩვენამდე *Ambigua*-ს ტექსტის განსხვავებული ნაწილების ექვთიმესეული და გელათური თარგმანებია მოღწეული, მაგრამ მაინც შესაძლებლად გვესახება, ერთმანეთის პარალელურად განვიხილოთ მათი შინაარსობრივი თუ ენობრივი მიმართება ბერძნულთან.

• **ქართული თარგმანების შინაარსობრივი მიმართება ბერძნულთან**

Ambigua-ს ექვთიმესეულ თარგმანში უმცირეს სათარგმნ ერთეულად, უმეტეს შემთხვევაში, წინადადებაა აღებული; ცალკეული წინადადების მცირე გავრცობითა თუ შეკვეცით, რაც მაქსიმეს სტილის დახვეწასა და რთული სინტაქსური კონსტრუქციების ქართული წყობით გადმოტანას ემსახურება, მოცემულია წინადადების შინაარსობრივი თარგმანი. თუმცა დასტურდება გარკვეული შინაარსობრივი ცვლილებებიც, რომლებსაც ექსპოზიციური მიზანი აქვს – შედარებით დიდი მოცულობის მატება-გავრცობა, კლება, წინადადებისა თუ ფრაზის გამარტივება პარაფრაზის გზით, ან, ზოგ შემთხვევაში, განსხვავებული შინაარსით გადმოტანა.⁷ ეს

⁶ გელათურ მთარგმნელობით სკოლასთან დაკავშირებით იხ.: მელიქიშვილი, გელათური სკოლა და ქართული მეცნიერული ენის განვითარების საკითხები, გვ. 213-245; მისივე, გელათის სალიტერატურო სკოლა (XII ს.); მისივე, გელათის სამონასტრო-ლიტერატურული სკოლა (აკადემია), გვ. 5-25; მისივე, გელათური სალიტერატურო სკოლის ენობრივი სტილის ერთიანობისა და ინდივიდუალობის საკითხისათვის, გვ. 65-73; მისივე, *ძველი ქართული ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგიის ისტორიიდან*; მისივე, შავი მთიდან გელათამდე, გვ. 566-569; მისივე, ტერმინოლოგიური სიტყვანარმოების ზოგადი პრინციპები და ფილოსოფიურ ტერმინთა სისტემატიზაცია გელათის სკოლაში, გვ. 189-216. *ჭელიძე, ძველი ქართული საღვთისმეტყველო ტერმინოლოგია*; ხოფერია, *მაქსიმე აღმსარებლის „პიროსთან სიტყვსებების“ ძველი ქართული თარგმანები*; მისივე, თავისუფალ და ზუსტ თარგმანთა ზოგიერთი თავისებურებანი ერთი ტექსტის ორი ქართული თარგმანის მიხედვით, გვ. 117-138.

⁷ ქართული ტექსტის ყველანაირი ცვლილება ბერძნულთან მიმართებით ასახულია სამეცნიერო აპარატში, რომელიც ერთვის *თარგმანების კრიტიკულად დადგენილ ტექსტს: Sancti Gregorii Nazianzeni opera. Versio Iberica, III*; იხ. ასევე, აქვე, გვ. 176-186.

ძირითადად ის ხერხებია, რომლებიც ექვთიმეს თარგმანების შესწავლის შედეგად არის გამოვლენილი მკვლევართა მიერ.⁸

ექვთიმესეული შინაარსობრივი ჩანართები ძირითადად თეოლოგიური ხასიათისაა. ისინი განმარტებით ფუნქციას ასრულებენ ქართულ თარგმანში:

- Qeou` (1284 A 6) – ღმერთი, *add.* რომელ-იგი არს მიზეზი ყოველთა არსთაჲ (21, l. 51).

- t on Qeom (1289 B 12) – ღმერთი ... *add.* ხატად თვსად შექმნითა (91, l. 6).

- pl hqumes qai (1289 B 2) – განმრავლდების *add.* და იგი თავადი მარადის შეუცვალებელად ერთ არს (52, l. 28-29).

ექვთიმე თარგმანში სიცხადის შეტანის მიზნით მიმართავს აზრის ვარიაციას – ერთი აზრის ორჯერ, სხვადასხვა ფორმით გამოთქმის ხერხს. ექვთიმე ჯერ თარგმნის მაქსიმეს ფრაზას, ხოლო შემდეგ იმავე აზრს, რაც ნათარგმნ ფრაზაშია, იმეორებს განსხვავებული ფორმით, ახლა უკვე თავისი სიტყვებით:

- t wñ gennhtikwñ kleiqrwn th~ tekoush~ nh; aþioigent wn (1276 B 2) – საკრველნიმცა იგი შობისა მშობლისანი არა განიწსნნეს, *add.* არცა ბჭენიცა ქალწულებისანი განეხუნეს (20, l. 19).

- oJ Qeoþ ouþle; potevti uparcwñ ginwsketai (1288 B2) – არა საცნაურ არს ღმერთი, *add.* არცა იცნობების, თუ რაჲ არს (43, l. 4-5).

ექვთიმესთან ვხვდებით, ასევე, საღვთისმეტყველო-ფილოსოფიურ ტერმინთა განმარტებებს:

- to; aþemhton (1288 B 9) *add.* „დაუბადებლობაჲ“ სახელი არს ღმრთისაჲ ... *add.* რამეთუ არა დაბადებულ არს (43, l.10-12)

- to; aþarcon (1288 B 10) *add.* „დაუსაბამოებაჲ“ სახელი არს მისი, *add.* რამეთუ არა აქუს დასაბამი (43, l. 12-13).

- to; aþeiron (1288 B 10) *add.* „დაუსაბამოებაჲ“ სახელი არს მისი, *add.* რამეთუ არა ეგების მისდა მიწთომაჲ (43, l. 13-14).

⁸ ექვთიმე ათონელის მთარგმნელობითი მეთოდის შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურა იხ. აქვე, გვ. 50, სქ. 88.

- *ajwmat on* (1288 B 10) *add.* „უწორცობა“, *add.* რამეთუ ჯორც არა ასხენ (43, *l.* 14).

ექვთიმესთან თავს იჩენს მაქსიმეს ფრაზაში კუთვნილებითი ნაცვალსახელების ჩართვის შემთხვევები, რაც აზრის დაზუსტებას, დაკონკრეტებას უწყობს ხელს. ექვთიმესთან დასტურდება ნაცვალსახელთა ჩართვის ათზე მეტი შემთხვევა, მაგალითად:

- *poieitai thn eufesin* (1277 B 12) – იქმს პოვნასა *add.* მისსა (20, *l.* 78).

- *nhdn to; parap̄an ajloiouñte~ th~ fuwew~* (1280 D 7-8) – და არარაჲ შევიცვალთ ყოვლითურთ ბუნებისაგან *add.* ჩუენისა (20, *l.* 148).

- *ep̄anagont̄ wn th~ yuch~* (1292 B 11-12) – მოაქცინენ სულნი *add.* მათნი (95, *l.* 28).

თარგმანში წარმოდგენილია ამა თუ იმ ბერძნული სიტყვის ალტერნატიული მნიშვნელობებით – სინონიმური წყვილით – გადმოტანის არაერთი მაგალითი, რაც ექვთიმეს მთარგმნელობითი პრაქტიკისათვის დამახასიათებელი მოვლენაა. ნიშანდობლივია, რომ სინონიმური წყვილი, რომლის სამუალებითაც არის ხოლმე გადმოტანილი ერთი ენიდან მეორეზე ესა თუ ის პოლისემიური სიტყვა, ამომწურავად და ზუსტად გადმოსცემს მის მნიშვნელობებს, ანუ სინონიმური წყვილი სიტყვის გარკვეული განმარტებაა; ჩვენ შემთხვევაში ალტერნატიული თარგმანი მაქსიმეს ტექსტის სტილისტური დახვეწის სამუალებად არის ქცეული. ალტერნატიული თარგმანის მეშვეობით მაქსიმეს მძიმე წინადადება ქართულში, ბერძნულთან შედარებით, უფრო გაშლილი, მსუბუქი და დინამიურია.

- *lanbamont o~* – მიიღოს და შეინანევროს
- *kaqaram* – წმიდა და უცოდველ
- *ajreyia~* – შეუცვალეებლად და მიუდრეკელად
- *ajreptom* – მიუდრეკელად და შეუცვალეებლად
- *afanivai* – აღვოცად და უჩინო-ყოფად
- *diaf qeiwet ai* – იტანჯვის და მოკუდების

ექვთიმესთან ვხვდებით ტექსტის ბიბლიიდან მოყვანილი ციტატებით გამდიდრების, ბიბლიის დამონმების ჩამატების რამდენიმე ნიმუშსაც, რომლებიც მეტ სიცხადეს სძენს კონტექსტს. ესეც ექვთიმეს თარგმანებში ხშირად დადასტურებული მოვლენაა:

- უკუეთუ მცნებანი მისნი დავიცვნეთ, ვითარცა თავადი ითხოვდა მამისაგან, ვითარმედ: „მნებავს, რაათა სადაცა მე ვიყო, ესენიცა იყვნენ“ [Ioh. 17, 24] (20, l. 140-142).

- და უფროჲსად სუფევდა ვეშაპი იგი, რომელსა აქუს ძალი თვისი უპესა ზედა, სიტყვსა მისებრ წერილისა [Job. 40, 11] (101, l. 66).

ექვთიმეს თარგმანში დასტურდება დიდაქტიკური ხასიათის ჩანართიც, რომელიც ასევე დამახასიათებელია ექვთიმესეული თარგმანებისათვის. ეს პასაჟი ორგანულად არის ჩასმული მაქსიმეს ტექსტში, რის საშუალებასაც ექვთიმეს თავად მაქსიმეს ტექსტის მოცემული პასაჟის თემა და ინტონაცია აძლევს, რომელიც ასევე დიდაქტიკურ სტილშია შესრულებული:

- s unt ribent e~ (1292 D 7) *add.* არამედ ისწრაფეთ, რაათა მოაქციოთ თქუენდავე სათნოებისა იგი კიდობანი და ესრეთ მხიარულნი იმღერდეთ წინაშე მისსა, ესე იგი არს, ჰმადლობდით ღმერთსა საქმესა მას ზედა (95, l. 53-55).

რაც შეეხება მცირე კლებას: ექვთიმეს თარგმანში მაქსიმეს გრძელი, ჩახლართული წინადადებები განტვირთულია ისეთი სიტყვებისა და სიტყვათშეთანხმებებისაგან, რომელთა წინადადებიდან ამოღება ძირითად აზრს არ ცვლის. მაგალითად, ექვთიმეს თარგმანში შეინიშნება ზმნისზედების გამოტოვების ოცამდე შემთხვევა: *pant el w̄, pamp̄an, pant w̄, ejarmoni w̄, pant el w̄, iĕr w̄, aĵalox w̄, kal w̄, sof w̄, stocastik w̄, deont w̄, pist w̄, euĵeb w̄* და სხვ.

ექვთიმეს თარგმანში ყურადღებას იმსახურებს პასაჟი, რომლის შესატყვის მაქსიმესულ ტექსტში საუბარია ღვთაების დახასიათების ორ მეთოდზე, კატაფატიკასა და აპოფატიკაზე. *Ambigua ad Iohannem*-ში („თარგმანების“ მიხედვით, 43-ე განმარტებაში) მაქსიმე განმარტავს შემდეგ პასაჟს გრიგოლის 38-ე საკითხავიდან: *ouĵ eĵ t w̄n kat j auĵ on aĵl j eĵ t w̄n peri; auĵ om* – [ღმერთი შეიცნობა] არა თუ მსგავსებისაგან ბუნებისა მისისა, არამედ საქმეთაგან, რომელნი არიან გარემო მისა (ექვთიმეს თარგმანი). მაქსიმეს თეორიულ განსჯას ამ საკითხთან დაკავ-

შირებით ექვთიმე ანაცვლებს საილუსტრაციო მასალით, მაგალითების მოხმობით, რათა ქართველ მკითხველს მარტივად აუხსნას აპოფატურ-კატაფატური ანტითეზის არსი:

Enantiw~ ouh tai~ katafavesi kei-
 nemwn twn apofawewn, ejllax ajl-
 hlvai~ peri; Qeon filikwn sumplex
 kontai kai; ajlhwn ajtiparalam-
 bamontai: ouh aiJ men apofawei~
 to; nhvti eihai, ajlavti nh; ei\`
 nai shmaimousai to; Qeion, peri; tov
 ti eihai to; touto nh; oih, e\`houhtai
 tai~ katafavesin, aiJ de; katafav-
 sei~ to; mon ofi e\`ti, tipote de;
 toutove\`ti nh; dhlou\`ai, peri; tov
 ti nh; eihai to; touto oih e\`houhtai
 tai~ apofavesi, pro\` men ajlhv
 la~ deiknousai thn ej ajtiqewew~
 ejantio\`hta, peri; de; ton Qeon
 tw\` eij a[lhla twn akrwn kata;
 periptwsin tropw\` thn oi\`keio\`hta
 (1288 C 2-12).

რამეთუ რომელნიმე სახელნი მის-
 ნი, ვითარმედ: „დამბადებელი“,
 „სახიერი“, „კაცთმოყუარე“, „მსა-
 ჯული“, „ყოვლისმპყრობელი“ და
 ყოველნივე ესევითარნი მოას-
 ნავენ, ვითარმედ არს ღმერთი.
 ხოლო თუ რაა არს, არა საცნაურ-
 ჰყოფენ ბუნებასა მისსა. და კუალ-
 ად მეორისა კერძისა სახელნი, ვი-
 თარმედ: „დაუსაბამო“, „დაუბადე-
 ბელი“, „უწოროცო“, „მიუნთომე-
 ლი“, რაა არა არს, მას გკრუნებენ.
 ხოლო ყოვლით კერძო, თუ რაა არს
 ბუნებაა მისი, არასადათ საცნაურ
 არს, არამედ გარემო მისა მყოფთა
 საქმეთაგან და სახეთა, რაა არა
 არს, მას ვისნავენ, და ვითარმედ
 არს ღმერთი ჭეშმარიტად (43, l. 19-
 28).

როგორც ვხედავთ, ექვთიმეს თარგმანში მაქსიმესთან დადასტურე-
 ბული ტერმინების – katafasi~–ისა და apofasi~–ის შესატყვისებს ვერ
 ვხვდებით, აქ აპოფატიკა-კატაფატიკა აღწერილი ფორმით არის მოწო-
 დებული. ჩანს, ექვთიმეს თარგმანის შესრულების დროისათვის ქართულ
 მთარგმნელობით ტრადიციაში ამ ცნებათა ქართული ტერმინოლოგიური
 შესატყვისები ჯერ კიდევ არ უნდა ყოფილიყო ჩამოყალიბებული.⁹ ნი-
 შანდობლივია, რომ გრიგოლის „შობის“ საკითხავის ამ პასაჟის ბასილი
 მინიმუსის კომენტარის ეფრემ მცირისეულ თარგმანში უკვე დასტურ-

⁹ ნა(რ)თქუმა დასტურდება ბიბლიის წიგნთა ადრეულ თარგმანებში, მაგრამ
 მას არა აქვს აპოფატიკის, როგორც ღმერთის დახასიათების მეთოდის, მნი-
 შვნელობა, იხ. აბულაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, გვ. 533.

დება *katafasi~*-ისა და *apofasi~*-ის შესატყვისი ქართული ტერმინები: *ნათქუმა* და *უკუთქუმა*, ასევე *ნაიტყვს* და *უკუიტყვს*.¹⁰

აპოფატურ-კატაფატური ანტითეზა წარმოდგენილია *Ad Thomam*-ის გელათურ თარგმანშიც. *apofas-* ფუძიდან ნაწარმოები ტერმინები *apovfasi~* და *apofaskomeno~* ქართულად გადმოტანილია, როგორც *უკუთქუმა* და *უკუთქუმული*; გელათელი მთარგმნელისათვის ცნობილია ამ ტერმინის სხვა ქართული შესატყვისიც – *განჩინება*. რაც შეეხება *katafasi~*-ს, ის გადმოტანილია ორგვარად, როგორც *ნათქუმა* / *ნათქუმული* და *დათქუმა* / *დათქუმული*. აპოფატურ-კატაფატური ანტითეზის წარმოდგენილი ტერმინებით გადმოტანა საზოგადოდ გელათური სკოლის თარგმანების მახასიათებელია.¹¹

მაქსიმეს კომენტარის ექვთიმესეულ თარგმანში დასტურდება, აგრეთვე, საკმაოდ მსხვილი მონაკვეთების ჩართვისა და გამოტოვების შემთხვევები. ქართულად არ არის გადმოტანილი მაქსიმეს ტექსტის საკმაოდ დიდი ნაწილები „თარგმნების“ 91-ე და 95-ე განმარტებებში. ქართული თარგმანის 21-ე განმარტების დასაწყისში კი ვხვდებით მოზრდილ ჩანართს, რომელიც წარმოადგენს ფრაგმენტს გრიგოლის 38-ე საკითხავის შესაბამისი პასაჟის ბასილი მინიმუსის კომენტარიდან.¹²

ამგვარად, ექვთიმეს თარგმანი მაქსიმეს ტექსტის მეტ-ნაკლებად მთარგმნელისეული გააზრებაა, რაც თავად ექვთიმეს მიერ ექსპლიციტურადაც არის გამოხატული ორ ჩანართში:

- ესე არს ძალი ამის სიტყვსაჲ, ვითარცა მე ძალისაებრ ჩემისა გულისწმა-ყვაჲ (20, l. 167-168).
- ვითარ მე ვჰგონებ (52, l. 5).

შესაბამისად, ტექსტიდან უმეტესად ამოღებულია ის სიტყვები და ფრაზები, რომლებშიც მაქსიმეს პიროვნული მიმართება ჩანს ტექსტის მიმართ: *ωὐ οἴμαι*, *fhmiy legw de*, *malista moi*, *moi y legw* და მისთ.

¹⁰ 38-ე საკითხავის ბასილი მინიმუსის კომენტარის 54-ე განმარტება: და ამას უკუ-იტყვს, ვითარმედ: არა ჴორც არს, ხოლო ამას ნა-იტყვს, ვითარმედ: რაჲცა-იგი არს, უეჭუელად არს. რამეთუ რაჲ არა არს, თქუა, ხოლო რაჲ-იგი არს, ესე ვერღარა თქუა. გარნა ამით ხოლო ნათქუმაცა ყო და უკუთქუმა-ცა, ვითარმედ ჴორც არა არს. ხოლო რაჲცა-იგი არს, უეჭუელად არს (პასაჟი განმარტებიდან, მთლიანი ტექსტი გამოცემული არ არის).

¹¹ ჭელიძე, ძველი ქართული საღვთისმეტყველო ტერმინოლოგია, გვ. 646-648.

¹² ამის შესახებ იხ. აქვე, გვ. 48.

ექვთიმეს თარგმანში ვხვდებით ორ ისეთ ლექსიკურ ერთეულს, რომელთა შესატყვისი დღეისათვის ცნობილ ბერძნულ ტექსტში არ დასტურდება, მაგრამ, ჩვენი აზრით, ისინი იყო იმ ბერძნულ ხელნაწერში, რომელიც ხელთ ჰქონდა ექვთიმეს მასიმიეს ტექსტის თარგმნისას. 21-ე განმარტებაში ჩამოთვლილია ამქვეყნიური სიკეთენი, რომლებსაც მეფენი ანიჭებენ პატივის ნიშნად თავიანთ ქვეშევრდომებს: *რომელსამე პატივსა აქუს მიღებაჲ წრმლისაჲ და სხუასა – მანიაკისაჲ, გინათუ კოდიკელთაჲ*. დღეისათვის ცნობილ ბერძნულ ტექსტში და *სხუასა – მანიაკისაჲ* არ დასტურდება. ნაკლებადაა საფიქრელი, ექვთიმეს საკუთარი ინიციატივით ჩაერთო ბერძნულენოვანი ლექსიკური ერთეული და საერთოდაც ამ სახის დამატებითი ინფორმაცია ტექსტში. ბერძნული ვარიანტული ნაკითხვით უნდა იყოს, ვფიქრობთ, განპირობებული ლექსიკური ერთეულის *μυχαμῆς*-ის (*საშუალებით, ხრიკებით, მაქინაციით*) თარგმანი *ბრძოლასა შინა*. როგორც ჩანს, ექვთიმესეული თარგმანის ბერძნულ დედანში აქ იყო *μαχ-* ძირიდან ნაწარმოები სიტყვა (*μαχῆ, μάχημα – ბრძოლა, ვიბრძვი*), რის შედეგადაც ქართულ თარგმანში *μυχαμῆς*-ის შესატყვისად გაჩნდა *ბრძოლასა შინა* (101, l. 38-39).

Ambigua-ს გელათური თარგმანი შინაარსობრივად ზედმიწევნით, თითქმის სიტყვასიტყვით მისდევს ბერძნულს. უმცირესი სათარგმნი ერთეული აქ სიტყვაა, როგორც ეს საერთოდ დამახასიათებელია ლიტერალური თარგმანებისათვის. ცვლილებები, რომლებიც ქართულ თარგმანში ბერძნულთან მიმართებით იჩენს თავს, მაგალითად, ფრაზათა გადანაცვლება თუ განსხვავებული ლექსიკური ერთეულის გაჩენა, იმ ბერძნული დედნიდან უნდა მომდინარეობდეს, რომელიც ხელთ ჰქონდა გელათელ მთარგმნელს.¹³ დასტურდება ასევე რამდენიმე ბერძნული ფრაზის გამოტოვების შემთხვევა, რაც ასევე ბერძნული წყაროს სპეციფიკით, თუ მექანიკური გამოტოვებით უნდა აიხსნას ქართველი მთარგმნელის ხელთ არსებულ ბერძნულ დედანსა თუ ქართულ ხელნაწერში.

ყურადღებას იპყრობს რამდენიმე სიტყვის თავზე ხელნაწერის გადამწერის ხელით დაწერილი ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც მათ სინონიმურ წყვილებს წარმოადგენენ:

განჩინებაჲ (*apofasi~*) – უკუთქუმაჲ (151r, l. 24)

პერიფრასი (*perifراسი~*) – გა[რე]თქ(უ)მ(ა)ჲ (152r, l. 10)

მთარგმანებელადცა (*exhght h**) – გამომეძიე[ბელი] (153v, l. 9)

¹³ მაგალითები იხ. გელათური თარგმანის სამეცნიერო აპატარში.

როგორც ცნობილია, ბიზანტიური ხელნაწერი წიგნის აშიაზე ტექსტის ამა თუ იმ ლექსიკური ერთეულის გასწვრივ მისი სინონიმური წყვილის წარმოდგენა არცთუ იშვიათი მოვლენაა. ზოგ შემთხვევაში ეს გადამწერ-რედაქტორის მიერ სხვა ხელნაწერიდან გადმოტანილი განსხვავებული ვარიანტული ნაკითხვაა ხოლმე, რომელიც სპეციფიკური ნიშნით † არის დანიშნული. აშიაზე განსხვავებული, სქოლიოს აღმნიშვნელი ნიშნებით (ა † ო ∞ ⊖ “ და მისთ.) წარმოდგენილია ხოლმე ის ლექსიკური ერთეულები, რომლებსაც ახსნა-განმარტებითი დანიშნულება აქვს. მაგალითად, ამ ტიპის სინონიმური წყვილები დასტურდება ბასილი დიდის თხზულებათა შემცველ X საუკუნის ბერძნულ ხელნაწერში – *NCM-Gr.* 33/48;¹⁴ ბასილის არქაული (ატიკური) ლექსიკური ერთეულების გასწვრივ, აშიებზე, მათი ბიზანტიური ბერძნული სინონიმებია წარმოდგენილი; განმარტებითი ფუნქციის ამ სიტყვებს სასწავლო-საგანმანათლებლო დანიშნულება, ზოგჯერ კი ლექსიკური სავარჯიშოების მიზანიც აქვს.¹⁵ ნიშანდობლივია, რომ ბერძნულ მწიგნობრულ ტრადიციაში დადასტურებული ეს მოვლენა თავს იჩენს ქართულ ხელნაწერებშიც, კერძოდ, გელათური წარმომავლობის კრებულებში, რომლებიც სწორედ თავიანთი სასწავლო-საგანმანათლებლო ხასიათით გამოირჩევიან. მაგალითად, ამგვარ სინონიმურ წყვილებს ვხვდებით A-52-ის ძირითადი ტექსტის, თეოფილაქტეს „იოანეს სახარების განმარტების“ აშიებზე: *ირწმუნე / ისწავე* (98r), *განმკუთეთელი / განმწუალებელი* (149r) და სხვ. ასევე იოანე სინელის „კლემასის“ პეტრე გელათელისეული თარგმანის აშიებზე (A-39) სხვადასხვა ტიპის მარგინალურ შენიშვნებთან ერთად დასტურდება სინონიმური წყვილებიც, მაგალითად: *განვნათლდეთ, ესე იგი არს, მეცნიერ ვიქმნეთ* (147r), *ნუ აღიღებვი – ესე იგი არს, ნუ აღჰზუავენები* (189v), *ჟამ ერთ – ესე იგი არს მცირედ ჟამ* (203v), *გამოთხოად ჯმნასა იტყვს* (209v) და სხვ. ჩვენს ხელნაწერში, მართალია, ტექსტის ლექსიკური ერთეულების სინონიმური წყვილები აშიებზე არ არის მოთავსებული, მაგრამ, ვფიქრობთ, ისინიც განმარტებით ფუნქციას ასრულებენ, ან, შესაძლოა, ლექსიკური სავარჯიშოს თუ ძიების ნიმუშებს წარმოადგენენ.

აქოწასი~ მაქსიმეს ტექსტში ხუთჯერ არის გამოყენებული, რომელიც გელათურ თარგმანში ოთხჯერ ეტიმოლოგიურად (სიტყვის თარგმნა მისი

¹⁴ დაცულია ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის (*NCM*) ბერძნული ხელნაწერების კოლექციაში; აღწერილია ე. გრანსტრემის მიერ, Гранстром, Греческие рукописи Государственного музея Грузии им. акад. С. Н. Джанашиа, გვ. 191-194.

¹⁵ Bezarashvili, Otkhmezuri, Education and Scholarship in Byzantium, p. 220-237.

შემადგენელი ნაწილების, ამ შემთხვევაში – წინდებულისა და სიტყვის ძირის მნიშვნელობით)¹⁶ არის გადმოტანილი – უკუ-თქუმა (ἀποφασί~), ხოლო ერთხელ – ქართულ მთარგმნელობით ტრადიციაში უკვე დამკვიდრებული ტერმინით – განჩინება.¹⁷ სწორედ მის თავზე, ვფიქრობთ, ლექსიკური გაერთმინებელიანების მიზნით, ან უბრალოდ, სასწავლო დანიშნულებით, წერია მისი სინონიმური ფორმა უკუთქუმა. რაც შეეხება სინონიმურ წყვილს *εἰχῆθη ἡ* – მთარგმანებელი / გამომედიე[ბელი], აქაც ტექსტში წარმოდგენილი მთარგმანებელი ქართული მნიგნობრული ტრადიციისათვის კარგად ცნობილი ლექსიკური ერთეულია, ხოლო გამო-მედიე[ბელი] ბერძნული სიტყვის ეტიმოლოგიური თარგმანია (*εἰχῆθη ἡ* – ბერძნული ზმნიდან *εἶ-ἡγεῖσθαι*). დაბოლოს, საყურადღებოა *perifrasi~* – პერიფრასი – ტრანსლიტერაციით, უთარგმნელად გადმოტანილი ბერძნული ლექსიკური ერთეული, რომელსაც თავზე აწერია ქართული შესატყვისი, კერძოდ, მისი ეტიმოლოგიური თარგმანი – გა[რე]-თქ(უ)მ(ა)ე (*perifrasi~*). ამგვარად, ტექსტში წარმოდგენილ ლექსიკურ ერთეულთა პარალელურ ეტიმოლოგიურ თარგმანს, ვფიქრობთ, მიზანმიმართული, სავარაუდოდ, სასწავლო დანიშნულება უნდა ჰქონდეს ტერმინთა თარგმნისა და წარმოების სფეროში.

ყურადღებას იპყრობს ერთადერთი მარგინალური შენიშვნა, რომელშიც განმარტებულია ძირითად ტექსტში უთარგმნელად გადმოტანილი ტერმინული მნიშვნელობის ბერძნული ლექსიკური ერთეული – *drastiko~* [1060 B 2] – დრასტიკი¹⁸ – თვითმოქმედი, თვითმოძრავი.¹⁹ მარგინალურ შენიშვნაში მოცემულია შემდეგი განმარტება: „დრასტიკ[ოდ] იგი ითქუმაის რ(ომელი) თვთ თ[ვს] შ(ორის) [...] (153r). *drastiko~*-ის შესატყვისი ქართულ ფილოსოფიურ ტექსტებში არის *მყოფობითი, ყოფითი, თვთქმნითი, მაქმნეველი* (ეფრემ მცირე), *საქმიერი, საქმითი* (არსენ

¹⁶ ტერმინი „ეტიმოლოგია“ ამ მნიშვნელობით გამოყენებულია მთარგმნელობით მეთოდსა და პრაქტიკაზე არსებულ ევროპულ სამეცნიერო ლიტერატურაში, Brock, *Aspects of Translation Technique in Antiquity*, p. 84-86; ოთხმეზური, გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებათა კომენტარების ისტორიიდან, გვ. 58.

¹⁷ „განჩინება“ ἀποφασί~-ის შესატყვისად დასტურდება იოანე დამასკელის „დიალექტიკის“ ეფრემ მცირისეულ თარგმანში, იხ. მელიქიშვილი, ხარანაული (გამოც.), *ძველქართულ-ძველბერძნული ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგიის დოკუმენტირებული ლექსიკონი*, I, გვ. 83.

¹⁸ იხ. აქვე, *Ad. Th. l.* 149.

¹⁹ განმარტება მოგვყავს ს. გორგაძის გამოცემიდან: გორგაძე (გამოც.), *ნემესიოს ემესელი, ბუნებისათვის კაცისა*.

იყალთოელი), *საქმიერობითი* (გელათური თარგმანები).²⁰ drastiko* – დრასტიკოჲ ფორმით, მოქმედის პარალელურად, დასტურდება ნემესიოს ემესელის „ბუნებისათჳს კაცისას“ პეტრინისეულ თარგმანში,²¹ სადაც მოცემულია ამ ტერმინის განმარტებაც: *დრასტიკოდ უკუე ითქუმის, რომელი თჳს-შორის მიდრკებოდეს.*²² ამ განმარტებას უნდა ეხმაურებოდეს სწორედ A-52-ის აშიაზე წარმოდგენილი შენიშვნა.

ყურადრებას იმსახურებს ასევე მაქსიმეს ტექსტის ერთ-ერთი პასაჟის გასწვრივ, აშიაზე მოთავსებული მარგინალური ნიშანი: *განიგემე* (152r) (დატკბი, ისიამოვნე). ამ ნიშანს არცთუ იშვიათად ვხვდებით გელათურ ხელნაწერებში. ის ბერძნულ ხელნაწერებში ხშირად დადასტურებული მარგინალური ნიშნის *ἠγαθόν*-ის ეკვივალენტია. შავი მთის წარმომავლობის ხელნაწერებში ამ ნიშნის შესატყვისია *შუენიერი*. შუა საუკუნეების ქართულ ხელნაწერებში *შუენიერი*თ, ძირითადად, საკითხავთა ის პასაჟებია აღნიშნული, რომლებიც მხატვრულობით გამოირჩევა.²³ ჩვენს ხელნაწერში *განიგემე* ახლავს პასაჟს, რომელშიც მხატვრული ხერხია გამოყენებული:

– ან უკუთქუმასა საღმრთოთა და კაცობრივთა ურთიერთასმიმართისა განწვალებისასა შეერთებისა ნათქუმა-მყოფელი ბრძენი ბუნებითსა განყოფილებასა შეერთებულთასა არ უმეცარ იყო.²⁴

²⁰ ჭელიძე, *ძველი ქართული საღვთისმეტყველო ტერმინოლოგია*, I, გვ. 643; მელიქიშვილი, ხარანაული (გამოც.), *ძველქართულ-ძველბერძნული ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგიის დოკუმენტირებული ლექსიკონი*, II, გვ. 27.

²¹ გორგაძე (გამოც.), *ნემესიოს ემესელი, ბუნებისათჳს კაცისას*, გვ. 96; ჭელიძე, *ძველი ქართული საღვთისმეტყველო ტერმინოლოგია*, I, გვ. 643-644; ეს განმარტება ნემესიოს ემესელის თხზულებიდან შესულია სულხან-საბას ლექსიკონში, იხ. აბულაძე (გამოც.), *სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული*, I, გვ. 224.

²² ჭელიძე, *ძველი ქართული საღვთისმეტყველო ტერმინოლოგია*, I, გვ. 644.

²³ ამ მარგინალური ნიშნის ფუნქციის განმარტება მოცემულია VI საუკუნის ბერძნულ სქოლიოში, რომელიც ეფრემ მცირის მიერ არის ნათარგმნი: Το: shmeion touto tevaktai to; *ἠγαθόν* ej̄ toi~ cwriwi~, ej̄ oī hJfravi~ kekallw̄pistai h] to; nokma ej̄xh̄q̄istai h] kai; *αἰὲρ* overa *ὑπεραι*vetai - *სასწაული ესე „შუენიერისა“ განწესებულ არს ადგილთა, რომელთა შინა მეტყუელებაჲ შეიმკვებოდის, ანუ გულისწმისსაყოფელობაჲ აღყუავნებოდეს, ანუ ორივე ზეშთა აღემატებოდის*; ამ და სხვა მარგინალური ნიშნების შესახებ შუა საუკუნეების ბერძნულ და ქართულ ხელნაწერებში იხ. ოთხმეზური, *კომენტარული ჟანრი შუა საუკუნეების ქართულ მთარგმნელობით ტრადიციაში*, გვ. 122-126.

²⁴ იხ. აქვე, *Ad Th.*, I. 72-74.

ამ პასაჟში მაქსიმე და მის კვალად მთარგმნელიც დიდი ოსტატობით ოპერირებს ანტითეატური წყვილებით: *უკუთქუმა – ნათქუმა*, *საღმრთო – კაცობრივი*, *განწვალება – შეერთება*, *განყოფილება – შეერთებული*. სწორედ მარგინალური ნიშნით – *განიგემე* – მიპყრობილია ამ პასაჟისაკენ მკითხველის ყურადღება. ნიშანი, შესაძლოა, ბერძნული ხელნაწერიდან არის გადმოსული ქართულში *ω* *αι* *ον*-ის შესატყვისად. არ არის გამორიცხული, რომ ეს იყოს ქართველი მთარგმნელისა თუ მნიგნობარი გადამწერის მინაწერი, რომლისთვისაც კარგად არის ცნობილი მისი დანიშნულება და რომელიც მისი საშუალებით გამოხატავს საკუთარ ემოციურ დამოკიდებულებას მაქსიმეს მხატვრული პასაჟის მიმართ.

• ქართული თარგმანების ენობრივი მიმართება ბერძნულთან

ექვთიმესეული თარგმანი შესრულებულია სადა, მწყობრი ენით. სიტყვათა რიგი წინადადებაში და მისი სტრუქტურა, უმეტესწილად, ძველი ქართული ენის ნორმებს ექვემდებარება; მაქსიმეს საკმაოდ კომპლექსური სინტაქსური პერიოდებისაგან აგებული პასაჟები ექვთიმეს ქართულისათვის დამახასიათებელი, ბუნებრივი სინტაქსური კონსტრუქციებით აქვს გადმოტანილი. გელათური თარგმანი ორიგინალის ენის საკმაოდ დიდ გავლენას განიცდის. ელინიზებულია ნათარგმნი ტექსტის სინტაქსი – თარგმანში ვხვდებით ბერძნულისათვის ბუნებრივ მიმღეობურ, უზმნო, ინფინიტიურ და პასიურ კონსტრუქციებს, თუმცა რიგ შემთხვევაში აშკარად შეინიშნება სინტაქსური კონსტრუქციების „გაქართულების“ ცდა, მაგალითად, მთარგმნელის მიერ ზოგ შემთხვევაში ბერძნული პასიური კონსტრუქცია ქართულისათვის ბუნებრივი აქტიური ფორმითაა გადმოტანილი, ასევე უშემასმენლო წინადადებაში ჩამატებულია ხოლმე ზმნა, უმეტესწილად – „ყოფნა“.²⁵

როგორც თავისუფალი და ზედმინვენითი თარგმანების შემთხვევაშია მოსალოდნელი, ექვთიმესა და გელათელი მნიგნობრის თარგმანებში მიდგომა მაქსიმე აღმსარებლის საღვთისმეტყველო-ფილოსოფიური ტერმინებისა და, ზოგადად, ლექსიკის მიმართ, სრულიად სხვადასხვაგვარია. ექვთიმესათვის ამოსავალია მოცემული კონტექსტის გათვალისწინებით ლექსიკურ ერთეულში ნაგულისხმები მნიშვნელობის გადმოცემა. ამისა-

²⁵ იხ. გელათური ტექსტის გამოცემის სამეცნიერო აპარატი.

თვის ექვთიმე ქართული ენის არსებულ ფონდში ეძებს შესატყვისებს, ან მიმართავს შესიტყვევებს, ხოლო გელათელი მთარგმნელი, როგორც საზოგადოდ გელათის სკოლის მნივნილობები, შემოქმედებით მიდგომას ავლენს მაქსიმეს ტერმინული მნიშვნელობის მქონე სიტყვების გადმოცემისას, მაქსიმალურად იყენებს ქართული ენის შესაძლებლობებს ტერმინთა შესაბამისობების ძიებისას, უფრო ზუსტად, შექმნისას – მასთან „ქართული ტერმინები ... მათის საბადლო ბერძნული ტერმინების გეგმით არიან ნაწარმოები ქართული ძირებიდან“.²⁶

მაგალითად, ფილოსოფიური ტერმინის *εἵρηξεια*-ს და ამავე ფუძიდან ნაწარმოები ტერმინების (*εἵρηξων*, *εἵρηξω*) შესატყვისი ლექსიკური ერთეულები გელათურ თარგმანში წინდებულისანი კომპოზიციება: *შორისქმნაჲ, შორისქმნილი, შორისმოქმედი, შორისმოქმედება* (*εἵ* – *შორის*, *εἰρξ* – *ქმნ-ა, ქმედ-ება*), ანუ ბერძნული ლექსიკური ერთეული ნათარგმნია ეტიმოლოგიურად, მისი შემადგენელი ნაწილების მიხედვით; ტექსტში პარალელურად დასტურდება ამ ტერმინის ტრადიციული შესატყვისიც – *მოქმედება*.²⁷ *εἵρηξεια*-ს ეტიმოლოგიურ თარგმანს ვხვდებით მაქსიმე აღმსარებლის სხვა შრომების, ასევე თეოდორიტე კვირელისა და ამონიოსის ნაშრომთა ქართულ თარგმანებშიც.²⁸ ექვთიმესთან *εἵρηξεια* გადმოტანილია, როგორც *საქმე*.²⁹

საზოგადოდ, წინდებულისანი კომპოზიციები გელათელი მნივნილობის მიერ კალკირებულადაა ნათარგმნი, ამასთანავე, შესაბამისობა ბერძნულ და ქართულ წინდებულებს შორის ძირითადად დაცულია: *αἵτ i-*/ნაცვალ-, *sun-*/თან-, *εἰ i-*/ზედ-, *σῆρ-*/ზეშთ. ექვთიმესთან ამგვარი რეგულარობა მეტ-ნაკლებად თავს იჩენს *sun-* თანდებულისანი სიტყვების თარგმ-

²⁶ ს. გორგაძის მიერ ჩამოყალიბებული ეს განსაზღვრება ზუსტად გამოხატავს გელათური ტერმინთარმოების არსს, იხ. გორგაძე (გამოც.), *ნემესიოს ემესელი, ბუნებისათვის კაცისა*, გვ. XVI.

²⁷ *εἵρηξεια*-ს შესატყვისად *მოქმედება* დასტურდება ეფრემ მცირის, არსენ იყალთოელის და სხვ. თარგმანებში, იხ. მელიქიშვილი, ხარანაული (გამოც.), *ძველქართულ-ძველბერძნული ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგიის დოკუმენტირებული ლექსიკონი*, I, გვ. 234-235.

²⁸ ჭელიძე, *ძველი ქართული საღვთისმეტყველო ტერმინოლოგია*, I, გვ. 396-397; მელიქიშვილი, ხარანაული (გამოც.), *ძველქართულ-ძველბერძნული ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგიის დოკუმენტირებული ლექსიკონი*, II, გვ. 188-189.

²⁹ *საქმე εἵρηξεια*-ს შესატყვისია ექვთიმეს სხვა თარგმანებშიც, იხ. მელიქიშვილი, ხარანაული (გამოც.), *ძველქართულ-ძველბერძნული ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგიის დოკუმენტირებული ლექსიკონი*, გვ. 26.

ნისას: sunepaiw – თანა-ამალლება, sunezeugmenh – თანა-მეულლე, sunuyous qai – თანა-ამალლება-ე, sunnomo~ – თანა-სამწყსო-ე, თუმცა არა ყოველთვის, მაგალითად: sundetikw – შემაერთებელ-ი. წინდებუ-ლიანი სახელები ექვთიმესთან უმეტესად გადმოტანილია შინაარსო-ბრივად, კონტექსტის გათვალისწინებით, ან შესიტყვებებით: epignwsi~ – მეცნიერება-ე, epimoiia – ბუნება-ე /კაცობრივი ბუნებაე, epis unagwghv – შეერთება-ე, uperfuw~ – უზეშთაეს ბუნებისა.

გარდა წინდებულისანი კომპოზიტებისა, როგორც გელათურ, ისე ათონურ თარგმანებში დასტურდება ბერძნული კომპოზიტების ეტიმო-ლოგიური თარგმანის საკმაოდ დიდი რაოდენობა. კომპოზიტურ ბერძ-ნულ ლექსიკურ ერთეულთა შემადგენელი კომპონენტები ქართულად მეტყველების სხვადასხვა ნაწილებით არის გადმოტანილი, რომლებსაც, ქართული ენის ნორმების საჭიროების მიხედვით, ზოგ შემთხვევაში ადგილები აქვს შენაცვლებული. რეგულარობის პრინციპი კომპოზიტ-თა თარგმნისას გელათელი მთარგმნელის მიერ ყოველთვის დაცული არ არის. მაგალითად, კომპოზიტების megalomoiia-სა და poluyou~-ის განსხვავებული კომპონენტები ერთი და იმავე ლექსიკური ერთეულითაა გადმოტანილი – დიდ-გონებაობა-ე, დიდ-გონება-ე, თუმცა ამ შემთხვე-ვაში მთლიანობაში შენარჩუნებულია მისი მნიშვნელობა. უზუსტობას იჩენს გელათელი მთარგმნელი ისეთი ტერმინული მნიშვნელობის კომ-პოზიტის თარგმნისას, როგორც არის: auf ot el h~ – ყოვლადსრული. auf t o-ს შესატყვისად კომპოზიტურ სიტყვებში ელინოფილურ თარგმანებში სისტემატურად დადასტურებულია თვით-.

ექვთიმეს თარგმანში წარმოდგენილი კომპოზიტების დიდი ნაწილი ექვთიმემდეა დადასტურებული ქართულ თარგმანებში. აღსანიშნავია კომპოზიტური ლექსიკური ერთეული უხუადმინიჭებლობა-ე, რომლი-თაც გადმოტანილია aqadwron (გულუხვობა) – hapax legomenos – იშ-ვიათად, ფაქტობრივად, მხოლოდ მაქსიმესთან დადასტურებული კომპო-ზიტი.³⁰

როგორც ცნობილია, გელათელი მთარგმნელები ტერმინთა შექმნი-სას ხშირად მიმართავენ ბრუნვის ფორმებს. ამ თვალსაზრისით მაქსიმეს ტექსტის მთარგმნელიც გამონაკლისს არ წარმოადგენს. მაგალითად, ამა თუ იმ ტერმინული მნიშვნელობის მქონე სიტყვების პარალელურად, თარგმანში ხშირად დასტურდება ამ სიტყვათაგან ნაწარმოები აბსტრაქ-

³⁰ Lampe, *A Patristic Greek Lexicon*, p. 4, col. 1.

ტული, -ობ/-ებ სუფიქსის მქონე ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც მოქმედებითი ბრუნვის ფორმით არიან წარმოდგენილი. ამ ფორმით, უმეტესწილად, გადმოტანილია ის ბერძნული სახელები, ზოგ შემთხვევაში კი ნაზმნარი ფორმები, რომლებიც, თავის მხრივ, ნაწარმოებია -t-, -tik-, -istik-, -wd- სუფიქსების დართვით:

qewriα (ხედვა-ა): qewr-tik-ოჲ – მხედველ-ობ-ით-ი

plhrwα~ (აღმავსებელ-ი): plhrw-tik-ოჲ – აღმავსებლ-ობ-ით-ი

kinouαeno~ (მოძრავ-ი), kinhsi~ (ძრვა-ა): kinh-t-ოჲ – მოძრავ-ობ-ით-ი, მოძრავ-ი; kinh-tik-ოჲ – მძრველ-ობ-ით-ი, მოძრავ-ობ-ით-ობა-ა

carakt hr (ტვფარ-ი): carakt hr-istik-ოჲ – დამტვფრველ-ობ-ით-ი

paqo~ (ვნება-ა): paqh-t-ოჲ, paqh-tik-ოჲ – ვნებულ-ებ-ით-ი

pragma (საქმე-ა): prak-tik-ოჲ – საქმ-ით-ი (დასტურდება ასევე საქმიერ-ი).

kainoჲ (ახალ-ი): kainhv – ახლ-ობ-ა-ა; kainoჲ-t-h~ – ახლ-ობ-ით-ი, ახლ-ობ-ა-ა.

ouxiα (არს-ებ-ა-ა): ouxi-wd-h~ – არსებ-ით-ი

ანალოგიური ფორმის ბერძნული ლექსიკური ერთეულები ექვთიმეს მიერ მიმღეობის ფორმით არის გადმოტანილი;

sundew: sunde-tik-ოჲ – შემაერთებელ-ი

nekrow: nekrw-tik-ოჲ – მომაკუდინებელ-ი

ajairew: ajaire-tik-ოჲ – მომკლველ-ი

carakt hr-istik-ოჲ – გამომსახველ-ი

ამასთანავე, ექვთიმეს თარგმანში ერთმანეთისაგან არ არის ხოლმე გამიჯნული ერთი და იმავე ბერძნული ძირიდან ნაწარმოები სხვადასხვა ფორმის ლექსიკური ერთეულები, რომლებსაც სხვადასხვა ტერმინოლოგიური დატვირთვა აქვთ:

diagnws i~, diagnos-tik-ოჲ – მეცნიერება-ა

gennhsi~, gennhqeiv, gennh-tik-ოჲ – შობა-ა

ერთადერთი ტერმინი, რომელიც ექვთიმესთან მოქმედებითი ბრუნვის ფორმით არის წარმოდგენილი, არის ბუნებ-ით-ი (fus-ik-ოჲ), რომელიც ამავე ფორმით დასტურდება გელათურ თარგმანშიც.

მაგრამ უნდა ითქვას, რომ ექვთიმეს თარგმანშიც არის მცდელობა, ხაზი გაესვას აბსტრაქტულ ცნებებს. მაგალითად, საშუალო სქესის არტიკლის დართვის შედეგად მაქსიმესთან გაარსებითებული ზედსართავი სახელები, რომლებსაც აბსტრაქტული მნიშვნელობა აქვთ, ექვთიმეს -ება/-ობა სუფიქსიანი აბსტრაქტული სახელებით გადმოაქვს, მაშინ, როდესაც იმავე ძირის მქონე ზედსართავს ზედსართავადვე თარგმნის: *t o; aḡaqom* – სახიერ-ება-ე / *aḡaqo** – სახიერი, *t o; aḡarcon* – დაუსაბამო-ება-ე / *aḡarco~* – დაუსაბამო, *t o; aḡeiron* – მიუნთომელ-ობა-ე / *aḡeiro~* – უზომო, *t o; aḡ wmat on* – უჯორცო-ება-ე / *aḡ wmat o~* – უჯორცო. ექვთიმეს თარგმანში ამგვარადვეა გადმოტანილი მაქსიმეს მიერ ხშირად გამოყენებული *-t ht* (*-t h~*) სუფიქსიანი ე. წ. თვისების სახელები (*nomine qualitatis*), რომლებიც ასევე ზედსართავი სახელების ძირებიდანაა ნაწარმოები და ისინიც აბსტრაქტულ ცნებებს გამოხატავენ. ამ ტიპის სახელებიც ექვთიმეს აბსტრაქტული არსებითი სახელებით გადმოაქვს, ხოლო იმავე ძირის ზედსართავები – ზედსართავებით: *teleoḡh~* – სრულება / *teleiḡ~* – სრული; *aḡaqoḡh~* – სახიერება / *aḡaqo** – სახიერი.

გელათურ თარგმანში დასტურდება ტერმინული მნიშვნელობის ლექსიკური ერთეულის ვითარებით ბრუნვაში წარმოდგენის სამი (*ყოფად-ი* – *meḡlon*, *გრძნობად-ი* – *aiḡ qht o**, *trept o** – *ქცევად-ი*), ხოლო ექვთიმესთან – ერთი (*წარმართებად-ი* – *aḡomeno~*) შემთხვევა.

გელათელი მთარგმნელი ტერმინთა საწარმოებლად ხშირად იყენებს სუფიქსებს: *სხეულ-იან-ი* – *s wmat iko**, *სხეულის-მიმართ-ი* – *proḡ t o; s wma*; *აიკო** – *ნივთ-იერ-ი*; *კაც-ობრივ-ი* – *aḡa q r wpoḡh~*, *aḡa q r wpi no~*; ექვთიმესთან ეს უკანასკნელი შესიტყვებით არის გადმოტანილი: *ბუნება* *კაცთა*; ექვთიმესთან ტერმინის სუფიქსით წარმოების ხერხი მხოლოდ ერთხელ დასტურდება: *დასაბამ-იერ-ი* (*aḡ chḡ*).

გელათელი მთარგმნელი ხშირად მიმართავს -ებრ სუფიქსს. მაგალითად, ზმნიზედის ტრადიციული ფორმების პარალელურად: *ჭეშმარიტად*, *ჭეშმარიტებით* (*aḡ hq w~*), გელათურ თარგმანში ვხვდებით -ებრ-ით ნაწარმოებ ზმნიზედებსაც: *მამაც-ებრ* (*aḡ drik w~*), *ახლ-ებრ* (*kain w~*), *ღმრთე-ებრ* (*qeik w~*), *ღმერთმამაც-ებრ* (*qeandr ik w~*), *მბრძოლ-ებრ* (*pol em ik w~*), *ახლ-ებრ* (*kain w~*), *ღმრთე-ებრ* (*qeik w~*) და მისთ; ზოგ შემთხვევაში -ებრ სუფიქსი ბერძნული *kata ḡs* ეკვივალენტია, მაგალითად: *არსებისა-ებრ* (*kat ḡ ḡuḡ ian*), *ბუნებისა-ებრ* (*kat a; fuḡ in*), *ღმრთე-ებრ* (*kat a; Qeom*), *ძალისა-ებრ* (*kat a; dum am in*) და სხვ. რაც შეეხება ზმნიზედის წარმოებას ექვთიმესთან, ის უმთავრესად მიმართავს მისი წარმოების ტრადიციულ, მოქმედებითსა და ვითარებით ბრუნვაში ჩასმულ ფორმებს: *განურყუ-*

ნელ-ად (a|j unant w~), გონიერ-ად (noer w~), ზემთბუნების-ად (u|berf usw~), განურჩევლობ-ით (a|j iakrit w~), ზედმინვენულობ-ით (epist hmo w~), ღირსებ-ით (a|j i w~) და სხვ.

გელათელი მთარგმნელი დიდ ყურადღებას უთმობს ზედსართავი სახელის ხარისხს. ბერძნულში შედარებით და აღმატებით ხარისხში წარმოდგენილი ზედსართავები მას უმეტესწილად აღმატებითი ხარისხის ფორმით – უ-ეს მანარმოებლით გადმოაქვს: უ-გამოცდილ-ეს-ი – dokim wwat o~, უ-გულისმოდგინ-ეს-ი – proquomver o~, უ-მოსწრაფ-ეს-ი – spoudaiovero~, უ-რიტორ-ეს-ი – r|ht orik wwat o~, უ-რჩეულ-ეს-ი – kreit w w, ka|l ist o~, უ-ფილოსოფოს-ეს-ი – fil os of wwat o~. 10-მდე შედარებითი და აღმატებითი ხარისხის ზედსართავიდან ექვთიმეს თარგმანში მხოლოდ ორია გადმოტანილი ხარისხის ფორმით: უ-ზეშთა-ეს-ი – a|k rova t o~, უდარ-ეს-ი – cei w w.

რაც შეეხება უთარგმნელად – ტრანსლიტერაციით – გადმოტანილ ბერძნულ სიტყვებს, ექვთიმესთან ისინი ნაკლებად გვხვდება; გელათურ თარგმანში, ჩვენ მიერ უკვე განხილული ორი ტერმინის (დრასტიკი, პერიფრასი) გარდა, დასტურდება კიდევ რამდენიმე უთარგმნელად გადმოტანილი სიტყვა, რომელთაგან ტერმინული დატვირთვა აქვს scevi~-ისა (თვისებრივი კავშირი, მიმართება) და მისი უარყოფითი ფორმის a|c et o~-ის შესატყვისებს: სქესი და უსქესო. როგორც ცნობილია, ეს ტერმინები ამ ფორმით არის გადმოტანილი გელათელი მწიგნობრების ტექსტებში, ასევე ამონიოს ერმისის შრომათა ქართულ თარგმანში. გელათელებამდელი მთარგმნელები ამ ტერმინს თარგმნიან როგორც თვსება-ჲ (ეფრემ მცირე) და განუჭრელი თვსება-ჲ (არსენ იყალთოელი).³¹ გელათურ თარგმანში მოულოდნელობას არ წარმოადგენს ბერძნული ლექსიკური ერთეულის lexi~-ის (სიტყვა, საუბარი, სტილი) შესატყვისად ლექსი-ს დადასტურება; ჯერ კიდევ გრიგოლ ღვთისმეტყველის ლიტურგიკულ საკითხავთა ეფრემისეულ თარგმანებში lexi~-ის შესატყვისად, სიტყუა-ს პარალელურად, ვხვდებით ლექსს.³² ეს სიტყვა დასტურდება იოანე და-

³¹ ჭელიძე, ძველი ქართული საღვთისმეტყველო ტერმინოლოგია, I, გვ. 393-394; მელიქიშვილი, ხარანაული (გამოც.), ძველქართულ-ძველბერძნული ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგიის დოკუმენტირებული ლექსიკონი, II, გვ. 78, I, გვ. 183.

³² lexi~ – სიტყუაჲ, Oratio 41, 15, 64; ლექსი, Oratio 16, 2, 4 (ვსარგებლობთ გრიგოლ ღვთისმეტყველის ლიტურგიკულ საკითხავთა ქართული თარგმანების სალექსიკონო მასალით, რომელიც ჯერ გამოქვეყნებული არ არის);

მასკელის „დიალექტიკისა“ და „გარდამოცემის“ როგორც ეფრემისეულ, ისე არსენისეულ თარგმანებში, ასევე გელათურ ტექსტებში.³³ გელათურ თარგმანში ყურადღებას იქცევს ზუსტი, ზედმიწევნითი კალკირების შემთხვევები: *ეკკლისია* – *ekklhsia*, *ელლინებრივი* – *Ellhnikw* (მდრ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის ლიტურგიკული საკითხავებში *Ellhnikw*-ის ექვთიმესეულსა და ეფრემისეულ თარგმანებს: *სანარმართოე* (ექვთიმე), *ელლენებრი* (ეფრემი) (*Oratio* 39, 1, 1);³⁴ გელათურ თარგმანში საყურადღებოა ასევე ბერძნული ძირებიდან ქართული აფიქსებით ნაწარმოები აღმატებითი ხარისხის ფორმები – *უ-ფილოსოფოს-ეს-ი* (*filos of wat o~*), *უ-რიტორ-ეს-ი* (*rhtorikwat o~*) და მიმღეობა – *დამორფვილ-ი* (*morfouwneno~*); *morf*- ძირიდან ნაწარმოები სიტყვები ტრანსლიტერაციის საშუალებით არის გადმოტანილი ამონიოს ერმისისა და ნემესიოს ემესელის ნაშრომთა თარგმანებში, ასევე მაქსიმე აღმსარებლის „პიროსის მიმართ სიტყვისგების“ გელათურ ტექსტშიც (*მორფ-ი*, *მორფოან-ქმნა*).³⁵

ცალკე შევჩერდებით ტრანსლიტერაციით გადმოტანილ ბერძნულ ლექსიკურ ერთეულზე, ყოფითი შინაარსის მქონე სიტყვაზე – *limh* – *ლიმენ-ი* (*ყურე*, *ნავსადგომი*). ამ ბერძნულ სიტყვას ძველ ქართულ ენაში, ცხადია, შესატყვისი აქვს; გრიგოლ ღვთისმეტყველის ლიტურგიკულ საკითხავთა ქართულ თარგმანებში ის გადმოტანილია როგორც *ნავთსაყუდელი* (ექვთიმე) და *ნავთსადგური* (ეფრემი) – (*Oratio* 11, 1, 1).

უცხოური სიტყვების უთარგმნელად გადმოტანის შესახებ თეორიული მოსაზრება აქვს გამოთქმული ეფრემ მცირეს. მისი შენიშვნით, უთარგმნელად უნდა გადმოვიდეს ის უცხოური სიტყვები, რომლებსაც ეკვივალენტი ქართულ ენაში არ ეძებნება,³⁶ თუმცა ეფრემთან ეს წესი

იხ. ასევე, ბეზარაშვილი, *რიტორიკისა და თარგმანის თეორია და პრაქტიკა*, გვ. 775-776.

³³ მელიქიშვილი, ხარანაული (გამოც.), *ძველქართულ-ძველბერძნული ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგიის დოკუმენტირებული ლექსიკონი*, I, გვ. 199.

³⁴ *Ellhn*-ის გადმოტანის შესახებ წინათონურ, ათონურ და ელინოფილურ თარგმანებში იხ. ბეზარაშვილი, *რიტორიკისა და თარგმანის თეორია და პრაქტიკა*, გვ. 450-451.

³⁵ მელიქიშვილი, ხარანაული (გამოც.), *ძველქართულ-ძველბერძნული ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგიის დოკუმენტირებული ლექსიკონი*, I, გვ. 231.

³⁶ *Cod. A-689*, 238v; სარჯველაძე, *ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიის შესავალი*, გვ. 203. მაგალითად, *sfaira*-სა და *hhsifaira*-ს შესატყვისის ქართულში ვერ მოძიების გამო, ეფრემი მათ თარგმნის, როგორც *სფერი*, *კერ-*

ზოგ შემთხვევაში დარღვეულია.³⁷ რატომ აკეთებს ეფრემი ამას, ან რატომ არ თარგმნა გელათელმა მთარგმნელმა ბერძნული სიტყვა *ლიმენი*?

ამ კუთხით საყურადღებოა ეფრემის ერთ-ერთი მარგინალური შენიშვნა, რომელშიც ის საუბრობს ბერძნული სიტყვის *ეპიტაფიის* უთარგმნელად გადმოტანის მიზეზზე გრიგოლ ღვთისმეტყველის „ბასილი დიდის ეპიტაფიის“ სათაურში:

– შეისწავე, რამეთუ *ეპიტაფია* ბერძულისაგან ქართულად *საფლავსა ზედად* გამოითარგმანების. ხოლო მე, ვინაჲთგან სხუაჲ, თჳსაგან განკუთნვილი ძალი აქუნდა, ამისთჳს ბერძულიცა სიტყუა დავჰწერე და ძალიცა მისი.³⁸

ამგვარად, ეფრემს ლექსიკური ერთეული *epitafio*~ ბერძნულად იმიტომ გადმოუტანია, რომ ამ სიტყვისთვის *სხუა* – უცხო, თავისებური ძალი შეენარჩუნებინა. კლასიკური რიტორიკის თეორიის მიხედვით, *ძალი* – *dumani*~ – რიტორიკული ტერმინია, რომელიც კლასიკური რიტორიკული ფორმის მშვენიერებას აღნიშნავს.³⁹ შესაბამისად, სიტყვას *ეპიტაფია* ეფრემი თავისი თარგმანის, ამ შემთხვევაში, ჰომილიის სათაურის დასამშვენებლად იყენებს; ბერძნულ სიტყვას ტექსტში რიტორიკული ორნამენტის დანიშნულება, მხატვრული ფუნქცია აქვს მინიჭებული, ის ტექსტს განსაკუთრებულ ელფერს, უცხოურ ჟღერადობას, ამაღლებულობის, მნიგნობრულობის ეფექტს ჰმატებს.

კიდევ ერთი მაგალითი: ეფრემის მიერ ბერძნულთან განსაკუთრებული სიახლოვით ნათარგმნ, რიტორიკული ორნამენტებით საკმაოდ დატვირთულ ტექსტში – ბასილი მინიმუსის ეპისტოლეში კონსტანტინე პორფიროგენეტის მიმართ – ვხვდებით დედნიდან უთარგმნელად გადმოტანილ ერთადერთ სიტყვას – *უეპაფროდიტო ajepaf rodit o~* (*მშვენიერებამოკლებული, უშნო*). აქაც, ვფიქრობთ, ტექსტის რიტორიკული ეფექტის გასაძლიერებლად ეფრემმა სიტყვის უთარგმნელად გადმოტანის ხერხს მიმართა.⁴⁰

ძოსფერი და შენიშნავს: „ხოლო მე, ვინაჲთგან ძუელითგანი სახელი ქართულად ვერაჲ ვპოე ვისგან, იგივე ბერძული *სფერი* დავდევე“, იხ. ოთხმეზური, ეფრემ მცირე და „ბერძულად სასწავლელი“ სიტყვები.

³⁷ Otkhmezuri (ed.), *Pseudo-Nonniani in IV orationes Gregorii Nazianzeni commentarii, Versio Iberica*, p. Lii.

³⁸ Cod. A-292, f. 180 - გრიგოლ ღვთისმეტყველის საკითხავთა ეფრემისეული თარგმანების კრებული.

³⁹ ბეზარაშვილი, *რიტორიკისა და თარგმანის თეორია და პრაქტიკა*, გვ. 379.

⁴⁰ ოთხმეზური, *კომენტარული ჟანრი შუა საუკუნეების ქართულ მთარგმნელო-*

იგივე ვითარებაა ჩვენს ტექსტშიც. *ლიმენი* წარმოდგენილია მაქსიმეს ეპისტოლეში კიზიკოსის მთავარეპისკოპოსის, იოანეს მიმართ – ეპისტოლარული ჟანრისათვის დამახასიათებელი მხატვრული ტროპებით საკმაოდ დატვირთულ ტექსტში. ის ერთ-ერთ მხატვრულ სახეშია მოქცეული: საუბარია საღმრთო სათნოებით გამორჩეულ პიროვნებებზე, რომლებსაც *მსგავსად ნავისა, ზედმინევენულობით ჰმართებთ ტვრთსა თანა სარწმუნოებისასა და სიკეთესა საღმრთოჲსა ცხოვრებისასა ლიმენად მიმართ საღმრთოჲსა ნებისად*. შუა საუკუნეების მხატვრულ ტექსტებში *ნავის / ნავით ნავსაყუდელში დაბრუნება* ფართოდ გავრცელებული ტოპოსია. მას ხშირად მიმართავენ წმინდა მამები თავიანთ ჰომილიებში, სადაც ნავსაყუდელში დაბრუნება ამქვეყნიური შფოთისაგან განდგომის და სულიერი სიმშვიდის მოპოვების მხატვრული სახეა.⁴¹ ამ ტოპოსს ვხვდებით ასევე ქრისტიანული აღმოსავლეთისა თუ დასავლეთის სხვადასხვა ეროვნების გადამწერთა კოლოფონებში; აქ ნავის ნავსაყუდელში შეცურება ნაშრომის დასრულების – გადამწერის მძიმე შრომის დამთავრების მეტაფორაა.⁴² ვფიქრობთ, სწორედ ამ მხატვრული სახის გამოსაკვეთად, თარგმანში მაქსიმეს ეპისტოლის მაღალი სტილის შესანარჩუნებლად არის ბერძნულიდან უთარგმნელად გადმოტანილი მხატვრული სახის ერთ-ერთი ელემენტი.

ამგვარად, როგორც მოსალოდნელი იყო, გელათური თარგმანი საკმაოდ ელინიზებულია; გელათელ მთარგმნელს გეზი სპეციალური სამეცნიერო ენის შექმნისა და ფილოსოფიურ-საღვთისმეტყველო ტერმინოლოგიის ჩამოყალიბებისაკენ აქვს მიმართული, ექვთიმე კი ცდილობს მის მიერ ნათარგმნი ტექსტი რაც შეიძლება გასაგები და მისაღები გახადოს ქართველი მკითხველისათვის. ხოლო მეტ-ნაკლები სიზუსტე, რომელიც თავს იჩენს ექვთიმესთან ტერმინთა გადმოტანისას, განპირობებული უნდა იყოს თავად მაქსიმეს ტერმინთარმოების სპეციფიკით. შედეგად, ამ ტექსტის ფარგლებში ექვთიმესთან იკვეთება ტერმინული სიზუსტისკენ სწრაფვის ნიშნები, რაც მოგვიანებით ელინოფილური თარგმანების მთავარ მახასიათებლად იქცევა.

ბით ტრადიციაში, გვ. 67.

⁴¹ Guignet, *St. Grégoire de Nazinaze et la rhétorique*, p. 144-145; მსგავსი მხატვრული სახეებისათვის (*სადგური, ზღუა*) გრიგოლ ნოსელის თხზულების – *ქალწულებისათვის და საღმრთოჲსა მოქალაქობისა* – ექვთიმე ათონელისეულ თარგმანში იხ. ზვიადაძე (გამოც.), *წმ. გრიგოლ ნოსელი, ქალწულებისათვის და საღმრთოჲსა მოქალაქობისა*, გვ. 207-208.

⁴² McCollum, *The Rejoicing Sailor and the Rotting Hand*, p. 67-93.

დასკვნა

ამრიგად, ათონურ და გელათურ ხელნაწერ ტრადიციაში მაქსიმე აღმსარებლის *Ambigua ad Iohannem* და *Ambigua ad Thomam* ნაკვეთებისა თუ ფრაგმენტების სახით არის წარმოდგენილი.

ნაკვეთები *Ambigua ad Iohannem*-იდან, რომლებიც ექვთიმე ათონელის მიერ არის ნათარგმნი, წარმოდგენილია კომენტარული ხასიათის კომპილაციურ თხზულებაში „თარგმანებაჲ ძნიად გულისჴმისსაყოფელთა სიტყუათა ქრისტეს შობის საკითხავისათა“, რომელიც ერთვის გრიგოლ ღვთისმეტყველის „შობის“ საკითხავს ამ ავტორის საკითხავთა ექვთიმესეული თარგმანების კრებულებში.

„თარგმანების“ შემცველი X საუკუნის დამლევის ერთ-ერთი ხელნაწერის, *Ivir. geo.* 68-ის კვლევის შედეგად გამოიკვეთა თვალსაზრისი, რომ ეს არის მთარგმნელის, ექვთიმე ათონელისა და ათონის სკოლის გადამწერების თანამშრომლობის ამსახველი ხელნაწერი; ხელნაწერის ძირითად ტექსტში არაფორმალური ხელით შეტანილი ჩანართები, რომლებიც შინაარსობრივად და ფუნქციით ექვთიმეს სხვა თარგმანებში გამოვლენილი ექვთიმესეული ჩანართების იდენტურია, ასევე იმავე არაფორმალური ხელით შესრულებული ექვთიმეს პირადი მოსახსენებელი, რომლის ანალოგიური მოსახსენებლები დადასტურებულია ექვთიმეს თარგმანების შემცველ ხელნაწერებში, გვაძლევს საფუძველს ვიფიქროთ, რომ *Ivir. geo.* 68 წარმოადგენს მთარგმნელისა და პროფესიონალ გადამწერთა მიერ შესრულებული ერთობლივი მუშაობის პროდუქტს, ანუ გადამწერთა მიერ სპეციალურად სწორებისა და რედაქტირებისათვის დანერგულ ტექსტს, რომელზედაც ტექსტების მთარგმნელის, ექვთიმე ათონელის მიერ ჩატარებულია სარედაქციო სამუშაო. გრიგოლის 38-ე საკითხავისა და მისი კომენტარის ქართული თარგმანი ექვთიმეს მიერ ზეპირი გზით შექმნილი ტექსტები უნდა იყოს, რომლებიც ექვთიმეს თანაშემწეთა მიერ მთარგმნელის კარნახით არის ჩაწერილი და შემდეგ – რედაქტირებული ექვთიმეს მიერ; *Ivir. geo.* 68-ში წარმოდგენილ ტექსტებში თავს იჩენს ის ნიშნები, რომლებიც დამახასიათებელია ზეპირი გზით შექმნილი, კარნახით ჩაწერილი ტექსტებისათვის. ეს არის მექა-

ნიკურ შეცდომათა (*lapsus calami*) სიუხვე და განსაკუთრებული ორთოგრაფიულ-ფონეტიკური სიჭრელე.

მაქსიმე აღმსარებლის *Ambigua ad Iohannem*-სა და *Ambigua ad Thomam*-ს იცნობს გელათური ტრადიციაც. ფრაგმენტები *Ambigua ad Iohannem*-იდან – ეპისტოლე იოანეს მიმართ და გრიგოლ ღვთისმეტყველის „გლახაკთმოყუარების“ საკითხავის ორი პასაჟის კომენტარი, ასევე, *Ambigua ad Thomam*-დან – დიონისე არეოპაგელის „გაიოსის მიმართ ეპისტოლის“ კომენტარის ფრაგმენტი – დასტურდება XII-XIII საუკუნეების გელათურ კრებულში, A-52-ში. არ არის გამორიცხული, რომ ორივე თხზულება სრულად იყო ნათარგმნი გელათის მნიგნობრულ სკოლაში. ამ თვალსაზრისის გამოთქმის საშუალებას გვაძლევს A-52-ის სტრუქტურის, კერძოდ, მისი ბოლო ნაწილის შედგენილობის კვლევა. ამ ნაწილის ფრაგმენტული ხასიათი გვაფიქრებინებს, რომ A-52-ის გადამწერს ამ კრებულის შედგენისას ხელთ უნდა ჰქონოდა რამდენიმე ხელნაწერი, რომელთაგან ერთ-ერთი უნდა ყოფილიყო მაქსიმეს თხზულებების, მათ შორის – *Ambiguum liber*-ის სრული ტექსტის შემცველი დაზიანებული, დაშლილი კრებული.

რაც შეეხება ამ ტექსტების მიმართებას ბერძნულთან, ექვთიმე ათონელი მისთვის ჩვეულ თავისუფალ მთარგმნელობით მეთოდს – *კლება-მატებას* – მიმართავს *Ambigua*-ს იმ ნაწილების თარგმნისას, რომლებიც „თარგმანებაშია“ მოქცეული. *Ambigua*-ს გელათური თარგმანი კი გელათის მთარგმნელობითი სკოლისათვის დამახასიათებელი ზუსტი, სიტყვასიტყვითი (ლიტერალური) მთარგმნელობითი მეთოდით არის შესრულებული. ექვთიმეს თარგმანი *სიწროებაში* მყოფ ქართველ მკითხველზეა ორიენტირებული და მისი მიზანია, მაქსიმეს რთული, საღვთისმეტყველო-ფილოსოფიური ხასიათის ტექსტი მკითხველს გასაგები ფორმით მიანოდოს; გელათური თარგმანი, რომელშიც მაქსიმეს ტექსტის ყველა აზრობრივი თუ ენობრივი დეტალი და ნიუანსია ასახული, განსწავლულ, გამოცდილ (*გამგონე*) მკითხველს გულისხმობს. ყოველივე ეს განაპირობებს ექვთიმესეული ტექსტის ექსპოზიციურ, ხოლო გელათური თარგმანის სამეცნიერო ხასიათს.

დიდ მადლობას ვუხდით აკად. მზექალა შანიძეს, ასევე კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის მეცნიერ თანამშრომლებს, ქ-ნ ლალი ჯღამაიას და ქ-ნ ლია კიკნაძეს, რომლებიც გაეცნენ ჩემი ნაშრომის ერთ-ერთი თავის (*ხელნაწერი Ivir. geo. 68*) სამუშაო ვარიანტს; მათ მიერ მოცემულმა შენიშვნებმა და რჩევებმა დიდი დახმარება გამინია ამ თავის დახვეწასა და მასალით გამდიდრებაში. მაღლიერებით მინდა მოვიხსენიო წიგნის სამეცნიერო რედაქტორი, ქ-ნი ნინო მელიქიშვილი ნაშრომის რედაქტირებისა და საყურადღებო რჩევებისათვის, ასევე ნაშრომის რეცენზენტი, პროფ. დამანა მელიქიშვილი, რომლის მხარდაჭერისა და გამხნეების გარეშე ნამდვილად ვერ გავზედავდი მაქსიმე აღმსარებლის *Ambiguorum liber*-ის საკმაოდ რთული ტექსტების გელათური თარგმანის კვლევას; აქვე საგანგებოდ მინდა აღვნიშნო, რომ გელათური თარგმანის კვლევისას უდიდესი დახმარება გამინია ქ-ნი დამანასა და ანა ხარანაულის მიერ გამოცემულმა *ძველქართულ-ძველბერძნული ფილოლოგიურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგიის დოკუმენტირებულმა ლექსიკონმა* (ტ. I, II, თბილისი, 2010), ნაშრომმა, რომელმაც უდავოდ ახალ საფეხურზე აიყვანა გელათური სკოლის მთარგმნელობითი ტრადიციის შესწავლა. მინდა ასევე მადლობა გადავუხადო ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის მეცნიერ თანამშრომელს, ნათია მიროტაძეს, რომელიც დამეხმარა გრიგოლ ღვთისმეტყველის „შობის“ საკითხავისა და „თარგმანების“ ტექსტების ხელნაწერებთან შედარებაში. მაღლიერი ვარ 2013-2015 წწ. ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამაგისტრო პროგრამის – „შუა საუკუნეების ქრისტიანული აღმოსავლეთის ფილოლოგია“ – მაგისტრანტებისა, რომლებთან საუბრებსა და დისკუსიებშიც დაიხვეწა ჩემი ნაშრომის არაერთი ნაწილი.

ღრმა პატივისცემა და მაღლიერება მინდა გამოვხატო ათონის ივერთა მონასტრის ბიბლიოთეკის მცველის, მამა თეოლოგოსისა და ივირონის მთელი საძმოს მიმართ, რომლებმაც მომანოდეს ფოტომასალა და მომცეს უფლება, გამომექვეყნებინა ივირონის მონასტერში დაცული ხელნაწერის (*Ivir. geo. 68*) ფოტოები. დიდი მადლობა ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის დირექტორის მოადგილეს, ზურაბ სამარლანიშვილს, ივირონის ხელნაწერის ფოტოების მოპოვებაში განუწეული დახმარებისათვის.

MAXIMUS THE CONFESSOR'S *Ambiguorum liber* IN THE GEORGIAN TRANSLATION TRADITION

The works of Maximus the Confessor one of the most important Byzantine church fathers of the 7th century was introduced into Georgian ecclesiastic literature in the end of the 10th century by the translations of the famous Georgian scholar of Mt. Athos, Euthymius the Athonite. He had translated the most significant writings by Maximus: the exegetical writing *Quaestiones ad Thalassium*, the polemical work *Disputatio cum Pyrrho*, etc. These translations are preserved in over a dozen Georgian manuscripts of the medieval epoch. After Euthymius the works by Maximus Confessor were translated by anonymous translators of the Gelati literary school, the representatives of ultrahellenophile translation tradition that emerged in the 12th c. in the monastic center of Gelati (West Georgia). These translations are preserved mainly in the two 12th-13th century Georgian manuscripts: *Kutaisi-14* and *NCM A-39*

We cannot definitely say whether Maximus the Confessor's one of the most important work *Ambiguorum liber* which consists of *Ambigua ad Iohannem* (*CPG Supplementum* 7705 [2]) and *Ambigua ad Thomam* (*CPG Supplementum* 7705 [1]) had been fully translated into Georgian, but it is evident that this work was familiar to medieval Georgian scholars and readers.

Passages from *Ambigua ad Iohannem* are included in the writing which is entitled: *Commentary by Our Father Maximus the Confessor on the Difficult Passages from Oratio in Nativitatem*. It is appended to *Oratio* 38 (*In Nativitatem*) by Gregory the Theologian (4th c.) in Georgian manuscripts; the translation belongs to Euthymius the Athonite. Passages from *Ambigua ad Iohannem*, namely the *Epistle to Iohannem* and two explanations to *De pauperum amore* (*Oratio* 14) by Gregory the Theologian, also the passage from *Ambigua ad Thomam* – the fragment of the explanation on Dionysus the Areopagite's *Epistola* IV. *Eidem Gaio Monacho* are attested in the 12th-13th century manuscript *NCM A-52*. The translation has been done by the anonymous Georgian translator of the Gelati literary school.

I. *Ambigua ad Iohannem* in the Athonite translation tradition

Manuscripts consisting the writing *Commentary on the Difficult Passages from Oratio in Nativitatem* are collections including the sermons by Gregory the Theologian translated into Georgian by Euthymius the Athonite. These manuscripts are: *Ivir. geo.* 68 (a. 1002-1005), *NCM A-1* (a. 1030), *P* (St.-Petersburg)-3 (a. 1040), *NCM S-383* (XI c.), *NCM S-413* (XI c.), *NCM A-87* (XI c.), *NCM A-80* (XIII c.), *NCM A-518* (a.1708).

Ms. Ivir. geo. 68

The manuscript from the Iviron Monastery *Ivir. geo.* 68 is particularly interesting, since it brings to light new aspects of translation process and manuscript production on Mt Athos. The texts of *Ivir. geo.* 68 has been edited – words and phrases written in an informal handwriting are inserted in the large distances between lines and in wide margins of the manuscript. The evocative inscription *Pray for poor Euthyme* (39v) written by the same informal hand is also attested in the manuscript. The inscription, marginal and interlinear additions to the main texts in *Ivir. geo.* 68 must have been personally made by Euthymius the Athonite. This is confirmed by: (I) dating the manuscript to the end of the 10th century (before 1002) and showing that it is contemporary of Euthymius; (II) analyzing the inscription –*Pray for poor Euthyme* – it appears that he used the same formulaic to refer to himself in his own, autograph manuscripts; (III) analyzing contents of additions considering Euthymius' *sensus de sensu* translation method – the interlinear and marginal additions made in *Ivir. geo.* 68 are analogous in terms of functions and contents to additions in Euthymius' translations of other medieval texts. Hence, *Ivir. geo.* 68 represents the collaboration of a translator and scribes (the main text is written by two professional scribes); the manuscript was specifically written by scribes to be corrected and edited by the translator.

The Georgian translations of Gregory the Theologian's *Oratio* 38 and the *Commentary* could be considered to be orally translated texts. In *Ivir. geo.* 68 two stages of the medieval text production are presented: (1) translating the text *impromptu* and dictating it to scribes who record it, and (2) editing. This is the path that, according to medieval sources, was undertaken by orally composed and dictated text. *Ivir. geo.* 68 contains characteristics of medieval texts that were dictated to scribes. These are the abundance of mechanical errors (*lapsus calami*) and exceptional orthographic and phonetic diversity. It is noteworthy that all orthographic-phonetic "errors" of *Ivir. geo.* 68 are corrected – almost in all other 11th-

12th cc. manuscripts including *Oratio* 38 and its *Commentary*, they are substituted with regular forms of Old Georgian language. Apparently, the orthography of these texts was extensively edited as they were copied and spread around.

The Structure of the Commentary

The structure of the *Commentary* is as follows: The phrases (the *lemmata*) to be explained are selected from Gregory the Theologian's *Oratio* 38 and are preceded by the note *ღმრთისმეტყველისაჲ* (*from the Theologian*); the *lemmata* are followed by the explanations. The phrases selected for explanation from *Oratio* 38 in the *Commentary* are 101 in number. In the title of the *Commentary* Maximus the Confessor is named as the author of the work.

In the Greek text of *Ambigua ad Iohannem*, eight passages from Gregory's *Oratio* 38 are commented by Maximus. When collating this text with Euthymius' translation, it appeared that in the 101 explanations of Euthymius all eight explanations by Maximus have their equivalents. Maximus' *Ambigua ad Iohannem* may therefore be considered to be one of the sources of the Georgian translation of *Commentary* on *Oratio* 38. These explanations are: 20 = PG 91, col.1273 D; 21= PG 91, col. 1281; 23=PG 91, col. 1285 B; 43= PG 91, col. 1288 A; 52= PG 91, col. 1288 D; 91= PG 91, col. 1289 B; 95= PG 91, col. 1289 D; 101= PG 91, col. 1297 C.

Both by their volume (Maximus' eight explanations constitute half of the entire text) and content (through its theological and philosophical depth and significance), these eight explanations are the most important parts of Euthymius' translation. This could be the reason why in the title of the work Maximus is referred as the author of the whole *Commentary* on *Oratio* 38.

On the other hand, some of the explanations of the *Commentary* on *Oratio* 38 are connected with the commentaries on Gregory the Theologian's sermons composed by the 10th century Byzantine scholar Basilus Minimus (i.e. a particular version of the commentaries, the so-called *Sylloge*, a collection of the second half of the tenth century consisting of commentaries by Basilus Minimus and George Mokenos). Phraseological coincidences are revealed in this work and several explanations of the *Commentary* on *Oratio* 38: explanation 1, l. 3 = Basilus Minimus: 1a, l. 1 (Schmidt ed., *Basilii Minimi...*); explanation 19, l. 2-6 = Basilus Minimus: 12, l. 6-11 (Schmidt ed., *Basilii Minimi...*); explanation 2, l. 3-4 = Basilus Minimus: 2, l. 3-4 (Schmidt ed., *Basilii Minimi...*); explanation 36, l. 3-4 = Basilus Minimus: 36, l. 1-3 (Schmidt ed., *Basilii Minimi...*); explanation 85, l. 2-12 = Basilus Minimus: 128, l. 1-13; explanation 93, l. 3-6 = Basilus Minimus: 145b, l. 1-4; explanation

21, l. 6-18 = Basilus Minimus: 16, l. 1-8. This clearly demonstrates the influence of Basilus Minimus' writing on the *Commentary* on *Oratio* 38.

The presence of the traces of the tenth-century work in the *Commentary* on *Oratio* 38 gives us grounds to determine the date of its origin. As far as one of the sources of the *Commentary* on *Oratio* 38 is the *Sylloge* version, which was composed in the second half of the tenth century, it means that the *Commentary* on *Oratio* 38 itself could not be composed earlier than the end of the tenth century. Today it is difficult to say who compiled the *Commentary* on *Oratio* 38 – an anonymous Greek scholar or Euthymius.

II. *Ambigua ad Thomam* and *Ambigua ad Ioannem* in the Gelati translation tradition

ὁ Parts of *Ambiguorum liber*, namely *Ambigua ad Thomam: In epistolam S. Dionysii Areopagitae Athenarum episcopi ad Gaium monachum* (PG 91, 1052 D 9 – 1060 D 1), *Ambigua ad Iohannem: Epistula ad Ioannem* (PG 91, 1061 A 1 – 1065 B 3), *Ex sermone de hospitalitate* (PG 91, 1065 B 4 – 1068 C 17) and *Ejusdem ex eodem sermon* (PG 91, 1068 D 1-1069 C 5) are presented in the 12th-13th cc. Georgian manuscript *NCM* A-52. The main writing of the collection which occupies ff. 1-150. is *Commentary on John's Gospel* by Theophylact Bulgarian (PG 123, 1133-1143). The texts of *Ambiguorum liber* are placed in the end of the manuscript. The last folios are occupied by the Georgian translations of Gregory the Theologian's *Orationes*: 1, 19, 38. Parts of *Ambiguorum liber* and *Commentary on John's Gospel* by Theophylact Bulgarian are translated into Georgian by anonymus translator of Gelati literary school; Gregory the Theologian's sermons are rendered into Georgia by famous Georgian translator of Black Mountain Ephrem Mtsire.

In our opinion, besides the manuscript of *Commentary on John's Gospel* by Theophylact Bulgarian, the scribe coping cod. *NCM* A-52 had two Georgian manuscripts which included the Georgian translations of Gregory the Theologian's 16 liturgical sermons and Maximus the Confessor's writings (*Ambiguorum liber* among them). The fragmentary material – parts of the collection of 16 liturgical sermons by Gregory the Theologian and pieces of Maximus' writings - gives ground for supposition that the manuscripts which were employed by the scribe coping the last folios of *NCM* A-52 were unbind and quite damaged. The aim of the scribe coping the fragments of the writings by Maximus and Gregory the Theologian in the end of the manuscript, was to collect and survive them for further use.

III. Character of the Athonite and the Gelati translations

Maximus the Confessor is considered to be the author with one of the most complicated language and style in the history of Byzantine literature. Even Byzantine scholars have expressed a strong opinion about Maximus' style. *He is an author, who makes no effort to express his ideas clearly, which makes it difficult to understand him, and he does not try to please the reader's ear* (Photius). The complexity of Maximus' style is conditioned by a specific character of his thinking - always tense, charged with energy, concentrated ideas where contemplation overwhelms judgment and conclusions.

Those parts of the *Commentary on Oratio 38* whose equivalents are found in Maximus' *Ambigua ad Iohannem* and Basilii Minimus' commentaries are made by the free translation method which was defined by the 11th c. scholar Ephrem Mtsire as a method of *omission and insertion*. In order to refine the style of the translation, Euthymius introduced definite changes into the text, so that the Georgian reader might understand the ideas of this complicated author. Grounds for this is provided by the exegetical character of *Commentary on Oratio 38*, because the first and foremost goal of such a type of work is explanation and interpretation in order to bring the idea to the reader.

In the Georgian text of the *Commentary on Oratio 38* a sentence is considered to be the smallest unit of translation. In spite of minor extensions or abbreviations of the sentences by Euthymius, their content is still obtained. In the translation some cases are attested of rendering a Greek word with its alternative meaning or inserting a verb. There are also some examples of enriching the text with Biblical quotations and confirmations from the Bible; additionally, there are cases of supplying the names and titles of Biblical characters and fathers of the church with deferential epithets. In the translation of the *Commentary*, Euthymius has also omitted and inserted lengthy passages, e.g. in his translation of explanations 91 and 95 large parts of Maximus' text are omitted, while at the beginning of explanation 21 a long interpolation is inserted. In this case Basilii Minimus' writing is again used as a source; there are two possibilities here: the Greek compiler of the *Commentary*, while combining the commentaries of Maximus and Basilii Minimus (*Sylloge* version), inserted a passage from Basilii's commentaries into explanation 21 of the *Commentary*. The second possibility is that, while translating the *Commentary*, Euthymius inserted into Maximus' text a passage from Basilii's commentary. The practice of inserting an excerpt from one author's work into another's writing was very characteristic of Euthymius. It is noteworthy that together with the above observed practice,

Euthymius also used a literal translation technique while translating the *Commentary on Oratio* 38. This is particularly obvious in the rendering of certain Greek terms into Georgian. The literal translation of certain terms must have been conditioned by the specific nature of Maximus' term-formation.

The Gelati translation of the texts of *Ambiguorum liber* is a literal, word for word translation which reproduces all the details of the Greek original. All the peculiarities of *ad verbatim* translation method are presented in this translation; these are abundance and variety of neologisms, complex word order and sentence structure which is unusual for Georgian language, etc. The unit of translation is the word; the translator strives to render each Greek word by its closest formal equivalent, forming terms by means of Georgian roots and word-forming affixes.

The aim of Euthymius the Athotite's free translation was enlightening Georgian reader inexperienced in reading of complicate theological-philosophical writings. According to Ephrem Mtsire the Georgian reader *nourished by Euthymius with milk and greens*, in the end of the 11th century was already prepared *to eat solid food* – to comprehend medieval texts of theological and philosophical character. Thus, the Gelati *ad verbatim* translation of *Ambiguorum liber*'s texts are intended for the well-educated reader; this kind of reader is called a *curious* [reader], *lover of learning* in medieval Georgian colophons.

Although Maximus the Confessor's *Ambiguorum liber* is presented in fragments in Georgian manuscripts, it is obvious that this writing was quite important text for Georgians, as far as two medieval Georgian translation schools of different epochs and of different translation methodology were interested in this writing.

திருச்சிவகாமசுந்தரி

ტექსტუალისათვის

I. ექვთიმე ათონელის თარგმანი

წარმოვადგენთ გრიგოლ ღვთისმეტყველის „შობის“ საკითხავისა და მისი კომენტარის ექვთიმე ათონელისეული თარგმანების დიპლომატურ-ინტერპრეტაციულ გამოცემას (*edizione diplomatico-interpretativa*), რომელიც ეფუძნება *Ivir. geo.* 68-ს; გამოცემა ზედმინვენით მისდევს ხელნაწერს; ტექსტში ჩარევა მინიმალურია, კერძოდ: (ა) გაშლილია ქარაგმები; (ბ) შეტანილია სასვენი ნიშნების თანამედროვე სისტემა; (გ) გასწორებულია მექანიკური შეცდომები (*lapsus calami*) – დიტოგრაფიის, გრაფემათა მექანიკური გამოტოვებისა და უადგილოდ ჩართვის შემთხვევები.¹ *Ivir. geo.* 68-ის ნაკლები ადგილები (ხელნაწერი თავ-ბოლო ნაკლებია, ფოტოგრაფირების ხარვეზის შედეგად აკლია 58v-59r, 109r-v) შევსებულია ტექსტების კრიტიკული გამოცემების მიხედვით (*Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, Versio iberica.* III, p. 50-118; p. 121-219). გამოცემაში *Ivir. geo.* 68-ის ნაკლები ადგილები აღნიშნულია შემდეგი ნიშნებით: ► ◄. გაშლილი შრიფტით წარმოდგენილია *Ivir. geo.* 68-ის რედაქტირებისას ექვთიმე ათონელის მიერ ტექსტში ჩამატებული სიტყვები თუ ფრაზები.

Ivir. geo. 68-ის სპეციფიკის, განსაკუთრებით ორთოგრაფიულ-ფონეტიკური თავისებურებების თვალნათლივ წარმოჩენის მიზნით, ტექსტებს ერთვის სამეცნიერო აპარატი, რომელშიც ამ თხზულებათა შემცველი დანარჩენი ხელნაწერების კითხვა-სხვაობებია წარმოდგენილი.

„შობის“ საკითხავის ტექსტი დაყოფილია 18 თავად ბერძნული პუბლიკაციის მიხედვით (*PG* 36, 312-333); ტექსტი სტრიქონებად არის დანომრილი ცალკეული თავის ფარგლებში. საკითხავის ტექსტში რიცხვებით აღნიშნულია ის ადგილები, რომლებიც კომენტირებულია „თარგმანებაში“. კომენტირებული პასაჟი და მისი განმარტება „თარგმანებაში“ შესაბამისი რიცხვით არის აღნიშნული. კომენტირებული პასაჟი ამასთანავე მუქი შრიფტით არის წარმოდგენილი. ორივე ტექსტში ლათინური გრაფემებით აღნიშნულია ბიბლიური ალუზიები და ციტატები; ციტატები წარმოდგენილია დახრილი შრიფტით.

¹ ამის შესახებ იხ. აქვე, გვ. 40-41.

„თარგმანებას“ ვარიანტულ კითხვა-სხვაობათა ამსახველ აპარატთან ერთად ერთვის შენიშვნები, რომლებშიც გრიგოლ ღვთისმეტყველის 38-ე საკითხავის განსამარტავი პასაჟის ბერძნული წყაროა წარმოდგენილი (PG 36, 312-333). აქვეა მინიშნებული „თარგმანების“ ის ადგილები, რომლებიც თანხვედრას ავლენენ გრიგოლის 38-ე სიტყვის ბასილი მინიმუსის კომენტართან (*Bas. Minim. Comm. 38 = Schmidt (ed.), Basilii Minimi in Gregorii Nazianzeni orationem XXXVIII commentarii*). „თარგმანების“ წყარო (მაქსიმე აღმსარებლის *Ambigua ad Iohannem*), მისი არსებობის შემთხვევაში, ცალკეული განმარტების დასაწყისში არის მითითებული.

თარგმანების ბერძნულთან მიმართებისათვის იხ. დამატება, გვ. 176-186. ვარსკვლავით აღნიშნულია ქართულ თარგმანში ბერძნული სიტყვისა თუ ფრაზის გამოტოვების ადგილი (*om / om*).

II. გელათური თარგმანი

გამოცემულია ერთი ხელნაწერის (A-52) მიხედვით.

1. სამეცნიერო აპარატში წარმოდგენილია:

(ა) ქართული თარგმანის ბერძნულთან მიმართება. ბერძნულთან მიმართების დადგენისას ძირითადად გამოყენებულია მაქსიმე აღმსარებლის *Ambiguorum liber*-ის PG 91-ის პუბლიკაცია; *Ambigua ad Thomam: In epistolam S. Dionysii Areopagitae Athenarum episcopi ad Gaium monachum*-ისთვის კი, PG 91-სთან ერთად, ამ ტექსტის კრიტიკული გამოცემა: B. Janssens (ed.), *Maximi Confessoris Ambigua ad Thomam una cum Epistula Secunda ad eundem*, (Corpus Christianorum, Series Graeca, 48), Turnhout, 2002;

(ბ) მექანიკური შეცდომები (*lapsus calami*), რომლებიც ძირითად ტექსტში გასწორებულია;

(გ) ხელნაწერში დაცული მარგინალური ნიშნები და სქოლიოები, ასევე გადამწერის მიერ ძირითად ტექსტში შეტანილი სხვადასხვა ნიშანი თუ შენიშვნა.

2. შესაბამისი ბერძნული წყაროები მითითებულია:

(ა) მაქსიმე აღმსარებლის თხზულებებიდან – ცალკეული განმარტების დასაწყისში (PG 91);

(ბ) ფსევდოდოონისე არეოპაგელისა (PG 3) და გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებებიდან (*Oratio 14, PG 35*) – ცალკეული გვერდის ბოლოს.

განსამარტავი პასაჟები ფსევდოდოონისე არეოპაგელისა და გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებებიდან ტექსტებში გამოუქებულია და მონიშნულია ლათინური გრაფემებით.

SIGLA

ექვთიმე ათონელის თარგმანები (გრიგოლ ღვთისმეტყველის „შობის“ საკითხავი და „თარგმანება“)

ქართული ხელნაწერები:

a – *Ivir. geo.* 68 (X-XI სს. მიჯნა)

A – *A-1* (1030-1031)

B – *St. Petersbourg, P-3* (1040)¹

C – *S-383* (XI ს. I ნახ.)

D – *S-413* (XI ს.)

E – *A-87* (XI ს.)

F – *A-92* (XI ს. I მეოთხედი)

H – *A-80* (XIII ს.)

b – *Jer.* 30 (XI ს.)

გელათური თარგმანი

ქართული ხელნაწერი:

A^{iber} – *A-52* (XII-XIII სს.)

ბერძნული ხელნაწერები:

A – *Romanus, Angelicus gr.* 120 (XI ს.)

Am – *Mediolanensis, Ambrosianus B 137 sup.* (1600)

B – *Vaticanus gr.* 511 (XI ს.)

Ba – *Athous, Batopediou* 475 (XIII-XIV სს.)

C – *Parisinus, Coislinianus* 253 (IX-X სს.)

Ga – *Cantabrigiensis, Collegii S. Trinitatis O.* 3.48 (XII ს.)

¹ *St. Petersbourg, P-3*-ის კითხვა-სხვაობები არ არის ასახული „თარგმანების“ სამეცნიერო აპარატში; „თარგმანების“ ტექსტზე მუშაობისას მასზე ხელი არ მიგვიწვდებოდა. სამეცნიერო აპარატში არ არის ასახული არც გვიანდელი ხელნაწერი – *A-518* (1708 წ.), რომელიც ზედმიწევნით იმეორებს *A-80*-ს.

- Ge* – *Genavensis, Bibliothecae Publicae et Universitatis* 32 (XIV ს.)
H – *Mediolanensis, Ambrosianus H* 45 *sup.* (IX ს.)
Mo – *Monacensis gr.* 225 (XIII ს.)
N – *Parisinus, Coislinianus* 90 (XII/XIII ს.)
P – *Parisinus gr.* 1097 (1055)
Q – *Oxoniensis, Bibliothecae Bodleianae, Baroccianus* 128 (XI ს.)
Re – *Vaticanus, Reginensis gr.* 37 (XV ს.)
Sup – *Parisinus Suppl. gr.* 228 (XVI ს.)
Va – *Vaticanus gr.* 1502 (XII ს.)
X – *Vaticanus gr.* 475 (X ს.)
Y – *Vaticanus gr.* 504 (1105)
Z – *Parisinus gr.* 1094 (XIV-XV სს.)
Za – *Vaticanus gr.* 2195 (X ს.)

გამოცემები:

PG 35 = J. P. Migne (ed.), *Patrologiae cursus completus omnium Patrum, Series Graeca*, 91, Parisiis, 1885.

PG 36 = J. P. Migne (ed.), *Patrologiae cursus completus omnium Patrum, Series Graeca*, 91, Parisiis, 1885.

PG 91 = J. P. Migne (ed.), *Patrologiae cursus completus omnium Patrum, Series Graeca*, 91, Parisiis, 1860.

Janssens (ed.) = B. Janssens (ed.), *Maximi Confessoris Ambigua ad Thomam una cum Epistula Secunda ad eundem*, (Corpus Christianorum, Series Graeca, 48), Turnhout, 2002.

► თქემული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი
ღმრთისმეტყუელისაჲ შობისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა 2
წმიდისაგან ქალწულისა მარიამისა

გუაკურთხენ, მეუფეო! 4

1. ქრისტე იშვების, ადიდებდით!¹ ქრისტე ზეცით მოვალს, მიეგებვო-
დეთ! ქრისტე ქუეყანასა ზედა არს, ამაღლდით!² უგალობდით უფალსა 2
ყოველი ქუეყანაჲ!³ და რაათა ორივე იგი შემოკრებულად ვთქუა: *იხა-
რებდენ ცანი და გალობდინ ქუეყანაჲ*⁴ ზეცისაჲსა მისთჳს და მერმე 4
ქუეყანისაჲსა!⁵ ქრისტე ჳორციელ იქმნა, შიშით და სიხარულით უგა-
ლობდით!⁶ შიშით – ცოდვისა მისთჳს, და სიხარულით – სასოებისათჳს. 6
ქრისტე ქალწულისაგან იშვა!⁷ დედანო, ქალწულ იყვენით, რაათა იქმნ-
ნეთ დედა ქრისტესა!⁸ ვინ არა თაყუანის-სცეს პირველითაგანსა მას დაუ- 8
საბამოსა? ვინ არა ადიდებდეს უკუანაჲსკნელსა მას?⁹

2. კუალად ბნელი დაჰჳსნდების,¹⁰ კუალად ნათელი მოიქცევის,¹¹
კუალად ეგჳბტე ბნელითა იგუემების,¹² კუალად ისრაელი სუეტითა მით 2
განათლდების.¹³ *ერი, რომელი ზის ბნელსა მას უგუნურებისასა, იხი-
ლეთ ნათელი დიდი მეცნიერებისა!*¹⁴ პირველი იგი წარჳდა. აჰა, ესერა 4
იქმნა ყოველივე ახალ!¹⁵ სახჳ იგი წარვალს¹⁶ და სული აღორძნდე-
ბის,¹⁷ აწრდილნი იგი განქარდებიან¹⁸ და ჭჳმმარიტებაჲ მოიწვევის, 6

^a Psal. 95, 1. ^b Psal. 96, 11. ^c Ex. 10, 21-22. ^d Ex. 13, 21. ^e Is. 9, 1. ^f II Cor. 5, 17.

Tit. ¹ გრიგოლი გრიგოლ B. ¹⁻² ღმრთისმეტყუელისაჲ ღმრთისმეტყუელისა F. ² ქრისტესისაჲ ქრისტესა BEb, ქრისტესსა F. ³ მარიამისა om. ABFb. ⁴ მეუფეო უფალო A, მამაო F, om. Bb.

1. ¹ ქრისტე² ქრისტჳ B. მიეგებოდეთ მიეგებოდეთ F. ² ქრისტე ქრისტჳ AB. უფალსა ღმერთსა E (მდრ. t w̄ Kuriw). ³ და om. F. ³⁻⁴ იხარებდენ იხარებდით ABb, იხარებდინ F. ⁵ ქუეყანისაჲსა ქუეყანისსა E. ქრისტე ქრისტჳ A. ⁶ სასოებისათჳს სასოებისა მისთჳს B. ⁷ ქრისტე ქრისტჳ AB. ⁷⁻⁸ იქმნნეთ იქმნეთ EF. ⁸ თაყუანის-სცეს თაყუანი-სცეს FH. 2. ³⁻⁴ იხილეთ იხილენ A, იხილეს b. ⁵ სახჳ სახე BEFHb. ⁶ იგი om. Eb.

მელქისედეკ შეკრებების¹⁹ და უდედო იგი უმამო იქმნების; უდედო –
 8 პირველითა მით შობითა, და უმამო – მეორითა. შჯუღნი ბუნებათანი
 დაჰჰსნდებიან, ჯერ-არს აღვსებაჲ ზეცისა სოფლისაჲ! ქრისტე ბრძანებს:
 10 ნუ წინა-აღუდგები!²⁰ ყოველმან თესლებმან აღიტყუელენით ჴელნი
 თქუენნი,⁸ რამეთუ ყრმაჲ იშვა ჩუენდა და ძე მოგუეცა ჩუენ, რომლისა
 12 მთავრობაჲ ზედა მყართა მისთა, რამეთუ ჯუარსა თანა ამაღლდების,²¹ და
 ჰრქვან მას დიდისა ზრახვისა მამისა ანგელოზ.^{h22} იოვანე ლაღადებდინ:
 14 განმზადენით გზანი უფლისანი!ⁱ ხოლო მე ვლაღადებდე ძალსა მას ამის
 დღისასა: უჯორცოჲ იგი ჴორციელ იქმნების, სიტყუაჲ განზრქელდების,²³
 16 უხილავი იხილვების, შეუხებელი შეიხების, დაუსაბამოჲ იგი დასაბამიერ
 იქმნების, ძმ ღმრთისაჲ ძე კაცისა იქმნების – იესუ ქრისტე გუშინ და
 18 დღეს და იგი თავადი არს უკუნისამდე!^{j24} ჰურიანი დაბრკოლდებოდედ,
 წარმართნი გუეციცხევედ, მწვალებელნი მრავლისმეტყუელებედ. მაშინ
 20 ჰრწმენეს, რაჟამს იხილონ იგი აღმავალი ზეცად.²⁵ და უკუეთუ მაშინცა
 არა ჰრწმენეს, მაშინ სამე ჰრწმენეს, რაჟამს იხილონ იგი ზეცით მომა-
 22 ვალი და ვითარცა მსაჯული მჯდომარე.

3. არამედ ესე უკუნაჲსკნელ. ხოლო ან კრებაჲ ესე არს ღმრთისა
 2 გამოჩინებისაჲ, რამეთუ არს შობაჲ მისი და ენოდების ორივე ესე სა-
 ხელი ერთსა მას საქმესა, რამეთუ გამოუჩნდა ღმერთი კაცთა შობითა.
 4 ხოლო ერთი იგი შობაჲ მისი პირველვე იყო და მარადის არს, მარადის
 არსისა მისგან²⁶ უზეშთაეს მიზეზისა და სიტყუსა,²⁷ რამეთუ არცა თუ
 6 იყო სიტყუაჲ სიტყუსა მის უზეშთაესი. ხოლო მეორეჲ ესე შობაჲ იქმნა
 ჩუენთჳს უკუნაჲსკნელ, რაჲთა მომცემელმან არსებისამან მოგუანიჭოს
 8 ჩუენ კეთილიცა არსებაჲ და უფროსად, რომელნი-ესე კეთილისა მის
 არსებისაგან განვვარდით უკეთურებისა მიერ, მუნ მიმიყვანეს კუალ-

⁸ Psal. 46, 1. ^h Is. 9, 6. ⁱ Matth. 3, 3. ^j Hebr. 13, 8.

⁷ მელქისედეკ] მელქიზედეკ *AB*, მელქიზედეკ *F*. და *om. AB*. ⁸ შჯუღნი] სჯუღნი *FH*. ბუნებათანი] ბუნებითნი *A*. ⁹ სოფლისაჲ] სასუფეველისაჲ *B* (მდრ. κοσμον). ქრისტე] ქრისტე *A*. ¹³ ჰრქვან] ჰქვან *E*. ანგელოზ] ანგელოზი *ABF*. ¹⁴ განმზადენით] განჰმზადენით *H*. მას] ამას *A*. ¹⁵ უჯორცოჲ] უჯორციო *E*. ¹⁷ ძმ] ძე *EFH*. ძე] ძმ *B*. კაცისა] კაცისაჲ *A*. ქრისტე] ქრისტე *AB*. ¹⁸ უკუნისამდე] ოკუნ *E*. ¹⁹ მრავლის-მეტყუელებედ] მრავალმეტყუელებედ *BEFHb*. მაშინ] მაშინლა *F*. ²⁰ რაჟამს] ოდეს *Bb*. ²² მჯდომარე] მჯდომარე *B*. **3.** ¹ უკუნაჲსკნელ] უკუნაისკნელ *E*. ღმრთისა] ღმრთისაჲ *F*. ⁶ მეორე] მეორე *AEFHb*. ⁷ უკუნაჲსკნელ] უკუნაისკნელ *E*. ⁸ უფროსად] უფროსად *E*. ⁹ განვვარდით] განვარდით *F*. მუნ] მუნვე *EFH*. მიმიყვანეს] მომიყვანეს *BEFb*. ⁹⁻¹⁰ კუალად] კეთილად *b* (მდრ. *patin*).

ად²⁸ განწორციელებითა თვისითა. ხოლო ენოდების გამოჩინებასა მისსა 10
 ღმრთისა გამოჩინებაჲ და შობასა – შობაჲ.

4. ესე არს კრებაჲ ჩუენი, ამას ვდღესასწაულობთ დღეს – მოსლ- 2
 ვასა ღმრთისასა კაცთა მომართ, რაჲთა ჩუენ ღმრთისა მივიდეთ, გინა 2
 თუ მივიქცეთ, რამეთუ ესრეთ უმჯობეს არს თქუმად, და რაჲთა ძუელი 4
 იგი კაცი აღვიძარცოთ და ახალი შევიმოსოთ.²⁹ ვითარცა ადამის მიერ 4
 მოვკუედით, ეგრეთვე ქრისტეს მიერ ვცხონდეთ,³⁰ ქრისტეს თანაშობილ- 6
 ნი და ჯუარცუმულნი, მის თანა დაფლულნი და აღდგომილნი.³¹ რამე- 6
 თუ ჯერ-არს ჩემდა თავსდებაჲ კეთილისა მის კუალადქცევისაჲ,³² რაჲთა 8
 ვითარცა განსასუენებელთა მათ საქმეთა მიერ მოვიდეს შემანუხებელ- 8
 ნი,³³ ეგრეთვე მნუხარებათა მიერ მოვიდენ განსასუენებელნი,³⁴ რამეთუ 10
სადა-იგი განმრავლდა ცოდვაჲ, მუნ უფროჲსად გარდაემატა მადლი.^k 10
 უკუეთუ გემოხსილვამან დასაჯა, რავდენ უფროჲსლა განამართლოს 12
 ვნებამან ქრისტესმან!³⁵ 12

ამისთვის ვდღესასწაულობდეთ არა სიმრავლითა ერისაჲთა, არა- 14
 მედ ღმრთისა მიერ, არა ქუეყანისაჲთა ამით, არამედ ზესკნელისაჲთა, 14
 არა თუ ჩუენითა ამით, არამედ უფროჲსლა უფლისა ჩუენისაჲთა,³⁶ არა 16
 თუ უძღურებითა, არამედ კურნებითა,³⁷ არა თუ დაბადებულებით, არა- 16
 მედ განახლებით.³⁸

5. და ვითარ იყოს ესე დღესასწაულობაჲ ჩუენი? ნუმცა ბჭეთა შევამ- 2
 კობთ, ნუცა მემღერთა განვანყობთ, ნუცა ურაკპარაკთა განვაშუენებთ, 2
 ნუცა თუალთა მიერ ვიშუებთ, ნუცამცა სასმენელთა მიერ განვსცხრე- 4
 ბით, ნუცა საყნოსელთა განუსუენებთ, ნუცამცა გემოხსმოყუარებითა 4
 ვისიძავთ,³⁹ არცა ჴელისა შეხებასა მივერჩდეთ, მსწრაფლ მიმყვანე-

^k Rom. 5, 20.

4. ⁴ აღვიძარცოთ] აღვიძარცოთ *Ab.* ⁵ ვცხონდეთ] ვცხონდებით *E.* ვსცხონდეთ *F.*
⁷ ჩემდა] ჩუენდა *B* (მდრ. *νε*). ⁸ მოვიდეს] მოვიდენ *F.* ⁹ რამეთუ *om. F.* ¹⁰ უფროსად] 2
 უფროსად *E.* ¹¹ გემოხსილვამან] გემოისხილვამან *E.* რავდენ] რაოდენ *Bb.*
 უფროსლა] უფროისლა *E.* 5. ² ნუცა¹] ნუ *BEFH.* განვანყობთ] გავანყობთ *B.*
 ურაკპარაკთა განვაშუენებთ] ურაკპარაკნი განვაშუენენთ *Bb.* ³ ვიშუებთ] ვი-
 შუებდეთ *BEFH.* ⁴ გემოხსმოყუარებითა] გემოისმოყუარებითა *E.* ⁵ ჴელისა] ჴელის
F. მსწრაფლ] მწრაფლ *A.*

6 ბელსა სიბოროტესა ცოდვისასა. არა შევიმოსნეთ სამოსლითა ჩჩვლითა,
 რომლისა შუენიერებაჲ განქარვებადი არს. არა ბრწყინვალეებითა ქვათა
 8 პატიოსანთაჲთა ვიმკვებოდით, არცა შუენიერებითა ოქროსაჲთა, არცა
 მოპოვნებითა თითოსახეთა ფერთაჲთა, რომელნი-იგი მტყუერად გა-
 10 მოაჩინებენ ბუნებითსა მას შუენიერებასა და ხატსა ამას ზედა ჩუენსა
 მოპოვნებულ არიან. ნუ განფრთხოებითა და მთრვალობითა,¹ რომელთა
 12 თანა შეერთებულ არიან სიძვანი და არანმიდებანი, რამეთუ მასწავლელ-
 თა ბოროტთა სწავლანიცა ბოროტ არიან, და უფროსად ესრეთ ვთქუა,
 14 ვითარმედ: ბოროტთა თესლთა ნაყოფნიცა ბოროტ არიან. ნუ ცხედართა
 და ტაბლათა მალალთა დავიდგამთ, ნუცა კუბათა შუენიერთა შევამკობთ
 16 ადგილად მუცლისა აღვსებისა, ნუმცა პატივ-ვსცემთ თითოფერთა მათ
 გემოვნებათა ღვნოთასა და თითოსახეთა ჴელოვნებათა მზარაულთასა
 18 და მრავალსაყიდლობათა მათ სულნელთასა, ნუმცა შევიკრებთ ზღვთ
 და ჴმელით პატიოსნად მყრალსა მას მწკრესა, რამეთუ ესრეთ ვიცი მე
 20 პატივისცემაჲ ჴორციელისა შუებისაჲ. ნუმცა ვისწრაფით ერთმანერთსა
 უძღებებითა ძღვეად, რამეთუ უძღებებად შემირაცხიეს მე ყოველივე
 22 მეტი და გარეგანი საჴმრისაჲ. და უფროსად, რაჴამს-იგი სხუანი მში-
 24 ბუნებისა ზიარნი.

6. არამედ ესე ყოველი წარმართთა მიუშუათ და სანარმართოთა
 2 მათ სიცბილთა და კრებათა, რომელთაცა ღმრთად შეურაცხიეს სის-
 ხლთა ზედა და კუამლთა მოხარულნი იგი და შემსგავსებულად მათისა
 4 მის სიცბილისა ნაყოფნებითა და მთრვალობითა ბილნთა მათ ღმერთ-
 თა მათთა ჴმსახურებენ – ბოროტნი იგი ბოროტთა მათ ეშმაკთა მომ-
 6 პოვნებელნი და მზრახვალნი და მსახურნი და ქადაგნი. ხოლო ჩუენ,
 რომელნი-ესე სიტყვსა ღმრთისა თაყუანისმცემელნი ვართ, დაღაცათუ

¹ Rom. 13, 13.

⁶ შევიმოსნეთ] შევიმოსოთ *ABb*. ⁸ ოქროსაჲთა] ოქროისაჲთა *E*. ⁹⁻¹⁰ გამოაჩინებენ] გამოაჩენენ *ABb*. ¹⁰ ამას] მას *EF*. ¹⁵ კუბათა] კუბთა *E*, კუბოთა *F*. ¹⁶ ნუმცა] ნუ *E*, ნუცა *F*. პატივ-ვსცემთ] პატივ-სცემთ *BEF*. ¹⁷ ჴელოვნებათა] ჴელოვნებასა *ABE*. მზარაულთასა] მზარეულთასა *AFHb*. ¹⁸ სულნელთასა] სურნელთასა *ABFb*. შევიკრებთ] შევკრებთ *EF*. ²⁰ პატივისცემაჲ] პატივცემაჲ *AB*. ერთმანერთსა] ერთიერთსა *BE*, ერთიერთისა *FH*. ²¹ მე *om. F*. ²² უფროსად] უდარესად *B*. ²⁴ ზიარნი] თანაზიარნი *EFH*. 6. ⁴ ნაყოფნებითა] ნაყოფანებითა *F*. ⁶ და მსახურნი *om. F*. ⁷ სიტყვსა] სიტყვთ *EH*.

გუენებოს შუებაჲ, სიტყვთა ვიშუებდეთ და საღმრთოთა შჯუღლითა და 8
 საიდუმლოჲსა ამის თხრობითა კეთილითა და რომლისა მიერ ჩუენი ესე
 კრებაჲ იყოს, რაჲთა შუებაჲცა ჩუენი იყოს მახლობელ და არა შორს მწო- 10
 დებელისა მის ჩუენისა.

უკუეთუ გნებაჲს, რამეთუ მე დღეს ვარ მასპინძელ თქუენდა, 12
 და მე წარმოგიდგა ამათ საქმეთათჳს სიტყუაჲ კეთილთა მაგათ პუ-
 რისმტეთა, ძალისაებრ ჩემისა მდიდრად და პატიოსნებით, რაჲთა სცნათ, 14
 თუ ვითარ შემძლებელ არს გამოზრდად უცხოჲ ადგილისათა მათ და ქა-
 ლაქისათა – გარეული იგი მებაგარაკე, და შუებულთა – არამშუებელი 16
 იგი, და ფუფუნეულთა – ჭირვეული იგი, და სიმდიდრითა ბრწყინვალეთა
 – გლახაკი იგი და უქონელი. 18

ხოლო ვინყო ესრეთ სიტყვსა ამის, გარნა თქუენ წმიდა-ყვენით გონე- 20
 ბანი და სასმენელნი და გულნი, რომელთაცა გნებაჲს შუებაჲ შუებითა
 ამით, რამეთუ ღმრთისათჳს არს და წმიდა სიტყუაჲ ესე, რაჲთა წარხვდეთ 22
 სავსენი შუებითა მით, არასადა წარმავალითა. ხოლო იყოს სიტყუაჲ ესე
 ჩუენი სრულცა და მოკლე, რაჲთა არცა ნაკლულევეანებისათჳს მისისა 24
 შემანუხებელ იყოს, არცა სიგრძისათჳს მისისა – საწყინო.

7. ღმერთი იყო მარადის და არს და იყოს და უფროჲსად არს 2
 მარადის, რამეთუ სიტყუანი ესე, ვითარმედ „იყო“ და „იყოს“, ჩუენისა 2
 ამის ჟამისა განყოფილებაჲ არს და განხრწნადისა ამის ბუნებისაჲ,⁴⁰
 ხოლო იგი არს მარადის და ესე თვთ თავადმან მან სახელ-სდგა თავსა 4
 თვსსა, ეტყოდა რაჲ მოსეს მთასა ზედა.^m რამეთუ ყოველივე არსებაჲ
 შემოუკრებიეს და აქუს თავსა შორის თვსსა,⁴¹ რომლისა არცა დასაბამი 6
 არს, არცა დასასრული, ვითარცა უფსკრული რაჲმე არსებისაჲ, მიუნ-
 თომელი და უსაზღვროჲ, რომელი გარეგან არს ყოვლისავე გონებითა და 8
 ჟამთა და ბუნებისა, რომელი გონებით ოდენ აჩრდილის სახედ გამოი-
 სახვის⁴² და ესეცა ფრიად წულილად და მცირედ, არა თუ მსგავსებისაგან 10

^m Ex. 3, 14.

⁸ შჯუღლითა] სჯუღლითა F. ¹⁰ შუებაჲცა] შუებაჲ B. ¹² რამეთუ om. EFH. ¹⁵ უცხოჲ] უცხოი E. მათ] ამათ EFH. ¹⁶ შუებულთა add. ამათ H. ¹⁷ ბრწყინვალეთა] მბრწყინვალითა A. 7. ² ვითარმედ om. E. ³ და om. Ehb. ამის] მის B. ⁴ მან] ღმერთმან E. ⁵ რაჲ om. B. ⁷ უფსკრული] უბსკრული B. ⁷⁻⁸ მიუნთომელი] მიუნდომელი BEFH. ⁸ გონებითა] მოგონებისა EF, მოგონებითა H. ¹⁰ წულილად] წურილად BE.

ბუნებისა მისისა, არამედ საქმეთაგან, რომელნი არიან გარემო მისა,⁴³
 12 სხუათა და სხუათა ხილვათა და სახეთაგან შეკრებისა ერთად სახედ
 ქეშმარიტებისა,⁴⁴ რომელი უწინარეს შეპყრობისა ივლტინ და უწინარეს
 14 ცნობისა უჩინო-იქმნის. ესრეთ ოდენ ეჩუენის გონებასა ჩუენსა და
 იგიცა, რაჟამს წმიდა არნ, ვითარცა-იგი სიმაღლე ელვისა დაუდგრომელი-
 16 საჲ. და მე ვჰგონებ, ვითარმედ ესე ამისთვის, რაჲთა ხილვითა მით მცი-
 რედითა მიგზიდედე მისა (რამეთუ სრულიად უხილავი უსასოებისა
 18 მომატყუებელ არს და ყოლადვე არა მისლვისა მისა) და კულად მიუ-
 ნთომელობისა მისთვის მისისა გჰკვრდეს იგი. და რაჟამს გჰკვრდეს,
 20 უმეტესად გუსუროდის. ხოლო რაჟამს გუსუროდის მისა, მერმე წმიდა
 ვიქმნებოდით მის მიერ, და რაჟამს წმიდა ვიქმნებოდით, მაშინ ღმრთივ-
 22 შუენიერად გამოვჩნდეთ. ◀ ხოლო რაჟამს ესევითარნი ვიქმნეთ, მაშინ, 1r
 ვითარცა თესთა, გუეცყოდის⁴⁵ და ვიკადრო თქუმად, ვითარმედ: ღმერთი
 24 ღმერთთა თანა შეიერთებოდის⁴⁶ და იცნობებოდის და ესრეთცა ნუუკუე
 რაჲზომი-იგი აწვე იცნის მან მცნობელნი იგი.⁴⁷
 26 მიუნთომელ არს უკუე ღმერთი და ძნად საცნობელ⁴⁸ ყოვლით
 კერძო და ესე | ოდენ არს მისი საცნაურ მიუნთომელობაჲ, დალა- v
 28 ცათუ ვინმე ჰგონებდეს, ვითარმედ ვინაჲთგან მარტივ არს ბუნებაჲ მისი,
 ამისთვის ანუ ყოლადვე მიუნთომელ არს, ანუ სრულიად მისანთომელ.
 30 რამეთუ გამოვიძიოთ, თუ რაჲ არს, რომელ მარტივ არს ბუნებაჲ მისი,⁴⁹
 რამეთუ არა თუ | სიმარტივე ბუნება არს მისსა, ვითარცა-იგი არცა თუ 2r
 32 შეზავებულთა შეზავებულობაჲ ოდენ არს ბუნება.

8. ხოლო რაჟამს ორკერძო გულისწმა-იყოფებოდის მიუნთომელობაჲ
 2 და დაუსრულებელობაჲ მისი⁵⁰ – დასაბამითა და დასასრულისათა (რამეთუ

¹¹ მისა] მისსა *AHb*. ¹² შეკრებისა] შეკრებების *AFHb*. ¹³ შეპყრობისა] პყრობისა *E*.
¹⁷ მისა] მისსა *A*. უსასოებისა] უსასობისა *F*. ¹⁸⁻¹⁹ მიუნთომელობისა] მიუნდომელობისა *F*. ²⁰ გუსუროდის ხოლო რაჟამს *om. F*. ²² გამოვჩნდეთ] გამოვჩნდეთ *F*. ◀ (იწყება *a*) ²² ვიქმნეთ] ვიქმნეთ *ABCDEFHb*. ²⁵ რაჲზომი-იგი] რაჲზომ-იგი *ACDEH*, რაჲზომ-იგი *F*. ²⁶ მიუნთომელ] მიუნდომელ *BEFH*. ²⁷ კერძო] კერძო *B*. მიუნთომელობაჲ] მიუნდომელობაჲ *EH*. ²⁸ ვინაჲთგან] ვინაითგან *E*. ²⁹ მიუნთომელ] მიუნდომელ *EF*. მისანდომელ *H*, მისანუთომელ *b*. ³¹ ბუნება] ბუნებაჲ *AF*. ბუნება არს ~ არს ბუნებაჲ *F*. მისსა] მისა *BCDHB*. ვითარცა-იგი] და იგი *E*.
³² შეზავებულობაჲ] შეზავებულეებაჲ *EFH*. ბუნება] ბუნებაჲ *EF*. **8.** ¹ ორკერძო] ორკერძო *F*, ორკერძოვე *E*. გულისწმა-იყოფებოდის] გულისწმა-იყოფოდის *H*. მიუნთომელობაჲ] მიუნდომელობაჲ *EFH*.

v რომელი ამათსა გარეგან არს | და არა ამათ შინა, იგი არს მიუნთომელ),
 რაჟამს-იგი ზემოსა მას სიმალლესა მიხედნეს გონებამან, ვერ პოის ად- 4
 გილი, თუმცა სადა დადგა, ანუ ხედვანი იგი საღმრთონი ვითარმცა დაას-
 3r რულნა. და ესრეთ ამის ადგილისა მიუნთომელობასა დაუხსაბაოება სა- 6
 ხელ-ედვა. ხოლო კუალად, რაჟამს ქუემოსა მას სიღრმესა მოხედნის და
 ეგრეთვე ვერსადა პოის ადგილი დადგომისაჲ, კუალად ამის ადგილისა 8
 მიუნთომელობასა უკდავება და უხრწნელება სახელ-ედვა. ხოლო რაჟამს
 v ორივე შემოკრიბოს, მაშინ საუკუნო სახელ-ედების, რამეთუ საუკუნოჲ 10
 არცა ჟამი არს, არცა ნაწილი რაჲ ჟამისაჲ, რამეთუ არცა თუ აღირაცხ-
 ვის. არამედ ვითარცა-იგი ჩუენდა წელიწადი აღრაცხილ არს მოქცევითა 12
 4r მზისაჲთა, ეგრეთვე უკდავთა მათთვის არს საუკუნოჲ, რომელი-იგი არსე- 14
 ბასა მათსა თანა არს და ჰ გ ი ე ს | დაუსრულებელად. ესე კმა-იყავნ
 ჩემ მიერ ან ღმრთისათუს თქუმული, რამეთუ არცა თუ ა რ ს ჟ ა მ ი
 უ მ ე ტ ე ს ა მ ი ს ა თ ქ უ მ ა დ , რამეთუ არა ღმრთისმეტყუელებაჲ 16
 არს წინაშემდებარე ესე ჩუენი, არამედ განგებულებაჲ.

ხოლო ღმერთი რაჟამს ვთქუა, ვიტყუთ მამასა და ძესა და სულსა 18
 v წმიდასა. არცა უზემთაეს ამათსა განეფინების ღმრთეებაჲ, რაჲთა არა 20
 სიმრავლე ღმერთთაჲ შემოვილოთ, არცა უშინაგანეს ამათსა შეინრდების,
 რაჲთა არა ნაკლულევანებაჲ მივაჩემოთ ღმრთეებასა და დავისაფნეთ,
 ანუ ერთობისათუს ჰურია ვიქმნეთ, ანუ სიმრავლისათუს – წარმართ, 22
 5r რამეთუ | ბოროტი იგი ორკერძოვე ერთ არს, დაღაცათუ წინააღმდეგომ 24
 არიან ურთიერთას. *ესრეთ უკუე არს წმიდაჲ იგი წმიდათაჲ, რომელსაცა
 სერაბინნი დაეფარვიან და ადიდებენ სამითა სინმიდითა,* რომელი შე-
 კრბების ერთად უფლებად და ღმრთეებად, რომელი სხუამანცა ვინმე 26
 v უწინარეს ჩუენსა | გამოთქუა⁵¹ კეთილად და შუენიერად და მალლად.

¹ Is. 6, 2-3.

³ მიუნთომელ] მიუნდომელ *EF*. ⁴ მიხედნეს] მიხედნის *BCDh*. პოის] პოვის *BCDEFHh*.
⁶ ამის] მს *F*, ამას *H*. ადგილისა] ადგილსა *AEFH*. ⁷ კუალად რაჟამს ~ რაჟამს
 კუალად *BH*. მოხედნის] მიხედნის *EFH*. ⁸ პოის] პოვის *BCDEFHh*. ⁹ მიუნთომელობასა]
 მიუნთომლობასა *E*, მიუნდომელობასა *H*. უკდავება] უკუდავება *ABCDEFHh*.
 უხრწნელება] უხრწნელობა *EF*. ¹¹ არს *add.* და *Bb*. ¹³ უკდავთა] უკუდავთა *ABCDEFHh*.
 რომელი-იგი] რომელი *ABCDEFHh*. ¹³⁻¹⁴ არსებასა] არსსა *E*. ¹⁵ ჩემ] ჩუენ *B*. ჩემ მიერ ან
 ~ ან ჩემ მიერ *F*. ღმრთისათუს] ღმრთისათუს *ABCDEFHh*. ღმრთისათუს თქუმული ~
 თქუმული ღმრთისათუს *F*. ¹⁷ წინაშემდებარე] წინამდებარე *ACDEFHh*, წინამდებარე
B. ¹⁸ ვიტყუთ] ვიტყვ *ABCDEFHh*. ¹⁸⁻¹⁹ სულსა წმიდასა ~ წმიდასა სულსა *ABCDEFHh*.
²² ვიქმნეთ] ვიქმნეთ *BCDEFHh*. სიმრავლისათუს] სიმრავლისათუს *ABCDEFHh*.
²⁴ ურთიერთას] ურთიერთარს *E*. ²⁵ სერაბინნი] ქერაბინნი *B*.

9. ვინაიდან უკუე არა კმა-ეყოფოდა სახიერებასა მისსა ესე, 2 რაათამცა თუსითა ოდენ ხედვითა იყოფებოდა, არამედ ჯერ-იყო გან-
 ვრცელება და განფენა სახიერებასა მისსა, რაათამცა მრავალნი იყვნეს 6r
 4 | ქველისმოქმედებანი მისნი⁵² (რამეთუ ესე საქმე დიდისა მის სიტკბოე-
 ბისა მისისა და სახიერებისა იყო), ამისთვის პირველ მოიგონა ანგელოზ-
 6 თა იგი ძალნი ზეცისანი, და მოგონება მისი საქმე იყო, სიტყვთა აღ-
 სრულებული და სულითა სრულქმნილი.⁵³ და | ესრე დაებადნეს ბრწყინ- v
 8 ვალეზანი მეორენი, მსახურნი პირველისა მის ბრწყინვალეებისანი, გინა
 თუ სულ გონიერ, ანუ თუ ცეცხლ,⁵⁴ ვითარცა უნივთო და უჭორცოა,
 10 ანუ თუ სხუა რამე ბუნება, მახლობელი თქუმულთა ამათ, ვთქუათ
 შვნება მათი. | მნებას უკუე თქუმად, ვითარმედ აღუძრველ იყვნეს 7r
 12 ყოვლადვე ბოროტისა მიმართ, და კეთილისა მიმართ ოდენ აქუნდა
 ორძილი, ვითარცა გარემო ღმრთისა მყოფთა და პირველითა ბრწყინვა-
 14 ლებითა მის მიერ განბრწყინვებულთა, რამეთუ აქა ესე მეორე ბრწყინ-
 ვალეზა არს.
 16 ხოლო დამარწმუნებს მე არა თქუმად და არცა შერაცხვად სრუ- v
 ლიად აღუძრველ ბოროტისა მიმართ, არამედ ძნად აღსაძრველ, რო-
 18 მელი-იგი იყო ბრწყინვალეებისათს მისისა მთიებ, რომელი ანპარტავა-
 ნებისათს მისისა ბნელ იქმნა და სხუანი იგი მიმდგომნი მისნი ძალ-
 20 ნი, განდგომილნი იგი, მომპოვნებელნი ბოროტისანი სივლტოლითა 8r
 კეთილისაათა და ჩუენდა ბოროტისა მომატყუებელნი.

10. ესრეთ უკუე დაებადა მის მიერ საცნაური იგი და უხილავი სოფე-
 2 ლი, ვითარცა-ესე მე წარმოვთქუ მცირითა სიტყვთა დიდთა მათთვის საქმე-
 თა. | ვინაიდან უკუე პირველი იგი საქმე⁵⁵ ესრეთ კეთილად განემზადა v

9. ¹კმა-ეყოფოდა| კმა-ეყოფოდა *ABCDb*. სახიერებასა მისსა| სახიერებისა მი-
 სისა *F*. ³მრავალნი| მრავალ *F*. ⁴რამეთუ ესე| და *F*. საქმე| საქმე *ACDEb*. ⁵სა-
 ხიერებისა| სახიერებისა *BCDEFb*. პირველ მოიგონა ~ მოიგონა პირველ *A*,
 მოიგონა პირველად *H*. ⁶⁻⁷აღსრულებული| აღსრულებულ *B*. ⁷ესრე| ესრეთ
ABCDEFHb. ⁹ცეცხლ| ცოცხალ *F* (მდრ. *puř*). უნივთო| უნივთო *BCF*. ¹⁰მახლობელი
om. EF. თქუმულთა| თქუმულთა *F*. ¹¹შვნება| შუენება *ACDEFb*, ბუნება *BH*.
¹³⁻¹⁴ორძილი| აღძრვა *F*. გარემო| გარემო *F*. პირველითა| პირველთა *ACDEb*.
¹³⁻¹⁴ბრწყინვალეობითა| მბრწყინვალეობითა *BDEFHb*. ¹⁴აქა| აქა *F*. მეორე| მეორე
B. ¹⁷⁻¹⁸რომელი-იგი| რომელ-იგი *E*. ¹⁸⁻¹⁹ანპარტავანებისათს| ამპარტავანებისათს
ABCDEFHb. 10. ¹უკუე| უკუე *C*. ²წარმოვთქუ| წარმოვთქუ *BH*. ³ვინაიდან უკუე|
 რამეთუ *F*. უკუე| უკუე *C*. საქმე| საქმე *AE*. ესრეთ კეთილად| უხილავისა სოფლისა
F (მდრ. *ta; prw a kal w*).

მის მიერ, მერმე მოიგონა მეორე სოფელი, ნივთიერი და ხილული, რომე- 4
 ლი-ესე არს ცისა და ქუეყანისა, და შორის მათსა ნივთთაჲ მათ აგე- 6
 ბულეზაჲ და შეზავეზაჲ, რომელი-იგი საქებელ არს თითოეულისა მის 6
 9r კეთილად დაბადებულეზისათჳს. ხოლო უსაქებულეს არს ყოველთაგან 8
 შეზავეზისათჳს და შეერთებისა, რამეთუ სხუაჲ სხვსა მიმართ არს კეთილ 8
 და ყოველივე ყოვლისავე მიმართ აღსრულებად ერთისა მის სოფლისა, 10
 რათა აჩუენოს, ვითარმედ შემძლებელ არს დაბადებად ყოვლისავე | 10
 v ბუნებისა, არა თუ მახლობელსა ოდენ მისსა, არამედ ფრიად შორიელ- 12
 საცა მისგან და ყოვლითურთ უცხოთსა. რამეთუ მახლობელ ღმრთისა 12
 არიან საცნაურნი იგი ძალნი, გონიერნი და გონებითა ოდენ მოსაგონელ- 14
 10r ნი. ხოლო არაჲ ხილულნი და უცხო მისა არიან, | რომელნიცა-იგი ხი- 14
 ლულ არიან ჴორციელად და კუალად უშორეს მათსა – სრულიად უსუ- 16
 ლონი იგი და უძრავნი. 16

არამედ გურქუას სადმე ჩუენ მჭურვალეთა მათ დღესასწაულის 18
 მოყუარეთაგანმან ვინმე, ვითარმედ: რად საჭმარ არიან ჩუენდა ან სი- 18
 v ტყუანი ესე? უგუმირე კიცუსა | დეზითა და გუეცყოდე ჩუენ დღესას- 20
 წაულისა ამისთჳს, რომლისათჳს არს დ ღ ე ს კრებაჲ ესე ჩუენი. და მე 20
 ვყოცა ეგრეთ, დაღაცათუ მცირედ მაღლით ვინყე პირველ, რამეთუ ეს- 22
 რეთ სურვილმან და სიტყუამან მაიძულეს. 22

11. გონებაჲ უკუე და ხილვაჲ, ე ს ე ი გ ი ა რ ს უ ხ ი ლ ა ვ - 2
 11r ნ ი და ხ ი ლ უ ლ ნ ი , ესრეთ ურთიერთას განყოფილნი,⁶ თჳსთა 2
 საზღვართა შინა დგეს და დამბადებელისა მის სიტყჳსა დიდებულეზაჲ 4
 თავთა შორის მათთა აქუნდა, მდუმრიად მაქებელნი დამბადებელისანი 4

⁴ ნივთიერი და] ნივთიერად *F*. ⁵ ნივთთაჲ] ნივთთა *ABCDEFHb*. ⁶ საქებელ] საქებელი *ABCDEFHb*. თითოეულისა] თითოეულსა *E*, თითოეულისა *F*. ⁷ დაბადებულეზისათჳს] დაბადებისათჳს *CFH*. უსაქებულეს] უსაქებელეს *CDFH*. ⁸ კეთილ] კეთილი *BD*. ⁹ ყოვლისავე] ყოვლისა *ABCDEFHb*. ¹¹ მახლობელსა ოდენ ~ ოდენ მახლობელსა *H*. ფრიად *om. ABCDEFHb*. ¹² უცხოთსა] უცხოთსა *F*. ¹³ საცნაურნი] საცნაორნი *B*. გონებითა] გონებით *FH*. ¹³⁻¹⁴ მოსაგონელნი] მოსაგონებელნი *C*. ¹⁴ არაჲ] არა *CFB*. მისა] მისსა *AEF*. ¹⁵ მათსა] მისსა *F*. ¹⁶ იგი *om. F*. ¹⁷ გურქუას] მრქუას *F*. სადმე] სადამე *CF*. ¹⁹ ესე] ესენი *B*, ესე არამედ *F*. ²⁰ დღეს კრებაჲ] დღესასწაულობაჲ *F* (მდრ. *prokaqezomeqa shneron*). ²¹ მაღლით] მაღლითგან *F*. ვინყე] ვინყჳ *B*. **11.** ¹ უკუე] უკუჳ *C*. ³ დამბადებელისა] დამმუდებულისა *AEF*. სიტყჳსა] სიტყჳთ *F*. ⁴ შორის] შინა *B*. მდუმრიად] მდუმარედ *C*, მდუმრად *D*. დამბადებელისანი] დამმუდებულისანი *AEF*.

და ჳმამალნი ქადანნი. ხოლო არლა ქმნილ იყო შეზავებაჲ ერთი ორ-
 6 თაგანვე და არცა შეირევნაჲ შეუმზადებელთა და წინააღმდგომთაჲ, v
 რომელ არს სასწაული სიბრძნისა უზეშთაესისაჲ და სიმდიდრე ბუნე-
 8 ბათა დაბადებისაჲ, რამეთუ არლა საცნაურ იყო ჯერეთ ყოველივე იგი
 სიმდიდრე სახიერებისა მისისაჲ. ამისთვის უკუე ენება ამისი გამოჩინებაჲ 12r
 10 დამზადებელსა მას სიტყუასა და ცხოველი ერთი ორთაგანვე ბუნებათა
 – უხილავისა ვიტყვ და ხილულისა – დაჰბადა კაცი და ჳორცნი მისნი
 12 მოიხუნა ნივთისა მისგან, პირველვე დაბადებულისა. ხოლო ცხორებაჲ
 თვთ I შთაჰბერა⁵⁷ (რომელსაცა სულად გონიერად, უხილავად და ხატად v
 14 ღმრთისა უწესს სიტყუაჲ). და ვითარცა მეორე სოფელი, დიდი – მცი-
 რესა შინა,⁵⁸ ესრეთ დაამტკიცა იგი ქუეყანასა ზედა სხუაჲ ანგელოზი,
 16 თაყუანისმცემელი ღმრთისა Ⴁ, შეზავებული,⁵⁹ მხედვარი ხილულთა მათ
 დაბადებულთაჲ, თ ა ნ ა მზრახვალი უხილავთაჲ, მეუფე მყოფთა ქუე- 13r
 18 ყანისათაჲ, უფლებული ზეცით, ქუეყანისაჲ და ზეცისაჲ,⁶⁰ ჟამიერი და
 უკდავი,⁶¹ ხილული და უხილავი შორის სიდიდესა და სიმცირესა, იგივე
 20 სულ და ჳორც: სულ – მაღლისათვს, და ჳორც – ანჰარტავანებისათვს. v
 ერთი იგი, რაჲთა ეგოს და ადიდებდეს შემოქმედსა და მეორესა მას,
 22 რაჲთა ევნებოდის. და ევნოს რაჲ, მოეჳსენოს და განისწავლოს ჰატიცვე-
 მული დიდებითა, ცხოველი, აქა განგებული და სხუად მიცვალებადი.
 24 და აღსასრული საიდუმლოჲსაჲ მის ესე იყო, რაჲთა ღმრთისა მიმართ 14r
 ნადიერებითა და ხ ე დ ვ ი თ ა ღმერთ-იქმნას,⁶² რამეთუ ამას მიმი-
 26 ყვანებს მე მცირედი იგი აქა ნათელი ჭემმარიტებისაჲ⁶³ ბრწყინვალეებასა
 მას ღმრთისასა ხილვად და თავსდებად ღირსად მისსა, რომელმან-იგი
 28 შეაერთა I და დაჰჳსნა და კუალად შეაერთოს უმაღლესად. v

⁵ ჳმამალნი] ჳმამალნი *ABCDEFHb*. ქმნილ] ქმნულ *BCD*. ⁶ შერევნა] შერევნა *F*.
 შეუმზადებელთა] შეუმზადებელთაჲ *C*. ⁷ და *om. F*. ⁹ უკუე] უკუჲ *BC*. ¹⁰ დამზადე-
 ბელსა] დამზადებულსა *EF* (მდრ. *tecnivh~*). ¹² პირველვე] პირველ *FH*. ¹³ გონიერად
add. და *BF*. და *om. AE*. ¹⁶ თაყუანისმცემელი] თაყუანისმცემელ *E*. შეზავებული
 შეზავებულ *E*. ხილულთა] ხილულთაჲ *ABCDEFb*. მათ] ამათ *EF*. ¹⁷ თანამზრახვალი]
 თანამზრახველი *F*. მეუფე] მეუფჲ *BCDb*. ¹⁷⁻¹⁸ ქუეყანისათაჲ] ქუეყანისათა *AE*.
¹⁸ უფლებული] უფლებულ *E*. ქუეყანისაჲ] ქუეყანისა *FH*. ¹⁹ უკდავი] უკუდავ
ABCDEFHb. ²⁰ ანჰარტავანებისათვს] ანჰარტავანებისათვს *ABCDEFHb*. ²² მოეჳსენოს]
 მოიჳსენოს *b*. განისწავლოს] განისწავლოსო *D*. ²⁴ საიდუმლოჲსაჲ] საიდუმლოისა *E*,
 საიდუმლოჲსა *F*. მიმართ] მიერ *BCD*. ²⁵⁻²⁶ მიმიყვანებს] მომიყვანებს *A*. ²⁶ მე *om. F*.
 აქა] აქაჲ *EFHb*. ბრწყინვალეებასა] მბრწყინვალეებასა *A*. ²⁷ მისსა] მისა *ABCDEFHb*.

12. ესე დაადგინა სამოთხესა შინა, რაჲცა-იგი იყო მაშინ⁶⁴ სამო-
 თხე იგი, და თვთმფლობელობითა პატივ-სცა, რაჲთა იყოს კეთილი იგი 2
 15r არაჲ უნაკლულევანეს მიმღებელისა მის კეთილთაჲსა, I ვიდრელა მიმ- 4
 ცემელისაჲ მის თესლთა მათ კეთილისათა.⁶⁵ და ყო იგი მუშაკ ნერგთა 4
 მათ უკუდავთა, რომელ არიან, ვითარცა ვჰგონებ, გულისსიტყუანი 6
 v საღმრთონი, მარტივნიცა და სრულნი, შიშუელი სინრფოებითა და ცხო- 6
 რებითა მით უშრომელითა, თვნიერ I საფარველისა და სამოსლისა, 8
 რამეთუ ესრეთ ჯერ-იყო ყოფაჲ პირველისა მის კაცისაჲ. ⁶⁶ და მისცა 8
 მას რჩული, რომელი იყო ნივთი თვთმფლობელობისაჲ მის და რჩული 10
 იგი იყო მცნებაჲ – რომელთაგანმე ნერგთა მიღებაჲ და რომლისამე არა 10
 16r შეხებაჲ. და იგი იყო ხე იგი I გულისჰმისყოფისაჲ, არცა პირველად ბორო- 12
 ტად დანერგული, არცა შურით დაყენებული ჭამად (ნუ მიავლინებედ 12
 მუნ ენათა მათთა ღმრთისმბრძოლნი იგი,⁶⁷ ნუცა ემსგავსებიედ გუელსა 14
 v მას!). არამედ კეთილ I იყო ხე იგი, ჟამსა თვსსა მიღებული (რამეთუ 14
 ხედვაჲ იყო ხე იგი და ზრახვაჲ,⁶⁸ ვითარცა მე ვჰგონებ, რომელი-იგი 16
 შეჰგავს სრულთა მათთვს), ხოლო არა კეთილ არს არღა სრულთათვს 16
 და ნებითა უძღებთა-რე, ვითარცა-იგი არცა სრული საზრდელი კეთილ 18
 არს ჩრულთათვს, რომელთა-იგი უჰმს სძე. ვინაჲთგან უკუე შურითა 18
 17r ეშმაკისაჲთა I და ცთომითა დედაკაცისაჲთა, რომელი სცთა, ვითარცა 20
 უუძღურესი, და მან მოილო, ვითარცა სარწმუნომან და დასაჯერომან 20
 (ჴჴ უძღურებაჲ ესე ჩემი, რამეთუ რომელი-იგი პირველისა მამისაჲ იყო, 22
 ჩემი არს!), დაავიწყდა მცნებაჲ იგი, მოცემული მისა, და იძლია მწარი- 22
 v თა I მით გემოჲსხილვითა და ერთბამად განძებულ იქმნა ძელისა მისგან 24
 ცხორებისა და სამოთხისაგან და ღმრთისა, და ტყავისა იგი სამოსელი 24
 შეიმოსა, ნუუკუე ტყავისა სამოსელი ჴორცნი ესე ზრქელნი არიან და 26
 18r მოკუდავნი და წინააღმდგომნი. და I უწინარეს ამისსა იცნა თვსი იგი 26
 სირცხვლი და იმაღვოდა ღმრთისაგან. ხოლო შეიძინა აქაცა რაჲმე,

12. ¹⁻² სამოთხე] სამოთხჲ BC, სამოთხეჲ D. ³ მიმღებელისა] მიმღებელისაჲ A. ⁴ ყო] იყო C. ⁵ ვითარცა] ვითარ AEB. ⁶ მარტივნიცა] მარტივნი E. ⁹ რჩული] შჯული ABCDEHb, სჯული F. რჩული²] შჯული ABCDEHb, სჯული F. ¹⁰ მიღებაჲ] მიღებად C. ¹¹ შეხებაჲ] შეხებად C. ხე] ხჲ ACDFb. გულისჰმისყოფისაჲ] გულისხმისყოფისაჲ C. ¹² შურით] შურითა EFH. ¹⁴ ხე] ხჲ ABCDHb. ¹⁵ ხედვაჲ] ხედვა F. ხე] ხჲ CDEFHb. ¹⁸ ჩრულთათვს] ჩრულთათვს ABCDEFHb. რომელთა-იგი] რომელთა F. სძე] სძჲ ABCEb, სძეჲ D. ვინაჲთგან] ვინაითგან E. უკუე] უკუჲ BC. ²¹ ჩემი] ჩუენი EF. მამისაჲ] მამისა F. ²² მისა] მისი E. ²⁵ ნუუკუე] ნუუკუჲ B. ტყავისა add. იგი ABCDEFHb. ²⁶ ამისსა] ამისა ABCD.

28 ესე არს სიკუდილი და განკუეთაჲ ცოდვისაჲ, რაჲთა არა უკდავ იყოს
 ბოროტი იგი. და იქმნა შურისგებაჲ იგი წყალობა, რამეთუ მე მრწამს,
 30 ვითარმედ ესრეთ ტანჯის ღმერთმან ყოველივე კაცთმოყუარებით.

v

13. პირველად უკუე მრავლითა სახითა განისწავლა მრავალთა
 2 მათთვის ცოდვათა, რომელნი აღმოაცენნა ძირმან მან ბოროტმან. და
 განისწავლა იგი თითოფერითა სახითა მრავალყამ: სიტყვათა,⁶⁹ რჩუ-
 4 ლითა,⁷⁰ წინაასწარმეტყუელთა მიერ ქველისმოქმედებითა,⁷¹ | ქადები- 19r
 თა,⁷² წყლულებითა,⁷³ წყლითა, დაწუვითა,⁷⁴ ბრძოლითა,⁷⁵ ძლევითა,⁷⁶
 6 დევნულებითა, სასწაულითა ზეცით,⁷⁷ ნიშებითა ჰაერთაგან,⁷⁸ ქუეყანისა-
 გან,⁷⁹ ზღვსაგან,⁸⁰ კაცთაგან, ქალაქთაგან,⁸¹ წარმართთაგან⁸² შეცვალე-
 8 ბითა თითოფერითა. და ესე ყოველი ამისთვის იყო, რაჲთა უკეთურე- v
 ბაჲ იგი განქარდეს. უკუანაჲსკნელ საჭმარ იყო წამალი უძლიერესი
 10 საღმობათათს უბოროტესთა – კაცისკვდათა, მრუშებათა, ცრუფიცება-
 თა, მამათმავლობათა და უკუანაჲსკნელისა მისთვის და თავისა | ყოველ- 20r
 12 თა ბოროტთაჲსა – კერპთმსახურებისა, და შეცვალებისა თაყუანისცემი-
 სა დამბადებლისაგან დაბადებულთა მიმართ. ამას ყოველსა, ვინაჲთგან
 14 უწმდა წამალი უძრიელე[სი], უძლიერესიცა ეპოა.

19r

v

20r

ხოლო ესე იგი იყო, რამეთუ თვთ სიტყუაჲ ღმრთისაჲ, უწინარეს
 16 საუკუნეთა შობილი, უხილავი, მიუწოდომელი, უწორცოჲ, პირველი v
 პირველისაგან,⁸³ ნათელი ნათლისაგან, წყაროჲ იგი ცხორებისა და უკუ-
 18 დავებისაჲ, სახე იგი პირმშოჲსა მის შუენიერებისაჲ, შურყეველი იგი
 ბეჭედი,⁸⁴ უცვალებელი იგი ხატი, საზღვარი იგი და სიტყუაჲ მამი- 21r
 20 საჲ⁸⁵ – მოვიდა ხატისა თვისისა და წორცნი შეიმოსნა წორცთათს და
 სულსა გონიერსა შეეზავა სულისათს ჩემისა, რაჲთა მსგავსითა მსგავ-
 22 სი განწმიდოს. და კ ა ც ი ქ მ ნ ა ყ ო ვ ლ ი თ უ რ თ თ ვ ნ ი ო რ
 ხ ო ლ ო ც ო დ ვ ი ს ა .^o იშვა ქალწულისაგან, განწმედლისა მის v

v

21r

v

^o Hebr. 4, 15.

²⁸ ესე *add.* იგი *ABCD*b. უკდავ უკუდავ *ABCDEFH*b. ³⁰ ყოველივე *om. H.* კაცთმოყუარებით კაცთმოყუარებითა *EFH*. **13.** ¹ უკუე უკუე *B.* ³ თითოფერითა თვთოფერითა *C.* სიტყვათა სიტყუათა *EF*, სიტყვათა და *BCD*. ³⁻⁴ რჩულისა შჯულისა *ABCDEFH*b. ⁴⁻⁵ ქადებითა ქადაგებითა *ABD* (მდრ. *apeilai*-). ¹² შეცვალებისა *add.* და *ABCDEFH*b. ¹⁴ უძრიელესი უძლიერესი *ABCDEFH*b. ეპოა ეპოვა *BDEFH*b. ¹⁶ მიუწოდომელი მიუწოდომელი *ABD*b. უწორცოჲ უწორცოი *E.* ¹⁷⁻¹⁸ ცხორებისა და უკუდავებისაჲ ~ უკუდავებისა და ცხორებისაჲ *C.* ¹⁸ სახე სახე *ACEF*b. პირმშოჲსა პირმშოისა *E.* ²² თვნიორ თვნიერ *ABCDEFH*b. ²³ ხოლო *om. ABCDEFH*b.

პირველვე სულით და ჯორცით სულისა მიერ ნმიდისა (რამეთუ ჯერ-იყო 24
 პატივცემად შობისაჲცა და უფროჲსლა – პატივცემად ქალწულებისაჲ).
 გამოვიდა უკუე ღმერთი მოღებულთა მით გუამითა, ერთი ორთაგან 26
 წინააღმდგომთა⁸⁶ – ჯორცთა და სულისა, რომელთაგანმან ერთმან მან
 ღმერთ-ყო და მეორე იგი ღმერთ-იქმნა.⁸⁷ 28

22r შ შეერთებაჲ ესე ახალი! შ შეზავებაჲ ესე საკკრველი⁸⁸ და დიდებული!
 | არსი იგი არს იქმნების⁸⁹ და დაუბადებელი დაიბადების და დაუტევ- 30
 ნელი დაეტევის შუამდგომელობითა სულისა გონიერისაჲთა, რომელი-
 იგი შუამდგომელ იქმნა ღმრთეებისა და სიზრქისა ჯორცთაჲსა. და გან- 32
 v მამდიდრებელი იგი დაგლახაკდების, რამეთუ დაგლახაკნების ჩემითა
 ამით ჯორცითა, რაჲთა მე განვმდიდრდე მისითა მით ღმრთეებითა. და 34
 სავსე იგი დაცარიელდების, რამეთუ დაცარიელდების თვისა დიდებისა-
 გან მცირედ⁹⁰ ყ ა მ , რაჲთა მე მოვილო მისისა მის სავსებისაგან. 36
 23r რაჲ არს სიმდიდრე ესე სახიერებისაჲ? რაჲ არს საიდუმლოჲ | ესე,
 რომელი ჩემ ზედა იყოფის? მოვილე ხატებაჲ და არა დავიმარხე. მიიღებს 38
 იგი ჯორცთა ამათ ჩემთა, რაჲთა ხატიცა იგი აცხოვნოს და ჯორცნიცა
 იგი უკუდავ-ყვნეს. მეორითა ზიარებითა გვზიარნა, ფრიად პირველისა 40
 v მის უდიდებულესითა,⁹¹ რამეთუ მაშინ მოგუცა | უაღრესი იგი, ხოლო ან
 მიილო უდარესი. ესე პირველისა მის უდიდებულეს არს. ესე, რომელთა- 42
 ცა გონებაჲ აქუნდეს, უმაღლესად შეურაცხის.

14. ამის ყოვლისათჳს რასა-მე მეტყჳან ჩუენ შემასამენელნი იგი,
 24r მწარენი იგი ღმრთეებისა მბრძოლნი, მძაგებელნი საქებელთა | მათ 2
 საქმეთანი, დაბნელებულნი ნათლისა მიმართ, სიბრძნისა მიმართ უსწავ-

²⁵ პატივცემად] პატივისცემად *H*. ²⁶ უკუე] უკუე *BC*. ²⁷ მან *om. H*. ²⁸ ღმერთ-ყო] მყო *EFH*. ²⁹ შეერთებაჲ] შეერთება *C*. შ²] და *E*. ³⁰ არსი] არარსი *CDEFb* (შდრ. *oJ wñ*). და¹ *om. EF*. ³¹ დაეტევის] დაიტევის *ABCDEFHb*. შუამდგომელობითა] შუვამდგომელობითა *B*. ³² შუამდგომელ] შუვამდგომელ *BD*. ³³ დაგლახაკდების] დაგლახაკნების *CH*. დაგლახაკნების] დაგლახაკდების *ACDb*. ჩემითა] ჩუენითა *BCD* (შდრ. *ejñu*). ³⁵ სავსე] სავსე *BCb*. დაცარიელდების¹] დაცალიერდების *BCD*. დაცარიელდების²] დაცალიერდების *BCDH*. ³⁷ სიმდიდრე] სიმდიდრე *Ab*. საიდუმლოჲ] საიდუმლოჲ *B*, საიდუმლოი *E*. ³⁸ იყოფის] იყოფის *ABCDEFHb*. არა] არაჲ *CD*. დავიმარხე] დავიმარხე *C*. ⁴⁰ უკუდავ-ყვნეს] უკუდავ-ყუნეს¹] *AEF*. გვზიარნა] გვპყრნა *EFH* (შდრ. *koinwnei*). ⁴¹ უაღრესი] უვალრესი *BH*. ⁴² უდარესი *add.* იგი *EFH*. მის *om. CDEF*. ⁴³ უმაღლესად] უმცირესად *EF* (შდრ. *uñhl over on*). **14.** ¹ რასა-მე] რასა *BCDEFH*. იგი *om. A*. ² მძაგებელნი *add.* იგი *ABCDb*.

4 ლელნი, რომელთათჳს ქრისტე ცუდად მოკუდა, უმაღლონი იგი დაბადე-
 ბულნი, ჭურჭელნი იგი უკეთურისანი?!

6 რაჲსათჳს აბრალებ ლმერთსა, უ გ უ ნ უ რ ო , ქველისმოქმედები-
 სათჳს-ა? ამისთჳს | მცირე არს-ა, რამეთუ შენთჳს მდაბალ არს და დაწუნე- v
 8 ბულ იქმნა შენისა ცხორებისათჳს? რამეთუ წარწყმედულისათჳს მოვიდა
 მწყემსი იგი კეთილი, რომელმან დადვა სული თჳსი ცხოვართათჳს,^p მო-
 10 ვიდა მათათა მათ ზედა და ბორცუთა, რომელთა ზედა ცთომილ იყავ. და
 ცთომილი იგი | პოვა და მწართა ზედა თჳსთა აღიკიდა,^q რომელთა ზედა 25r
 12 ძელიცა იტვრთა და მიიყვანა იგი ზეცისა ცხორებად. და მიიყვანა რაჲ,
 შერთო იგი სამარადისოთა მათ თანა, რამეთუ აღანთნა სანთლად თჳსნი
 14 იგი ჳორცნი და მოჰმართა სახლი, რომელ არს განწმედაჲ | სოფლისაჲ v
 ცოდვათაგან. და დრაქმაჲ იგი მოიძია, ხატი იგი სამეუფოჲ, ვნებათა
 16 შინა დაფლული, და მოუწოდს მეგობართა მათ მისთა ძალთა დრაქმისა
 მის პოვნასა ზედა და იზიარებს მათცა სიხარულსა მას, რომელნიცა-
 18 იგი მახარებელ ყვნა განგებულეებისა მისისა, რამეთუ წინამორბედსა მას 26r
 სანთელსა შეუდგს ნათელი იგი დიდი და ჳმასა შეუთქს სიტყუაჲ იგი და
 20 სიძე იგი – სასძლოჲსა შემამკობელსა, რომელი განუმზადებს უფალსა
 ერსა რჩეულსა და უწინარეს განსწმედს წყლითა მოსლვადმდე სულისა.
 22 | ამათ საქმეთათჳს აბრალებ-ა ლმერთსა და ამისთჳს ჳზრახავ-ა v
 ბოროტსა? რამეთუ მოირტყა არდაგი და დაჰბანნა ფერწნი მონაფე-
 24 თანი,^r რაჲთამცა აჩუენა მაღალი იგი გზაჲ სიმდაბლისაჲ? რამეთუ სუ-
 ლისა მისთჳს დაღონებულისა დამდაბლდა, რაჲთა მის თანა აღამაღლოს
 26 | დაცემული იგი ცოდვათაგან? და აყუედრებდე-ა ამას, რამეთუ მეზუე- 27r
 რეთა თანა ჭამა და მოიმონაფნა იგინი,^s რაჲთა შეიძინოს მან ცხორებაჲ
 28 იგი ცოდვილთაჲ? ნუუკუე აბრალის ვინა მკურნალსა, რამეთუ მიეახლის
 ვნებათა მათ სნეულისათა და თავს-იდვის სულმყრალობაჲ, რაჲთა მის-
 30 ცეს უძღლურსა მას კურნებაჲ? ანუ აყუედრის ვინა, რომელი შთადრკის v

^p Ioh 10, 11. ^q Luc. 15, 4-5. ^r Ioh 13, 4-5. ^s Luc. 5, 27-28.

⁴ ქრისტე] ქრისტე CEFH. ⁵ უკეთურისანი] უკეთურებისანი EFHb. ⁶ აბრალებ] აბრალობ C. ⁶⁻⁷ ქველისმოქმედებისათჳს-ა] ქველისმოქმედებისათჳს BCDEFb. ¹⁰ რომელთა] რომელთაცა EFH. ¹¹ ზედა თჳსთა ~ თჳსთა ზედა EFH. რომელთა] რომელსა EFH. ¹³ შერთო] შეჰერთო BCDEFHb. იგი om. H. ¹⁶ მოუწოდს] მოუწოდა AEFHb, მოუწოდოს CD. ¹⁸ მისისა] მის EF. ¹⁹ შეუთქს] შეუდგს ABCDHb. ²⁰ სიძე] სიძე ACb. სასძლოჲსა] სასძლოსა EF. ²¹ მოსლვადმდე] მოსლვადმდე C. ²² ჳზრახავ-ა] ჳზრახავ-ა BCDEF. ²³ დაჰბანნა] დაჰბანნი B. ²⁸ ნუუკუე] ნუუკუე B. მიეახლის] მიეახლის A.

მონყალეებისათჳს ჯჳრღმულსა, რაჲთა შთავრდომილი იგი აღმოიყვანოს,¹
 ვ ი თ ა რ ც ა ნ ე რ ი ლ ა რ ს რ ჩ უ ლ ს ა ? 32

15. მოივლინა იგი, არამედ ვითარცა კაცი,⁹² რამეთუ ორივე იყო, 2
 ვინაჲთგან მოემშიაცა და მოენყურაცა, და დაშურა და შეურვებულ იქმნა, 2
 28r და ცრემლოდა რჩულითა | მით ჴორცთა ბუნებისაჲთა. და უკუეთუ ვი- 4
 თარცა ღმერთი, რაჲ არს ესე? ნებაჲ იგი მამისაჲ და ჯ ე რ - ჩ ი ნ ე ბ ა ა 4
 მოვლინებად შეჴრაცხე, რომელსა მიაჩემებს თჳსთა საქმეთა. რამეთუ 6
 პატივ-სცემს მას, ვითარცა დასაბამსა უჴამოსა⁹³ და რაჲთა არა საგონე- 6
 ბელ იყოს წინააღმდეგომ ღმრთისა, რამეთუ ითქუმისცა, ვითარმედ: 6
 v მიეცა იგი. არამედ ესეცა წერილ არს, ვითარმედ: მისცა თავი თჳსი. და 8
 კუალად თქუმულ არს, ვითარმედ: აღდგა მამისა მიერ და ამაღლდა. არ- 8
 ამედ კუალად თქუმულ არს, ვითარმედ: აღადგინა თავი თჳსი და ამაღ- 10
 ლდა. იგი არს ნებისაჲ და ესე – ჴელმწიფებისაჲ. ხოლო შენ მცირეთა 10
 29r მათ საქმეთა იტყჳ და დიდთა მათ თანა-წარჴდები და ამას იგონებ, | 12
 ვითარმედ ივნო, ხოლო ამას არღარა მოიჴსენებ, ვითარმედ ნებსით ყო 12
 იგი, ვითარცა-იგი აწ შეემთხუევის სიტყუასა მას! რომელთაგანმე, ვი- 14
 თარცა ღმერთი, პატივ-იცემების და შეირწყმის, ხოლო რომელთაგანმე, ვი- 14
 თარცა ჴორციელი, შეურაცხ-იქმნების და განიყოფის. რომელთა-მე 16
 v განურისხდეს უმეტესად და უფროჲსად, რომელთა შეიუნდოს – რომელ- 18
 მან-იგი შეჴრწყვენ ბოროტად, ანუ რომელნი-იგი განჴყოფენ? რამეთუ 18
 მათ განყოფაჲ თანა-ედვა და ამათ – შერთვაჲ, მათ – რიცხვთა, ხოლო 20
 ამათ – ღმრთეებითა. 20

ჴორცთაგან დაჴბრკოლდები-ა? ამას – ჴურიანიცა. ანუ თუ სა-
 30r მარიტელადცა ჴხ[ა]დი მას? " და შემდგომი ამისი დავიდუმო. | ღმრთეე- 22

¹ Deut. 22, 4. ² Ioh 8, 48.

³² რჩულსა] შჯულსა ABCDEFHb. 15. ² მოემშიაცა] მოემშიეცა A. ³ ცრემლოდა] ცრემლოოდა ABCFhb, ცრემლოვოდა D, ცრემლეოდა და E. რჩულითა] შჯუ-
 ლითა ABCDEFHb. ბუნებისაჲთა] ბუნებისათა E. და om. AH. ⁴ მამისაჲ] მამისა
 F. ⁵ შეჴრაცხე] შეჴრაცხჳ C. ⁹ ვითარმედ om. H. ¹² მათ] ამათ Ab. ¹³ არღარა] არა
 ABCDEFHb. ნებსით] ნეფსით BD. ყო] იყო H. ¹⁵ შეირწყმის] შეირწყუმის
 Ab. ¹⁶ განიყოფის] განიყოფვის ABCDEFHb. რომელთა-მე] რომელთა ACD.
¹⁷ უფროჲსად] უფროისად E. რომელთა] რომელთა-მე ABCDEFHb. ¹⁷⁻¹⁸ რო-
 მელმან-იგი] რომელნი-იგი ABCDEFHb. ¹⁸ შეჴრწყვენ] შეჴრწყვენ EFH. ¹⁹ შერ-
 თვაჲ] შერევაჲ F, შერევნაჲ H (მდრ. sunaptein). ²¹ ამას add. ხოლო H.
²¹⁻²² სამარიტელადცა] სამარიტელად FH. ²² ჴხადი] ხადი BCH, ჴხდი D, ხადი-ა F.
 ამისი] ამისა EF.

24 ბისა მიმართ ურწმუნო ხარ-ა? ამას არცა თუ ეშმაკნი იქმან. ჟ შენ, ჰუ-
 26 რიათაცა უუგულისწმოესო და ეშმაკთაცა უძკრესო! რამეთუ მათ სახელი
 28 იგი ძეობისაჲ სწორობად პატივითა შეჰრაცხეს და ამათ კუალად, განას-
 30 ხმიდა რაჲ, ღმრთად აღიარეს, რამეთუ ჰრწმენდა მათ საქმეთა | მათგან, v
 რომელნი შეემთხუეოდეს. ხოლო შენ არცა სწორობასა შეინყნარებ, არცა
 ღმრთეებასა აღიარებ. უმჯობეს იყო შენდა წინადაცუეთაჲ და ეშმაკეუ-
 ლობაჲ, რაჲთა ვთქუა რაჲმე საცინელი, ვიდრელა წინადაუცუეთელობასა
 შინა და სიმრთელესა ყოფად უღმრთოიებით და უკეთურებით! 31r

16. მცირედ-ლა და იხილო იესუ განწმედილი იორდანესა ჩემითა
 2 მით განწმედიता v და უფროსად განწმედეღად წყალთა, რამეთუ არა
 თუ მას უწმდა განწმედის, რომელი-იგი აღიღებს ცოდვათა სოფლისათა!
 4 და კუალად იხილო, ვითარ განეხუნეს ცანი და ინამებოდა იგი თვისისა
 მსგავსისა სულისა მიერ, და კუალად იხილო, ვითარ-იგი გამოიცადე- v
 6 ბოდის და სძლევედეს გამომცდეღსა მას და ჰმსახურებდენ ანგელოზნი
 და ჰკურნებდეს ყოველსა სენსა და ყოველსა ცისად-ცისად გუემულე-
 8 ბასა და ცხოველ-ყოფდეს მკუდართა! და ნეტარ თუმცა აღგადგინა შენ-
 ცა, მომკუდარი | ეგე წვალეებისა მიერ! და განასხმიდეს იგი ეშმაკთა, 32r
 რომელთამე – თვთ, და რომელთამე – მონაფეთა მიერ, და პურითა მცი-
 რედითა ზრდიდეს ბევრეულთა მათ და ვიდოდის ზღუასა ზედა.

12 და მერმე იხილო იგი, მიცემული და ჯუარცუმული და მის თანა
 ჯუარმცუმელი ჩემთა ცოდვათაჲ, ვითარცა ტარიგი შეწირული და ვი- v
 14 თარცა მღდელი შემწირველი,⁹⁴ ვითარცა კაცი დაფლული და ვითარცა
 ღმერთი აღდგომილი და აღმავალი ზეცად და მერმე მომავალი დიდე-
 16 ბითა მით თვისითა დიდითა. რავდენ მრავალ არიან დღესასწაულნი იგი,
 თითოეულთა] მათ ქრისტეს საიდუმლოთანი, და თავ მათ ყოველთა
 18 ერთი არს – ჩემი სრულეებაჲ და განახლებაჲ და პირველისა ადამისა 33r*
 მიქცევაჲ!

v *Matth.* 3, 13.

²⁵ ძეობისაჲ] ძეობისა *F*, *om. E.* სწორობად] სწორებად *C.* პატივითა] პატივისა *ABCDEFHb.* ²⁶ ჰრწმენდა] ჰრწმენა *CFHb.* ²⁷ სწორობასა] სწორებასა *ABCDEFHb.*
²⁹ წინადაუცუეთელობასა] წინადაუცუეთილებასა *ABCDEFb.* ³⁰ ყოფად] ყოფაჲ *ABCDEFHb.* **16.** ⁵⁻⁶ გამოიცადებოდის] გამომცდებოდის *ADF.* ⁷ ცისად-ცისად] ცისად *BD.* ⁸ ცხოველ-ყოფდეს] ცხოველ-ჰყოფდეს *ABCDEFHb.* ⁹ მომკუდარი] მკუდარი *EFH.* ¹² ჯუარმცუმელი] ჯუარმცმელი *A,* ჯუარსმცუმელი *BC.* ¹⁶ რავდენ] რაოდენ *B.*
¹⁷ თითოეულთა] თვთოეულთა *E.* ¹⁸ ერთი] ერთ *H.* ადამისა] ადამისი *CD,* ადამისსა *b.*

* 33v დაუნერელია.

17. ხოლო ან შეინყნარე შობაჲ მისი და წინა-უკრთებოდე, დაღა-
 ცათუ არა ვითარცა იოვანე – მუცელსა შინა, არამედ ვითარცა დავით 2
 – განსუენებასა მას კიდობნისასა.⁹⁵ და აღწერასა მას პატივ-ეც, რომ-
 34r ლისა მიერ ცათა შინა აღიწერე, და შობაჲ იგი ადიდე, რომლისა მიერ 4
 განიჭსენ საკრველთა მათგან შობისათა, და ბეთლემსა პატივ-ეც, მცირე-
 სა მას, რომელმან სამოთხედვე მიგაქცია! და ბაგასა მას თაყუანის-ეც, 6
 რომლისა მიერ პირუტყუქმნილი ეგე გამოიზარდე სიტყჳსა მიერ. იცან, 8
 v ვითარცა ჳარმან მომგებელი თჳსი, – | ესაია გიბრძანებს, – და ვითარცა 8
 ვირმან ბაგაჲ უფლისა თჳსისაჲ,⁹⁶ უკუეთუ წმიდათაგანი ხარ, ვითარცა 10
 რჩულსა შინა წერილ არს, და აღმოიცოხნი სიტყუასა⁹⁷ და ღირს ხარ 10
 შეწირვად, გინა თუ არა წმიდათაგანი ხარ, ჯერეთ რომელი არა ჯერ- 12
 არს ჭამად, არცა დაკლვად ნაწილისაგან წარმართთაჲსა! 12
 35r | ვასკულავისა თანა რბიოდე,⁹⁸ მოგუთა თანა ძღუენი შეწირე 14
 – ოქროჲ და გუნდრუკი და მური,⁹⁹ ვითარცა მეუფისა და ღმრთისა 14
 და შენთჳს მოკუდავისა! მწყემსთა თანა ადიდებდ, ანგელოზთა თანა 16
 უგალოზდ, მთავარანგელოზთა თანა იხარებდ! იყაენ ზოგადი კრებაჲ 16
 v ზეცისა და ქუეყანისა ძალთაჲ, | რამეთუ მრწამს, ვითარმედ იგინიცა 18
 რუენ თანა იხარებენ და დღესასწაულოზენ დღეს, რამეთუ კაცთმოყუარე 18
 არიან იგინიცა და ღმრთისმოყუარე, ვითარცა რომელთა დავით იტყჳს, 20
 36r ვითარმედ შემდგომად ვნებისა აღვიდოდეს ქრისტეს თანა და წინა- 20
 ემთხვოდეს და ურთიერთას უბრძანებდეს ბჭეთა ახუმასა.⁹

18. ერთი ხოლო მოიძულე შობასა შინა ქრისტესსა – ჰეროდესი 2
 იგი ჩჩვლთა მოწყუედაჲ! და უფროჲსლა მასცა პატივ-ეც, შესაწირავთა 2
 მათ, თანამოჰასაკეთა ქრისტესთა, რომელნი დაიკლნეს უწინარეს ახ- 4
 v ლისა მის და ს ა კ ვ რ ვ ე ღ ი ს ა მ ს ხ უ ე რ პ ლ ი ს ა .¹⁰⁰ | უკუეთუ 4
 ეგვპტედ ივლტოდის ქრისტე, სურვილით ივლტოდე მის თანა, კეთილ 6
 არს ქრისტეს თანა სივლტოლაჲ! უკუეთუ ეგვპტეს დაიყოვნოს, მოუწოდე 6
 მას ეგვპტით, რომელი-იგი მუნ კეთილად თაყუანის-იცემებოდის!¹⁰¹

⁹ II Reg. 6, 14. ⁹ Is. 1, 3. ⁹ Psal. 23, 7-9.

17. ⁷ პირუტყუქმნილი] პირუტყუქმნული BCDF. ⁸ ესაია] ესაჲ B. ⁹ ბაგაჲ] ბაგა F. თჳსისაჲ] თჳსისა F. ¹⁰ რჩულსა] შჯულსა ABCDEFHb. ¹³ ვასკულავისა] ვარსკულავისა ABCDEFHb. შეწირე] შეწირვ B. ¹⁵ ანგელოზთა] ანგელოსთა E. ¹⁶ მთავარანგელოზთა] მთავარანგელოსთა E. ზოგადი] ზოგად H. ¹⁷ იგინიცა] იგინი ACDFHb, იგი BE. ²⁰⁻²¹ წინა-ემთხვოდეს] წინა-ემთხუეოდეს ABCDEFHb. ²¹ ახუმასა] აღხუმასა CDFb. **18.** ² მასცა] მას ACDEFHb, მათ B (შდრ. tauvhn). ⁵ ქრისტე] ქრისტვ ADF. მის თანა add. და ABCDEFHb. ⁶ დაიყოვნოს] დაეყოვნოს BCD.

8 ყოველთავე ჰასაკთა I და ძალთა შინა ქრისტეს თანა უბიწოდ ვი- 37r
 დოდე, ვითარცა მონაფე ქრისტესი, განწმიდენ, წინადაც უ ე თ ა ე მიი-
 10 დე, მოიძუ არცე საბურველი იგი, რომელი დაბურვილ არს შენ ზედა
 შობითგან! და ამისა შემდგომად ასწავებდ ტაძარსა შინა, ღმრთის
 12 მოფარადულნი იგი განასხენ, თავს-იდევე ქვისა დაკრებაჲ, უკუეთუ ამი- v
 სი თავსდებაჲ ჯერ-იყოს! მე უწყი, ვითარმედ განერე მოისართა მათგან
 14 და ვერ ცნან და განიჰვლო შორის მათსა, ვითარცა ღმერთმან, რამეთუ 38r
 სიტყუასა არარაჲ ეცემის. უკუეთუ ჰეროდესსა წარგადგინონ, ნუცა
 16 თვ სიტყუასა მიუგებ მას მრავლისათჳს! ჰრცხუენეს მას დუმილისაგან
 შენისა უფროჲს, ვიდრელა სხუათა მრავალმეტყუელებისაგან. უკუეთუ
 18 იცემო შოლტითა, ეძიებდ დაშითომილსაცა! v

იხილე გემოჲ ნავდლისაჲ, გემოხსილვისა მისთვის სუ ძმარი, ეძიებდ
 20 ნერწყუასა, თავს-იდევე ყურიმლისცემიჲ და ქენჯნაჲ, დაიდგ გზრგვნი
 ეკლისაჲ ფიცხლად ცხორებითა ღმრთისათჳს, შეიმოსე ძონეული იგი, შეი-
 22 წყნარე ლერწამი, თაყუანის-იცემე მოკიცხართაგან ჭეშმარიტებისათა 39r
 და ამისა შემდგომად მის თანა ჯუარს-ეცუ, მის თანა მოკუედ,
 24 მის თანა დაეფალ გულს მოდგინედ, რაჲთა მის
 თანაცა აღსდგე და იდიდო, და მის თანა სუფევდე და ღმერთსა ჰხედ-
 26 ვიდე, რავდენ შესაძლებელ არს. და იხილვებოდი მის მიერ, რომელი-იგი
 სამებით თაყუანის-იცემების და იდიდების, რომელსაცა I ვევედრებით, v
 28 რაჲთა ანცა გამობრწყინდეს ჩუენ შორის, რავდენ შესაძლებელ არს
 ჩუენდა, რომელნი-ესე კრულ ვართ კრულებითა ამით ჳორცთაჲთა,
 30 განგუანათლნეს და წარგუმართოს ცხორებად
 საუკუნოდ ქრისტეს იესუმს მიერ, უფლისა ჩუენისა, რომლისა არს
 32 დიდებაჲ ან და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამენ!

⁸ ყოველთავე] ყოველთა F. ⁹⁻¹⁰ მიიდე] მიილწ C. ¹⁰ მოიძუარცე] მოძარცუე ABCDEFHb.
¹⁴ განჰვლო] განვლო A, განვჰლო D. ¹⁵ სიტყუასა] სიტყუასა C. ჰეროდესსა] ჰეროდესა
 CDFb. ¹⁶ თქ] თუ ABCDEFHb. ¹⁷ უფროჲს] უფროჲსა A, უფროის E. სხუათა]
 სიტყუათა B. მრავალმეტყუელებისაგან] მრავალმეტყუელებისაგან EFHb.
¹⁹ გემოჲ] გემოი E. გემოხსილვისა] გემოისხილვისა E. ²⁰ ნერწყუასა] ნერწყუასა
 ABCDEFHb. ²¹ ფიცხლად] ფიცხელად A. შეიმოსე] შეიმოსწ C. ²³ ამისა] ამისსა D.
²⁵ სუფევდე] ჰსუფევდე ABCDEFb. ²⁵⁻²⁶ ჰხედვიდე] ხედვიდე CDEFH. ²⁶ რავდენ]
 რაოდენ C. რომელი-იგი] რომელ-იგი B. ²⁸ რავდენ] რაოდენ BCD. ²⁹ ამით om. H.
 ჳორცთაჲთა] ჳორცთათა F. ³⁰ წარგუმართოს] წარგუმართოს E. ³¹ იესუმს] იესს B.
 რომლისა] რომლისაჲ ABCDEFHbE. ³² ამენ] ამინ F.

**თარგმანებაჲ ძნიაღ გულისგვისსაყოფელთა სიტყუათა
„ქრისტეს შობისა“ საკითხავისათა, თქუმული წმიდისა
მაქსიმესი აღმსარებლისაჲ**

1

„ქრისტე იშვების, აღიდებდით“.¹

თარგმანი: არა თქუა თუ „იშვა“, არამედ „იშვებისო“² ამისთვის, რამეთუ ქრისტე ვინაჲთგან ერთგზის იშვა წმიდისაგან ქალწულისა და აღასრულა ცხოვრებაჲ ჩუენი, მიერიტგან მარადის იშვების ჩუენ შორის, რომელნიცა სულიერითა მით შობითა ვიშვებოდით წმიდისა ნათლისღებისა მიერ. და ამისთვის სამართლად არა თქუა თუ „იშვა“, არამედ „იშვების“. და რამეთუ არა ვითარცა გარდასრულსა საქმესა გუახარებს მას წმიდაჲ ესე მამაჲ ჩუენი გრიგოლ, არამედ ვითარმცა ან იქმნებოდა იგი, რაჲთა ჩუენ თუალითა გონებისაჲთა, ჭეშმარიტითა სარწმუნოებითა, ვითარცა აწმცა ნვა ბაგასა მას შინა, | ესრეთ გულისწმა-ვჰყოფდეთ და ვხედვიდეთ. და ვითარცა მაშინდელთა მათ ჯორციელად ჰმსახურეს, ეგრეთვე ან ჩუენ სულიერად ვადიდოთ, ვითარცა მაშინ ანგელოზთა. და ვითარცა აღ-რაჲ-ვიდოდა ქრისტე ქუეყანით ზეცად, ანგელოზნი მოეგებოდეს სიხარულით და ურთიერთას უღალადებდეს აღებად ბჭეთა, ეგრეთვე ჩუენ ზეცით ჩუენდა მომართ | მოსლვასა მისსა წინაშე თუალთა ჩუენთა და-

Tit. ¹ სიტყუათა| სიტყუათაჲ *CE*. ² ქრისტეს| ქრისტე *C*. წმიდისა *add.* მამისა ჩუენისა *ACDEH*. ²⁻³ თქუმული წმიდისა მაქსიმესი აღმსარებლისაჲ *om. H*. ³ მაქსიმესი| მაქსიმე *CD*, მაქსიმოს *E*. აღმსარებლისაჲ| აღმსარებლისაჲ *ACEH*, მართლადმსარებლისაჲ *E. add.* გუაკურთხენ, უფალო *CA*, მამაო, გუაკურთხენ *H. 1.* ¹ ქრისტე| ქრისტეჲ *D*. ³ ქრისტე| ქრისტეჲ *AD*. ვინაჲთგან| ვინათგან *E*. ⁴ ჩუენ შორის| ჩუენთვის *C*. ⁶ იშვების| იშვებისო *H*. ⁷ მას| ამას *EH*. ⁸ გრიგოლ| გრიგოლი *AH*, გრიგული *E*. ⁹ ვითარცა| ვითარ *H*. ¹⁰ მას *om. CH*. ¹¹ ჯორციელად ჰმსახურეს ~ ჰმსახურეს ჯორციელად *EH*. ¹² ანგელოზთა| ანგელოზთა *E*. ¹³ ქრისტე| ქრისტეჲ *AD*.

¹ Greg. Naz., *Or.* 38, 1 (*PG* 36, 312 A 3).

² შდრ. *Bas. Minim. Comm.* 38, 1a, l. 1.

16 ვიდებდეთ და მივეგებვოდით მას დიდებითა და კეთილთა მიერ საქმეთა.

2

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ქრისტე ქუეყანასა ზედა არს, ამაღლით“.³

2 **თარგმანი:** ვინაჲთგან იგი მოვიდა ქუეყანად, ან არღარაჲ არს დამა-
ყენებელ ჩუენდა ზეცად ამაღლებად. რამეთუ იგი ამისთვის მოვიდა ქუე-
4 ყანად, რაჲთა ჩუენ აღგუამაღლნეს ზეცად.⁴

3

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „უგალობდით უფალსა ყოველი“.^{ა5}

45r

2 **თარგმანი:** ესე იგი არს, ვითარმედ ყოველნი კაცნი.⁶

4

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „იხარებდით ცანი და გალობდინ ქუეყანაჲ“.^{ბ7}

2 **თარგმანი:** ესე იგი არს, ვითარმედ ზეცისანი და ქუეყანისანი.

5

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ზეცისაჲსა მისთვის და მერმე – ქუეყანი-
2 საჲსა“.⁸

თარგმანი: რამეთუ რომელი-იგი იშვა დღეს, ზეცისაჲ არს, ხოლო
4 ჩუენისა ცხორებისათჳს იქმნა ქუეყანისა, მსგავს ჩუენდა კაც.

^ა Psal. 95, 1. ^ბ Psal. 95, 11.

¹⁵ მისსა] მისა D. ¹⁶ დიდებითა] დიდებით H. და² om. H. **2.** ¹ ქრისტე] ქრისტჳ AD. ² არღარაჲ] არარაჲ D. **3.** ¹ ყოველი add. ქუეყანაჲ ACDEH. ² კაცნი] თესლები CDH. **4.** ¹ იხარებდით] იხარებდინ ACDEH. გალობდინ] გალობდით AD. ² ზეცისანი] ზეცისა C. **5.** ¹ ზეცისაჲსა] ზეცისასა D. მერმე om. H. ¹⁻² ქუეყანისაჲსა] ქუეყანისასა D. ³ რომელი-იგი] რომელი H. დღეს] დღესო H.

³ Greg. Naz., Or. 38, 1 (PG 36, 312 A 4).
⁴ შდრ. Bas. Minim. Comm. 38, 2, l. 3-4.
⁵ Greg. Naz., Or. 38, 1 (PG 36, 312 A 5).
⁶ შდრ. Bas. Minim. Comm. 38, 3a, l. 3-4.
⁷ Greg. Naz., Or. 38, 1 (PG 36, 312 A 6-7).
⁸ Greg. Naz., Or. 38, 1 (PG 36, 312 A 7- 313 A 1).

6

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „შიშით და სიხარულით უგალობდით“.⁹

v **თარგმანი:** შიშით – პირველისა მის გარდასლვისა ჳსენებითა, 2
რომლისათჳს საჳმარ იქმნა, რაჲთა ზეცისაჲ იგი გარდამოჳდეს და იქ- 4
მნას ქუეყანისა. ხოლო სიხარულით – სასოებითა მით მადლისა უფლისა 4
ჩუენისაჲთა.

7

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ქრისტე ქალწულისაგან იშვა“.¹⁰

თარგმანი: რაჲთა არავინ თქუას, თუ ჳორცნი ზეცით აქუნდეს, 2
ამისთჳს თქუა, ვითარმედ: „ქალწულისაგან იშვა“.

8

46r **ღმრთისმეტყუელისაჲ:** „დედადნო, ქალწულ იყვენით, რაჲთა იქ- 2
მნეთ დედა ქრისტესა“.¹¹

თარგმანი: არღარა არს, ვითარ-იგი იყო პირველ ქალწულებაჲ 2
შეურაცხ და შვილიერებაჲ ოდენ პატიოსან. რამეთუ ან ვინაჲთგან ქრისტე 4
იშვა ქალწულისაგან, რომელიცა ქალწულებით და სათნოდ იყოფებოდის, 4
დედა ქრისტესა იქმნების. რამეთუ თავადი უფალი იტყჳს, ვითარმედ: ვინ 6
v არს დედაჲ ჩემი და ძმაჲ ჩემი, | გარნა რომელმან ყოს ნებაჲ ჩემი.^c

9

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ვინ არა თაყუანის-სცეს პირველითგანსა 2
მას დაუსაბამოსა? ვინ არა ადიდებდეს უკუანაჲსკნელსა მას?“¹²

^c *Matth.* 12, 48-50; *Marc.* 3, 33-35; *Luc.* 8, 21.

6. ³⁻⁴ იქმნას| იქმნეს *CDEH*. ⁴ მით *om. C*. 7. ¹ ქრისტე| ქრისტჳ *AD*. 8. ¹ ღმრთის-
მეტყუელისაჲ| ღმრთისმეტყუელისი *E*. ² დედა| დედად *EH*. ქრისტესა| ქრისტესსა
A. ⁴ ქრისტე| ქრისტჳ *AD*. ⁵ იყოფებოდის| იყოფებოდეს *H*. ⁶ ქრისტესა| ქრისტესსა
D. იქმნების| იქმნებისა *ACD*. 9. ¹ თაყუანის-სცეს| თაყუანი-სცეს *H*.

⁹ *Greg. Naz., Or.* 38, 1 (*PG* 36, 313 A 1-2).

¹⁰ *Greg. Naz., Or.* 38, 1 (*PG* 36, 313 A 3).

¹¹ *Greg. Naz., Or.* 38, 1 (*PG* 36, 313 A 3-4).

¹² *Greg. Naz., Or.* 38, 1 (*PG* 36, 313 A 4-6).

4 **თარგმანი:** ამათ სიტყუათა მიერ დაუსაბამოსა მას და აღსასრულსა
ჟამთასაცა ქმნილსა ქრისტეს შობასა მოასწავებს, ერთსა მას – მამისა- 47r
გან, და I მეორესა – ქალწულისაგან.

10

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „კუალად ბნელი დაჰჴსნდების“. ¹³

2 **თარგმანი:** ვითარცა ხილულისა ამის მზისა მიერ დაჰჴსნდების ხი-
ლული ესე ბნელი, ეგრეთვე *მზისა მის მიერ სიმართლისა^d* დაჰჴსნდების
4 ბნელი იგი ცოდვისაჲ.

11

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „კუალად ნათელი მოიქცევის“. ¹⁴

2 **თარგმანი:** ცოდვისა მიერ დაიფარა და წარვიდა ნათელი იგი სული-
სა ჩუენისაჲ, ხოლო ქრისტეს I მოსლვითა კუალად ჩუენდავე მოიქცევის v
4 და მოგუეფინების .

12

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „კუალად ეგჴბტე ბნელითა იგუემების“. ^{e15}

2 **თარგმანი:** იგუემა ოდესმე ეგჴბტე ლნი ბნელითა მოსეს მიერ.
ხოლო „ეგჴბტე“ გამოითარგმანების „ბნელად“ და იგუემების უკუე ბნე-
4 ლი ცოდვისაჲ ქრისტეს მიერ.

^d Malach. 4, 2. ^e Ex. 10, 21-22.

⁴ ქმნილსა] ქმნულსა EH. **10.** ³ მის om. ACDEH. დაჰჴსნდების add. და CD. **11.**
¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი E. **12.** ¹ ეგჴბტე] ეგჴბტჴ C. ² იგუემა]
იგუემნეს ACD, ეგუემა E. ეგჴბტელნი] ეგჴბტე EH. ³ ეგჴბტე] ეგჴბტჴ C.

¹³ Greg. Naz., Or. 38, 2 (PG 36, 313 A 7).
¹⁴ Greg. Naz., Or. 38, 2 (PG 36, 313 A 7-8).
¹⁵ Greg. Naz., Or. 38, 2 (PG 36, 313 A 8).

13

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „*კუალად ისრაჴლი სუეტითა მით განათ-
ლდების*“.^{f 16}

2

48r **თარგმანი:** ვითარცა ძუელი იგი ისრაჴლი სუეტითა მით | ცეცხლი-
საჲთა განათლდებოდა, ეგრეთვე ახალი ესე ისრაჴლი, რომელ არს
მართლმადიდებელთა ერი, განათლდების ჭემმარიტითა მით სარწმუ-
ნოებითა.

4

6

14

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „*ერი, რომელი ზის ბნელსა მას უგუნურე-
ბისასა, იხილენ ნათელი დიდი მეცნიერებისა*“.¹⁷

2

v **თარგმანი:** ესაჲაჲს წინაჲსწარმეტყუელებაჲ არს ესე კერპთმსა-
ხურებისა. ბნელსა | შინა მსხდომარეთათჳს აწუევს ხილვად ნათელსა
მას ღმრთისმეტყუელისასა.^g

4

6

15

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „*პირველი იგი წარჴდა, აჴა ესერა იქმნა
ყოველივე ახალ*“.^{h 18}

2

49r **თარგმანი:** „პირველად“ იტყჳს ცოდვასა და უღმრთოებასა და საქმე-
თა მათ ჰურიათასა. და იგი ყოველი წარჴდა. ხოლო შემოვიდა ახალი წმი-
დაჲ სახარებაჲ და რჩჳლი | ესე ახალი და ყოველივე საქმე ახალ იქმნა:
მსხუერპლთა შეწირვაჲ და ტაბლაჲ, და წინადაცჳთისა წილ – ნათლის-
ლებაჲ, და მანანაჲსა წილ – ჴორცი ქრისტესი, და წყლისა წილ კლდისა
– სისხლი გუერდისაგან მეუფისა.

4

6

8

^f Ex. 13, 21. ^g შდრ. Is. 9, 2. ^h II Cor. 5, 17.

13. ⁴ განათლდებოდა] განათლდებოდეს C. **14.** ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმე-
ტყუელისი E. მას om. H. ² იხილენ] იხილეს H. ³ ესაჲაჲს] ესაჲაჲს ACDH, ესაჲაჲს
E. ³⁻⁴ კერპთმსახურებისა] კერპთმსახურებისა AD. ⁵ მას om. C. **15.** ¹ ღმრთისმე-
ტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი E. ⁵ რჩჳლი] შჳჳული ACDE, სჳჳული H. საქმე]
საქმჳ AC. ⁶ წინადაცჳთისა] წინადაცჳეთისა ACDEH. ⁷ მანანაჲსა] მანანაჲსა E.

¹⁶ Greg. Naz., Or. 38, 2 (PG 36, 313 A 8-9).

¹⁷ Greg. Naz., Or. 38, 2 (PG 36, 313 A 9-11).

¹⁸ Greg. Naz., Or. 38, 2 (PG 36, 313 A 11-12).

16

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „სახე იგი წარვალს“.¹⁹

2 **თარგმანი:** | „სახედ“ ძუელსა მას რჩულსა იტყვს. ხოლო „წარვალს“, v
ესე იგი არს, ვითარმედ დადუმდების.

17

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „სული აღორძინების“.²⁰

2 **თარგმანი:** „სულად“ სახარებასა უწესს, რამეთუ ყოველივე სულიერ
არს და არარაჲ არს მას შინა სახე და აჩრდილი, ვითარცა ძუელსა მას,
4 არამედ ყოველივე ქეშმარიტებაჲ არს.

18

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „აჩრდილნი განქარდებიან“.²¹

50r

2 **თარგმანი:** ვითარცა აჩრდილი მზისა მიერ განქარდების, ეგრეთვე
ძუელი იგი – ახლისა მიერ რჩულისა.

19

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „მელქიზედეკ შეკრბების“.²²

2 **თარგმანი:** იტყვს მოციქული, ვითარმედ მელქიზედეკ უმამო, უდე-
დო, ნათესავ მოუვსენებელⁱ ამის თჳს, რამეთუ წერილი მისთვის არა v
4 ავსენებს, თუ ვინ იყო მამაჲ მისი, ვითარ-იგი სხუათა წმიდათათჳს,
ანუ თუ ოდეს მოკუდა, ანუ ვინაჲ იწყო მღდელობად. და მამამგავსებს
6 მას მოციქული ძესა ღმრთისასა, ან უკუე ვითარცა-იგი თქუმულ არს

ⁱ Hebr. 7, 3.

16. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი E. სახე] სახჷ ACE, სახჷ D. ² რჩულსა] შჯულსა CD, სჯულსა AEH. ხოლო add. თუ A. ³ დადუმდების] დადუმნების ACDEH. 17. ¹ აღორძინების] აღორძინდების EH. ³ სახე] სახჷ ACD. და om. EH. 18. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი E. ² აჩრდილი] აჩრდილნი C. განქარდების] განქარდებიან C. ³ რჩულისა] შჯულისა ACDE, სჯულისა H. 19. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი E. მელქიზედეკ] მელქისედეკ EH. ² მელქიზედეკ] მელქისედეკ EH. ²⁻³ უმამო, უდედო ~ უდედო, უმამო CD. ⁶ მოციქული ძესა ღმრთისასა ~ ძესა ღმრთისასა მოციქული EH.

¹⁹ Greg. Naz., Or. 38, 2 (PG 36, 313 A 12).

²⁰ Greg. Naz., Or. 38, 2 (PG 36, 313 A 12-13).

²¹ Greg. Naz., Or. 38, 2 (PG 36, 313 A 13).

²² Greg. Naz., Or. 38, 2 (PG 36, 313 A 14).

მისთვის, ვითარმედ უმამო, უდედო, რ ა მ ე თ უ ა რ ა ჯ ს ე ნ ე ბ უ ლ
 ა რ ს მ ა მ ა ჯ და დ ე დ ა ჯ მ ი ს ი , ა რ ა თ უ უ მ ა მ ო ი ყ ო 8
 51r და უ დ ე დ ო . ეგრეთ შეკრებების | მელქიზედეკის იგი საქმე ქრისტეს 10
 ზედა, რამეთუ არს იგი უდედო ზეცისაჲთა მით შობითა და უმამო – 10
 ქუეყანისაჲთა. და ამით სახითა შეკრებების, ვითარმედ ქრისტეს ზედა 12
 არს აღსრულებულ სახე იგი მელქიზედეკისი.²³ ხ ო ლ ო მ ე ლ ქ ი ზ ე - 12
 დ ე კ კ ა ც ი ი ყ ო მ ა რ თ ა ლ ი და ა ლ ე ს რ უ ლ ა , ვ ი -
 თ ა რ ც ა ს ხ უ ა ნ ი კ ა ც ნ ი . ა რ ა მ ე დ ს ა ხ ე დ ქ რ ი ს ტ ე - 14
 ს ა ა ჯ ს ე ნ ა ი გ ი მ ო ც ი ქ უ ლ მ ა ნ .

20

Maximi Confessoris Ambigua ad Iohannem (PG 91, col. 1273 D)

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „რჩულნი ბუნებათანი დაჰქსნდებიან, |
 v აღვსებაჲ ჯერ-არს ზეცისა სოფლისაჲ. ქრისტე ბრძანებს: ნუ წინა- 2
 აღუდგებით.“²⁴

თარგმანი: უკუეთუ ჭეშმარიტად დაიქსნეს რაჲ რჩულნი ბუნებათანი, 4
 ზეცისა სოფლისა აღვსებაჲ ქმნეს. საცნაურ არს, ვითარმედ უკუეთუმცა 4
 52r არა და|ქსნილ იყვნეს, ნაკლულევანმცა იყო ზეცისა სოფელი და აღუვ- 6
 სებელ. ხოლო რომელნი არიან დაქსნილნი იგი ბუნებისა რჩულნი? გარნა 6
 თესლისამიერი მუცლადღებაჲ და ხრწნილებისა მიერ შობაჲ, რომელთა- 8
 v განი არცა ერთი იპოა შეჭმარიტსა მას უფლისა განჯორციელეუბასა და 8
 სრულსა მას განკაცებასა თანა. 10

რამეთუ ჭეშმარიტად მუცლადღებაჲ იგი უცხო იქმნა თესლისაგან 12
 და შობაჲ – ხრწნილებისაგან შეუხებელ და წმიდა. და ამისთვის შემდგო-

⁸ უმამო] უმამოჲ C. ⁹ უდედო] უდედოჲ C. მელქიზედეკის] მელქისედეკის EH. საქმე] საქმე ACD. ¹⁰ ზეცისაჲთა] ზეცისაითა E. ¹² სახე] სახე C, სახე D. მელქიზედეკისი] მელქისედეკისი H. ¹²⁻¹³ მელქიზედეკ] მელქისედეკ H. **20.** ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი E. რჩულნი] შჯულნი ACDE, სჯულნი H. ² ქრისტე] ქრისტე D. ⁴ დაიქსნეს] დაიქსნეს CH. რჩულნი] შჯულნი ACDE, სჯულნი H. ბუნებათანი] ბუნებითნი H. ⁷ რჩულნი] შჯულნი ACDE, სჯულნი H. ⁸ თესლისამიერი] თესლისა მიერ CEH. ⁹ იპოა] იპოვა CDEH. ¹⁰ თანა om. ACDEH.

²³ შდრ. Bas. Minim. Comm. 38, 12, l. 6-11.

²⁴ Greg. Naz., Or. 38, 2 (PG 36, 313 B 1-3).

14 მად შობისა ქალწულად ეგო შობილისა მის დედა და შობისა მის მიერ 53r
 უფროსად უვნებელად ეგო, რომელი-ესე საკრველი არს და უზეშთაესი
 ყოველსავე რჩულსა და სიტყუასა ბუნებისასა. და ღმერთმან მან, მისგან
 16 შობილმან, უფროსად განუმტკიცნა მას ქალწულებისა იგი საკრველი,
 საკრველი ესე საქმედცა და სიტყუად, რათამცა იქმნა შობა ჩჩკლისა
 18 | და საკრველნიცა იგი შობისა მშობელისანი არა განიჭნეს! v

და არცა ბჭენიმცა ქალწულებისანი განეხუნეს, რამეთუ ჭეშმარი-
 20 ტად ჯერ-იყო, რათამცა დამბადებელმან მან ბუნებისამან, რომელსა
 თავისა მიერ თვისსა ენება აღმართება ბუნებისა, რათამცა პირვე-
 22 ლად დაჰქსნნა რჩულნი იგი ბუნებათანი, რომლითა დასაჯნა ცოდვამან 54r
 კაცნი ურჩებისა მიერ, რათა შემსგავსებულად პირუტყთასა^j აქუნდეს
 24 ერთმანერთისა თესლთაგან ხრწნილებით შობა. და ესრეთ ვითარცა
 ვთქუ, უჭმდა შემოქმედსა, ენება რა განახლება კაცთა, | რათამცა v
 26 პირველად ესე ვითარნი იგი რჩულნი დაჰქსნნა, და ესრეთმცა განახლნა
 პირველისა მის და ჭეშმარიტად საღმრთოსა დაბადებულებისა რჩულ-
 28 ნი, რათა რომელი-იგი კაცმან, ვითარცა უძრულმან, უკრძალველობი-
 30 თა წარწყმიდა, იგი კაცთმოყუარებით | ღმერთმან, ვითარცა ძრიელმან, 55r
 აღმართოს.

და ვინათგან ცოდვისა მიერ შემოღებულნი იგი ბუნებათა რჩულ-
 32 ნი ქრისტეს მიერ დაიჭნეს და ყოველნი-იგი ვნებათა ზედა აღდგომანი
 მოსლვითა მით ღმრთისა სიტყუსათა სრულიად უჩინო იქმნეს, „აღვსება
 34 სადმე ჯერ-არს ზეცისა სოფლისა“, | – ვითარცა მოძღუარი იტყვს. და v
 36 ცოდვასა შინა შთავრდომილი, ლიტონი კაცი იყო და პირველნი სულიერნი

^j *Psal.* 48, 13, 21.

¹⁴ უფროსად] უფროსად *E.* რომელი-ესე] რომელ-ესე *EH.* საკრველი] საკრველ
AEH. ¹⁵ რჩულსა] შჯულსა *ACDE,* სჯულსა *H.* მან *om. CEH.* ¹⁶ უფროსად] უფროსად
E. განუმტკიცნა] განუმტკიცა *C.* ¹⁷ საკრველი *add.* არს *EH.* ¹⁸ მშობელისანი]
 მშობლისანი *ADH.* განიჭნეს] განიჭნნეს *CEH.* ¹⁹ ბჭენიმცა] ბჭენიცა *A.* ²² რჩულნი]
 შჯულნი *ACDE,* სჯულნი *H.* ²³ პირუტყთასა] პირუტყუთასა *ACDEH.* ²⁴ და *om.*
ACDEH. ²⁶ რჩულნი] შჯულნი *ACDE,* სჯულნი *H.* ²⁷ საღმრთოსა] საღმრთოსა
E. ²⁷⁻²⁸ რჩულნი] შჯულნი *ACE,* სჯულნი *H.* ²⁸ უძრულმან] უძლურმან *ACDEH.*
²⁹ ძრიელმან] ძლიერმან *ACDEH.* ³⁰ აღმართოს] აღჰმართოს *ACEH,* აჰმართოს *D.*
³¹⁻³² რჩულნი] შჯულნი *ACDE,* სჯულნი *H.* ³² დაიჭნეს] დაიჭნნეს *CDEH.*
³³ სიტყუსათა] სიტყსათა *ACDEH.* იქმნეს] იქმნნეს *EH.* ³⁴ სადმე] სადამე *CEH.*
³⁵ ამის] ამისა *C.*

56r რჩულნი ბუნებისანი ურჩებისა მიერ დაჰქსნა, და ქუეყანისა ესე სოფე-
 ლი აღავსო მისგან ჯორციელად შობილთა მიერ, და ექმნა მათ ყოველთა 38
 ნინამძღუარ ხრწნილებისა მსგავსებითა მით გარდასლვისა მისისაჲთა,
 და ვერვინ მაცილობს ამისთჳს, მაშა არა უფროსად უცოდველმან მან 40
 v ახალმან ადამ, ქრისტემან ღმერთმან, ვინაჲთგან ცოდვისა მიერ ბუნე-
 ბასა ამას ზედა შემოსრულნი პირუტყუებისა რჩულნი დაჰქსნა, ვითარცა 42
 დაუსაბამომან სიტყუამან, აღავსო ზეცისა იგი სოფელი სამართლად მათ
 მიერ, რომელნი მსგავსად მისა უხრწნელებისა შობასა მიიღებენ სულისა 44
 57r მიერ | ნმიდისა, რომელი-იგი მსგავსებითა თჳსითა ექმნა ნინამძღუარ
 მორჩილებისა. 46

და ნუმცა ვინ ურწმუნო არს, ნუცა ნინა-აღუდგების ამას ზედა,
 რომელმან იცის მცირედცა ძრიელებისა ღმრთისა მიუნთომელობაჲ და 48
 v არა უმეცარ არს მისსა დიდებასა. ესრეთ | უკუე აღივსების ზეცისა
 სოფელი მათ მიერ, რომელნი ქრისტესებრ სულითა იშვნენ. და ესრეთ 50
 აღსასრულსა მიიღებს ჯორციელი რჩული ხრწნილისა ამის შობისა და
 ყოველივე ზეცისა სოფლისა მიმართ მიიცვალების. 52

სხუაჲ თარგმანი მისვე სიტყუსაჲ: ხოლო ვინაჲთგან ამას ზედა
 58r | მიჩნს, თუ სხუაჲცა ძალი აქუს სიტყუასა მას მოძღურისასა, ვთქუ- 54
 ათ იგიცა ძალისაებრ, ვითარცა ღმერთმან ძალი მოგუცეს. სახარე-
 ბასა შინა მხოლოჲ იგი ყოველთა არსთა მიზეზი და ღმერთი, იესუ 56
 ჩემი, იგავით სწავლასა თჳსსა შინა ცხოვრად საღმრთოჲსა ასეუ-
 ლისაგან ►განვრდომილად, და დრაქმად საღმრთოჲსა ათეულისაგან 58
 ნარწყმედილად, და ძედ უძღებად კადნიერებით მამისაგან განდგომი-
 ლად, და ერთობისა მის ძმათაჲსა დამქსნელად სახელ-სდვა კაცსა.^k 60

^k იხ. *Luc.* 15, 4-32.

³⁷ რჩულნი] შჯულნი *ACDE*, სჯულნი *H*. დაჰქსნა] დაჰქსნნა *CEH*. ³⁸ ჯორციელად] ჯორციელთა *ACDE*, ჯორციითა *H* (მდრ. *kat jauj on sarki*): ⁴⁰ უფროსად] უფროისად *E*. ⁴¹ ვინაჲთგან] ვინაითგან *E*. ⁴² რჩულნი] შჯულნი *AE*, სჯულნი *H*. დაჰქსნა] დაჰქსნნა *CDEH*. ⁴³ სამართლად] სამარადისოდ *CH* (მდრ. *dikaiw-*). ⁴⁸ ძრიელებისა] ძლიერებისა *ACDEH*. მიუნთომელობაჲ] მიუნდომელობაჲ *ACEH*. ⁴⁹ მისსა] მისა *D*. ⁵¹ რჩული] შჯული *ACDE*, სჯული *H*. ხრწნილისა] ხრწნილებისა *ACDEH*. შობისა] შობისაჲ *CDH*. ⁵³ სიტყუსაჲ] სიტყვსაჲ *ACDEH*. ⁵⁴ მას] ამას *ACDEH*. ⁵⁴⁻⁵⁵ ვთქუათ] ვთქუა *C*. ⁵⁷ თჳსსა შინა ~ შინა თჳსსა *ACDEH*. ცხოვრად] ცხოვრად *AD*, ცხოვრად *CEH*. საღმრთოჲსა] საღმრთოისა *E*, *add.* მის *ACDEH*. ► ⁵⁸⁻⁶⁵ განვრდომილად ... სახითა სათნო ◀ ⁵⁸⁻⁶⁵ *a-ს ფოტოპირს აკლია 58v და 59r*. ⁵⁸ საღმრთოჲსა] საღმრთოისა *E*. ⁶⁰ სახელ-სდვა] სახელ-სდებს *EH*.

ცხოვრად ითქუმის კაცი, ვითარცა განსაგებელი და დაწესებადი და
 62 წარმართებადი და სამთა საწმართა მიმცემელი მომგებელისა მისისა:
 მატყლისა და კრავისა და სძისა, ვითარცა გამოზრდილი და გამო-
 64 ზრდელი სიტყვთა და სახითა ბუნებითისა მის ხედვისაათა, და შემოსადი
 და შემმოსელი სახითა სათნო ◀¹ებათა სიბრძნისმეტყუელებისაათა, და 59v
 66 რამეთუ განმდიდრდების და განამდიდრებს შობითა მით მსგავსისაათა
 საიდუმლოთა ჭეშმარიტებისა მის ხილვისაათა.
 68 ხოლო დრაქმად, ვითარცა ბრწყინვალე და სამეუფო და ხატისა
 მის სიტყუთა გამომსახველი პირმშოქსა მის სიკეთისა და ყოვლითურთ 60r
 70 საღმრთოჲსა შუენიერებისა, ვითარცა მისანთომელ არს შემწყნარებელი.
 ხოლო ძედ, ვითარცა მკუიდრი მამულთა მათ კეთილთა და პატივცე-
 72 მული მამისა მიერ ნიჭითა მით მადლისაათა. ხოლო ესე კაცი, ვითარცა
 ცხოარი შეცთომილი, განმგებელმან ღმერთმან მოიძია, I და ვითარცა v
 74 მწყემსმან, პოა და თვსთა ბეჭთა აღიქუა და თანა სამწყსოთა მათ ბაკ-
 სა მიაქცია. და ვითარცა ხატი დაფლული ვნებათა მიერ და პირველისა
 76 მის სიკეთისაგან განწყუნილი, ვითარცა სიბრძნემან თვსნი ჴორცნი,
 ვითარცა სანთელნი, აღანთნა ნათლითა თვსისა ღმრთეებისაათა I სი- 61r
 78 ტყუამან და პოა და მიზეზად სიხარულისა დიდისა იქმს პოვნასა მისსა,
 რომლისა მიერ საღმრთოჲსა მის ათეულისა ნაკლულევანებაჲ აღასრულა.
 80 ხოლო ვ ი თ ა რ ც ა ძე მომკუდარი ცოდვითა და დაკლებული
 უგულისწმოებითა ღმრთისაათა, ვითარცა მამამან სახიერმან მოქცეული
 82 I შეინყნარა და პირველისა მის პატივისა სასწაულთა უნაკლულოდ მის- v
 ცემს, და რომელ-იგი უზეშთაესი არს ყოვლისა და საიდუმლოჲ, ზუარაკსა
 84 მას ჭამებულსა დაუკლავს. რაჲ-იგი იყო ზუარაკი იგი და მისი საკვრველი
 დაკლვაჲ? (ხოლო ვჰგონებ, თუ უზეშთაესი არს იგი საღმრთოჲსა მის და 62r
 86 გამოუთქმელისა განგებულებისა მოუგონელისა და უცნაურისა სახისა

⁶¹⁻⁷³ კაცი ... ვითარცა ცხო... *om. E.* ⁶³ სძისა] სძისაჲ *H.* ⁶⁷ ჭეშმარიტებისა] ჭეშმარიტისა *ACDH.* ⁶⁸ ხოლო *om. C.* ბრწყინვალე] მბრწყინვალე *A.* ⁶⁹ სიტყუთა] სიტყუათა *ACD,* სიტყვსა *H.* ⁷⁰ საღმრთოჲსა *add.* მის *ACDH.* მისანთომელ] მისანუთომელ *D,* მისანდომელ *H.* შემწყნარებელი] შესანყნარებელი *ACDH.* ⁷¹ მკუიდრი] მკვდრი *ACDH.* ⁷² ესე *om. ACDEH.* ⁷³ ცხოარი] ცხოვარი *ACDEH.* ⁷⁴ პოა] პოვა *DH.* ⁷⁸ პოა] პოვა *CDH.* მისსა] მისა *D.* ⁸⁰ ძე] ძეჲ *ACE,* ძეჲ *D.* ⁸¹ ღმრთისაათა] ღმრთისაგან *H.* ⁸³ რომელ-იგი] რომელი-იგი *ACDEH.* უზეშთაესი] უზეშთაეს *AE.* ყოვლისა] ყოვლისაჲ *EH.* საიდუმლოჲ *add.* და *H.* ⁸⁴ და მისი *om. H.* ⁸⁴⁻⁸⁵ საკვრველი დაკლვაჲ ~ დაკლვაჲ საკვრველი *H.* ⁸⁶ გამოუთქმელისა] გამოუთქუმელისა *ACDEH.*

დაფარული და უცნაური სიტყუაჲ და მისი იგი ღმრთივშუენიერი არს-
თადა მიცემად). 88

- v და სიხარულისა გამოუთქმელისა თავ ჰყოფს მოქცევისასა მას
ძისასა, რამეთუ აღასრულა დიდებულად რიცხვ იგი ორთა მათ ძეთაჲ, 90
რაჲცა იგი არს რიცხვ მათი, და რაჲცა იგი არს ათეული იგი დრაქმათაჲ
და ასეული ცხოართაჲ. რომელთათჳს ან თქუმასა თანა-ნარჳჳდე და 92
63r სხუასა ადგილსა მოცალედრე | მოლუანებით გამოვიძიოთ თითოეულისა
რიცხუსა საიდუმლოჲ სიტყუაჲ ძალითა უფლისაჲთა. და ვინაჲთგან ვი- 94
თარცა ცხოარი კეთილმან მან მწყემსმან ბეჭთა თჳსთა ზედა აღილო და
თანასამწყსოთა მიაქცია, და ვითარცა დრაქმაჲ, რომელსა მსგავსებისა 96
v მიერ ხატისა | მის სამეუფოჲსა სახე აქუს კაცსა, ვითარცა სიბრძნე-
მან და ძალმან ღმრთისა და მამისამან ჴორცთა მიერ ჰოა უფალმან და 98
მაცხოარმან, და ვითარცა ძე მოქცეული შეინყნარა სახიერმან მან და
მონყალემან მამამან და ზეცისა ძალთა თანა შეჰრთო. 100
- 64r და ესრეთ თითოეული | ზეცათა რიცხვსა ნაკლულევანებაჲ აღავსო
ცხოვენებულისა მის კაცისა მიერ და ესრეთ საცნაურ არს, ვითარმედ 102
ზეცისა სოფელი აღავსო ქრისტემან ღმერთმან და ყოველთა ცხორებაჲ
ქმნა ღმრთივშუენიერად. და უკუეთუ გნებავს, სხვაებრცა გამოვიძიოთ 104
v ესე: იტყვან, | რომელთა ბუნებათამეტყუელებაჲ კეთილად უწყიან, ვი-
თარმედ თითოეულისა ბუნებისა რჩულ არს მიუდრეკელი და შეუცვა- 106
ლებელი სიმტკიცე საქმისაჲ, რომელსა ზედა დაბადებულ არს, და
ვჰგონებ, თუ გულისწმა-ყოს ყოველსა, რომელსა აქუს გონებაჲ მეცნი- 108
65r ერი, ვითარმედ ესე არს რჩული | ბუნებისაჲ, კეთილად თქუმული.
და უკუეთუ ესე ჭეშმარიტ არს, საცნაურ არს, ვითარმედ რჩული 110
იგი ბუნებისაჲ, ვითარცა საქმესა მას ბუნებისასა, შეურყეველად და-
იცავს, ეგრეთვე ადგილსა მასცა, სადა თითოეული ბუნებაჲ დამტკიცე- 112
v ბულ არს, შეუცვალებელად დაიცავს. | არამედ რომელმან-იგი რჩული-

⁸⁹ გამოუთქმელისა] გამოუთქუმელისა *ACDEH*. ⁹² ცხოართაჲ] ცხოვართაჲ *ACDEH*.
ან თქუმასა ~ თქუმასა ან *H*. თანა-ნარჳჳდე] თანა-ნარჳჳდე *H*. ⁹³ თითოეულისა]
თითოეულისა *ACDEH*. ⁹⁴ რიცხუსა] რიცხვსა *ACDEH*. ⁹⁵ ცხოარი] ცხოვარი *ACDEH*.
⁹⁷ სახე] სახე *C*. ⁹⁸ ჰოა] ჰოვა *ADH*. ⁹⁹ მაცხოარმან] მაცხოვარმან *ACDEH*. ძე] ძე *ACE*.
მან *om. C*. ¹⁰⁰ შეჰრთო *add.* იგი *H*. ¹⁰¹⁻¹²⁰ და ესრეთ თითოეული დაიცავს *om. E*.
¹⁰¹ თითოეული *om. H*. ¹⁰⁴ სხვაებრცა] სხუებრცა *ACH*, სხუაჲებრცა *D*. ¹⁰⁶ თითოეულისა]
თითოეულისა *CDH*. რჩულ] შჯულ *ACD*, სჯულ *H*. ¹⁰⁷ სიმტკიცე] სიმტკიცე *AC*.
¹⁰⁹ რჩული] შჯული *ACD*, სჯული *H*. ბუნებისაჲ] ბუნებაჲ *AD*. ¹¹⁰ რჩული] შჯული *ACD*,
სჯული *H*. ¹¹¹ იგი *om. ACH*. ბუნებისაჲ] ბუნებისა *CD*. შეურყეველად] შეურწყმელად
H. ¹¹³ რომელმან-იგი] რომელნი-იგი *ACD*.

- 114 თა და საქმითა და ბუნებითა სიბრძნით განაგო თითო სახედ ყოველთა
 არსთა დაბადებულეზაჲ, უზეშთაეს ბუნებისა და რჩულისა და ადგილი-
 116 სა და შეძრვისა არს, არარაჲსა ბუნებითა საქმეთაგანისაებრ იქმს
 უზეშთაესთა მათ | ბუნებისათა, არამედ უზეშთაეს ბუნებისა ბუნებით- 66r
 118 თა მათ უზეშთაეს ბუნებისათა საქმეთა აღასრულებს, მიიღებს და
 იქმს. და თავსაცა თვსსა, რომელი იქმს, და მათცა, რომელთა მიიღებს,
 120 საკვრველებით ბუნებით შეუცვალეზელად დაიცავს.
- ეგრეთ უკუე ამით სახითა აღიდრა იგი ჩუენდა | მომართ და იქმნა v
 122 ჩუენითა ამით სახითა სრული კაცი. ხოლო თავისა თვსისაგან ყოვლადვე
 არა შეიძრა და გარეშემონერაჲ ადგილისაჲ ყოვლადვე არა მივიდა მის
 124 ზედა და ჩუენ ღმერთ-გუყვნა სრულიად. და არარაჲ ყოვლადვე დააკლო
 ანუ შეცვალა ბუნებისა ჩუენისაგანი. ხოლო მოგუცა ყოვლითურთ თავი 67r
 126 თვისი უნაკლულოდ და ყოვლითურთ გამოუთქმელითა მით და უვნე-
 ბელითა შეერთებითა სრულად მიიღო კაცი და არცა ღმრთეებისასა
 128 სრულებასა რაჲ დააკლო, არცა კაცებისასა, და არს ჭეშმარიტად იგივე
 ყოვლითურთ ღმერთ და იგივე ყოვლითურთ კაც. და უნამებს თავსა v
 130 თვსსა ორთავე, რომელთა შინა არს ჭეშმარიტებად სრულებასა ორკერ-
 ძოვე უქცეველობითა და შეუცვალეზლობითა. ესრეთ დაჰჰსნის რჩულთა
 132 ბუნებისათა, რამეთუ უზეშთაეს ბუნებისა ბუნებითა მათ შინა ბუნე-
 ბასა იჴმარებს ღმერთი.
- 134 |და ვინაჲთგან დასაბამი ჩუენისა ბუნებისაჲ, ვითარცა კაცი, არს 68r
 ქრისტე ღმრთისა მიმართ მამისა, და ვითარცა საფუარი ყოვლისავე აღ-
 136 სუარულისაჲ, ხოლო არს ღმრთისა მიმართ მამისა ბუნებითა მით კაცობ-
 რივითა, რომელი-იგი სიმტკიცესა მას მამისა თანაყოფისასა აროდეს
 138 განეყნა, ვითარცა სიტყუაჲ და ვინაჲთგან ესრეთ დასაბამი არს იგი v
 ჩუენი მამისა მიმართ, ნუმცა ურნმუნო ვიქმნებით ჩუენცა მუნ მისლ-
 140 ვად, სადა-იგი არს დასაბამი ჩუენისა ნათესავისაჲ. უკუეთუ მცნებანი

¹¹³⁻¹¹⁴ რჩულითა] შჯულითა *A*, სჯულითა *H*. ¹¹⁵ რჩულისა] შჯულისა *ACD*, სჯულისა
H. ¹¹⁵⁻¹¹⁶ ადგილისა და *om. H*. ¹¹⁷ უზეშთაეს] უზეშთაესთა *H*. ¹²¹ ამით] ამითა *E*.
 სახითა *om. ACDEH*. ¹²⁴ ღმერთ- *om. CD*. გუყვნა] -გუყუნა *C*, მყვნა *H*. ყოვლადვე
 დააკლო ~ დააკლო ყოვლადვე *EH*. ¹²⁶ გამოუთქმელითა] გამოუთქმელითა
ACDEH. ¹²⁷ ღმრთეებისასა *om. ACDH*. ¹²⁸ რაჲ *add.* ღმრთეებისასა *H*. ¹²⁸⁻¹²⁹ იგივე
 ყოვლითურთ *om. H*. ¹²⁹ იგივე] იგი *D*. ¹²⁹⁻¹³⁰ უნამებს ჭეშმარიტებად *om. H*. ¹³¹ შეუ-
 ცვალეზლობითა] შეუცვალეზლობითა *ACDEH*. რჩულთა] შჯულთა *ACD*, სჯულთა
EH. ¹³⁴ კაცი] კაც *H*. ¹³⁵ ქრისტე] ქრისტე *D*. საფუარი] საფუვარი *CD*, საფოვარი *E*.
¹³⁷ მამისა] მამისასა *AE*. აროდეს] არაოდეს *ACDEH*. ¹³⁸ და *om. ACDEH*.

- 69r მისნი დავიცვნეთ, ვითარცა თავადი ითხოვდა მამისაგან, ვითარმედ
 მნებავს, რაჟთა სადაცა | მე ვიყო, ესენიცა იყვნენ. რამეთუ ვითარცა 142
 იგი მოვიდა ქუეყანად უცვალებელად ჩუენთვს და იქმნა ყოვლითურთ
 კაც, მსგავს ჩუენდა, თვნიორ ცოდვისა და დაჰქსნა უზეშთაეს ბუნებისა 144
 რჩულნი ბუნებისანი, და თვისისა ბუნებისაგან ყოვლაღვე არა იცვალა,
 v ეგარეთვე ჩუენ აღვიდეთ მის მიერ ზეცად და ღმერთ-ვიქმნეთ მისებრ 146
 საიდუმლოჟთა მით მადლისა მისისაჟთა, და არარაჟ შევიცვალოთ ყოვ-
 ლითურთ ბუნებისაგან ჩუენისა. 148
- და ესრეთ აღივსების კუალად, სიტყვსაებრ ყოვლაღბრძნისა
 70r მის მოძღურისა, | ზეცისა იგი სოფელი, რაჟამს თავისა მის მიმართ 150
 შეკრბენ ასონი იგი გუამისანი და თითუეულმან ასომან შეერთებითა მით
 სათნოებისაჟთა ჯეროანი იგი შეწყობაჟ ხუროთმოძღურებითა სულისაჟთა 152
 v მიილოს და შეინანევროს და აღასრულოს ყოველთავე | ყოველსა შინა 154
 აღმვსებელისა *გუამი, აღმვსებელი იგი ყოვლისაჟვე და ყოველთა მიერ*
აღვესებელი .¹ ან უკუე, გინა თუ ვითარცა ვთქუ, სულიერითა მით 156
 მეორედ შობითა, მსგავსად ქრისტესა უხრწნელებით შობილთაჟთა, გინა
 თუ ქრისტეს მიერ და ქრისტესგან ქმნილითა მით ცათა შინა საიდუმ-
 71r ლოთა | მათ რიცხუთა აღსრულებითა, საღმრთოთა მათ ცხოართა ასეუ- 158
 ლისა, და საცნაურთა მათ დრაქმათა ათეულისა, და ძეთა მათ პატიოს-
 ნისა ორობისა, გინა თუ ასოთა გუამისათა თავისა მიმართ შეკრებისა 160
 v და თვისისა | საფუარისა მიმართ აღსუარულისა შეერთებისა, ზეცისა 162
 სოფელი აღივსების, სიტყვსაებრ მოძღურისა, რომელი აღვსებულ არს
 ანვე ქრისტეს მიერ.
- 72r ხოლო აღვსებად არს უკუანაჟსკნელცა ქრისტესთაჟთა მიერ, რა- 164
ჟამს თანახაჟ ექმნენ აღდგომასაცა მისსა, რომელნი-იგი თანახაჟ
ქმნილ არიან მსგავსება მას სიკუდილისა მისისასა^m ვნებათა მისთა 166

¹ Eph. 1, 23. ^m Rom. 6, 5.

¹⁴⁴ მსგავს] მსგავსად H. თვნიორ] თვნიერ CDEH, თვნიერ A, add. ხოლო H.
 და om. ACD. დაჰქსნა] დაჰქსნა CD. ¹⁴⁵ რჩულნი] შჯულნი ACDE, სჯულნი
 H. ¹⁴⁶ ღმერთ-ვიქმნეთ] ღმერთ-ვიქმნეთ C, ღმერთ-ვიქმნეთ DH. ¹⁵⁰ მის om.
 CDH. ¹⁵¹ თითუეულმან] თითოეულმან ACDEH. ¹⁵² ჯეროანი] ჯეროვანი CDEH.
¹⁵⁴ აღმვსებელისა] აღმავსებელისა CEH. აღმვსებელი] აღმავსებელი CH.
 ყოვლისაჟვე] ყოვლისაჟვე ACDE. ¹⁵⁶ ქრისტესა] ქრისტესსა A. ¹⁵⁸ მათ om. CD.
 ცხოართა] ცხოვართა ACDEH. ¹⁵⁸⁻¹⁵⁹ ასეულისა] ათასეულისა D (შდრ. eKat ont aძო~).
¹⁵⁹ ათეულისა] ასეულისა D (შდრ. dekaძო~). ¹⁶¹ საფუარისა] საფუეარისა DH.
¹⁶⁶ მსგავსება] მსგავსებასა ACDEH. მისისასა] მისისა CD.

მსგავსებითა. ესე არს ძალი ამის სიტყსაჲ, ვითარცა მე ძალისაებრ ჩე-
 168 მისა გულისწმა-ვჰყოფ.

21

Maximi Confessoris Ambigua ad Iohannem (PG 91, col. 1281 B)

2 **ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ყრმაჲ იშვა ჩუენდა და ძე მოგუეცა** v
ჩუენ, რომლისა მთავრობაჲ ზედა მწართა მისთა, რამეთუ ჯუარსა
თანა ამაღლდების“.²⁵

4 **თარგმანი:** აჰა, ესერა იჴმარა სიტყუაჲ იგი წინაჲსწარმეტყუელისა
 ესაიაჲსი, რომელი თქუა მან სიტყუსათჳს ღმრთისა, ვითარმედ: *ყრმა იშვა*
 6 *ჩუენდა და ძე მოგუეცა ჩუენ.*²⁶ და კეთილად თითოეული თითუეულ- 73r
 სა შეერთვის – შობაჲ ყრმასა თანა, ჩუენტჳს ქუეყანად მოსრულსა, ხოლო
 8 მოცემაჲ – ძესა თანა და დაუსაბამოსა მას მამისაგან შობასა, რამეთუ
 იშვა ჩუენდა ყრმაჲ ჩჩვლი და სრული კაცი, ხოლო არს იგი ძე, დაუ-
 10 საბამოდ მამისაგან შობილი, რომელი-იგი ჩუენ, ვითარცა ყრმაჲ, მო- v
 გუეცა მჴსნელად წარწყმედულთა ამათ. ხოლო თუ იშვა ჩუენდა და
 12 მოგუეცა ჩუენ, ესე ამისთჳს, რამეთუ ყოველი კაცი თავისა თჳსისათჳს
 იშვების, რაჲთა მიილოს ნათელი და გულისწმისყოფაჲ ღმრთისაჲ სარგე-
 14 ბელად თჳსად. ხოლო ქრისტე ძე იყო თანამოსაყდრე მამისაჲ და არად
 ეჴმარებოდა შობაჲ ქუეყანასა ზედა, არცა თავისა თჳსისა იშვა, არამედ 74r
 16 ჩუენდა იშვა და ჩუენ მოგუეცა მაცხოვრად, რამეთუ ყოველთა კაცთა
 შობანი თავთა თჳსთათჳს არიან, არა სხუათათჳს, ხოლო ქრისტე ჩუენტჳს
 18 და ჩუენისა ცხორებისათჳს იშვა.²⁶

იტყჳს უკუე ამისა შემდგომად, ვითარმედ: „რომლისა მთავრობაჲ
 20 ზედა მწართა მისთა“. და რაჲთამცა გამოაცხადა, თუ რაჲ არს მთავ- v

ⁿ Is. 9, 6.

¹⁶⁷ მსგავსებითა] თავსდებითა ACDEH. ¹⁶⁸ გულისწმა-ვჰყოფ] გულისწმა-ვყავ A.
 21. ¹ ძე] ძე C. ⁵ ესაიაჲსი] ესაიაისი E. ყრმა] ყრმა ACDEH. ⁶ ძე] ძე AEH, ძე D.
 თითოეული] თუთოეული E. თითუეულსა] თითოეულსა ACDEH. ⁸ და om. C. ⁹ ძე] ძე
 C. ⁹⁻¹⁰ დაუსაბამოდ] დაუსაბამო EH. ¹⁴ თჳსად] თჳსა ACDEH. ძე] ძე C. არად] არა
 ACDEH. ¹⁷ არიან add. და CEH. ქრისტე] ქრისტე AD. ¹⁹ ამისა] ამისსა D.

²⁵ Greg. Naz., Or. 38, 2 (PG 36, 313 B 4-6).

²⁶ შდრ. Bas. Minim. Comm. 38, 16, l. 1-8.

რობა იგი, ამისთვის შესძინა მოძღუარმან და თქუა, ვითარმედ: „ჯუარ-
 სა თანა ამაღლდების“. არამედ ვინაფთვან ჯუარისათვის საქმეთა და სა- 22
 ხეთაგან მისთა მრავალი ძალი გულისწმა-იყოფების, კეთილ არს, რაფთა
 გამოვიძიოთ, | თუ რომლითა სახითა უწოდა ამას ადგილსა მოძღუარმან 24
 75r „ჯუარსა მთავრობად“.

რამეთუ ჯუარი გულისწმა-იყოფების სახითა შედგმულეებითა 26
 თვთებითა ძელთა მისთაფთა და საქმითა და სხვთა მრავლითა სახითა,
 v რომელნი იხილვებიან მეცნიერთა მიერ. ხოლო სახითა | ესრეთ გულისწმა- 28
 იყოფების, რამეთუ ყოველსავე ზეცისასა და ქუეყანისასა და ორკერძო-
 სავე თავისა თვისასა მიმართ შემოიკრებს ძალითა მით ოთხკერძობი- 30
 სა მისისაფთა და ამას მოასწავებს სახე მისი. რამეთუ ზეცისანი ქუე-
 76r ყანისათა თანა შეაერთანა და ქუეყანისანი ზეცისათა და ორკერძონი 32
 იგი შორიელნი და განდგომილნი მოიზიდნა და ერთობად მოიყვანნა. და
 ესრეთ ოთხკერძობისა მისისა სახითა გულისწმა-იყოფების ზემოთა და 34
 ქვემოთა და ორკერძოთა შემკრებულად.

v ხოლო შედგმულეებითა გულისწმა-იყოფების, რამეთუ არსებასა და 36
 განგებასა და საშჯელსა მოასწავებს ყოველთა მპყრობელისა მის ძალისა-
 სა, რომელნი გამოაჩინებენ სიბრძნესა და გულისწმისყოფასა და სათნოე- 38
 77r ბასა, რამეთუ არსებასა და სიბრძნესა, ვითარცა მოქმედსა, მოასწავებს
 გუამისა მიერ ჯუარისა. ხოლო განგებულეებასა და გულისწმისყოფასა, 40
 ვითარცა მაცხოვრებელთა, მოასწავებს ფრთეთა მიერ. ხოლო საშჯელ-
 სა და სათნოებასა, ვითარცა უკუეთურებისა მომკლველთა და შექ- 42
 v მნილთა და ცხოვრებულთა თვისისა დასაბამისა და მიზეზისა მიმართ |
 შემაერთებელთა, მოასწავებს სამსჭუალისა მიერ. ხოლო თვთებითა მით 44
 ძელთა მისთაფთა გულისწმა-იყოფების ესრეთ, რამეთუ გუამისა მის მიერ
 აღმართებულისა მოასწავებს ჯუარი მარადის ერთსა ზედა მყოფსა მას 46
 78r და არაოდეს თვისისა სიმტკიცისაგან | გამომავალსა ღმერთსა შეურყე-

22 საქმეთა] საქმეთაგან *EH*. 22-23 სახეთაგან] სახეთა *EH*. 26 შედგმულეებითა] შედგმულეებისაფთა *A*. 28 იხილვებიან *add*. მრავალთა *H*. მეცნიერთა მიერ ~ მიერ მეცნიერთა *H*. სახითა *om*. *C*. 30 თვისისასა] თვისისა *ACDEH*. 30-31 ოთხკერძობისა] ოთხკერძობისა *E*, ოთხკერძოობისა *H*. 31 ამას] ვითარმედ *C*. სახე] სახე *AC*. 33 იგი] იგინი *C*. მოიყვანნა] მიიყვანნა *C*. 34 ოთხკერძობისა] ოთხკერძოობისა *H*. 35 ქვემოთა] ქუემოთა *ACDEH*. 37 საშჯელსა] სასჯელსა *AEH*. 40 გუამისა] გუამის *C*. 41-42 საშჯელსა] სასჯელსა *AEH*. 42 უკუეთურებისა] უკეთურებისა *ACDEH*. 43 მიზეზისა] მიზეზის *H*, მიმართ *add*. და *CD*. 44 სამსჭუალისა] სამსჭუალისა *CH*, სამსჭუალისა *E*. მით *om*. *H*.

48 ველობისა მისისათჳს. ხოლო ფრთეთა მიერ ყოველთა დაბადებულთა
 ღმრთისადა გამოკიდულებასა მოასწავებს, რამეთუ სხუად დასაბამი არ-
 50 სებისად ანუ სიმტკიცე ყოფისად არცა ერთსა დაბადებულთაგანსა აქუს,
 თჳნიორ ღმრთისა, რომელი-იგი | არს მიზეზი ყოველთა ა რ ს თ ა ე . v

52 ხოლო საქმითა გულისჴმა-იყოფების ესრეთ, რამეთუ მას ზედა
 დამსჭუალულთა უქმობასა და სიკუდილსა მოასწავებს და ამით საქმით
 54 გულისჴმისყოფისა სახითა იჴმარა წინაჲსწარმეტყუელისა სიტყუად მოძ-
 ლუარმან და (რადთა ჩუენთაგანთა საქმეთა მიერ | სახე მოვილოთ ამის 79r
 56 საქმისა გულისჴმისსაყოფელად), ვითარცა ჳორციელთა ამათ პატივთა
 შინა არიან სასწაულნი რადმე, რომელთა მიღებითა საცნაურ იქმნებიან
 58 მიმღებელნი მათნი ყოველთა შორის, ვითარმედ იგი რადმე მთავრობად
 მიუღებიეს. რამეთუ რომელსამე პატივსა აქუს მიღებაჲ ჳრმლისად და v
 60 სხვასა – მანიაკისად, გინა თუ კოდიკელთად, გინა თუ სხვსა რადსამე. და
 მიიღებენ მას მეფისაგან პირველად თჳთ მთავრობისა მიმღებელნი იგი
 62 თჳსითა ჳელითა. ხოლო მი-რად-ვიდენ სახედ თჳსად, თჳსთა მათ მისცემენ
 მას ტჳრთვად. ამითივე სახითა მეუფემან ჩუენმან, იესუ ქრისტე, ბუნები- 80r
 64 თა მით კაცობრივითა სასწაული იგი თჳსისა მთავრობისა, ჯუარი, მიილო
 და დაიდვა მჴართა ზედა პირველად თავადმან და ესრეთ განვიდა, და
 66 მერმე სხვასა მისცა იგი ტჳრთვად.

და ამის მიერ მოასწავებდა, ვითარმედ | რომელი მთავრობასა v
 68 რასმე ჳელ-ჳყოფდეს, უჴმს, რადთა პირველად თჳთ ქმნილ იყოს მოქმედ
 საქმეთა მათ, რომელთა სხუათა ენებოს ბრძანებად (რამეთუ ესრეთ
 70 კეთილადშესაწყ[ნა]რებელ იქმნას სიტყუად მისი), რომელთა უბრძანებ-
 დეს, რადთა მსგავსად მისსა იქმოდინ. და უკუეთუ | სასწაული უფლისა 81r
 72 ჩუენისა იესუ ქრისტეს მთავრობისა ჯუარი არს, რომელი-იგი მჴართა
 თჳსთა ზედა იტჳრთა, ჯერ-არს, რადთა გულისჴმა-ყყოთ, თუ რასა მოას-
 74 წავებს ამის მიერ, რომელ ესრეთ ქმნა და თავს-იდვა იგი. ესრეთ უკუე
 გულისჴმა-ყავთ, რამეთუ მჴარნი საქმისა სახენი | არიან, ხოლო ჯუარი v

⁴⁹ გამოკიდულებასა] გამოკიდებულებასა ACDE, მოკიდებულებასა H. მოასწავებს om. H. დასაბამი add. არს CD. ⁵⁰ სიმტკიცე] სიმტკიცე ACD. ⁵¹ თჳნიორ] თჳნიერ ACEH, თჳნეერ D. რომელი-იგი] რომელ-იგი ACD. ⁵³ დამსჭუალულთა] დამსჭუალულთა C. უქმობასა] უქმებასა C. საქმით] საქმითა ACDEH. ⁵⁵ და om. ACDEH. სახე] სახე ACE, სახე D. ⁶⁰ სხვასა] სხუასა ACDEH. რადსამე] რადსამე E. ⁶² თჳსად] თჳსა D. მათ] მათთა CEH. ⁶³ ტჳრთვად add. და ACDEH. ქრისტე] ქრისტე AD, ქრისტემან EH. ⁶⁴ მთავრობისა] მთავრობისად ACDEH. ⁶⁶ სხვასა] სხუასა ACDEH. ⁷⁰ რომელთა] რომელთად CDEH. ⁷¹ მისსა] მისა CDEH. ⁷² მთავრობისა] მთავრობისად CDEH.

– უვნებლობისაჲ, ვითარცა მომაკუდინებელი ჳორცთაჲ. და ამათ სახეთა მიერ უფალმან ორივე აღასრულა, რომელთა სახე არიან ესენი (საქმესა ვიტყვ და სრულსა უვნებლობასა). 76 78

82r რაჲთა არა უგულვებელს-ჰყოფდენ ცუდადმზუაობრობისა მიერ საქმესა | მოლუანებისასა, ამისთვის უჩუენა საქმე მორჩილთა მისთა თავისა თვისისა მიერ, ვითარმცა ღალადებდა, ვითარმედ: ესე არს სასნაული მთავრობისა ჩემისაჲ. და ყოველსა, რომელსაცა თქუენგანსა სურის ამის მთავრობისა მიმართ, უარ-ყავნ თავი თვისი და აღიღენ ჯუარი | თვისი და შემომიდეგინ მე.^o ესე იგი არს, ვითარმედ მიიღენ მომაკუდინებელი იგი ვნებათაჲ საქმე მოლუანებისაჲ, რომელსა ჯუარად უნესს, და ამის სახისა მიერ მოასწავებს ფრიადსა მას სახიერებასა და უშურველობისა მისისა 80 82 84 86

83r სიტკბოებასა, რამეთუ სნადის, რაჲთამცა ყოველთავე | მსგავსად მისა მიიღეს ესევეითარი იგი მთავრობაჲ, რამეთუ რომელ თქუა მოძღუარმან, ვითარმედ „ჯუარსა თანა-ამალღებობის“, ვჰკონებ, თუ ამით სიტყვთა ესევეითარსა ძალსა გამოგვცხადებს, ვითარმედ რაჟამს სიტყვერი იგი ბუნებაჲ კაცთაჲ საქმითა მოლუანებისაჲთა და თანამეუღლითა მისითა, 88 90

v უვინებლობითა, ამალღებობის, რომლისა სახე არიან ჯუარი და მჰარნი, ქრისტეცა მას თანა-ამალღებად ითქუმის. 92

ესე იგი არს, რაჟამს კაცთა შორის ტკბილი და მშკდობისა წესიერებაჲ კეთილად და ჯეროვნად ამალღებობის საქმითა უვნებლობისაჲთა 94

84r ხედვად ბუნებათა | გულისწყმისყოფით და მისგან კუალად ღმრთისმეტყუელებისა საიდუმლოთა მიმართ აღიძრვოდის. ვითარცა მოასწავებს წმიდაჲ არიოპაგელი დიდი დიონოსი და იტყვს, ვითარმედ: „ვინაჲთგან წესიერებისა საღმრთოჲსა დასაბამ არს ღმერთი, რომლისა მიერ თავ- 96 98

v თა თვსთა მეცნიერ-იქმნებიან წმიდანი იგი გონებანი, რამეთუ გონებაჲ რაჟამს ხილულისა მის მიმართ მივიდეს თვისსა ბუნებისა, პირველად იხილოს თავი თვისი, თუ ვინ არს, და ესე მოიღოს პირველად ნიჭად 100 102

^o *Matth.* 16, 24; *Marc.* 8, 34; *Luc.* 9, 23.

⁷⁶ უვნებლობისაჲ | უვნებლობისაჲ *ACD*, უვნებლობისა *EH*. ⁷⁷ სახე | სახე *AC*. ⁸⁰ საქმე | საქმე *AC*. ⁸² ჩემისაჲ | ჩუენისაჲ *EH* (მდრ. *μου*). ⁸³ უარ-ყავნ | უვარ-ყავნ *H*. ⁸⁴ მე *om. C*. ⁸⁵ ვნებათაჲ | ვნებათა *E*. საქმე | საქმე *AC*. ⁸⁷ მისა | მისსა *A*. ⁹² უვნებლობითა | უვნებლობითა *ACDEH*. სახე | სახე *C*, სახე *D*. ⁹³ ქრისტეცა | ქრისტეცა *D*. მას | მის *CD*. ⁹⁵ უვნებლობისაჲთა | უვნებლობისაჲთა *ACDEH*. ⁹⁶ კუალად *om. ACDEH*. ⁹⁷ საიდომლოთა | საიდუმლოთა *E*. ⁹⁸ დიონოსი | დეონოსი *CD*. ¹⁰⁰ გონებანი | გონებითა *CEH*. ¹⁰¹ მის *om. ACDEH*. მივიდეს | მოვიდეს *CH*.

საღმრთოდ ხილვითა მით ნათლისაჲთა. ხოლო რომელმან თჳსი ბუნებაჲ
 104 კეთილად უვნებელითა თუალითა განიცადოს, იგი | განვიდეს განუნათ- 85r
 ლებელთა მათ უგულისწმოებისა ჳურელთაგან.
 106 ხოლო ღმრთისა იგი სრული ბრწყინვალეებაჲ და ზიარებაჲ არა თუ
 მაშინვე სრულებით მოიღოს, რამეთუ ჯერეთ უძღურ არნ, არამედ მცი-
 108 რედ-მცირედ პირველთა მათ მიერ უპირატესთა მათ მიმართ. და მათგან
 კუალად უმეტეს | უპირატესთა მიმართ აღვიდეს და სრულ-იქმნას და v
 110 უზეშთაესისა მის ღმრთივდიდებულისა წესიერად და კეთილად აღვიდეს
 ზიარებისა“.27 ესრეთ ამაღლდების ქრისტე ჯუარსა თანა დიდისა ამის და
 112 ღმრთივგონიერისა მოძღურისა სიტყჳსაებრ, რამეთუ რაჟამს ჩუენ სული-
 თა მისეიბრ ავმაღლდებოდით, თანა-ამაღლდების მხოლოჲ იგი მაღალი, 86r
 114 რაჟამს საქმისა მიერ და უვნებლობისა გულისწმისყოფად მივიდოდით და
 მის მიერ უნივთოჲთ მით გონებითა ავმაღლდებოდით საიდუმლოჲსა მის
 116 საღმრთოთა საქმეთა ხილვასა და ზრახვასა, და ვთქუა ესეცა მინდო- v
 ბით, ვითარმედ ზიარებასა.

22

**ღმრთისმეტყუელისა: „და ჰრქჳან მას დიდისა ზრახვისა მამისა
 2 ანგელოზი“.**²⁸

თარგმანი: ²⁹„ანგელოზი“ ქადაგად გამოითარგმანების და ამისთჳს
 4 ქრისტეს, რომელი-იგი ქადაგებს, ვითარცა სიტყუაჲ ცოცხალი, და გამო- 87r
 აჩინებს თავსა შინა თჳსა უზეშთაეს ყოვლისა | არსებისა მყოფსა მას მა-
 6 მასა, და ყოველი, რავედენი ესმა მამისაგან, გჳქადაგა და მოგვთხრა საუ-
 კუნით გ ა ნ დაფარული საიდუმლოჲ, ამისთჳს ეწოდების „დიდისა ზრახ-
 8 ვისა მამისა ანგელოზ“, რომელ არს ქადაგ. ხოლო „დიდი იგი ზრახვა“,
 რომლისა ქადაგ იქმნა, არს ღმრთეებაჲ | ძისაჲცა თავადისაჲ და მამისაჲ, v

¹⁰³ საღმრთოდ] საღმრთოდ A, საღმრთოთა CD. ¹⁰⁶ ბრწყინვალეებაჲ] მბრწყინვალეებაჲ A. ¹⁰⁹ -იქმნას] -იქმნეს H. ¹¹¹ ქრისტე] ქრისტჳ ACD. ამის] მის ACDEH. ¹¹² რამეთუ om. ACDEH. ¹¹⁴ უვნებლობისა] უვნებელბობისა ACDEH. გულისწმისყოფად] გულის-
 წმისყოფით ACDEH. ¹¹⁵ უნივთოჲთ] უნივთოთა ACDH, უნივთოთა E. საიდუმ-
 ლოჲსა] საიდუმლოისა E. **22.** ¹ ღმრთისმეტყუელისა] ღმრთისმეტყუელისა ACDH,
 ღმრთისმეტყუელისი E. მამისა om. A. ² ანგელოზი] ანგელოზი E. ⁴ ცოცხალი] ცხო-
 ველი H. ⁵ თჳსა] თჳსსა ACDEH. ⁶ რავედენი] რაოდენი CD.

²⁷ Ps.-Dion. Areop., Eccl. hier., II, 4 (PG 3, col. 400, B 11-C 10).
²⁸ Greg. Naz., Or. 38, 2 (PG 36, 313 B 6-7).
²⁹ შდრ. Bas. Minim. Comm. 38, 18, l. 1-7.

რომელი მან ქადაგა.²⁹ გინა თუ „დიდად ზრახვად“ გულისჴმა-ვყოთ, რომელი თქუა, ვითარმედ: „ვექმნეთ კაცი“.

10

23

Maximi Confessoris Ambigua ad Iohannem (PG 91, col. 1285 B)

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „სიტყუაჲ განზრქელდების“.³⁰

თარგმანი: განზრქელებასა სიტყვასა იტყვს ღმერთშემოსილი ესე
 88r მოძღუარი ამის პირისათჴს, ვითარ მე ვჴგონებ, | გინა თუ: რამეთუ სი-
 ტყუაჲ იყო მარტივი და უწორცოჲ და ყოველთავე ზეცისა წმიდათა ძალ-
 4 თა შემდგომითი-შემდგომად სულიერად გამომზრდელი. და თავს-იდვა
 ჴორციელთა მით მოსლვითა მისითა ჩუენგან ჩუენტჴს ჩუენებრ თჴნიორ
 6
 v ცოდვისა განზრქელებაჲ და მსგავსად ჩუენსა ხილულთა სიტყუათა | და
 იგავთა მიერ გუეტყოდა ჩუენ სწავლათა მაღალთა მათ და უზეშთაეს
 8 ყოვლისა გონებისა საქმეთათჴს. გინა თუ: რამეთუ არსთა ბუნებასა შინა
 თავი თჴსი მოუგონებლად დაფარა ჩუენტჴს და თითუეულისა მიერ ხი-
 10
 89r ლულთაგანისა, ვითარცა ასოთა რათმე მიერ გამორჩედების | ყოველივე
 ყოველთა შინა სავსებით, და კუალად თითუეულსა შინა სრულებით ყოვ-
 12 ლითურთ და დაუკლებელი, განყოფილთა შინა განუყოფელი და ერთად
 არს, ეგრეთვე შეზავებულთა შორის – მარტივი იგი და შეუზავებელი, და
 14
 v დასაბამიერთა შორის – დაუსაბამოჲ, და უხილავი – ხილულთა შინა, და
 შეხებულთა შორის – შეუხებელი. 16

და ჩუენტჴს, ზრქელთა ამათ გონებითა, განჴორციელდა ჩუენგან
 და ასოებითა და სიტყვთა და ჴმითა გამოსახვაჲ თავს-იდვა, რაჲთა ამის
 18 ყოვლისაგან შეგკდგინნეს თავსა თჴსსა და მცირედ-მცირედ თავისა
 90r თჴსისა მიმართ შეგუკრიბნეს შეერთებულნი სულითა. და მარტივსა
 მას მისთჴს და მიუნთომელსა გკლისჴმისყოფასა მიგკყვანნეს, ესეზომ
 შეგუაერთნეს ჩუენისა(ცა მოსწრაფებისა თანა შეწენითა თავსა თჴსსა,
 22 რაჲზომ მან თავადმან ჩუენტჴს დაამდაბლა ჩუენდა მომართ თავი თჴსი.

¹⁰ ვითარმედ *om. C. 23.* ³ მე *om. ACDEH.* ⁴ ზეცისა წმიდათა ~ წმიდათა ზეცის *ACDEH.* ⁶ თჴნიორ] თჴნიერ *ACEH,* თჴნეერ *D.* ¹⁰ თითუეულისა] თითოეულისა *ACDH,* თჴთოეულისა *E.* ¹⁰⁻¹¹ ხილულთაგანისა] ხილულთაგანისაჲ *E.* ¹² თითუეულსა] თითოეულსა *ACDH,* თჴთოეულსა *E.* ¹⁵ დაუსაბამოჲ] დაუსაბამოი *E.* ²⁰ თჴსისა მიმართ ~ მიმართ თჴსისა *H.* შეგუკრიბნეს *add.* და *H.* ²¹ მისთჴს] მისთჴს *CDEH,* მათთჴს *A.* მიუნთომელსა] მიუნდომელსა *ACEH.* გკლისჴმისყოფასა] გულისჴმისყოფასა *ACDEH.* ²³ რაჲზომ] რაზომ *E.*

³⁰ Greg. Naz., *Or.* 38, 1 (*PG* 36, 313 B 10).

24

2 ღმრთისმეტყუელისაჲ: „იესუ ქრისტე გუშინ და დღეს და იგი
 2 თ ა ვ ა დ ი ა რ ს უ კ უ ნ ი ს ა მ დ ე “. ³¹

4 **თარგმანი:** ჟამი სამად განიყოფების: გარდასრულად და აწინდელად v
 4 და მომავალად. და გუშინდლითა გარდასრული ჟამი გამოჩნდების და
 6 დღევანდლითა – აწ მყოფი. იტყვს უკუე ღმრთისმეტყუელი, ვითარმედ
 6 იესუ ქრისტე, რომელი დღეს იშვა, არა თუ აწინდელი არს, არამედ
 8 პირველ საუკუნეთა იყო. ამისთვის | თქუა, ვითარმედ „გუშინ“, ხოლო 91r
 8 იშვა დღეს ჯორცითა და არს იგი უკუნითი უკუნისამდე.

25

2 ღმრთისმეტყუელისაჲ: „მაშინ ჰრწმენეს, რაჟამს იხილონ იგი აღ-
 2 მავალი ზეცად“. ³²

4 **თარგმანი:** ესე იგი არს, რაჟამს იქადაგოს ყოველსა სოფელსა სა- v
 4 ხარებაჲ და მათი სიტყუაჲ ტყუვილ იქმნას, მაშინ | ჰრწმენეს, ვითარმედ
 6 ბოროტად იტყვან. უკუეთუ კულა მაშინცა არა ჰრწმენეს, ოდეს მეორედ
 6 მოვიდეს, მაშინ ჰრწმენეს.

26

2 ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ერთი იგი შობაჲ მისი პირველ იყო და
 2 მარადის არს მარადის | არსისა მისგან“. ³³ 92r

4 **თარგმანი:** ვითარ არს მარადის? გარნა ესრეთ, ვითარცა ბრწყინ-
 4 ვალეზაჲ მზისაჲ მარადის მზესა თანა არს და განუყოფელ არს მისგან,
 6 ეგრეთვე ქრისტეს შობაჲ მარადის არს მარადის არსისა | მისგან მამისა. v
 6 და რამეთუ ვითარცა მამაჲ მარადის არს ღმრთეებასა შინა და მამობასა,
 6 ეგრევე ძე მარადის არს ღმრთეებასა შინა და ძეობასა.

24. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი *E.* ქრისტე] ქრისტჳ *AD.*
² უკუნისამდე] უკუნისამდჳ *E.* ⁶ ქრისტე] ქრისტჳ *AD.* ⁷იყო *om. D.* გუშინ]გუშინ *A.*
⁸ უკუნისამდე] უკუნისამდჳ *H.* 25. – 26. ¹ პირველ] პირველი *EH.* ³⁻⁴ ბრწყინვალეზაჲ]
 მბრწყინვალეზაჲ *A.* ⁷ ძე] ძჳ *ACD, om. H.*

³¹ Greg. Naz., *Or.* 38, 2 (*PG* 36, 313 B 12-13).
³² Greg. Naz., *Or.* 38, 2 (*PG* 36, 313 B 15 - C 1).
³³ Greg. Naz., *Or.* 38, 3 (*PG* 36, 313 C 7-8).

27

93r **ღმრთისმეტყუელისაჲ: „უზეშთაეს მიზეზისა და სიტყვსა“.**³⁴

თარგმანი: უკუანაჲსკნელი ესე შობაჲ დაღაცათუ საკვრველ იყო 2
ფრიად, გარნა არა უზეშთაეს მიზეზისა იყო, რამეთუ მიზეზი და სი- 4
ტყუაჲ მისი იყო ჩუენი ცხორებაჲ. ხოლო პირველი იგი უზეშთაეს ყოვლი- 4
სა მიზეზისა და სიტყვსა არს, რამეთუ არცა თუ იყო სიტყუაჲ უზეშთაესი 6
v მის | სიტყვსა, რაჲთამცა ითქუმოდა იგი მისისა შობისათჳს.

28

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „და ოფროჲსად, რომელნი კეთილისა მის არსებისაგან განვარდით უკეთურებისა მიერ, მუნვე მიმიყვანნეს კუალად.“³⁵

თარგმანი: ვინაჲთგან ზემო თქუა, ვითარმედ მომცემელმან მან 4
არსებისამან, რომელ არს პირველი დაბადებაჲ, მოგუანიჭოს კეთილი 6
94r არსებობაჲ განწორციელებითა თჳსითა, რაჲთა არავინ თქუას, თუ: და პირვე- 6
ლად არაკეთილად დაბადებულ ვიყვენით-ა ვიდრე განწორციელებამდე 8
სიტყვსა ღმრთისა? ამისთჳს თქუა, ვითარმედ კეთილი არსებაჲ გუაქუნ- 8
და პირველ, გარნა უკეთურებისა მიერ განირყუნა სიკეთე იგი ჩუენი. 10
v ამისთჳს | მოვიდა უფალი, რაჲთა კუალად მუნვე მიგუაქცინეს, სადაჲთ 10
გამოვვარდით.

29

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „რაჲთა ძუელი კაცი ავიძუარცოთ და ახალი შევიმოსოთ“.³⁶

27. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი *E*. ² უკუანაჲსკნელი] უკუანაჲს-
კნელი *E*, უკანაჲსკნელი *H*. ⁴ ჩუენი ცხორებაჲ ~ ცხორებაჲ ჩუენი *EH*. ⁶ ითქუმოდა]
ითქმოდა *AD*. 28. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი *E*. ოფროჲსად]
უფროჲსად *ACDH*, უფროისად *E*. ² განვარდით] განვვარდით *ACDEH*. ⁴ ვინაჲთგან]
ვინაითგან *E*. ⁶ და *om. H*. ⁷ განწორციელებამდე] განწორციელებადმდე *CEH*. ⁹ გარნა
add. რომელ *EH*. იგი *om. C*. ¹⁰ სადაჲთ] სადაით *E*, *add.* იგი *H*. 29. ¹ ღმრთისმე-
ტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი *E*. რაჲთა] ვითარცა *H*. ძუელი *add.* იგი *EH*.
ავიძუარცოთ] ალვიძარცოთ *CDEH*, ალვიძუარცუათ *A*.

³⁴ Greg. Naz., *Or.* 38, 3 (*PG* 36, 313 C 8).
³⁵ Greg. Naz., *Or.* 38, 3 (*PG* 36, 313 C 11-13).
³⁶ Greg. Naz., *Or.* 38, 4 (*PG* 36, 316 A 4-5).

4 **თარგმანი:** „ძუელად კაცად“ ცოდვასა იტყვს, ხოლო „ახლად“ – სათ-
ნობასა და სინმინდესა.

30

2 **ღმრთისმეტყუელისა:** „**ვითარცა ადამის მიერ მოვკუედიო,**
ეგრეთვე ქრისტეს მიერ ვცხონდეთ“.³⁷

4 **თარგმანი:** რამეთუ ვითარცა-იგი ადამის ურჩებისა მიერ ყოველ- 95r
ნი სიკუდილსა მიეცნეს, რომელთა არცა ეჭამა ხისა მისგან, ეგრეთვე
6 ქრისტეს მიერ, რომელთა-იგი არცა ერთი რაჲ ექმნა სიმართლე, ცხონ-
დეს ნათლისღებითა და სარწმუნოებითა, უკუეთუ ოდენ ნათლისღებით-
გან წმიდა ეგნენ.

31

2 **ღმრთისმეტყუელისა:** „**ქრისტეს თანა შობილნი და ჯუარცუ-**
მულნი, დაფლულნი და | აღდგომილნი“.³⁸

4 **თარგმანი:** ნათლისღებისა მიერ ქრისტესა თანა ვიშვებით, რამე-
თუ უცოდველსა მას კაცსა შევიმოსთ და რამეთუ უხრწნელ არს შობაჲ
6 იგი და აღვიარებთ ქალწულისაგან შობილსა ღმერთსა. ხოლო ჯუარს-
ვეცუმით, რამეთუ ჩუენდა ჯუარცუმა ნათლისღებაჲ არს, რამეთუ ვი-
თარცა ქრისტეს ჴორციელისა სიკუდილისა მიზეზ ჯუარცუმად იქმნა,
8 ეგრეთვე ჩუენდა მიზეზ ცოდვათაგან | სიკუდილისაჲ ნათლისღებაჲ არს. 96r
და რაჲთა ვითარცა რომელი ჯუარსა ზედა დაემშჴუალოს, უქმად ჰგიეს
10 ყოვლისა მიმართ საქმისა, ეგრეთვე ჩუენ, ვინაჲთგან ნათელ-ვილოთ, უქ-
მად ვეგნეთ ყოვლისაგან ბოროტისა და სრულიად უვნებელ. და ესრეთ

⁴ სინმინდესა] სინმიდესა *E.* **30.** ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი *E.* ² ეგრეთვე] ეგრევე *C.* ვცხონდეთ] ვცხოვნდეთ *E.* ⁵ სიმართლე] სიმართლჴ *A.* ⁵⁻⁶ ცხონდეს] ცხოვნდეს *CE.* ⁷ წმიდა] წმიდად *C,* წმედაჲ *A,* წმედად *DEH.* **31.** ⁵⁻⁶ ჯუარს-ვეცუმით] ჯუარცუმითა *C,* ჯუარცუმით *D.* ⁸ სიკუდილისაჲ] სიკუდილისა *EH.* ⁹ და რაჲთა] რამეთუ *ACDEH.* დაემშჴუალოს] დაემსჴუალოს *H.* ¹⁰ ვინაჲთგან] ვინაითგან *E.* ნათელ-ვილოთ] ნათელს-ვილოთ *C.*

³⁷ Greg. Naz., *Or.* 38, 4 (*PG* 36, 316 A 5-7).
³⁸ Greg. Naz., *Or.* 38, 4 (*PG* 36, 316 A 7-8).

ჯუარს-ვეცუმით ჩუენ ქრისტეს თანა, რაჟამს სრულიად უვნებელობისა 12
 საქმე გუაქუნდეს, რამეთუ ჯუარი უვნებელობისა სახე არს.

v |ხოლო დავეფლვით ქრისტეს თანა ესრეთ, რამეთუ ვითარცა საფლა- 14
 ვსა შინა, ესრეთ შთავალთ წყაროსა მას შინა ნათლისღებისასა. და დაი- 16
 ფარვის მას შინა ძუელი იგი კაცი და დაინთქმის სრულიად. და რაჟამს 16
 აღმოვიდეთ მიერ, აღმოვალს ჩუენ თანა ახალი იგი კაცი და ესრეთ 18
 აღვდგებით ქრისტეს თანა. და ვითარცა იგი აღდგა რაჲ საფლავით, | 18
 97r არლარა განხრწნადნი და მოკუდავნი ჳორცნი აქუნდეს, ეგრეთვე ჩუენ 20
 აღმო-რაჲ-ვიდეთ ემბაზისაგან, არლარა პირველნი იგი ცოდვილნი და 20
 ბილნი ჳორცნი ჩუენნი გუქონან. რამეთუ ვითარცა ადვილ არს შთა- 22
 ყოფაჲ თავისაჲ წყალსა შინა და აღმოღებაჲ, ეგრეთვე ადვილ არს წინაშე 22
 v ღმრთისა დაფლვაჲ და დანთქმაჲ სრულიად ძუელისა მის | კაცისაჲ და 24
 გამოჩინებად ახლისა.

32

**ღმრთისმეტყუელისაჲ: „რამეთუ ჯერ-არს ჩემდა თავსდებაჲ 2
 კეთილისა მის კუალადქცევისაჲ“.**³⁹

თარგმანი: ესე იგი არს, ვითარმედ ქრისტეს მიერ კუალად პირველი- 4
 სა მის ცხორებისაჲ და უკუდავებისა მივიქცეთ.

33

**ღმრთისმეტყუელისაჲ: „და ვითარცა განსასუენებელთა მათ საქმე- 2
 თა მიერ მოვიდეს შემანუხებელნი“.**⁴⁰

98r **თარგმანი:** „განსასუენებელად“ ადამის | გემოხსილვასა იტყვს, რა- 4
 მეთუ შუენიერ იყო ნაყოფი იგი ხილვად და ტკბილ – საჭმლად. არამედ 4
 მოვიდეს მისგან შემანუხებელნი შრომით და ოფლით ყოფაჲ და მიქცევაჲ 6
 ქუეყანადვე, ვინაჲცა დავიბადენით.

¹³ საქმე] საქმჷ AC. სახე] სახჷ A. ²⁰ ცოდვილნი] ცოდვანი D. ²¹ გუქონან] გუქუნან D. **32.** ² კეთილისა] კეთილისაჲ C. მის] ამის ACDEH. კუალადქცევისაჲ] კეთილად ქცევისაჲ D. ⁴ ცხორებისაჲ] ცხორებისა CH. **33.** ¹ მათ om. C. ³ გემოხსილვასა] გემოიხსილვასა E. ⁵ მისგან შემანუხებელნი ~ შემანუხებელნი მისგან A.

³⁹ Greg. Naz., Or. 38, 4 (PG 36, 316 A 9).

⁴⁰ Greg. Naz., Or. 38, 4 (PG 36, 316 A 10).

34

2 ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ეგრეთვე მნუხარებათა მიერ მოვიდენ
განსასუენებლნი“.⁴¹

4 თარგმანი: მნუხარებად იტყვს ქრისტეს ვნებათა და წყლულებათა, v
რომელთა მიერ მაცხოვნნა ჩუენ.

35

2 ღმრთისმეტყუელისაჲ: „და უკუეთუ გემოხსილვამან დასაჯა,
უფროხლა განამართლოს ვნებამან ქრისტესმან“.⁴²

4 თარგმანი: გემოხსილვასა მას არცა ერთი ტკივილი აქუნდა და
დასაჯა კაცი. მაშა არა უფროხს ქრისტეს ვნებათა და წყლულებათა
აცხოვნონ იგი?⁴³

36

2 ღმრთისმეტყუელისაჲ: „არა ჩუენითა, არამედ უფლისა ჩუე-
ნისათა“.⁴⁴

4 თარგმანი: ესე იგი არს, ვითარმედ ნუ ჩუენისა შობისა ჴსენებითა 99r
ვიხარებდეთ, არამედ უფლისა ჩუენისა განჯორციელებისა დღესა.⁴⁵

34. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი E. 35. ¹ გემოხსილვამან] გემოხსილვამან E. ² უფროხლა] უფროხლა E. ³ გემოხსილვასა] გემოხსილვასა CE. ⁴ კაცი om. D. ⁵ აცხოვნონ] აცხოვნონ-ა H. 36. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი E. ³⁻⁴ ესე იგი არს ... დღესა om. C.

⁴¹ Greg. Naz., Or. 38, 4 (PG 36, 316 A 11).
⁴² Greg. Naz., Or. 38, 4 (PG 36, 316 A 13-14).
⁴³ შდრ. Bas. Minim. Comm. 38, 36, l. 1-3.
⁴⁴ Greg. Naz., Or. 38, 4 (PG 36, 316 B 1-2).
⁴⁵ შდრ. Bas. Minim. Comm. 38, 36, l. 1-3.

37

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „არა უძრულებითა, არამედ კურნებითა“.⁴⁶

თარგმანი: უძრულებასა იტყვს, რომელი ცოდვამან მოაწია ჩუენ 2
ზედა. ნულარამცა გუაქუს იგიო, არამედ განვიკურნოთ ესევეითართა მათ 4
v ბოროტთა სენთაგან და ეგრეთ ვდღესასწაულობდეთ.

38

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ნუ დაბადებულებით, არამედ განახლებით“.⁴⁷

თარგმანი: ესე იგი არს, ვითარმედ: ნუ ძუელითა მით კაცითა, არა- 2
მედ განახლებითა ნათლისღებისა მიერ. 4

39

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ნუმცა გემოხსილვითა ვისიძავთ“.⁴⁸

თარგმანი: რამეთუ ვითარცა ქორწინებაჲ არა ბოროტ არს, ხოლო 2
სიძვაჲ – ბოროტ, ეგრეთვე არს ზომისა უმეტესი ჭამაჲ და სუმაჲ გარე- 4
100r განი | სავმრისაჲ ბოროტ.⁴⁹

40

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „რამეთუ სიტყუანი ესე, ვითარმედ „იყო“ 2
და „იყოს“ ჩუენისა ამის უამისა განყოფილებაჲ არს და განხრწნადისა
ამის ბუნებისა“.⁵⁰

37. ¹⁻⁴ ღმრთისმეტყუელისაჲ ... ვდღესასწაულობდეთ *om. C.* ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი *E.* უძრულებითა] უძლურებითა *ADEH.* ² უძრულებასა] უძლურებასა *ADEH.* ³ გუაქუს] გუაქს *D.* განვიკურნოთ] განვიკურნეთ *E,* განვიკურნეთ *H.* 38. ¹ დაბადებულებით] დაბადებით *DH.* 39. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი *E.* გემოხსილვითა] გემოხსილვითა *E.* ³⁻⁴ ზომისა ... ბოროტ *om. D.* 40. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი *E.* ღმრთისმეტყუელ *H.* ¹⁻² ღმრთისმეტყუელისაჲ ... არს *om. D.*

⁴⁶ Greg. Naz., *Or.* 38, 4 (*PG* 36, 316 B 2-3).
⁴⁷ Greg. Naz., *Or.* 38, 4 (*PG* 36, 316 B 3-4).
⁴⁸ Greg. Naz., *Or.* 38, 5 (*PG* 36, 316 B 8-9).
⁴⁹ შდრ. *Bas. Minim. Comm.* 38, 39b, l. 5-7.
⁵⁰ Greg. Naz., *Or.* 38, 7 (*PG* 36, 317 B 6-7).

4 **თარგმანი:** ჩუენ ზედა გულისჴმა-იყოფებიან სიტყუანი ესე, თუ „იყო“
 და „იყოს“, რამეთუ რომელი ვინმე იყო მამათა ჩუენთა ზე, იგი ან არა
 6 არს. კუალად ეგულები ვისმე ყოფად, ან არა არს. და განხრწნადისა
 ბუნებისაჲ | არს საქმე ესე. რომელ-ესე უსაზღვაროსა მას ბუნებასა ზედა v
 8 არაკეთილ არს თქუმად, თუ „იყო“ ანუ „იყოს“, არამედ ვითარმედ „არს
 მარადის“. ხოლო თუ „იყო“ და „იყოს“ განხრწნადისა მის ბუნებისაჲ არს.

41

2 **ღმრთისმეტყუელისაჲ:** „რამეთუ ყოველივე არსებაჲ შემოუკრე-
 ბიეს და აქუს თავსა შორის თვისსა“. ⁵¹

4 **თარგმანი:** ესე იგი არს, ვითარმედ ყოველივე დაუსაბამოებაჲ და
 დაუსრულებლობაჲ აქუს თავსა შორის თვისსა შემოკრებულად. 101r

42

2 **ღმრთისმეტყუელისაჲ:** „რომელი გონებით ოდენ აჩრდილისა სახედ
 გამოისახვის“. ⁵²

4 **თარგმანი:** ესე იგი არს, ვითარმედ ხედვითა დაბადებულთათა და
 სმენითა წერილთათა გამოვსახავთ, ვითარმედ არს ღმერთი. ხოლო თუ
 რაჲ არს, არა უწყით, | ანუ ვითარი არს ბუნებაჲ მისი. v

43

Maximi Confessoris Ambigua ad Iohannem (PG 91, col. 1288 A)

2 **ღმრთისმეტყუელისაჲ:** „არა თუ მსგავსებისაგან ბუნებისა მისისა,
 არამედ საქმეთაგან, რომელნი არიან გარემო მისსა“. ⁵³

4 **თარგმანი:** მსგავსებისაგან ბუნებისა ღმრთისა, ესე იგი არს არ-
 სებისაგან მისისა, არა საცნაურ არს ღმერთი, არცა იცნობების, თუ რაჲ

⁶ ყოფად *add.* იგი *E.* ⁷ საქმე] საქმჴ *ACD.* უსაზღვაროსა] უსაზღვროსა *ACDEH.* ⁸ ანუ] და *EH.* **41.** ¹⁻⁴ ღმრთისმეტყუელისაჲ ... შემოკრებულად *om. D.* ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი *E.* ⁴ დაუსრულებლობაჲ] დაუსრულებლობაჲ *EH.* **42.** ¹⁻⁵ ღმრთისმეტყუელისაჲ ... მისი *om. D.* ¹ აჩრდილისა] აჩრდილის *ACEH.* **43.** ¹⁻¹¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ ... დაუბადებლობაჲ *om. D.* ² გარემო] გარემოის *E,* გარემოჴს *H.* მისსა] მისა *ACD.*

⁵¹ Greg. Naz., *Or.* 38, 7 (*PG* 36, 317 B 9-10).

⁵² Greg. Naz., *Or.* 38, 7 (*PG* 36, 317 B 13).

⁵³ Greg. Naz., *Or.* 38, 7 (*PG* 36, 317 B 14-15).

102r | არს. რომელი შეუძლებელ არს ყოველთა დაბადებულთაგან, ხილულთა
 და უხილავთა, მიწთომამ მისი, არამედ საქმეთაგან, რომელ არიან გარე- 6
 მო მისსა, იცნობების, ვითარმედ არს ღმერთი. რაჟამს გულისჴმისყოფით
 v ვინ გამოეძიებდეს და ესეცა ნიჭითა ღმრთისადათა. ხოლო გარემო მისა 8
 მყოფნი საქმენი არა თუ ამას მოასანავებენ, თუ რაჲ არს, არამედ თუ
 რაჲ არა არს, ვითარ-იგი „დაუბადებელობაჲ“ სახელი არს ღმრთისაჲ. 10
 არამედ არათუ რაჲ არს, მას მოასანავებს, არამედ რაჲ არა არს, რამეთუ
 არა დაბადებული არს. ეგრეთვე „დაუსაბამობაჲ“ სახელი არს მისი, რა- 12
 103r მეთუ არა | აქუს დასაბამი, და „მიუნდომელობაჲ“, რამეთუ არა ეგების
 მისდა მიწდომამ, და „უჯორცობაჲ“, რამეთუ ჴორც არა ასხენ. 14
 და სხუანი ესევეთარნი საქმენი და სახენი არიან გარემო მისსა,
 არამედ არა თუ რაჲ არს, მას იტყვან, არამედ რაჲ არა არს. და კუა- 16
 v ლად განგებულებისა სიტყუანი, რომლითა ყოველსავე განაგებს | და
 უპყრიეს, და ხედვაჲ ესე ბუნებათაჲ გარემო ღმრთისა ითქუმიან ყო- 18
 ფად, რომელნი გამოაჩინებენ, ვითარ არს დამბადებელი მათი. რამეთუ
 რომელნიმე სახელნი მისნი, ვითარ „დამბადებელი“, „სახიერი“, „კაცთ- 20
 მოყუარჴ“, „მსაჯული“, „ყოვლისამპყრობელი“ და ყოველნი ესევეთარნი
 მოასანავებენ, ვითარმედ არს ღმერთი, ხოლო თუ რაჲ არს, არა საცნაურ 22
 104r ჴყოფენ ბუნებასა მისსა. | და კუალად მეორისა კერძისა სახელნი, ვითარ:
 „დაუსაბამოჲ“, „დაუბადებელი“, „უჯორცოჲ“, „მიუნდომელი“, რაჲ არა 24
 არს, მას გჴუენებენ, ხოლო ყოვლით კერძო, თუ რაჲ არს ბუნებაჲ მისი,
 არაჲსადათ საცნაურ არს. არამედ გარემო მისსა მყოფთა საქმეთაგან 26
 v და სახეთა, რაჲ არა არს, მას ვისნავებთ, და ვითარმედ | არს ღმერთი
 ჴემმარიტად. 28

⁵ რომელი| რომელ *EH*. ⁶ მიწთომამ| მიწდომამ *EH*. რომელ| რომელნი *H*. ⁷ მისსა| მისა *ACE*. ⁸ მისა| მისსა *AH*. ¹³ მიუნდომელობაჲ| მიუნდომელობაჲ *CEH*, მიუნდომელობაჲ *D*. ¹⁴ მიწდომამ| მიწთომამ *CEH*, მიწდომამ *D*. ¹⁵ მისსა| მისა *CDE*. ¹⁹ ვითარ| ვითარ-
 მედ *H*. ²⁰⁻²¹ კაცთმოყუარჴ| კაცთმოყუარე *ADEH*. ²⁰⁻²² რომელნიმე ... ღმერთი *om. C*.
²³ მისსა| მისა *D*. მეორისა| მეორის *ACD*, *add.* მის *EH*. ²⁴ დაუსაბამოჲ| დაუსაბამო *E*.
 უჯორცოჲ| უჯორციო *E*. მიუნდომელი| მიუნდომელი *D*. ²⁶ არაჲსადათ| არაჲსადათ
CDH, არაჲსადათ *E*. მისსა| მისა *ACDEH*.

2 ღმრთისმეტყუელისაჲ: „სხუათა და სხუათა ხილვათა და სა-
ხეთაგან შეკრებვის ერთად სახედ ქვეშარიტებისა“. ⁵⁴

4 თარგმანი: ესე იგი არს, ვითარმედ რაჟამს გულისწმა-ჰყოფდეს
6 გონებაჲ ხედვითა დაბადებულთაჲთა დამბადებელსა მას ყოველთასა,
8 გულისწმა-ჰყოფს, ვითარმედ არს, რომელმან შექმნა ესე ყოველი. და
10 მერმე ეძიებნ, და თუ რაჲ არს იგი, ანუ ვითარი. და მოიგონის, ვი- 105r
12 თარმედ არა სულ არს, ვითარ სხუანი ესე სულნი, არცა ჯორც, არცა
14 ცეცხლ, არცა სხუაჲ რაჲ ესევეითართაგანი. რამეთუ ვითარმცა იყო
16 დამბადებელი მსგავს მის მიერ დაბადებულთაჲ? და ამის ყოვლისაგან
18 შემოკრიბის და ცნის, ვითარმედ არცა ერთი რაჲ არს მათგანი, არამედ
20 მიუნდომელ არს სრულიად და მოუგონებელ ბუნებაჲ მისი. | და ესე v
22 არს სახე ქვეშარიტებისაჲ, არამედ არა თვთ ქვეშარიტებაჲ, გარნა სახე
და ხატი ქვეშარიტებისაჲ, რამეთუ ქვეშარიტებაჲ სრულიადი იგი არს.⁵⁵

14 თუმცა ვინ ცნა, თუ რაჲ არს ღმერთი? და ვინაჲთგან ესე შეუ-
16 ძლებელ არს, ან რაჟამს ფრიად ვინ იღუანოს, ამას ოდენ სცნობს, ვი- 106r
18 თარმედ მიუნდომელ არს ღმერთი და მოუგონებელ. და ესე სახე არს და
ხატი ქვეშარიტებისაჲ, რამეთუ ერუენა ნმიდათა რომელსამე ცეცხლად,
20 რომელსამე ნათლად, რომელსამე ღრუბლად. და მის ყოვლისა სხვსა
22 და სხვსა ხილვისაგან შემოჰკრებს გონებაჲ, ვითარმედ მიუნდომელ არს
ღმერთი და მოუგონებელ მრავალთა მათ ხილვათა მიერ, | რომელ იქ- v
მნებიან სულეხსა შინა ნმიდათასა, რომელთამე თანა უფრო და რომელ-
თამე უმცრო | საზომისაებრ თითუეულისა. 107r

24 გარნა ხილვაჲ მისი ვითარი არს? უწინარეს შეპყრობისა ილტვინ
და უწინარეს ცნობისა უწინო იქმნისო, ვითარცა მსწრაფლ ელვაჲ. და

44. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ | ღმრთისმეტყუელისი E. ⁸ სხუაჲ om. A. ⁹ დაბადებულთაჲ | დაბადებულთა EH. ¹⁰⁻¹⁸ არამედ ... და om. D. ¹¹ მიუნდომელ | მიუნდომელ ACDEH. ¹² სახე | სახე CEH. ¹²⁻¹³ არამედ არა თვთ ქვეშარიტებაჲ, გარნა სახე და ხატი ქვეშარიტებისაჲ om. ACEH. ¹⁴ ვინაჲთგან | ვინაითგან E. ¹⁶ მიუნდომელ | მიუნდომელ ACEH. სახე | სახე C. ¹⁷ ხატი | ხატი ACEH. ქვეშარიტებისაჲ | ქვეშარიტებისა EH. ¹⁹ მიუნდომელ | მიუნდომელ ACH. ²¹ სულეხსა | სულსა ACDEH. ²² თითუეულისა | თითოეულისა ACDH, თვთოეულისა E. ²³ ილტვინ | ივლტვინ ACDEH. ²⁴ მსწრაფლ | მსწრაფლი H.

⁵⁴ Greg. Naz., Or. 38, 7 (PG 36, 317 B 15 - C1).

⁵⁵ შდრ. Bas. Minim. Comm. 38, 69, l. 1-12.

v იგიცა, რაჟამს ფრიად ვინ წმიდა-ყოს გონებაჲ თვისი, ძლითა უძლოს მის
 მცირედისაცა ხილვაჲ. ხოლო ესე ამისთვის ქმნაო, რაჟთა მცირედითა 26
 მით ხილვითა უმეტეს ვისწრაფდეთ მისდა მისლვაჲ. კუალად მიუნთო-
 მელობითა მისითა გჰკვრდეს იგი და გუსოროდის მისსა. და ესრეთ წმიდა 28
 ვიქმნებოდით მის მიერ, რამეთუ სურვილი განსდევნის შიშსა და წმიდა-
 108r ჰყოფს გონებასა და ღმრთივშუენიერ, ვითარცა | წმიდათაჲ, ვითარცა 30
 მოსესი და ელიაჲსი და მსგავსთა მათთაჲ.

45

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ვითარცა თვისთა, გუეტყოდის“.⁵⁶

თარგმანი: ესე იგი არს, ვითარცა წინაჲსწარმეტყუელთა და მოცი- 2
 ქულთა.

46

**ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ვიკადროთ თქუმაჲ, ვითარმედ ღმერთი
 ღმერთთა თანა შეიერთებოდის“.**⁵⁷ 2

თარგმანი: ესე იგი არს, ვითარმედ ვთქუა ახალი და მაღალი საქმე.
 v რამეთუ ჭეშმარიტად მაღალი და დიდი საქმე არს, რომელ ბუნებითი 4
 იგი ღმერთი მაღლითა ღმერთქმნულთა მათ, რომელ არიან მისთა მცნე-
 ბათა აღმასრულებელნი კაცნი, იცნობებოდის მათ მიერ და დაიმკვდროს 6
 მათ შორის.

²⁵ ძლითა] ძლით *ACDEH*. ²⁷ მისლვაჲ *add.* და *H.* ²⁷⁻²⁸ მიუნთომელობითა] მიუ-
 წდომელობითა *ACEH*. ²⁸ გუსოროდის] გუსუროდის *ACDEH*. მისსა] მისა *ACDEH*.
³⁰ ვითარცა¹] ვითარცა-იგი *H.* ვითარცა² *om. H.* ³¹ ელიაჲსი] ელიაისი *E.* მათთაჲ]
 მათთა *A,* მისთაჲ *C.* **45.** ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი *E,* ღმრთის-
 მეტყუელ *H.* **46.** ¹ ვიკადროთ] ვიკადრო *DEH.* ვითარმედ] ვითარცა *H.* ⁴ საქმე] საქმე
ACD. ⁵ მაღლითა] მაღლით *H.* ღმერთქმნულთა] ღმრთივქმნულთა *AD.*

⁵⁶ Greg. Naz., *Or.* 38, 7 (*PG* 36, 317 C 10).
⁵⁷ Greg. Naz., *Or.* 38, 7 (*PG* 36, 317 C 11-12).

47

2 ღმრთისმეტყუელისაჲ: „და ესრეთცა ნუუკუე რაჲზომ-იგი, აწვეცა
 2 იცნის მან მცნობელნი იგი“.⁵⁸

4 **თარგმანი:** |► ესე იგი არს, ვითარმედ რაჲზომ იხილოს ღმერთ-
 4 მან კაცი, ვითარმედ განწმიდა გონებაჲ თჳსი და იცნა ღმერთი, ესეზომ
 გამოუცხადებს მას თავსა თჳსსა მას საუკუნესა.

48

2 ღმრთისმეტყუელისაჲ: „მიუწთომელ არს უკუე ღმერთი და ძნიად
 2 საცნობელ“.⁵⁹

4 **თარგმანი:** ვინაჲთგან თქუა, ვითარმედ იცნობებოდის ჩუენ მიერ,
 4 რაჲთა არავინ თქუას, თუ მისანთომელ არს ღმერთი, ამისთჳს მეყსეუ-
 ლად აღიყვანა სიტყუაჲ თჳსი ღმრთისმეტყუელებად, ვითარმედ მიუნ-
 6 თომელ არს ღმერთი და ძნიად საცნობელ. და რაჲჟამს ფრიად ვინ ის-
 წნრაფოს, ამას ოდენ მისწუთეს, ვითარმედ მიუწთომელ არს.

49

2 ღმრთისმეტყუელისაჲ: „დალაცათუ ვინ ჰგონებდეს, ვითარმედ
 2 ვინაჲთგან მარტივ ◀| არს ბუნებაჲ მისი, ამისთჳს ანუ ყოვლადვე 110r
 მიუწთომელ არს, ანუ სრულიად მისანთომელ, რამეთუ გამოვიძიოთ,
 4 თუ რაჲ არს, რომელ მარტივ არს ბუნებაჲ მისი“.⁶⁰

6 **თარგმანი:** ესე ეგნომის მიმართ არს, რამეთუ იგი უბადრუკი იტყო-
 და, რამეთუ „ვიცი ღმერთი ესრეთ, ვითარცა მან თვთ იცის თავი თჳსიო“.

47.¹⁻² ღმრთისმეტყუელისაჲ ... იგი *om. D.* ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელი-
 სი *E.* ► ^{47,3-49,2} ესე იგი არს, ვითარმედ ... მარტივ ◀ *a-ს ფოტოპირს (ან, შესაძლოა, ხელნაწერს) აკლია 109r-v.* ³ ვითარმედ *add. ვთქუა H. 48.* ¹ მიუწთომელ] მიუნდომელ
ACEH. ⁴ მისანთომელ] მისანუთომელ *D,* მისანდომელ *EH.* ⁵⁻⁶ მიუწთომელ]
 მიუნდომელ *CEH.* ⁷ მისწუთეს] მისწუდეს *C.* მიუწთომელ] მიუნდომელ *CEH. 49.*
³ მიუწთომელ] მიუნდომელ *CEH.* მისანთომელ] მისანდომელ *CEH,* მისანუთომელ
D. რამეთუ] ვითარმედ *H.*

⁵⁸ Greg. Naz., *Or.* 38, 7 (*PG* 36, 317 C 12-13).

⁵⁹ Greg. Naz., *Or.* 38, 7 (*PG* 36, 317 C 13-14).

⁶⁰ Greg. Naz., *Or.* 38, 7 (*PG* 36, 317 D 1-4).

- v და ღმრთისმეტყუელი წინა-აღუდგებოდა და უჩუენებდა, ვითარმედ
 შეუძლებელ არს მისისა ბუნებისა ცნობაჲ. ხოლო მან ჰკითხა, ვითარმედ: 8
 „ვითარ აღიარებთ ღმერთსა?“ და თქუა, ვითარმედ: „მარტივად აღვია-
 რებ ბუნებასა მისსა, გარნა თუ რაჲ არს, არა ვიცი. ესე ვიცი, ვითარმედ 10
 რაჲცა არს, მარტივ არს ბუნებაჲ მისი“. ⁶¹ ხოლო უკეთური იგი იტყოდა:
- 111r I „ვინაფთგან მარტივი არს, ანუ სრულიად უცნაურ არს, ანუ ყოვლადვე 12
 მისანთომელ“.
- ამისთვის იტყვს ღმრთისმეტყუელი, ვითარმედ: „გამოვიძიოთ, თუ 14
 რაჲ არს ბუნებაჲ მისი, რომელ მარტივი არს“. რამეთუ პირველად განაღა
 ჯერ-არს, რაჲთა თქუას, თუ რაჲ არს მისი ბუნებაჲ, რომელ მისნუთების 16
 მას ცნობად I უკეთური იგი. რამეთუ არა თუ სიმარტივე ბუნებაჲ
- v არს მისი, რამეთუ ცეცხლისა ბუნებაჲ მარტივ არს და ვიცით იგი, და 18
 ჰაერისაჲ – ეგრეთვე. ხოლო ღმრთისაჲ არა თუ სიმარტივე ბუნებაჲ არს,
 არამედ სხუაჲ არს რაჲმე ბუნებაჲ მისი. და რაჲცა არს, მარტივი არს და 20
 არა შეერთებული I ორთაგან. ვითარმედ კაცნი ორთაგან შეერთებულ
- 112r არიან, სულისა და ჯორცთა, გარნა ღმერთი მარტივი არს. არამედ თუ 22
 რაჲ არს ბუნებაჲ მისი, არა უწყით.
- რამეთუ არა თუ სიმარტივე ბუნება არს მისდა, ვითარცა კა- 24
 ცისაჲ, არა თუ შეერთებაჲ სულისაჲ და ჯორცთაჲ ოდენ არს ბუნებაჲ,
- v არამედ სხუანი მრავალნი ბუნებანი ჰქონან. ეგრეთვე ღმრთისაჲ არა 26
 თუ სიმარტივე ბუნება არს და არცა ჯერ-არს, რაჲთამცა ვინაფთგან
 მოსეს ცეცხლად ერუენა ღმერთი, და აბრაჰამს – ნათლად, და იობს 28
 – ღრუბლად, ამისთვისმცა ცეცხლად გულისწმა-ვჰყოფდით მას, ანუ
- 113r ღრუბლად ნათლისად, ანუ სხუად I რადმე ნივთიერად. 30

⁹ და *add.* მოძღუარმან *H.* ⁹⁻¹⁰ აღვიარებ] აღვიარებთ *DEH.* ¹² ვინაფთგან] ვინაითგან *E.* ¹³ მისანთომელ] მისანდომელ *CEH,* მისანუთომელ *D.* ¹⁵ მარტივი] მარტივ *ACE.* ¹⁶ რაჲთა] რაჲცა *CD.* მისი ბუნებაჲ ~ ბუნებაჲ მისი *C.* მისნუთების] მისნუდების *CEH.* ¹⁷ ბუნებაჲ] ბუნება *EH.* ²⁰ რაჲცა *add.* რაჲ *EH.* ²¹ შეერთებული] შეერთებულ *EH.* ვითარმედ] ვითარცა *EH.* ²² მარტივი] მარტივ *EH.* ²⁴ მისდა] მისა *H.* ²⁴⁻²⁵ კაცისაჲ] კაცისა *EH.* ²⁵ სულისაჲ] სულისა *CDEH.* ²⁶ ბუნებანი] ბუნება *CDEH.* ²⁷ ბუნება] ბუნებაჲ *C.* ვინაფთგან] ვინაითგან *E.* ²⁹ ამისთვისმცა] ამისთვისცა *ACD.* გულისწმა-ვჰყოფდით] გულისწმა-ვჰყოფდით *D.* ანუ *add.* თუ *EH.*

⁶¹ შდრ. *Bas. Minim. Comm.* 38, 75, l. 1-9.

50

2 ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ხოლო რაჟამს ორკერძო გულისგმა-იყო-
ფებოდის მიუნდომელობაჲ და დაუსრულებელობაჲ მისი“.⁶²

4 **თარგმანი:** პირველ თქუა, ვითარმედ მიუნთომელ არს ღმერთი და
4 ძნიად საცნობელ. და ძნიადსაცნობელობაჲ პირველად გკრუენა, თუ ვი-
თარ არს, და ან მიუნთომელობასა თარგმნის, თუ ვითარ მიუნთომელ v
6 არს.

51

2 ღმრთისმეტყუელისაჲ: „რომელიცა სხუამან ვინმე უწინარეს
ჩუენსა გამოთქუა“.⁶³

4 **თარგმანი:** ათანასის იტყუს, რომელმან თქუა ამის პირისათჳს მეო-
რესა მას თავსა შინა „მწვალებელთა მიმართ არიანობთა“.⁶⁴

52

Maximi Confessoris Ambigua ad Ioannem (PG 91, col. 1288 D)

2 ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ვინათგან უკუე არა | კმა-ეყოფვოდა 114r
სახიერებასა მისსა ესეოდენ, რათამცა თჳსითა ოდენ ხედვითა
იყოფებოდა, არამედ ჯერ-იყო განვრცელებაჲ და განფენაჲ სახიერე-
4 ბასა მისსა, რათამცა მრავალ იყვნეს ქველისმოქმედებანი მისნი“.⁶⁵

6 **თარგმანი:** ვითარ მე ვჰგონებ, ამას მოასწავებს დიდი | ესე და v
ღმერთშემოსილი გრიგოლ ამათ სიტყუათა მიერ, ვითარმედ ღმერთსა,

50. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი E. ² მიუნდომელობაჲ] მიუნთო-
მელობა CD. ³ პირველ] პირველად ACDEH. მიუნთომელ] მიუნდომელ ACDEH.
⁵ მიუნთომელობასა] მიუნდომელობასა ACEH. მიუნთომელ] მიუნდომელ CEH.
51. ³ ათანასის] ათანასეს C, ათანასე D. 52. ¹ ვინათგან] ვინათგან E. ² მისსა]
მისა D. ესეოდენ] ესოდენ CDH. ³⁻⁴ სახიერებასა მისსა] სახიერებისა მისისაჲ EH.
⁵ თარგმანი] თარგმ. H. და om. C. ⁶ გრიგოლ] გრიგოლი ACEH.

⁶² Greg. Naz., Or. 38, 8 (PG 36, 320 A 7)

⁶³ Greg. Naz., Or. 38, 8 (PG 36, 320 C 1-2)

⁶⁴ PG 26, col. 1000 B. შდრ. ასევე Bas. Minim. Comm. 38, 85.

⁶⁵ Greg. Naz., Or. 38, 9 (PG 36, 320 C 6-9)

შემოქმედსა ყოველთასა, თავსა შორის თქსსა აქუნდა სამარადისოდ მოუგონებელი იგი და დაუსაბამო და უზომო და მიუნდომელი სიმ- 8
 ტკიცე და ძალი ყოველთა არსთა დაბადებისაჲ, რომელნი-ესე ან არიან 115r
 და სხუათა ბევრეულთა | ესეზომთაჲ. და არა ენება ესეოდენ, რაჲთამცა 10
 ძალსა მას ყოველთა დაბადებულთასა თავსა შორის თქსსა ოდენ ხედ- 12
 ვიდა, არამედ ინება, რაჲთა განვრცელდა და განეფინამცა სახიერებაჲ 12
 მისი.

ესე იგი არს, რამეთუ ინება მიუნდომელითა მით სახიერებითა 14
 v მისითა მოყვანებაჲ დაბადებულთაჲ არაარსისა|გან არსად და მიცემად 16
 უზრუნველად ყოველთადა თავი თქსი ძალად არსებისა. ვითარცა დიდი 16
 დიონოსი არიოპაგელი იტყვს, ვითარმედ: საგალობელ არს ღმერთი 18
 ყოველთა უზეშთაესი და არსებად მომყვანებელი ყოველთაჲ, უხილავ- 18
 116r თა მათ კრებულისა და ხილულთა შეუენიერებისაჲ, რომელი ყოველთა 20
 დაბადებულთა შინა თითუეულსა თანა სიტყვთა რაჲთმე გამოუთქუმელი- 20
 თა სიბრძნისაჲთა შეუცვალებელად იყოფების. და არა რაჲთა სახითა 22
 შეპყრობილ იქმნების ვისთანამე, არამედ რომელთამე თანა გარდამატე- 22
 v ბულითა უხუადმიმნიჭებლობისა სიმრავლითა, და რომელთამე თანა 24
 შაშუალად, და რომელთამე თანა ნაკლულადრე იპოების ძალი მისისა 24
 გამოსახვისაჲ თავთა შორის თქსთა.⁶⁶ და ესე არს, ვითარცა მე ჩემისა 26
 უგუნორებისაგან გულისჯმა-ვპყოფ, განვრცელებაჲ და განფენაჲ სახი- 26
 რებისაჲ, | რომელ ერთი იგი ღმერთი თითუეულად დაბადებულთა 28
 117r მიმართ მინიჭებითა კეთილთაჲთა განმრავლდების. და იგი თავადი მარა- 28
 დის შეუცვალებელად ერთ არს.

⁸ და¹ *om.* C. დაუსაბამოჲ] დაუსაბამოი E. უზომოჲ] უზომოი E. მიუნდომელი] მიუნდომელი DE. ⁸⁻⁹ სიმტკიცე] სიმტკიცე AC. ¹⁰ ენება] ინება A. ესეოდენ] ესოდენ CD. ¹² რაჲთა] რაჲთამცა H. განეფინამცა] განეფინა H. სახიერებაჲ] სახარებაჲ D. ¹⁴ მიუნდომელითა] მიუნდომელითა ACEH. ¹⁵ მისითა] თქსითა H. ¹⁵⁻²⁰ დაბადებულთაჲ ... დაბადებულთა *om.* C. ¹⁹ კრებულისა] კრებულისაჲ EH. ²⁰ თითუეულსა] თითოეულსა ACDEH. რაჲთმე] რაითმე E. ²¹ რაჲთა] რაითა E. ²⁴ შაშუალად] საშუალად ACEH, შაშუვალად D. ძალი] ძალ H. ²⁶ უგუნორებისაგან] უგუნურებისაგან ACDEH. ²⁷ თითუეულად] თითოეულად ACDEH.

⁶⁶ *Ps.-Dion. Areop., Div. nom., II, 11 (PG 3, col. 649 B - 652 A).*

53

2 **ღმრთისმეტყუელისაჲ:** „და მოგონებაჲ საქმე იყო, სიტყვთა აღ-
სრულებული და სულითა სრულქმნული.“⁶⁷

4 **თარგმანი:** სიტყუასა, რომელსა იტყვს, | გარნა მას, რომელი იყო v
პირველითგან მამისა თანა, მხოლოდშობილსა ძესა, რომლითა აღეს-
რულნეს ყოველნი დაბადებულნი და სულითა წმიდითა სრულ-იქმნეს.

54

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ანუ თუ ცეცხლ“⁶⁸

2 **თარგმანი:** დავით „ცეცხლად“ უწესს მათ, გარნა არა ნივთიერისა
ამის ცეცხლისაებრ, არამედ უჭორცო და უნივთო.⁶⁹

55

ღმრთისმეტყუელისაჲ: | „ვინათგან უკუე პირველი იგი საქმე“.⁶⁹ 118r

2 **თარგმანი:** „პირველად საქმედ“ ანგელოზთა დაბადებასა იტყვს და
„მეორედ სოფლად“ – ხილულსა ამას და ნივთთა მისთა, რომელნი-იგი
4 საქებელ არიან, თითუეულნი კეთილად ქმნულეებისათჳს, რამეთუ ცე-
ცხლი კეთილ არს თავით თჳსით, და წყალი ეგრეთვე, და ჰაერი და v
6 ქუეყანაჲ. ხოლო უსაქებელეს არს, რამეთუ ესე ნივთნი, ურთიერთას
წინააღმდგომნი, ერთად შეერთვიან სოფლისა აღსრულებად. რამეთუ
8 მჭურვალე გრილსა თანა შეერთვის, და ჳმელი – ნოტიასა, და ნოტიაჲ –
მჭურვალესა, და ჳმელი – | გრილსა. და ყოველნი ურთიერთას შეერთვიან 119r
10 აღსრულებად ერთისა ამის სოფლისა, ესე იგი არს პატივად კაცისა, რა-
მეთუ მას იტყვს „ერთად სოფლად“.

⁶⁷ იხ. *Psal.* 103, 4.

53. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი *E.* მოგონებაჲ *add.* მისი *CEH.*

² სრულქმნული] სრულქმნილი *ACDH.* ⁵ სრულ-იქმნეს] სრულ-იქმნნეს *ACEH.* **54.**

¹ ცეცხლ] ცეცხლად *ACE.* ² უწესს] უწოდს *E,* უწოდნ *H.* ³ ცეცხლისაებრ] ცეცხლებრ

ACDEH. **55.** ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი *E.* ვინათგან] ვინაითგან

E. საქმე] საქმჳ *ACD.* ² ანგელოზთა] ანგელოსთა *E.* ⁴ თითუეულნი] თითოეულნი

ACDEH. ⁵ და¹ *om. E.* ⁹ ყოველნი] ყოველნივე *H.* ურთიერთას] ურთიერთარს *D.*

¹⁰ ამის] მის *ACDEH.*

⁶⁷ Greg. Naz., *Or.* 38, 9 (*PG* 36, 320 C 11-12).

⁶⁸ Greg. Naz., *Or.* 38, 9 (*PG* 36, 320 D 1).

⁶⁹ Greg. Naz., *Or.* 38, 10 (*PG* 36, 321 A 14-15).

56

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „გონებაჲ და ხილვაჲ, ესრეთ ურთიერთას განყოფილნი“.⁷⁰

2

v **თარგმანი:** ესე იგი არს, ვითარმედ უხილავნი იგი დაბადებულნი და ხილულნი ესრეთ დაბადებულ იყვნეს და განყოფილად დგეს და დიდებულებასა ღმრთისასა ქადაგებდეს. ხოლო არა ქმნულ იყო ჯერეთ შეზავებაჲ ორთაგან, უხილავთა და ხილულისა, და შეერთებაჲ წინააღმდგომ-
120r თა, სულისა და ჯორცთაჲ და რომელ-ესე უზეშთაესი საქმე იყო.

4

6

57

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ხოლო ცხორებაჲ თვთ შთაჰბერა“.⁷¹

2

v **თარგმანი:** არა თუ ღმრთეებისაგან რაჲმე მისცა, არამედ ბრძანებით უწორცოჲ იგი სული მისცა და გონიერი. და ამისთვის თქუა, ვითარმედ თავისა თვისსა მიერ მისცა. ესე იგი არს, ვითარმედ უწორცოჲ და უნივ-
თოჲ დაბადებული ახალ იქმნა სული და არა პირველდაბადებულისა ნივთისაგან მოილო, ვითარ-იგი ჯორცნი. არცა უხილავისა რაჲმე ბუნებისაგან მოილო იგი, ვითარ-იგი უკეთური ორიგინე იტყოდა, არამედ მაშინ ქმნა იგი ღმერთმან.

4

6

8

58

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ვითარცა მეორე სოფელი, დიდი – მცირესა შინა“.⁷²

2

121r **თარგმანი:** „დიდად სოფლად“ კაცსა | იტყვს, რამეთუ, ვითარცა სოფელი, ოთხთაგან ნივთთა დაბადებულ არს ეგრეთვე კაცი. და „მცირედ“ იტყვს ამას ყოველსა ქუეყანასა, რამეთუ ყოველივე ესე კაცსა თანა მცირე არს. გინა თუ „დიდად სოფლად“ იტყვს სულსა და „მცირედ“ – ჯორცთა.

4

6

56. ¹ ურთიერთას] ურთიერთარს D. ⁶ ხილულისა] ხილულთა H. ⁶⁻⁷ წინააღმდგომთა] წინააღმდგომთაჲ ACDEH. ⁷ ჯორცთაჲ] ჯორცთათაჲ AC, ჯორცთაჲსა D. და om. CEH.

57. ³ უწორცოჲ] უწორციო E. ⁴⁻⁵ უნივთოჲ] უნივთოი E. ⁶ რაჲმე] რაისმე E, რაჲსმე H.

58. ² შინა] თანა D. ³⁻⁵ თარგმანი ... ქუეყანასა om. C. ⁵ ამას ყოველსა ~ ყოველსა ამას H. ⁷ ჯორცთა] ჯორცთაჲ A.

⁷⁰ Greg. Naz., Or. 38, 11 (PG 36, 321 C 7-8).

⁷¹ Greg. Naz., Or. 38, 11 (PG 36, 321 D 1).

⁷² Greg. Naz., Or. 38, 11 (PG 36, 324 A 1).

59

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „თაყუანისმცემელი შეზავებული“⁷³

2 **თარგმანი:** თაყუანისმცემელი შემოქმედისაჲ, შეზავებული ანგე- v
ლოზთა თანა.

60

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ქუეყანისაჲ და ზეცისაჲ“⁷⁴

2 **თარგმანი:** ქუეყანისაჲ – ჯორცითა, და ზეცისაჲ – სულითა.

61

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ჟამიერი და უკუდავი“⁷⁵

2 **თარგმანი:** ჟამიერი – ჯორცთათჳს, სულისათჳს – უკუდავი.

62

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ცხოველი, აქა განგებული და სხუად
2 მიცვალებადი. და აღსასრული საიდუმლოჲსაჲ | მის ესე იყო, რაჲთა 122r
ღმრთისა მიმართ წადიერებითა ღმერთ-იქმნას“.⁷⁶

4 **თარგმანი:** „აქა განგებული“ – ქმნად სათნოებათა და დამარხვად
მცნებისა, „და სხუად მიცვალებადი“ – რაჟამს დაიმარხოს მცნებაჲ. ხოლო
6 თუ ღმერთ-იქმნას, არაჲ თუ ბუნებით, არამედ მაღლითა ღმრთისაჲთა და
8 დამარხვითა მცნებათაჲთა იქმნეს უკუდავ და | უხრწნელ და ძალისაებრ v
მიმსგავსებულ ღმრთისა.

59. ^{2,3} ანგელოზთა] ანგელოსთა E. 60. ¹ ქუეყანისაჲ] ქუეყანისა E. 61. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი E. ² თარგმანი] თარგ. H. ჯორცთათჳს add. და EH. 62. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი E. ² საიდუმლოჲსაჲ] საიდუმლოისაჲ E. ⁵ მცნებისა] მცნებათა H. ⁶ არაჲ] არა ACDEH. ღმრთისაჲთა] ღმრთისაითა E. ⁷ იქმნეს] იქმნას C.

⁷³ Greg. Naz., Or. 38, 11 (PG 36, 324 A 2).
⁷⁴ Greg. Naz., Or. 38, 11 (PG 36, 324 A 4-5).
⁷⁵ Greg. Naz., Or. 38, 11 (PG 36, 324 A 5).
⁷⁶ Greg. Naz., Or. 38, 11 (PG 36, 324 A 11-15).

63

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „რამეთუ ამას მიმიყვანებს მე მცირედი ესე აქა ნათელი ჭეშმარიტებისაჲ“. ⁷⁷

2

თარგმანი: ვინაჲთგან უკუე თქუა თუ, უკუეთუმცა დაემარხა პირველსა მას კაცსა მცნებაჲ, ღმერთ-იქმნებოდა, რაჲთამცა არა-
 123r ვინ თქუა, და თუ სადაჲთ ვსცნობთ ამას, | ამისთვის თქუა, ვითარმედ
 ამას გულისწმისყოფასა მომიყვანებს აქაჲ ესე მცირედი ნათელი ჭეშ-
 მარიტებისაჲ, რამეთუ უკუეთუ რომელთა აქა განწმიდნენ თავნი მათნი
 ბილწებათაგან ვნებათაჲსა და ესრეთ ღმრთივშუენიერ იქმნებიან და
 v მომავალისა მის აქაჲთვე მხედველ, | მაშა უკუეთუ რაჲმს უხრწნელსა
 ცხორებასა შინა იყო კაცი და დაემარხამცა მცნებაჲ და სათნოყოფილ
 იყო ღმრთისადა, არამცა უზეშთაესად ეხილვა-ა ბრწყინვალეება ღმრთი-
 საჲ ღირსად მადლისა ღმრთისა, რომელმან-იგი შეაერთა სული ჳორცთა
 124r | თანა და კუალად დაჰჳსნა სიკუდილისა მიერ და კუალად შეაერთოს
 ადგომასა მას უმაღლესად? 14

64

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „რაჲცა-იგი იყო მაშინ“. ⁷⁸

თარგმანი: ვინაჲთგან ვიეთნიმე იტყოდეს, თუ უხილავი იყო სა-
 მოთხე, და სხუანი იტყოდეს, თუ ხილული, ამისთვის ესრეთ თქუა, ვი-
 თარმედ: „რაჲცა იყო“.

2

4

63. ² აქა] აქაჲ *ACDEH*. ³ ვინაჲთგან] ვინაითგან *E*. ⁵ და *om. ACDEH*. სადაჲთ] სადაით *E*. ⁶ ესე მცირედი ~ მცირედი ესე *A*. ⁷ უკუეთუ რომელთა ~ რომელთა უკუეთუ *H*. განწმიდნენ] განინწმიდნენ *ACE*, განინწმიდნეს *H*. ⁸ ვნებათაჲსა] ვნებათაისა *E*. ⁹ აქაჲთვე] აქაითვე *E*. ¹¹⁻¹² ღმრთისაჲ *add.* და *C*. ¹³ დაჰჳსნა] დაჳსნა *C*. ¹⁴ ადგომასა] აღდგომასა *ACDEH*. **64.** ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი *E*. რაჲცა-იგი] რაჲცა *H*. ² უხილავი] უხილავ *H*. ²⁻³ სამოთხე] სამოთხჳ *ACDEH*. ⁴ რაჲცა] რაცა *E*.

⁷⁷ Greg. Naz., Or. 38, 11 (PG 36, 324 A 13-14).

⁷⁸ Greg. Naz., Or. 38, 12 (PG 36, 324 B 5-6).

65

1 **ღმრთისმეტყუელისაჲ:** „რაჲთა იყოს კეთილი იგი არაჲ უნაკლუ- v
 2 ლევანეს მიმღებელისა მის კეთილთაჲსა, ვიდრელა მიმცემელისა მის
 თესლთა მათ კეთილთაჲსა“. ⁷⁹

4 **თარგმანი:** ესე იგი არს, ვითარმედ არა ესრეთ ქმნა ღმერთმან კაცი, 125r
 რაჲთა უნებლიეთ იყოს მოქმედ კეთილისა, | არამედ თვთმფლობელ ყო,
 6 რაჲთა აქუნდეს მასცა ნაყოფი კეთილისა მის ქმნითა და არა თესლი
 ოდენ აქუნდეს ღმრთისა მიერ მიცემული, არამედ ნაყოფიცა, არაჲ
 8 უდარეს თესლისა მის.

66

2 **ღმრთისმეტყუელისაჲ:** „შიშუელი სინრფოებითა და ცხორეიბითა v
 მით უშრომელითა, თვნიერ საფარველისა და სამოსლისა, რამეთუ
 ესრეთ ჯერ-იყო ყოფად პირველისა მის კაცისაჲ“. ⁸⁰

4 **თარგმანი:** ესრეთ ვჰგონებ, ვითარმედ ენება მოძღუარსა, რაჲთამცა
 გამოაჩინა განყოფილებაჲ იგი, რომელ არს შორის აწინდლისა ამის | ყო- 126r
 ფისა ჩუენისა და მაშინდლისა მის ადამის მოქალაქობისა. და ამისთჳს
 6 თქუა ესე, ვითარმედ კაცი მაშინ წინააღმდგომთა მიერ და ერთმანერ-
 8 თისა განმხრწნელთა საქმეთა ჯორცთაჲსა არა შეპყრობილ იყო, არამედ
 იყო ესრეთ თვნიორ ხრწნილებიისა. და დინებისა გუამისა ძალთაჲსა და
 10 შეცვალებისაგან თავისუფალ იყო, რამეთუ აქუნდა მადლითა უკუდავე- v
 ბაჲ. და აწინდელი ესე ხრწნილებისა სასწაული არა ჰგუემდა მას, არამედ
 12 სხუაჲ წესი აქუნდა ჯორცითა მისთა, უტკივარი და უჭიროჲ. 127r

და ესრეთ შიშუელ იყო პირველი იგი კაცი, არა თუ უჯორცო იყო,
 14 გარნა ზრქელმყოფელი იგი და მოკდავ და წინააღმდგომმყოფელი ჯორ- v
 ცთაჲ საქმე არა აქუნდა. და ესრეთ, სიტყჳსა მისებრ მოძღურისა, უშ-

65. ² მიმღებელისა] მიმღებელისაჲ *ADEH*. ⁷ არაჲ] არა *ACDEH*. **66.** ² თვნიერ] თვნიერ *D*. ³ კაცისაჲ] კაცისა *C*. ⁴ თარგმანი] თარგ. *D*. ვითარმედ *add.* ფრიად *A*. ⁵ აწინდლისა] აწინდელისა *DEH*. ⁶ მაშინდლისა] მაშინდელისა *CD*. და² *om.* *ACDEH*. ⁸ განმხრწნელთა] განმწრწნელ *D*. შეპყრობილ] შეპყრობილი *E*. ⁹ თვნიორ] თვნიერ *CEH*, თვნიორ *D*. ¹⁰⁻¹¹ უკდავებაჲ] უკუდავებაჲ *ACDEH*. ¹² უჭიროჲ] უჭიროი *E*. ¹³ შიშუელ] შიშველ *E*. უჯორცო] უჯორცოჲ *ACDH*, უჯორცოი *E*. ¹⁴ იგი *om.* *ACDEH*. მოკდავ] მოკუდავ *ACDEH*.

⁷⁹ Greg. Naz., *Or.* 38, 12 (*PG* 36, 324 B 7-8).

⁸⁰ Greg. Naz., *Or.* 38, 12 (*PG* 36, 324 B 10-12).

რომელად იყოფებოდა, რამეთუ ერთგზის მიცემული იგი მისდა ბუნებითი 16
 შუებულება არა განილეოდა და სამოსელი არა უჭმდა, რამეთუ
 128r უვნებლობისა მისთვის, რომელი აქუნდა, სირცხვილისაგან არა ეშინოდა. 18
 და სიცხისა ანუ ნეფხვისა ჭირი მის ზედა არა იყო, ამისთვის იყო შიშუელ.
 სხუად თარგმანი მისვე სიტყვას: გინა თუ აწინდელთა ამათ საქმეთა- 20
 v გან გამოაჩინებს მაშინდელსა მას კაცისა ცხორებასა მოძღუარი, 22
 რამეთუ აწ აღიძრვის კაცი ანუ უცნებათა მიმართ ვნებათაჲსა საცთუ-
 რითა გემოხსმოყუარებისაჲთა, ანუ სწავლისა მიმართ ჴელოვნებათაჲსა
 129r საწმრისათვს, | ანუ სწავლისა მიმართ ბუნებათაჲსა სიტყვით. და ამას ყო- 24
 ველსა შინა შრომაჲ არს და ჭირი, რომელთაგანი არცა ერთი იყო მაშინ
 კაცსა თანა, არამედ უზეშთაჲს ამათ ყოველთა იყო იგი. რამეთუ ესრეთ 26
 v |ჯერ-იყო ყოფად პირველისა მის კაცისაჲ, რაჲთა არარაჲსა მიმართმცა 28
 130r მიმართ, არამედ უზეშთაჲს მისსა ოდენ | მყოფისა მის ღმრთისა მიმართ 30
 ხედვიდა ძალითა სიყუარულისაჲთა და დაუდრგომელითა სლვითა, რა- 32
 მეთუ უვნებელ იყო მადლითა და საცთური ვნებათაჲ არა აქუნდა, და
 v ჴელოვნებათა | მიმართ ჴორციელთა მოსწრაფებაჲ არა აქუნდა. 32
 რამეთუ არაჲ ეჭმარებოდა საჭმარი და ბრძენ იყო ბუნებით და
 131r* სწავლაჲ არად საჭმარ იყო მისდა ბუნებათა | ხედვად. და არარაჲ აქუნდა 34
 საფარველი შორის მისსა და ღმრთისა დამაყენებელად გულისჭმისყოფისა
 132r და სიყუარულისა მისისა ღმრთისა მიმართ. და ამისთვის | შიშუელ იყო 36
 სინრფობითა, რამეთუ უზეშთაჲს ყოვლისავე ბუნებათა ძიებისა იყოფე- 38
 ბოდა და ცხორებითა მით უშრომელითა, რამეთუ ყოვლისავე ჴელოვნება-
 თა ჴმარებისაგან შორს იყო და თვნიერ საფარველისა. რამეთუ ნისლისა
 v ამისგან აწინდელთა ვნებათაჲსა შორს იყოფებოდა, რომელთა შინა უკუ- 40
 სანაჲსკნელ შთავარდა, რამეთუ ნეფსით სავსებისა წილ კეთილთაჲსა ცარი- 42
 ელებჲ ირჩია და ქუეშე მოექცა ბუნებით, რომელთა ზედა იყო.

16-17 ბუნებითი] ბუნებით ACDE. 19 მის ზედა არა იყო ~ არა იყო მის ზედა C.
 20 სიტყვას] სიტყვას ACDEH. 23 გემოხსმოყუარებისაჲთა] გემოხსმოყუარებისაჲთა
 E. ჴელოვნებათაჲსა] ჴელოვნებათაისა E. 25-51 რომელთაგანი ... ვნებათა om. D.
 26 იგი om. ACEH. 27 კაცისაჲ] კაცისა CEH. 28 წარიტაცებოდა] წარიტაცებოდა AC.
 ბუნებაჲ] გონებაჲ EH. მისსა¹] მისა CEH. მისსა²] მისა CEH. 29 მისსა] მისა EH. 33 არაჲ]
 არა CEH. ბუნებით] ბუნებითა C. 34 არად] არა C. მისდა] მისა H. 35 მისსა] მისა
 EH. 37-38 იყოფებოდა] იყოფოდა EH. 38 რამეთუ] და H. 40 ვნებათაჲსა] ვნებათაისა E.
 40-41 უკუანაჲსკნელ] უკუანაისკნელ E, უკანაჲსკნელ H. 41 ნეფსით] ნეფსით ACEH.
 41-42 ცარიელებჲ] ცალიერებაჲ C. 42 ირჩია] ერჩია A. მოექცა] მოქცევაჲ ACEH.

* 131v დაუნერელია.

სხუა თარგმანი მისვე სიტყვსა: ანუ თუ შიშუელ იყო, ვითარცა
 44 იტყვს მოძღუარი, თითოფერისა ამისგან ბუნებისა ხედვისა და ცხორე- 133r
 ბითა უშრომელითა, რამეთუ საქმეთათჳს სათნოებისათა მრავალსახენი
 46 ღონენი არა ეჭმარებოდეს, რამეთუ უშრომელად აქუნდა ბუნებით სათ-
 ნობათა საქმე და თვნიერ ყოვლისა საფარველისა, რამეთუ არა უჭმდა
 48 მრავალთა მიერ შრომათა გულისწმისყოფად ღმრთისა და არც რაჲ
 აქუნდა დამაყენებელ მისა, არამედ თავით თჳსით ხედვად მაღალთა v
 50 მათ საქმეთა აღვიდოდა. რამეთუ ან რომელინ ისწრაფდენ საზომსა მას
 პირველისა მამისასა მიწთომად, პირველად შრომით ვნებათა მოიწყუედენ
 52 და ესრეთ ჴორციელთა ჴელოვნებათა უცალოებათა მოიწყუედენ.
 და მერმე ბუნებათა ხედვასა უზეშთაეს აღწდებიან და შევლენ
 54 დაულევნელსა მას და უნივთოსა გულისწმისყოფასა, რომელსა არა აქუს 134r
 ხილულად გამომსახველი ფერი ანუ მოგონებაჲ სიტყვთ გამოცხადებადი,
 56 ვითარცა-იგი პირველი კაცი დაჰბადა ღმერთმან შიშუელი სინრფობითა
 მით გულისწმისყოფისაჲთა და უშრომელითა ცხორებითა. იყო სხვთაცა
 58 სახითა უმაღლესადრე თქუმად ძალი ამის სიტყვსაჲ, I გარნა კმა იყავნ v
 ესე, რაჲთა არა უმეტეს ზომისა ვიყვნეთ მეძიებელ.

67

**ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ნუ მიავლინებედ ენათა ღმრთისმბრძოლ-
 2 ნი“.**⁸¹

თარგმანი: მანიქეველნი იტყვან ბოროტსა ამას, ვითარმედ ბუნებითა
 4 ჰქონდა სიკუდილი ხესა მას.

68

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ხედვაჲ იყო ხე იგი და ზრახვაჲ“.⁸²

თარგმანი: ესე იგი არს, ვითარმედ გულისსიტყუაჲ იყო და 135r
 გულისწმისყოფაჲ, რომელი ჯერეთ არა ჯერ-იყო მისდა.

⁴⁴ ამისგან] მისგან C. ბუნებისა] ბუნებათა EH. ⁴⁷ საქმე] საქმე AC. ⁴⁸ გულისწმისყოფად] გულისწმისყოფა ACEH. ღმრთისა] ღმრთისა ACEH. არც] არცა ACEH. ⁵⁰ მას] ამას C. ⁵¹ მიწთომად] მიწუდომად C. ⁵² უცალოებათა] უცალოებითა E. 67. ³ ბუნებითა] ბუნებით E. 68. ¹ ხე] ხე AC, ხე D.

⁸¹ Greg. Naz., Or. 38, 12 (PG 36, 324 B 17).

⁸² Greg. Naz., Or. 38, 12 (PG 36, 324 C 1).

69

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „და განისწავლა თუთოფერითა სახითა მრავალჟამ: სიტყვთა“⁸³ 2

თარგმანი: რომლითა სიტყვთა? გარნა რომელი-იგი უწინარეს რჩულისა მოსესისა იქმნებოდა მამათა მიმართ. 4

70

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „რჩულითა“⁸⁴

თარგმანი: მოსესმიერითა. 2

71

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ქველისმოქმედებითა“⁸⁵

თარგმანი: | რამეთუ ქუეყანაჲ იგი აღთქუმისაჲ მისცა სხუათა მათ 2
v მრავალთა სასწაულთა და კეთილთა თანა.

72

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ქადებითა“⁸⁶

თარგმანი: ვითარ-იგი ნოეს ზე ექადოდა, ვითარმედ: *მოვანიო წყლით რღუნაჲ წარღუნად ყოვლისა ჯორციელისა.*^x 2

73

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „წყლულებითა“⁸⁷

თარგმანი: რამეთუ მოანია წყლით რღუნაჲ და მოსრა ყოველი სული. 2

69. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი E. თუთოფერითა] თითოფერითა ACDEH. ⁴ რჩულისა] შჯულისა ACDE, სჯულისა H. 70. ¹ რჩულითა] შჯულითა ACDE, სჯულითა H. 71. ² რამეთუ om. ACDEH. 72. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი E. ² ნოეს] ნოვეს CD. ზე] ზც C. 73. ² რამეთუ om. H. მოანია] მოინია CH. მოსრა] დამუსრა ACDEH.

⁸³ Greg. Naz., Or. 38, 13 (PG 36, 325 A 3).
⁸⁴ Greg. Naz., Or. 38, 13 (PG 36, 325 A 4).
⁸⁵ Greg. Naz., Or. 38, 13 (PG 36, 325 A 4).
⁸⁶ Greg. Naz., Or. 38, 13 (PG 36, 325 A 4).
⁸⁷ Greg. Naz., Or. 38, 13 (PG 36, 325 A 4).

74

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „დანუვითა“⁸⁸

2 თარგმანი: ვითარ-იგი სოდომელთა და გომორელთაჲ.

136r

75

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ბრძოლითა“⁸⁹

2 თარგმანი: რაჲთა მისცნეს იგი უცხოეთსელთა, ვითარცა ელის ზე მღდელისა.

76

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ძლევითა“⁹⁰

2 თარგმანი: რაჲამს-იგი მძლედ გამოაჩინებნ მათ, ვითარცა ისუს და დავითს.

77

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „სასწაულითა ზეცით“⁹¹

2 თარგმანი: რაჲამს-იგი ცეცხლი ნჯმა.

78

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „სასწაულითა ჰაერთაგან“⁹²

2 თარგმანი: რაჲამს-იგი | ქვისა სეტყუაჲ მოიწნა ბანაკსა შორის.

v

74. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი E. 75. ² რაჲთა] რაჲამს E, რაჲამს-იგი H. მისცნეს] მისცნის E. იგი] იგინი ACDE, om. H. ვითარცა] ვითარცა-იგი H. ელის] ელისეს H. ზე] ზჳ CE. 76. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი E. ² ისუს] ისოს CDE. 77. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი E. ² ნჯმა] ანჯმა EH om. D. 78. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი E.

⁸⁸ Greg. Naz., Or. 38, 13 (PG 36, 325 A 5).

⁸⁹ Greg. Naz., Or. 38, 13 (PG 36, 325 A 5).

⁹⁰ Greg. Naz., Or. 38, 13 (PG 36, 325 A 5).

⁹¹ Greg. Naz., Or. 38, 13 (PG 36, 325 A 5-6).

⁹² Greg. Naz., Or. 38, 13 (PG 36, 325 A 6).

79

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ქუეყანისაგან“⁹³

თარგმანი: რაჟამს განიპო ქუეყანაჲ და დანთქა დათან და აბირონ. 2

80

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ზღსაგან“⁹⁴

თარგმანი: რაჟამს განიპო ზღუაჲ მენამული და ნიაღვლეს ისრაჳლ-
თა დაულტობელად. 2

81

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ქალაქთაგან“⁹⁵

თარგმანი: რაჟამს მისცნის ქალაქები ჴელთა მათა, ვითარცა იერი-
ქოჲ. 2

82

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „წარმართთაგან“⁹⁶

137r თარგმანი: | რამეთუ შუდნი წარმართნი აღჴოცნა და მისცა ისრაჳლ-
თა ქუეყანაჲ მათი. 2

83

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „პირველი პირველისაგან“⁹⁷

თარგმანი: რამეთუ მამისაგან არს ძე, ვითარცა მზისაგან – ნათელი. 2

79. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი *E.* ² დანთქა] დაანთქა *EH.*
80. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი *E.* 81. ² მათა] მათთა *ACDEH.*
²⁻³ იერიქოჲ] იერიქოი *E.* 82. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი *E.* ² რამე-
თუ] რაჟამს *H.* შუდნი *add.* იგი *H.* აღჴოცნა] აჴოცნა *EH.* 83. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ]
ღმრთისმეტყუელისი *E.* ² თარგმანი] თარგ *H.* ძე] ძჳ *ACD.*

⁹³ Greg. Naz., *Or.* 38, 13 (*PG* 36, 325 A 6).

⁹⁴ Greg. Naz., *Or.* 38, 13 (*PG* 36, 325 A 6-7).

⁹⁵ Greg. Naz., *Or.* 38, 13 (*PG* 36, 325 A 7).

⁹⁶ Greg. Naz., *Or.* 38, 13 (*PG* 36, 325 A 7).

⁹⁷ Greg. Naz., *Or.* 38, 13 (*PG* 36, 325 B 3).

84

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „შეურყეველი იგი ბექელი“⁹⁸

2 **თარგმანი:** რამეთუ ვითარცა სახე ბექელისაჲ ყოვლითურთ გამოისახ-
ვის, რომელსა ზედა გამოისახოს, ეგრეთვე ყოვლითურთ ძესა თანა არს
4 მამაჲ შეურყეველად და შეუცვალებელად.

v

85

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „საზღვარი და სიტყუაჲ მამისაჲ“⁹⁹

2 **თარგმანი:** რამეთუ ვითარცა ხატი გამოაჩინებს პირმშოსა მას სახე-
სა, ეგრეთვე საზღვარი და სიტყუაჲ გამოაჩინებს მას, რომლისა იყოს
4 საზღვარ და სიტყუა. ხოლო საზღვარი მამისაჲ არს ძე, ვითარცა სიტყუაჲ,
რომლისა მიერ გამოჩნდების მამაჲ. რამეთუ იტყვს, ვითარმედ: *რომელ-*
6 *მან მიხილა მე, მან იხილა მამაჲ ჩემი. და მე და მამაჲ ერთ ვართ.*⁹ | რა- 138r
მეთუ ვითარცა თვნიორ მამისა არა ითქუმის ძე, ეგრეთვე არცა თვნიერ
8 ძისა იცნობების მამაჲ. და სამართლად საზღვარად და სიტყუად მამისად
უნოდა ძესა, ვითარცა აღმასრულებელსა არსებისა მისისა და მომას-
10 ნავებელსა, თუ რაჲ არს იგი. რამეთუ არა ითქუმის, არცა გულისწმა-
იყოფების თვნიორ ძისა მამაჲ, გინა თუ საზღვარი არს | და სიტყუაჲ, v
12 რომლისა მიერ დაისაზღვრა და იქმნა ყოველივე.¹⁰⁰

⁹ *Ioh.* 12, 45; 10, 30.

84. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი *E.* შეურყეველი] შეურეველი *E.* ² სახე] სახჷ *ACD.* ³ ეგრეთვე] ეგრევე *AC.* **85.** ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი *E.* ⁴ ძე] ძჷ *AC.* ⁶ მან *om. ACDEH.* მამაჲ² *add.* ჩემი *E.* ⁷ თვნიორ] თვნიერ *CEH,* თვნიერ *D.* ძე] ძჷ *AC,* ძეჷ *D.* ეგრეთვე] ეგრეთცა *ACDEH.* თვნიერ] თვნიერ *D.* ⁸ სამართლად] სამართალად *E.* საზღვარად] საზღვრად *CH.* მამისად] მამისა *EH.* ⁹ მისისა] მისისასა *CDEH.* ¹¹ თვნიორ] თვნიერ *CEH,* თვნიორ *D.*

⁹⁸ Greg. Naz., *Or.* 38, 13 (*PG* 36, 325 B 5).

⁹⁹ Greg. Naz., *Or.* 38, 13 (*PG* 36, 325 B 6).

¹⁰⁰ შდრ. *Bas. Minim. Comm.* 38, 128.

86

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ერთი ორთაგან წინააღმდგომთა“¹⁰¹

თარგმანი: წინააღმდგომთა დაუბადებელისა მის და უხილავისა და გარეშეუნერელისა ღმრთეებისა და დაბადებულისა მის და ხილულისა ბუნებისათჳს კაცობრივისა, რომელთაგან ერთი გუამი | მოვიდა შეერთებითა განუყოფელითა. 2
139r 4

87

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ერთმან ღმერთ-ყო და მეორე ღმერთიქმნა“.¹⁰² 2

თარგმანი: ღმრთეებაჲ და კაცებაჲ შეერთა და ღმრთეებამან კაცებაჲ განაღმრთო, რამეთუ კაცებაჲ, ღმრთეებასა თანა შეერთებული, ღმერთიქმნა. 4

88

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ჟ შეერთებაჲ ესე ახალი! ჟ შეზავებაჲ ესე საკვრველი“.¹⁰³ 2

თარგმანი: რამეთუ ჭეშმარიტად ახალი იყო ღმრთისაჲ კაცთა თანა შეერთებაჲ. 4

86. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელი *H.* ² მის] მას *C.* უხილავისა *add.* ბუნებისა *H.* ³ მის] ამის *A.* ⁴ ბუნებისათჳს] ბუნებისა *EH.* ⁵ განუყოფელითა] განუყოფლითა *E.* **87.** ³ შეერთა] შეიერთა *CDEH.* **88.** ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი *E.* ¹⁻⁴ ჟ შეერთებაჲ ესე ახალი... კაცთა თანა შეერთებაჲ ~ რამეთუ ჭეშმარიტად ახალი იყო ღმრთისაჲ კაცთა თანა შეერთებაჲ. თარგმანი: ჟ შეერთებაჲ ესე ახალი, ჟ შეზავებაჲ ესე საკვრველი *ACDEH* (*a-ში ლემა მოთავსებულია აშიაზე, რაც დანარჩენ ხელნაწერებში ლემისა და კომენტარის ადგილების შენაცვლების მიზეზი უნდა იყოს*).

¹⁰¹ Greg. Naz., *Or.* 38, 13 (*PG* 36, 325 B 14-15)
¹⁰² Greg. Naz., *Or.* 38, 13 (*PG* 36, 325 B 15-C 1)
¹⁰³ Greg. Naz., *Or.* 38, 13 (*PG* 36, 325 C 1-2)

89

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „არსი არს იქმნების“. ¹⁰⁴

2 **თარგმანი:** | რომელი-იგი იყო არსებასა შინა ღმრთეებისასა, შემო- v
ვალს არსებასა კაცებისასა.

90

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „რამეთუ დაცარიელდების თვისისა დიდები-

2 საგან მცირედ“. ¹⁰⁵

4 **თარგმანი:** ესე იგი არს, ვითარმედ დამდაბლდა თვისისა დიდებისა-
გან მცირედ ჟამ, რომელ არს ჟამი იგი ჩუენ თანა ქცევისაჲ, რაჲთა მე
სავსებისა მისისაგან მოვილო უხრწნელებაჲ.

91

Maximi Confessoris Ambigua ad Ioannem (PG 91, col. 1289 B)

ღმრთისმეტყუელისაჲ: | „მეორითა ზიარებითა გვზიარნა ფრიად 140r

2 პირველისა მის უდიდებულესითა“. ¹⁰⁶

4 **თარგმანი:** არა ესრეთ საკვრველ იყო და დიდებულ, დალაცათუ
საკვრველ იყო პირველი იგი საქმე, რომელ წმიდა იყო და უცოდველ
ბუნებაჲ კაცთაჲ ჯერეთ და ზიარებად თვსად აღიყვანებდა მას ღმერთი
6 შთაბერვითა მით სულისაჲთა და ხატად თვსად შექმნითა. ვითარ-ესე რა- v
ჟამს შეიბღალა იგი ვნებათა მიერ და განეშორა ღმერთსა, თავს-იდვა
8 მან შეერთებაჲ მისსა და უდარესი იგი მიილო და შეუერთებელნი იგი
შეაერთნა. რამეთუ პირველ არცა ერთითა გუამოვნებისა და არსებისა
10 ერთობითა აქუნდა | ზიარებაჲ ღმრთისა თანა ბუნებასა ჩუენსა. 141r

89. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი *E.* არსი *add.* იგი *H.* **90.** ¹ ღმრთის-
მეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი *E.* ³ თარგმანი] თარგმ *H.* **91.** ⁴ საქმე] საქმე
ACD. და *om. C.* ⁵ და *om. D.* თვსად] თვსა *H.* ⁸ მისსა] მისა *ACD,* მისი *EH.* ⁹ შეაერთნა]
შეიერთნა *EH.* გუამოვნებისა] გუამოვნებითა *EH.*

¹⁰⁴ Greg. Naz., *Or.* 38, 13 (*PG* 36, 325 C 2).

¹⁰⁵ Greg. Naz., *Or.* 38, 13 (*PG* 36, 325 C 7-8).

¹⁰⁶ Greg. Naz., *Or.* 38, 13 (*PG* 36, 325 C 13-14).

ხოლო ან გუამოვნებით ერთ იქმნა მის თანა, რამეთუ მოილო იგი და შეაერთა განუყოფელად ქრისტემან თავსა თვსსა და დაიცვა იგი უვნებელად თვთებითა ბუნებისაჲთა და განუყოფელობითა გუამისაჲთა. ესრეთ ფრიად პირველისა მის უდიდებულესითა ზიარებითა იზიარა სიტყუამან მან კაცებაჲ, რამეთუ გუამოვნებით შეაერთა იგი თავსა თვსსა.

92

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „მოივლინა, ვითარცა კაცი.“¹⁰⁷

თარგმანი: ესე სიტყუანი ყოველნი არიანოზთა მიმართ არიან. 2

93

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „რამეთუ პატივ-სცემს მას, ვითარცა დასაბამსა უჟამოსა.“¹⁰⁸

თარგმანი: რამეთუ უჟამოდ და არა ჟამიერად იშვა მამისაგან ძე. და ამისთვის დასაბამი არს მამაჲ, ვითარცა მიზეზი. არამედ უჟამოდ დასაბამი, რამეთუ არცა ერთი ჟამი შემოსრულ არს შორის მამისა და ძისა, არამედ ოდესცა იყო მამაჲ, იყო ძეცა.¹⁰⁹

94

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ვითარცა მღდელი შემწირველი“.¹¹⁰

თარგმანი: რამეთუ ნეფსით შეწირა თავი თვსი.¹¹¹ 2

¹² შეაერთა] შეაერთო *AD*. ¹³ ბუნებისაჲთა] ბუნებისაითა *E*. **92.** – **93.** ³ ძე] ძმ *AC*, ძეჲ *D*. ⁴ უჟამოდ] უჟამოი *E*. ⁵ შორის *om. ACD*. **94.** ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი *E*. ² ნეფსით] ნებსით *ACEH*, *add.* თვსით *H*.

¹⁰⁷ Greg. Naz., *Or.* 38, 15 (*PG* 36, 328 C 11).
¹⁰⁸ Greg. Naz., *Or.* 38, 15 (*PG* 36, 328 D 2).
¹⁰⁹ შდრ. *Bas. Minim. Comm.* 38, 145b.
¹¹⁰ Greg. Naz., *Or.* 38, 16 (*PG* 36, 329 C 8-9).
¹¹¹ შდრ. *Bas. Minim. Comm.* 38, 167, l. 1-2.

Maximi Confessoris Ambigua ad Iohannem (PG 91, col. 1289 D)

2 ღმრთისმეტყუელისა: „ხოლო ან შეინყნარე შობაჲ მისი და იმ-
ღერდ, დაღაცათუ არა ვითარცა იოვანე – მუცელსა შინა, არამედ
ვითარცა დავით – მოქცევასა მას კიდობნისასა“.¹¹²

4 **თარგმანი:** დიდი იოვანე სახე არს სინანულისა და უვნებელობისა
და გულისწმისყოფისა. სინანულისაჲ, ვითარცა ქადაგი და ნათლისმცე-
6 მელი, ხოლო უვნებელობისაჲ, ვითარცა მეუდაბნოე და სოფლისაგან
განშორებული, ხოლო გულისწმისყოფით ხედვისა, ვითარცა ლევიტელი
8 და მღდელი და სიტყვსა ღმრთისა | წინამორბედი. და არა ამათ ოდენ 143r
საქმეთაჲ არს სახწ, არამედ ამა[თ] შინა შეუცვალებელა[დ] ყოფისაცა
10 ხატი არ[ს], რამეთუ საშოთგან დედის[ა]ჲ[თ] ვიდრე აღსასრულ[ლ]ა[დ]მდე
ამათ საქმეთა [შინა ძალ]ი სულისა თვისაჲ შე[უ]ცვალებელად და[იცვა].
12 ხოლო დავით იგიცა [სახწ არს] აღსარებისა და ს[აქმი]სა და ხედვი-
საჲ, რამეთუ ებრაელთა შორის პირველად მწყემსი იყო და უკუანაჲსკნელ v
14 მეფე იქმნა და მომწყუდედელ უცხოთესლთა. გარნა შეუცვალებელად
და მიუდრეკელად ყოფასა ამათ საქმეთა შინა არღარა სახე არს, რა-
16 მეთუ შემდგომად მეცნიერებისა დაეცა კაცობრივითა ვნებითა და წესი
იგი სათნოებისა და გულისწმისყოფისაჲ | არა დაიცვა უცვალებელად. 144r
18 ამისთვის არა წერილ არს მუცლითგან აღმღერებაჲ მის წინაშე სიტყვსა,
ვითარ დიდი იოვანე, არამედ შემდგომად უცხოთესლთა მოსრვისა და
20 კიდობნისა მოქცევისა, ესე იგი არს შემდგომად ვნებათა ლტოლვისა და
გულისწმისყოფისა მოქცევისა.

^r II Reg. 6, 14.

95. ⁴ სახე] სახწ AC. სინანულისა] სინანულისაჲ ACDEH. უვნებელობისა] უვნებელობისაჲ EH. ⁵ გულისწმისყოფისა] გულისწმისყოფისაჲ CE. და] იგი ADE. ⁷ ხედვისა] ხედვისაჲ H. ლევიტელი] ლევიტელ C. ⁹ საქმეთაჲ] საქმეთა EH. სახწ] სახე EH, სახეწ D. ამათ] მათ H. შეუცვალებელად] შეუცვლებელად E. ყოფისაცა] ყოფისა H. ¹⁰ საშოთგან] საშოთ EH. აღსასრულამდე] აღსასრულამდე DE. ¹² დავით add. და H. სახწ] სახე DEH. აღსარებისა] აღსარებისა ACDEH. ¹³ უკუანაჲსკნელ] უკუანაისკნელ E. ¹⁴ მეფე] მეფე C. უცხოთესლთა] უცხოთესლთაჲ C. ¹⁵ მიუდრეკელად] მიუდრეკლად E. ყოფასა] ყოფისა H. სახე] სახწ ACE. ¹⁷ არა] არაჲ D. ¹⁸ აღმღერებაჲ] ამღერებაჲ ADH. მის] მისი ACDEH. ¹⁹ ვითარ] ვითარმედ ACD, ვითარცა EH. მოსრვისა] მოსრვისა A (შდრ. აქაივეsin).

¹¹² Greg. Naz., Or. 38, 17 (PG 36, 329 D 1-2).

v სახე არს უკუე დიდი იოვანე ყოველთა, რომელნი სათნოებითა 22
 და გულისწმისყოფითა იყვნენ მეორედ შობითა მით და ვიდრე აღსას-
 რულამდე წარმართებისა ამათ შინა გულისწმისყოფასა და სათნოებასა 24
 მიუდრეკელად და შეუცვალებელად ეგნენ. ხოლო დავით სახე არს ყო-
 145r ველთა, რომელნი შემდგომად მეცნიერებისა დაეცნენ და კუალად სი- 26
 ნანულისა მიერ იწყონ სათნოებასა და გულისწმისყოფასა და მოაქცინენ
 სულნი მათნი პირველისავე სიხარულსა. 28

ხოლო ვინაჲთგან დიდი ესე მოძღუარი მარადის მოკლედ იტყოდა
 სიტყუასა თჳსსა და მცირედსა შინა ფრიადსა ძალსა შეაწყუდედა სუ- 30
 v ლისა წმიდისა | მადლითა, ამისთჳს იოვანე და დავით მოართუნა სახედ
 მსმენელთა მათ საღმრთოთა სიტყუათაჲსა, ვინაჲთგან ამათ ორთავე 32
 საქმეთა სახენი არიან იოვანე და დავით, ვითარცა ზემოთ ვთქუთ. ვი-
 თარცა ესრეთ ღალადებდა, ვითარმედ ყოველნი, რომელთა სათნოე- 34
 146r ბისა და გულისწმისყოფისა საქმე და სიტყუაჲ, თავთა თქუენტა შორის
 მოღუანებითა შობილი, შეგინყნარებიეს, შეინყნარეთ ან ღლესასწული- 36
 სა ამის მადლი და ჰკრთებოდეთ, ვითარცა დიდი იოვანე, და დაიცევით
 v აღსასრულადმდე საღმრთოჲ იგი სულისა კრთომაჲ, სათნოებათა | ზედა 38
 მტკიცედ და შეურყეველად დგომაჲ და უფროსად უმეტესისა მიმართ
 წარმატებითა ყოველთადვე ნუმცა რას მივეახლებით უკეთურებისა და 40
 უგულისწმოებისა საქმესა.

უკუეთუ კულა ესრეთ ვერ უძლოთ ყოფად, ვითარცა დიდი იოვანე 42
 147r მარადის სათნუებისაგან მიუდრეკელად და საღმრთოჲსა მის გზისა სრბა-
 სა შინა, მოინიოს თქუენ ზედა დაცემაჲ რაჲმე, მაშინ მსგავსად ნეტარისა 44
 დავითისა მოღუანებით სინანულისა მიერ ისწრაფეთ თავისავე თჳსისა

²² სახე არს უკუე დიდი იოვანე ~ ხოლო დიდი იოვანე სახე არს უკუე *H*. ²³-
²⁴ აღსასრულამდე] აღსასრულადმდე *ACH*. ²⁴ წარმართებისა] წარმართების
C. ²⁸ სულნი] გულნი *H* (შრდ. *th~ yuch~*). პირველისავე] პირველსავე *ACDH*,
 ღმრთისავე *E*. სიხარულსა] სახიერისა *EH* (შრდ. *cara~*). ²⁹ ვინაჲთგან] ვინაითგან *E*.
³⁰ სიტყუასა] სიტყუათა *C*, სიტყუათასა *DEH*. ³² ვინაჲთგან] ვინაითგან *E*. ³³ ვთქუთ]
 ვთქუ *C*. ³⁴ რომელთა] რომელნი *H*. ³⁵ საქმე] საქმე *ACH*. თქუენტა შორის ~ შორის
 თქუენტა *CH*. ³⁶ შეგინყნარებიეს] შეგინყნარებს *C*. ³⁷ დაიცევით *add*. ვიდრე *ACDEH*.
³⁸ აღსასრულადმდე] აღსასრულამდე *DE*. საღმრთოჲ] საღმრთოი *E*. ³⁹ შეურყეველად]
 შეურყეველად *A*. უფროსად] უფროისად *E*. ⁴¹ საქმესა *add*. ხოლო *H*. ⁴² უძლოთ]
 უძლო *C*. ⁴³ სათნუებისაგან] სათნოებისაგან *ACDEH*. საღმრთოჲსა] საღმრთოისა *E*.
⁴⁴ შინა *add*. და *A*. ⁴⁵ დავითისა] დავითისსა *H*. ისწრაფეთ] ისწრაფჳ *H*.

46 მოქცევად სათნოებისა და გულისწმისყოფისა ძალითა მოთმინებისათა |
 და საღმრთოთა სიტყუათა მოღუანებითა. და ნუ შეუნდობთ უღებებითა, v
 48 რათა სრულიად წარიღონ ვნებათა თქუენ შორის მყოფი იგი საღმრთო
 გულისწმისყოფისა და სათნოებისა კიდობანი, რათა არა მოინიოს თქუენ
 50 ზედა ელი მღდელისა ვნებაჲ, და უკუღმართ დაეცნეთ ბჭეთა მათ თანა
 სელომს მყოფისა ტაძრისათა და მოჰკუდეთ, რაჟამს გაიტყეხთ ზურგი 148r
 52 მოღუანებისაჲ.⁵

არამედ ისწრაფეთ, რათა მოაქციოთ თქუენდავე სათნოებისა
 54 იგი კიდობანი და ესრეთ მხიარულნი იმღერდეთ წინაშე მისსა, ესე იგი
 არს, ჰმადლობდით ღმერთსა საქმესა მას ზედა. და ამას პირსა ზედა |
 56 ვჰგონებ, თუ განცხადებულად რაჲ გუასნავლის „ახალკურეაკისა“ საკით- v
 ხავსა შინა მოძღუარი ესე, სადა იტყვს, ვითარმედ: „გალობად გალო-
 58 ბისა ახლისა ბრძანებულ ვართ, გინა თუ რომელნი-ესე ბაბილონდ და
 ბოროტსა მას შერეულებასა შთაყვანებულ ვართ ცოდვისა | მიერ და 149r
 60 კუალად იწრუსალემად მოქცეულ ვართ, რომელთა-ესე მუნ ვერ გუეძლო
 საღმრთოჲსა მის გალობისა გალობად, ვითარცა ქუეყანასა შინა უცხოჲსა.
 62 ხოლო აჲა ახლისა გალობისა და მოქალაქობის მეცნიერ ვართ, გინა თუ
 რომელნი-ესე ვჰგით კეთილსა შინა და წარვემართებით, და რომელიმე v
 64 წარგჰმართებეს, და რომელსამე წარგჰმართებთ განმაახლებელისა მის
 სულისა მიერ“.¹¹³

66 ესრეთ უკუე გულისწმა-ვყავ მე სიტყუაჲ ესე ჩემისა უგუნურები-
 საებრ და ესრეთ ვჰგონებ, თუ ამის პირისათჳს თქუა მოძღუარმან, ვი-
 68 თარმედ: ან შეინყნარე შობაჲ მისი და იმღერედ და ნ ი ნ ა ჰ კ რ თ ე - 150r
 ბ ო დ ე , დაღაცათუ არა ვითარცა იოვანე – მუცელსა შინა დედისასა,
 70 არამედ ვითარცა დავით – მოქცევასა მას კიდობნისასა.

⁵ I Reg. 4, 12-18.

⁴⁶ მოთმინებისათა] მოთმინებისათა E. ⁴⁷ უღებებითა] უღებებითა CEH. ⁴⁸ სრულიად
 add. არა EH. საღმრთო] საღმრთოი E. ⁵⁰ უკუღმართ] უკუღმა H. ⁵¹ ზურგი] ზორგი
 AEH. ⁵⁴ იმღერდეთ] იმღერდით A. მისსა] მისა CD. ⁵⁵ ჰმადლობდით] ჰმადლობდეთ
 EH. ამას] ამის H. პირსა] პირისათჳს H. ზედა om. H. ⁵⁶ განცხადებულად რაჲ]
 განცხადებულადვე ACEH. ⁵⁷ სადა] სადა-იგი H. ⁵⁸ ბაბილონდ] ბაბილოვნად ACEH,
 ბაბილოვნდ D. და om. CD. ⁶⁰ იწრუსალემად] იწრუსალემადვე H. მოქცეულ]
 მიქცეულ H. ⁶¹ საღმრთოჲსა] საღმრთოისა E. ⁶² გალობისა add. გალობად H.
 მოქალაქობის] მოქალაქობისა ACDEH. ⁶³ ვჰგით] ვჰგიათ D. ⁶⁸ იმღერედ] იმღერდ
 ACDEH. ⁷⁰ ვითარცა] ვითარმედ H.

¹¹³ Greg. Naz., Oratio 44, 1 (PG 36, col. 608 B 1-10).

96

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „იცან, ვითარცა ჯარმან მომგებელი თჳსი, – ესაია გიბრძანებს, – და ვითარცა ვირმან, ბაგაჲ უფლისა თჳსისაჲ“.¹¹⁴ 2

თარგმანი: ესაია „ჯარად“ ისრაჲლთა ერსა იტყჳს და „ვირად“ –
v ნარმართთა. ხოლო ესე მართლმადიდებელთა ერსა იტყჳს „ჯარად“, ვი- 4
თარცა წმიდასა და აღმომცოხნელსა, და „ვირად“ – მწვალებელთა.

97

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „უკუეთუ წმიდათაგანი ხარ, ვითარცა რჩულსა შინა წერილ არს, და აღმოცოხნი სიტყუასა“.¹¹⁵ 2

თარგმანი: „აღმოცოხნაჲ სიტყჳსაჲ“ არს, რაჲთა არა უგულისწმოდ
151r ვიჯმარებდეთ სიტყუათა წერილისათა, არამედ მოსწრაფებითა და 4
ძიებითა ფრიადითა, ვითარცა კბილთა მიერ დავანწურილებდეთ მათ და
საზრდელსა მათგან მივიღებდეთ აღზრდად სულიერისა მის ჰასაკისა. 6
და არა შთავილებდეთ მათ გამოუძიებელად, ვითარცა არანმიდანი იგი
მჯეცნი, მუცელსა გონებისასა.¹¹⁶ 8

98

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ვასკულავისა თანა | რბიოდე“¹¹⁷
v **თარგმანი:** ესე იგი არს, ვითარმედ სიმახვლითა მით გონებისაჲთა 2
მივიდოდე ჭეშმარიტისა მის აღსარებისა მიმართ.

¹ Is. 1, 3.

96. ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი E. **97.** ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი E. ² რჩულსა] შჯულსა ACDE, სჯულსა H. ⁵ დავანწურილებდეთ] დავანწილებდეთ CEH, დავიწილებდეთ D. ⁶ მივიღებდეთ] მოვიღებდეთ H. **98.** ¹ ღმრთისმეტყუელისაჲ] ღმრთისმეტყუელისი E. ვასკულავისა] ვარსკულავისა ACDEH. ³ აღსარებისა] აღსაარებისა ACDEH.

¹¹⁴ Greg. Naz., Or. 38, 17 (PG 36, 332 A 3-5).

¹¹⁵ Greg. Naz., Or. 38, 17 (PG 36, 332 A 5-7).

¹¹⁶ შდრ. Bas. Minim. Comm. 38, 173, l. 3-11.

¹¹⁷ Greg. Naz., Or. 38, 17 (PG 36, 332 A 9-10).

99

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ოქროჲ, გუნდრუკი და მური“¹¹⁸

2 **თარგმანი:** ოქროჲ არს სარწმუნოებაჲ, გუნდრუკი – სასოებაჲ, მური
– სიყუარული.

100

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „ახლისა მსხუერპლისა“¹¹⁹

2 **თარგმანი:** ჭეშმარიტად ახალიი არს ძისა ღმრთისაჲ კაცთათჳს სი- 152r
კუდილი.

101

Maximi Confessoris Ambigua ad Iohannem (PG 91, col. 1227 C)

ღმრთისმეტყუელისაჲ: „უკუეთუ ეგვპტედ ივლტოდის ქრისტე,
2 სურვილით ივლტოდე მის თანა, კეთილ არს ქრისტეს თანა სივლტო-
ლაჲ. უკუეთუ ეგვპტეს დაეყოვნოს, მოუწოდე მას ეგვპტით, რომელი-
4 იგი მუნ კეთილად თაყუანის-იცემებოდის“.¹²⁰

თარგმანი: ივლტოდა უფალი ეგვპტედ, | რამეთუ სდევნიდა მას v
6 ჰეროდე, რომელი მაშინ მეფობდა ჰურიასტანს. ხოლო გამოითარგ-
მანების „ჰეროდე“ „ვენებად“, და „ტყავისად“ და „ბუნებად“.

8 და ეგვპტეცა მრავალსახედ გულისწმა-იყოფების წმიდათა მიერ,
რამეთუ ოდესმე ამის სანუთროსა სახედ მოიღებენ მას, და | ოდესმე – 153r
10 სახედ ჴორცთაჲსა, და ოდესმე – სახედ ცოდვისა, და ოდესმე – სახედ
უგულისწმოებისა, და ოდესმე – სახედ ჭირისა. და აწ ამას ადგილსა
12 სახედ ჭირისა იტყვს ეგვპტესა მოძღუარი.

კეთილ არს უკუე სივლტოლაჲ ეგვპტეს ქრისტეს თანა, ესე |
14 იგი არს, რაჟამს ჩუენ შორის მყოფი იგი მეცნიერებისა და სინმიდი- v

99. ¹ ოქროჲ] ოქროი E. გუნდრუკი] გუნდროკი A. ³ ოქროჲ] ოქროი E. 100. – 101.
¹ ქრისტე] ქრისტჳ ACDEH. ³ დაეყოვნოს] დაიყოვნოს ACDEH. ⁶ ჰეროდე] ჰჳროდე E. ჰურიასტანს] ჰორიასტანს D. ⁷ ჰეროდე] ჰჳროდე E. ტყავისად] ტყავისა CDEH.
და om. CEH. ⁹ სანუთროსა] სანუთროისა E. და om. H.

118 Greg. Naz., Or. 38, 17 (PG 36, 332 A 11).
119 Greg. Naz., Or. 38, 18 (PG 36, 332 B 8-9).
120 Greg. Naz., Or. 38, 18 (PG 36, 332 B 9-13).

სა საღმრთო სიტყუა ჩჩკლ იყოს ჯერეთ და იდევენბოდის ჩუენთკს, რომელნი ჯერეთ ჩჩკლ ვართ სულიერითა ძალითა, ხოლო იდევენბოდის
 16 მინისაგანისა მის ვნებულისა ზრახვისა მიერ, რომელი ჯერეთ სუფევნ
 154r ჩუენ შორის ვნებულთა მათ | ჯორციელთა აღძრვათა მიერ, მაშინ ჯერ- 18
 არს ჩუენდა, რაათა ვივლტოდით მის თანა ეგკპტედ, ესე იგი არს, შრო-
 მათა მიმართ მოღუანებისათა და ჭირთა ჯორციელთა, ვიდრემდის უვნე- 20
 ბელობისა მიერ გუესმას სიკუდილი მათი, რომელნი ეძიებდეს სულსა |
 v ჩუენ შორის ჩჩკლად მყოფისა მის საღმრთოჲსა სიტყუსა. 22

ესე იგი არს, რომელნი ჩუენსა მას ღმრთისა სათნოსა ცხო-
 რებასა ეძიებენ მოკლვად, და ბორგდენ სათნოებისა ჩუენისა აჯოცად 24
 და უჩინო-ყოფად ჩუენდა სიტყუსა მის, რომელი-იგი ჩუენითა
 155r გულისმოდგინებისა ნებითა, ვითარცა ღრუბლითა სულმცირითა, აღ- 26
 ვალს ჩუენსა ამას ეგკპტესა ზედა, რომელ არიან ჯორცნი ესე, და მის
 თანა აღძრვათა და ვნებათა, ვითარცა ჯელითქმნულთა რათმე კერპთა, 28
 დაამჯობს. და თვსთა ადგილთაგან შეარყევს და სულისაგან სრულიად
 v განსდევნის, და შემდგომად | მათისა განდევნისა მიზიდავს სულსა მას 30
 თაყუანისცემად თვსად.

ესრეთ უკუე ვილტით კეთილად ქრისტეს თანა, იდევენბოდის 32
 რაჲ იგი ვნებათა მიერ ჩუენგან, და მის თანა სივლტოლისა ნეფსითითა,
 ჭირისა და ღუანლისა თავსდებითა, კეთილსა მოვიღებთ სასყიდელსა, 34
 უვნებელობასა. ► ხოლო მოუწოდთ კუალად ქრისტესა ეგკპტით ეს-
 რეთ, რამეთუ ვინაჲთგან უჩინო-იქმნენ ვნებანი ჩუენგან და სრულიად 36
 მოკუდენ, არღარა უტევებთ ჩუენ შორის მყოფსა მას საღმრთოჲსა მეც-
 ნიერებისა სიტყუასა არაარსთა და უჩინოქმნულთა ვნებათა ბრძოლასა 38
 შინა ყოფად და სხვსა არარაჲსა უმაღლესისა საქმისა მიმართ აღსლვად.

და არცა ჩუენთა თავთა და არცა სხუათა ვიეთმე შეუწდობდეთ, 40
 რაათა ჯორციელად სიტყუად გულისჯმა-ჰყოფდენ მას, არამედ კეთი-

¹⁵ ჩუენთკს| ჩუენ შორის ACDEH. ¹⁷ მის om. H. ²¹ გუესმას| გუესმა C, გუესმეს EH. ²² ჩუენ| ჩუენსა H. შორის om. H. საღმრთოჲსა| საღმრთოისა E. სიტყუსა| სიტყუსასა CEH. ²⁴ ბორგდენ| ბორგდეს H. აჯოცად| აღჯოცად D. ²⁷ რომელ| რომელნი C. ²⁸ ჯელითქმნულთა| ჯელითქმნილთა H. ³⁰ განსდევნის| განდევნის AD. მიზიდავს| მიიზიდავს ACDEH. ³¹ თვსად| თვსა H. ³² ვილტით| ვივლტით ADE, ვივლტოდით CH. ³³ სივლტოლისა| სივლტოლითა CDEH. ნეფსითითა| ნეფსითითა ACEH. ³⁴ სასყიდელსა| სასყიდლისა H. ► (ა წყდება) ³⁵ მოუწოდთ| მოუწოდოთ H. ³⁶ ვინაჲთგან| ვინაითგან E. -იქმნენ| -იქმნენ ACEH. ³⁷ უტევებთ| ვაუფლებთ H. საღმრთოჲსა| საღმრთოსა A, საღმრთოისა E. ³⁹ არარაჲსა| არარაისა E.

42 ლად განსწავლული მოლუანებათა შინა სათნოებისათა აღვიდოდით
 გულისწმისყოფისა მიერ ხედვად მაღალთა მათ საქმეთა, ვითარცა
 44 ეგვპტით – ქუეყანად იუდაასად. და ჩუენ თანა ვანუევედეთ აღსლვად და
 ვინყოთ გულისწმისყოფად საქმისაგან ხედვასა მას დიდებისა მხოლოდ-
 46 შობილისა მის მამისაგან ძისა.

ესრეთ იქმნების სივლტოლაჲ ქრისტეს თანა, კეთილად იდევენბოდის
 48 რაჲ, და ესრეთ კუალად მოუნოდს მას ხედვად და გულისწმისყოფად
 მისისა ღმრთეებისა, რაჟამს ხედვად მაღლად მიიცვალეობოდის საქმით
 50 მოლუანებისაგან და ყოველსავე იქმოდის სიტყუასა თანა სიტყუსათვს,
 მსგავსად სიტყუსა. ხოლო ესე ნუ უცხო გიჩნს, რომელ სათნოებათა
 52 მოლუანებისა სახედ შემოილო ან ეგვპტე, არამედ გულისწმა-ყავ, ვითარ
 არა ისრაჲლთა ოდენ სტანჯვიდა მაშინ ეგვპტე ქმნითა ალიზისაჲთა,
 54 არამედ ეგვპტელთაცა მისლვითა მოსესითა ჰგუემდა. რამეთუ ეგვპტე
 „ბნელად“ ითარგმანების, ეგრეთვე „ჭირადცა“ ითარგმანების. და ყოველი
 56 ესევეითარი თარგმანებაჲ სახელისაჲ კეთილსა ზედა გულისწმა-იყოფების
 და ბოროტსაცა. და ვითარცა რაჟამს ჯორცნი იშუებდენ და აღძრულ
 58 იყვნენ ვნებათა მიერ, მაშინ სული იტანჯების და დაბნელებულ არს.

რაჟამს სათნოებათა წესი და ნათელი გულისწმისყოფისაჲ წარ-
 60 ვიდენ, ეგრეთვე კუალად რაჟამს სული საღმრთოჲთა მით სიკეთითა
 სათნოებათაჲთა და ნათლითა გულისწმისყოფისაჲთა განბრწყინდებოდის,
 62 გარეგანი იგი და ძუელი კაცი ჯორცთაჲ იტანჯვის და მოკუდების მოს-
 ლვითა მით საღმრთოჲსა სიტყუსაჲთა და შუებულეებაჲ მისი დაიწსნების,
 64 რომელსა შინა დამალულ იყო.

და უფროასად სუფევდა *ვეშაპი იგი, რომელსა აქუს ძალი თვისი უპე-*
 66 *სა ზედა, სიტყუსა მისებრ წერილისა.*“ და ვითარცა კეთილთა განმაბნევე-
 ლი ფარაო უხილავად უკბენდა სულსა ცოდვისა კბენითა, რომელი-იგი
 68 რაჟამს მოლუანებითა ზრახვად ჯორციელი მოკუდეს, წარვალს იგი და

“Iob. 40, 11.

⁴⁴ იუდაასად| იუდაისად E. ⁴⁶ ძისა| ძისასა E, ძისაჲსა H. ⁴⁸ რაჲ| რა C. ⁵¹ სიტყუსა
 add. მის CDEH. ⁵² ეგვპტე| ეგვპტჲ CD. ვითარ| ვითარმედ H. ⁵³ ეგვპტე| ეგვპტჲ C.
⁵⁴ ეგვპტე| ეგვპტჲ CD, add. ვითარცა EH. ⁵⁷ რაჟამს om. H. ⁶⁰ წარვიდენ| წარვალს
 H. საღმრთოჲთა| საღმრთოთა E. ⁶¹ გულისწმისყოფისაჲთა| გულისწმისყოფისაითა
 E. ⁶³ საღმრთოჲსა| საღმრთოჲთა A, საღმრთოისა E. ⁶⁵ უფროასად| უფროისად E.
 თვისი add. დიდი E. ⁶⁶ უპესა| უღელსა ACDE (მდრ. t ou' oijf a l ou). ⁶⁷ სულსა| სულთა
 CDEH (მდრ. t hn yuch).

მოკუდების სრულიად და არცალა კუალსა გამოაჩინებს თვისისა მის
 მძლავრებისასა, რაჟთა ძალ-ედვას ღაღადებად, რომელნი-იგი ქრისტეს 70
 მიერ განთავისუფლებულ არიან და პირველ ყოველთა აღდგომისა აღ-
 დგომილ არიან ვნებათა მკუდრობისაგან. 72

და ეტყოდიან გულისთქუმასა ჴორცთასა და ვნებულებასა სულისასა:
 სადა არს, სიკუდილო, საწერტელი შენი? სადა არს, ჯოჯოხეთო, ძლევაჲ 74
 შენი, რომელითა პირველ ჴმძლავრობდა უკეთური იგი ბუნებასა კაცთა-
 სა, საწერტელითა გულისთქუმათაჟთა და მახვლითა ვნებათაჟთა? ხოლო 76
 ან დაიჴსნა ძალი მისი მადლითა ქრისტესითა, რომლისაჟ არს დიდებაჟ
 უკუნითი უკუნისამდე, ამინ. ◀ 78

⁷² მკუდრობისაგან] მკვდრობისაგან *E*, მკუდრუბისაგან *H*. ⁷³ ეტყოდიან] ეტყოდინ
CD. ⁷⁵ ჴმძლავრობდა] ჴმსძლავრობდა *D*. ⁷⁸ უკუნისამდე] უკუნისაჟ *H*.

ბერძნულ-ქართული მიმართება

20

Tou` auj ou, ejk tou` eij ta; Geneqlia logou, eij tov(1273 D 5): ღმრთის-მეტყუელისაჲ (l. 1). / nh; ajntiteiwmwn (1273 D 7-8) *add.* თარგმანი (l. 4). / diemeine (1276 A 2): იყო (l. 6). / ejtin, wš oiłmai (1276 A 4) *om.* (l. 8 *შობაჲ). / pantelw~ (1276 A 6) *om.* (l. 10 განკაცებასა თანა*). / hJ suvlhyi~ (1276 A 7) *add.* უცხო იქმნა (l. 11). / pamp̄an (1276 A 8) *om.* *Iber.* (l. 12 *შობაჲ). / kaqara; kai; ajepaf o~ (1276 A 8) ~ შეუხებელ და წმიდა (l. 12). / paradoxon (1276 A 11) *add.* არს (l. 14). / sakriv(1276 A 12) *om.* (l. 15 *მისგან). / kataxiw̄a~ (1276 A 13) *om.* (l. 16 *შობილმან). / wš nht̄riv(1276 A 13-14) *om.* (l. 16 *მას). / dia; th~ gennhew~ (1276 A 14-15); oht w~ (1276 A 15) *om.* *Iber.* (l. 16 საკრველნი*). / kai; proudon (1276 B 1) *om.* (l. 17 ჩჩკლისაჲ*). / ajoięmt wn (1276 B 2) *add.* არცა ბჭენიცა ქალწულებისანი განეხუნეს (l. 19). / ełei (1276 B 3) *om.* (l. 20, ჯერ-იყო*). / epanorqoumenon (1276 B 4): ენება აღმართებაჲ (l. 21). / th~ fuwew~ (1276 B 5): ბუნებათანი (l. 22). / diadoch~ ijliovht a (1276 B 6): თესლთაგან ხრწნილებით შობაჲ (l. 24). / katedikase (1276 B 7-8) *add.* ესრეთ ვითარცა ... დაჰჰსნნა (l. 24-26). / th~ fuwew~ (1276 B 12): ბუნებათა (l. 31). / doulopreph~ (1276 B 13) *om.* (l. 32 ყოველნი-იგი*). / epanavtasi~ (1276 B 14): აღდგომანი (l. 32). / tou` logou (1276 B 14): ღმრთისა სიტყუსაჲთა (l. 33). / wš logi~ (1276 C 10-11) *add.* დაუსაბამომან სიტყუამან (l. 43). / eij afqarsiwn (1276 C 12) *add.* შობასა (l. 44). / pneumat̄i (1276 C 12): სულისა მიერ წმიდისა (l. 44-45). / nhdei~ (1276 C 14) *add.* ნუცა წინააღუდგების ამას ზედა (l. 47). / th~ tou` Qeou` dunastei~ (1276 D 1) *add.* მიუწთომელობაჲ (l. 48). / proxforon (1276 D 4) *om.* (l. 51 მიიღებს*). / kaw̄ (1276 D 5) *add.* ხრწნილისა (l. 51). / epibolhv(1276 D 7): თარგმანი (l. 53). / wš kaq j hna~ ejti (1276 D 10) *om.* (l. 55 იგიცა*). / Qeou` ton logon ięumont o~ (1276 D 10-11): ვითარცა

ღმერთმან ძალი მოგუცეს (l. 55). / oīwn (1276 D 11) *add.* არსთა (l. 56).
 / krufiw~ (1277 A 1) *om.* (l. 57 იგავით*). / didavkw (1277 A 2) *add.*
 თვსსა (l. 57). / qeia~ duaძი~ (1277 A 5) *om.* (l. 60, ძმათაჲსა). / proba-
 ton (1277 A 6) *add.* ითქუმის კაცი (l. 61). / oiħai (1277 A 7) *om.* (l. 61
 განსაგებელი*). / aḡomenon kai; tattomenon (1277 A 7) ~ დანესებადი
 და წარმართებადი (l. 61-62). / logw (1277 A 15): სიგყუთა (l. 69). / th~
 qeia~ ajcetupia~ (1277 A 15): სიკეთისა (l. 69). / upharconta (1277 B 1)
om. (l. 69 ყოვლითურთ*). / sarka (1277 B 10): ჳორცნი (l. 76). / luonou
 (1277 B 10): სანთელნი (l. 76). / eufesin (1277 B 12) *add.* მისსა (l. 78).
 / mustikwat on (1277 C 3-4): საიდულო (l. 83). / krufiwat o~ (1277 C
 7-8) : დაფარული (l. 87). / aḡnwstovat o~ (1277 C 8): უცნაური (l. 87).
 / megalofu~ (1277 C 11) *add.* რიცხვ (l. 90). / ejtin (1277 C 12) *add.*
 რიცხვ (l. 91). / hJpro; auj h~ (1277 C 12) *om.* (l. 91 რაჲცა იგი არს*). /
 hJpro; ekein h~ (1277 C 13) *om.* (l. 91-92 დრაქმათაჲ*). / eij dokei` (1277
 C 14) *om.* (l. 92 თქუმასა*). / mustikw~ (1277 D 1) : საიდუმლოჲ (l. 94).
 / Qeou` (1277 D 1): ძალითა უფლისაჲთა (l. 94). / didomt o~ sunoyomenoi
 (1277 D 1-2) *om.* (l. 94 უფლისაჲთა*). / ton aḡqrwpon (1277 D 3-4) *om.* (l.
 96 თანსამწყსოთა*). / dia; th~ sarkwew~ (1277 D 6-7): ჳორცთა მიერ
 (l. 98). / sunariqhva~ (1277 D 9-10) *om.* (l. 100 ძალთა თანა*). / ej
 eaut w (1277 D 12) *om.* (l. 104 ქმნა*). / Allh qewria eij to; auj ov (1280
 A 1) *om.* (l. 104 ღმრთიემუენიერად*). / to; prokeimenon aporon (1280
 A 2-3): ესე (l. 105). / pa~ logou meteilhf w; akouwn sunqhvetai (1280
 A 8): თუ გულისწმა-ყოს ყოველსა, რომელსა აქუს გონებაჲ მეცნიერი
 (l. 108-109). / ton ofon (1280 A 7) *om.* (l. 109 ესე არს*). / kalw~ aḡ
 ef ein (1280 A 6-7): კეთილად თქუმული (l. 109). / ej aḡagkh~ (1280 A
 9-10) *om.* (l. 111 ბუნებისაჲ*). / auj h~ (1280 A 11): თითოეული ბუნებაჲ (l.
 112). / pant w~ (1280 A 11-12) *om.* (l. 113 შეუცვალებელად*). / nouñ kai;
 logon (1280 A 15) *om.* (l. 115 რჩულისა და*). / kat j oujten twn kata;
 fusin (1280 A 15 - B 1): ბუნებითა საქმეთაგანისაებრ (l. 116). / toi~
 upi; fusin (1280 B 1): უზეშთაესთა მათ ბუნებისათა (l. 117). / eaut w
 profu~ (1280 B 2) *om.* (l. 117 არამედ*). / twn upi; fusin (1280 B 2-3):
 უზეშთაეს ბუნებისათა საქმეთა (l. 118). / dra/te kai; pawcei (1280 B 3)
 ~ მიიღებს და იქმს (l. 118-119). / ajnf oiñ (1280 B 3-4) *om.* (l. 119 იქმს*).
 / pawcont i kai; toi~ drwmenoi~ (1280 B 4-5): რომელი იქმს და მათცა,
 რომელთა მიიღებს (l. 119). / akraifnew (1280 B 5) *om.* (l. 120 ბუნებით*).

/ katw (1280 B 6) *om.* (l. 121 უკუე*). / ajhqw~ (1280 B 7) *om.* (l. 121 აღიდრა*). / nhdamw~ peiran labw~ (1280 B 9): ყოვლადვე არა მივიდა მის ზედა (l. 123-124). / kat j eferon (1280 B 14) *om.* (l. 127 არცა*). / teleiovt o~ (1280 B 14) *add.* ღმრთეებისასა (l. 127). / ejreiwse (1280 B 14) *add.* არცა კაცებასა (l. 128). / Allh qewriw eij tov Plhrwqhhai dei ton afw kosmon (1280 C 6-7) *om.* (l. 133 ღმერთი*). / genou~ (1280 D 2) *add.* უკუეთუ მცნებანი ... ესენიცა იყვნენ (l. 140-142). / W~ gaw (1280 D 3) *add.* მოვიდა (l. 143). / mw~ (1280 D 4) *om.* (l. 144 თვნიორ*). / fuwew~ (1280 D 5) *add.* და თვისა ბუნებისაგან ყოვლადვე არა იცვალა (l. 145). / kata; to; akououqon (1280 D 6) *om.* (l. 146 ჩუენ*). / genhs omewa (1280 D 6): აღვიდეთ (l. 146). / qeioiv(1280 D 7): ღმერთ-ვიქმნეთ (l. 146). / th~ fuwew~ (1280 D 8) *add.* ჩუენისა (l. 148). / kata; ton sofom (1280 D 9): სიტყვსაებრ (l. 149). / didawkalon (1280 D 9): ყოვლადბრძნისა მის მოძღურისა (l. 149-150). / kat j axiwn (1280 D 11) *om.* (l. 151 გუამისანი*). / dhlonoti (1280 D 11) *om.* (l. 151 ასომანი*). / ejarmoniaw~ (1281 A 2-3) *om.* (l. 152 სულისაათა*). / lanbamont o~ (1281 A 3): მიიღოს და შეინანვროს (l. 153). / kata; Cristom (1281 A 6) *add.* უხსნელგებით (l. 156). / fhni; tw~ logikw~ (1281 A 9) *om.* (l. 158 საღმრთოთა*). / mustikh~ (1281 A 11) *om.* (l. 159 დრაქმათა*). / thn oiweiwn (1281 A 13) *om.* (l. 160 თავისა*). / kefalhm (1281 A 13) *add.* შეკრებისა (l. 160). / aparchm (1281 A 2-3): საფუარისა (l. 161). / pant w~ (1281 A 15) *om.* (l. 162 აღივსების*). / oiwe (1281 B 3) *add.* თანახაგ ქმნილ არიან (l. 165-166). / gegonove~ (1281 B 5) *add.* ესე არს ძალი ამის სიტყვსაჲ, ვითარცა მე ძალისაებრ ჩემისა გულიგმა-ყვავ (l. 167-168)

21

Ek tou` auj ou` logou, eij tov(1281 B 7) : ღმრთისმეტყუელისაჲ (l. 1). / sunepairetai (1281 B 9) *add.* თარგმანი (l. 4). / Oio~ dia; tou` logou ... mustikw~ fhva~ (1281 B 10-13): აჰა ესერა ივმარა ... ამისა შემდგომად (l. 4-19). / sunoptikw~, w~ efo~ aujw~ epti (1281 C 2) *om.* (l. 20 მისთა*). / dein oiwsqai qemi~ (1281 C 3) *om.* (l. 21 იგი*). / oJ megaw~ (1281 C 4) *om.* (l. 21 შესძინა*). / staurov (1281 C 6) *add.* საქმეთა (l. 22). / tw~ qeiwn (1281 C 11-12) *om.* (l. 28 მეცნიერეთა*). / kata; schim mwm (1281

C 12) *add.* გულისწმა-იყოფების (l. 28-29). / $\omega\sigma\tau\alpha\theta\eta\tau\alpha$; $\omega\lambda\alpha$ (1281 C 13) *om.* (l. 28-29 გულისწმა-იყოფების). / $\rho\epsilon\upsilon\alpha\sigma\iota$ (1281 C 14) *om.* (l. 30 თავისა თვისა მიმართ*). / $\omega\sigma\tau\alpha\upsilon\sigma\tau\omicron\varsigma$; $\kappa\epsilon\omega\rho\omega\mu\epsilon\iota\omicron\sim$, $\sigma\phi\omicron\sigma\eta\mu\alpha\iota\eta\eta$ / $\delta\upsilon\mu\alpha\mu\iota\eta$ (1281 C 14-15) : ძალითა მით ... შემკრებელად (l. 30-35). / $\kappa\alpha\tau\alpha$; $\sigma\upsilon\eta\kappa\epsilon\sigma\iota\eta\delta\epsilon\upsilon$ (1281 C 15 - D 1) *add.* გულისწმა-იყოფების (l. 36). / $\omega\sigma\tau\alpha\theta\eta\tau\alpha$ (1281 D 1) *om.* (l. 36 გულისწმა-იყოფების*). / $\phi\eta\mu\iota\upsilon$ (1281 D 2) *om.* (l. 38 სიბრძნესა*). / $\rho\omicron\iota\eta\tau\iota\kappa\eta\mu$ (1281 D 4) *add.* მოასწავებს (l. 39). / $\sigma\upsilon\iota\tau\epsilon\iota\eta\omicron\sim$ $\gamma\rho\alpha\mu\eta\eta\sim$ (1281 D 5): გუამისა მიერ ჯუარისა (l. 40). / $\rho\epsilon\rho\iota\phi\omicron\iota\eta\tau\iota\kappa\eta\mu$ (1281 D 6) *add.* მოასწავებს (l. 41). / $\sigma\upsilon\eta\delta\epsilon\tau\iota\kappa\eta\mu$ (1281 D 9) *add.* მოასწავებს (l. 44). / $\delta\iota\alpha$; $\tau\omicron\upsilon\epsilon\ \omega\lambda\omicron\upsilon$ (1281 D 9): სამსჭუალისა მიერ (l. 44). / $\iota\psi\iota\omicron\upsilon\eta\tau\alpha$ (1281 D 9) *add.* გულისწმა-იყოფების ესრეთ (l. 45). / $\gamma\rho\alpha\mu\eta\eta\sim$ (1284 A 1) *add.* მოასწავებს (l. 46). / $\theta\eta\eta\ \sigma\tau\alpha\kappa\eta\rho\alpha\mu$ (1284 A 2-3) *om.* (l. 47 გამომავალსა). / $\iota\delta\rho\upsilon\sigma\iota\eta$ (1284 A 3) *om.* (l. 48 მისისათვის*). / $\delta\eta\lambda\omicron\iota$ (1284 A 4) *om.* (l. 48 მისისათვის*). / $\rho\alpha\eta\epsilon\lambda\omega$ (1284 A 5) *om.* (l. 48 დაბადებულთა*). / $\beta\alpha\upsilon\iota\eta$ (1284 A 6) *add.* ყოფისაჲ არცა ერთსა დაბადებულთაგანსა (l. 50). / $\kappa\epsilon\omicron\upsilon$ (1284 A 6) *add.* რომელ-იგი არს მიზეზი ყოველთა არსთაჲ (l. 51). / $\epsilon\pi\epsilon\upsilon\gamma\epsilon\iota\alpha\eta$ (1284 A 6-7) *add.* გულისწმა-იყოფების ესრეთ (l. 52). / $\delta\eta\lambda\omicron\iota$ (1284 A 8) *om.* (l. 53 დამსჭუალულთა*). / $\eta\epsilon\kappa\rho\omega\sigma\iota\eta$ (1284 A 8) *add.* მოასწავებს (l. 53). / $\nu\eta\eta$, $\omega\sigma\tau\alpha\iota$ (1284 A 9) *om.* (l. 54 სახითა*). / $\kappa\alpha\lambda\omicron\eta\ \gamma\alpha\rho$ (1284 A 11) *om.* (l. 55 რაჲთა*). / $\tau\omega\eta$ $\sigma\phi\epsilon\rho$ $\eta\eta\eta\sim$ $\rho\rho\alpha\gamma\mu\alpha\tau\omega\eta$ (1284 A 11-12): ამის საქმისა (l.55-56). / $\alpha\eta\eta\epsilon\iota\alpha\eta$ (1284 A 12) *om.* (l. 56 საქმისა). / $\omega\sigma\tau\epsilon\rho$ $\omicron\upsilon\eta$ $\epsilon\kappa\alpha\upsilon\theta\eta\sim$ $\alpha\eta\chi\eta\sim$ (1284 A 10): ვითარცა ჳორციელთა ამათ ჰატივთა შინა (l. 56-57). / $\delta\iota$ η $\omega\eta$ (1284 A 13) *add.* მიღებითა (l. 57). / $\lambda\alpha\eta\beta\alpha\mu\omicron\eta\tau\epsilon\sim$ (1284 A 13) *add.* მათნი (l. 58). / $\rho\alpha\rho\alpha$; $\tau\omicron\upsilon\epsilon\ \beta\alpha\sigma\iota\lambda\epsilon\omega$ (1284 A 14) *om.* (l. 58 მთავრობაჲ*). / $\omicron\iota\psi\iota\ \omega\sigma\tau\alpha\phi\epsilon\omega\eta$ (1284 A 15): მიღებაჲ (l. 59). / $\theta\eta\eta$ $\lambda\epsilon\gamma\omicron\mu\epsilon\eta\eta\eta$ $\delta\omicron\kappa\iota\alpha\eta\eta\eta$ (1284 B 1) *om.* (l. 59 ჳრმლისაჲ*). / $\chi\iota\upsilon$ $\phi\omicron\upsilon\sim$ (1284 B 1) *add.* და სხვასა – მანიაკისაჲ (l. 60). / $\lambda\epsilon\gamma\omicron\mu\epsilon\mu\omicron\sim$ (1284 A 15) *om.* (l. 60 ²გინა თუ*). / $\delta\iota\alpha\upsilon\tau\iota\eta\omicron\sim$ $\epsilon\phi\epsilon\upsilon\omicron\upsilon$ $\sigma\upsilon\eta\kappa\eta\mu\alpha\tau\omicron\sim$ (1284 B 2) *om.* (l. 60 რაჲსამე*). / $\rho\alpha\rho\alpha$; $\mu\epsilon\eta$ $\tau\omicron\upsilon\epsilon\ \beta\alpha\sigma\iota\lambda\epsilon\omega$ (1284 B 3) *add.* პირველად თვთ მთავრობისა მიმღებელნი (l. 61). / $\kappa\alpha\iota$; $\phi\epsilon\upsilon\omicron\upsilon\sigma\iota$ (1284 B 3-4) *om.* (l. 62 ჳელითა*). / $\epsilon\chi\epsilon\lambda\epsilon\mu\tau\epsilon\sim$ (1284 B 4) *add.* სახედ თვისად (l. 62). / $\alpha\upsilon\psi\omicron\upsilon$ (1284 B 8) *om.* (l. 64 მთავრობისა*). / $\delta\omicron\upsilon\omega$ (1284 B 10) *add.* ტვრთვად (l. 63). / $\kappa\alpha\kappa\eta\gamma\epsilon\iota\varsigma$ $\kappa\alpha\iota$ $\tau\omega\eta$ $\delta\iota$ η $\alpha\upsilon\psi\eta\sim$ $\alpha\gamma\omicron\mu\epsilon\mu\omega\eta$ $\kappa\alpha\iota$; $\tau\omega\eta$ $\sigma\phi$ η $\alpha\upsilon\psi\eta\sim$ $\sigma\phi\alpha\gamma\omicron\rho\epsilon\upsilon\mu\epsilon\mu\omega\eta$ $\alpha\eta\tau\epsilon\omega\epsilon\varsigma$ $\kappa\alpha\iota$ (1284 B 11-12): თვთ ქმნილ იყოს მოქმედ საქმეთა მათ, რომელთა სხუათა ენების ბრძანებად (l. 68-69). / $\tau\omicron\iota\omega$

εἰς αἰῶνας αἰῶνων (1284 B 14) *om.* (l.70-71 უბრძანებდეს*). / τὴν αἰῶνα (1284 C 2) *add.* თვსთა (l. 73). / δαί; τὸ ὑπὸ τῆν εἰς ἡναι βουλόμενον~ mustikw~ (1284 C 3) *om.* (l. 74 ამის მიერ*). / Ἐσὶν οἱ ἵτις τὴν συνβολὴν ἐπιστήμονε~ (1284 C 4-5): ესრეთ უკუე გულისგმა-ყავთ (l. 74-75). / νεκρῶσιν εἰς ποιοῦντα (1284 C 6-7) *add.* ჳორცთაჲ (l. 76). / ἡμῶν και; Ἐοῦσ (1284 C 8) *om.* (l. 77 უფალმან*). / τῆν πράξιν (1284 C 11): საქმესა მოლუანებისასა (l. 80). / τοῖς ἀφ᾽ ἑκαστοῦ~ (1284 C 11-12) *add.* მისთა (l. 80). / μονονουχι; διαπρῦσιω~ (1284 C 12) *om.* (l. 81 მიერ*). / πράξιν (1284 D 3): საქმე მოლუანებისაჲ, რომელსა ჳუარად უნესს (l. 85). / τοῦ ὄφθους (1284 D 6) *om.* (l. 88 მოძლუარმან*). / δια; πράξω~ (1284 D 9): საქმითა მოლუანებისათა (l. 91). / ὑψοῦμεν~ (1284 D 10) *add.* რომლისა სახე არიან ჳუარი და მჳარნი (l. 92). / δὴλονοτι (1285 A 1) *om.* (l. 93 ქრისტეცა*). / Cristoedh; κατασᾶσι~ (1285 A 2): ტკბილი და მშკდობისა წესიერებაჲ (l. 94-95). / μαβ listavmi (1285 A 5-6) *om.* (l. 97 ვითარცა*). / δὴλῶν (1285 A 6) *om.* (l. 97 მოასწავებს*). / εἰς οἱ~ (1285 A 7) *om.* (l. 98 დიონოსი*). / εὐχᾶσι~ (1285 A 7) *add.* საღმრთოსა (l. 99). / το; ἑιδὸν ἰῆρα~ (1285 A 8): ღმერთი (l. 99). / οἱ (1285 A 9): გონებაჲ (l. 100). / τα; οἰκεία (1285 A 12-13) *add.* ბუნებაჲ (l. 103). / ἐπισημαῖ (1285 B 1) *add.* რამეთუ ჳერეთ უძლურ არნ (l. 107). / προτερα (1285 B 2) *add.* აღვიდეს (l. 109). / ἰῆρα~ (1285 B 4): კეთილად (l. 110). / συνεπαῖται (1285 B 5) *add.* ქრისტე (l. 111). / ὑψοῦμεν (1285 B 7) *add.* თანა-ამალდების (l. 113). / ὑψιστο~ (1285 B 7) *add.* რაჳამს (l. 114). / συνήμεν~ (1285 B 8) *om.* (l. 116 საქმეთა*). / τὴν ἑιδὸν (1285 B 10) *add.* საქმეთა (l.116).

23

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸν (1285 B 14) : ღმრთისმეტყუელისაჲ (l. 1). / παρᾶται (1285 B 14 - C1) *add.* თარგმანი (l. 2). / τῆν εἰσοῖαν (1285 C 3) *om.* (l. 3 ვჳგონებ*). / ἑνωαῖ~ (1285 C 8): ხილულთა სიტყუათა (l. 7). / τῆν περι; τὴν ἀπορῆσιν ... didaskaliᾶν (1285 C 9-10): გუეტყოდა ჩუენ ... საქმეთათჳს (l. 8-9). / δια; parabolῶν ... τὴν legomῶσιν (1285 C 11-15) *om.* (l. 9 საქმეთათჳს*). / ἀπορῆσιν~ (1285 D 2): მოუგონებელად (l. 10). / ἀλογω~ (1285 D 3) *om.* (l. 10 დაფარა*). / ἀφ᾽ (1285 D 7) *om.* (l.13 ერთად*). / συλλαβαῖ~ (1285 D 11-1288 A 1): სიტყუთა (l. 18). / δι; j

hḡm~ (1288 A 6) : ჩუენთს ... ჩუენდა მომართ (l. 23). / logw/ diest eilen (1288 A 7) om. (l.23 თვისი*).

43

Ḳk tou` auj ou` logou, eij- tov(1288 A 10): ღმრთისმეტყუელისაჲ (l. 1). / ouk ek twn kat j auj om (1288 A 10-11): არა თუ მსგავსებისაგან ბუნებისა მისისა (l. 1). / ajl j ek twn peri; auj om (1288 A 11): არამედ საქმეთაგან რომელნი არიან გარემო მისსა (l. 2) add. თარგმანი (l. 3). / a[lh~ ejk a[lou ... iḡdalma (1288 A 11-13) om. (l. 2 გარემო მისსა*). / ek twn kata; thn oujixn (1288 B 1): მსგავსებისაგან ბუნებისა ღმრთისა (l. 3). / upawcw (1288 B 2) om. (l. 4 საცნაურ არს*). / ginwket ai (1288 B 2) add. არცა იცნობების, თუ რაჲ არს (l. 4-5). / kai; pant el w~ aḡat o~ (1288 B 3) om. (l. 5 შეუძლებელ არს*). / aḡraw (1288 B 4) add. მიწთომაჲ მისი (l. 6). / kata; to; iḡon (1288 B 4) om. (l. 6 მიწთომაჲ მისი*). / hJ peri; tou` tivkaqewthken eḡnoia (1288 B 4-5) om. (l. 6 მიწთომაჲ მისი*). / ek twn peri; thn oujixn monon oḡi eḡti (1288 B 5-6): საქმეთაგან ... ვითარმედ არს ღმერთი (l. 6-7). / kalw~ (1288 B 6) om. (l. 7 რაჟამს). / peri; thn oujixn (1288 B 8): გარემო მისა (l. 8 გარემო მისა). / to; aj gexhton (1288 B 9) add. სახელი არს ღმრთისაჲ ... არა დაბადებულ არს (l. 10-12). / to; aḡarcon (1288 B 10) add. სახელი არს მისი, რამეთუ არა აქუს დასაბამი (l. 12-13). / to; aḡeiron (1288 B 10) add. რამეთუ არა ეგების მისდა მიწთომაჲ (l. 13-14). / aḡwmaton (1288 B 10) add. რამეთუ ჴორც არა ასხენ (l. 14). / oḡa toiauta peri; thn oujixn eijiv(1288 B 10-11): და სხუანი ... გარემო მისსა (l. 15). / th~ kriwew~ (1288 B 13) om. (l. 17 განგებულებისა*). / sof w~ (1288 B 14) om. (l. 17 ყოველსავე*). / diexaget ai (1288 B 14): განაგებს და უპყრიეს (l. 17-18). / meq j wh kai; hJ eḡrmonio~ (1288 B 14) om. (l. 18 უპყრიეს*). / ajalogw~ (1288 C 1) om. (l. 19 რომელნი*). / oḡi eḡti monon (1288 C 1) : ვითარ არს (l. 19). / Enantiw~ ... thn oiḡeiothta (1288 C 2-12): რამეთუ რომელნიმე სახელნი მისნი ... ჭეშმარიტად (l. 19-28).

52

Ἐκ του` αυτου` λογου, εις` τον (1288 D 1): ღმრთისმეტყუელისაჲ (l. 1). / *th' agraqovhti* (1288 D 1-2) *add.* მისსა (l. 2). / *t o;* *kinei`sqai* (1288 D 2): იყოფებოდა (l. 3). / *t a;* *eupr get oumena* (1288 D 4) *add.* მისნი. თარგმანი (l. 4-5). / *t on pollaki~ ... dhlouh* (1288 D 5-6): ვითარ მე ვჰგონებ (l. 5). / *t o;* *t on auj on Qeon ... diaforon* (1288 D 7-10): ღმერთსა, შემოქმედსა ყოველთასა (l. 6-7). / *monon* (1288 D 10) *om.* (l. 7 თჳსსა*). / *efont a* (1288 D 10) *add.* სამარადისოდ (l. 7). / *ek h- kata; apeirodwron cusin ... dumamin* (1288 D 12-1289 A 4): და ძალი ... არსებისა (l. 9-16). / *t on aqion kai; qeoeikelon* (1289 A 4) *om.* (l. 16 არსებისა*). / *t o;* *eh* (1289 A 5) *om.* (l.17 ვითარმედ*). / *agraqovhti* (1289 A 7) *om.* (l. 18 არსებად*). / *t wñ noht wñ* (1289 A 7) *add.* კრებულისა (l. 19). / *diakovhsin* (1289 A 8) *om.* (l. 19 კრებულისა*). / *ajalogw~* (1289 A 9) *om.* (l. 19 შუენიერებისაჲ*). / *logw* (1289 A 11) *om.* (l. 21 რაჲთა*). / *dumasqai* (1289 A 13-14) *add.* თავთა შორის თჳსთა (l. 25). / *ajalogw~* (1289 B 1): თითუეულად (l. 27) / *proz ta; dektikav* (1289 B 1): დაბადებულთა მიმართ (l. 27-28). / *plhqumesqai* (1289 B 2) *add.* და იგი თავადი მარადის შეუცვალეზებულად ერთ არს (l. 28-29).

91

Ἐκ του` αυτου` λογου, εις` τον (1289 B 5): ღმრთისმეტყუელისაჲ (l. 1). / *paradoxotevan* (1289 B 6-7) *add.* თარგმანი (l. 3). / *w- oi`mi* (1289 B 8) *om.* (l. 3 იყო*). / *thlikout on* (1289 B 9) *add.* საკვრველ იყო (l. 4). / *kaqaram* (1289 B 9) *add.* და უცოდველ (l. 4). / *afe dh; ceiri; Qeou` timhqeian* (1289 B 10-11) *om.* (l. 5 კაცთაჲ*). / *t on Qeom* (1289 B 12) *add.* და ხატად თჳსად შექმნითა (l. 6). / *t w' omiow' ... w'aiovht o~* (1289 B 12-13) *om.* (l. 6 შექმნითა*). / *pros omilh`ai* (1289 C 1): შეერთებაჲ მისსა (l. 8). / *kai; t w' panth t wñ pragmatwn* (1289 C 2) *om.* (l. 8 მიიღო*). / *th' paradoxw* (1289 C 3) *om.* (l. 8 იგი*). / *t o;* *qau`ma* (1289 C 3) *om.* (l. 9 შეაერთნა*). / *h]logon oujia~ h]upostawew~* (1289 C 4-5): გუამოვნებისა და არსებისა ერთობითა (l. 9-10). / *t wñ ej oi- ta; oht a pant a kaqolikw~ qewreit ai* (1289 C 5-6) *om.* (l. 10 ერთობითა*). / *t o;* *eh* (1289 C 6) *om.* (l.10 ერთობითა*). / *hJ fusi~* (1289 C 6) *add.* ჩუენსა (l. 10). / *afrauto*

(1289 C 8): განუყოფელად (l. 12). / *ton oikeyon ... logon* (1289 C 8-10): ქრისტემან ... გუამისაათა (l. 12-13). / *pro; h; ... mhve prosiktai* (1289 C 10 - D 2) *om.* (l.13 გუამისაათა*). / *pro; thn fusin* (1289 D 3) *om.* (l.14 უდიდებულესითა*). / *aujhn thn fusin ouj iawd;w* (1289 D 4) *om.* (l. 15 კაცება*).

95

Ek tou` auj ou` logou, eij tov (1289 D 6): ღმრთისმეტყუელისაჲ (l. 1). / *moi* (1289 D 6) *om.* (l. 1 ან*). / *kuxsin* (1289 D 7) *add.* მისი (l. 1). / *katapauvei* (1289 D 8-9): მოქცევასა (l. 3). / *kibwt ou`* (1289 D 9) *add.* თარგმანი (l. 4). / *ouj monon* (1289 D 10) *om.* (l. 4 იოვანე*). / *kata; thn praktikhn filosofian* (1292 A 1) *om.* (l. 5 'და*). / *qewriaw~* (1292 A 2) *om.* (l. 5 გულისწმისყოფისა*). / *th~* (1292 A 2): სინანულისა (l. 5). / *th~* (1292 A 3): უვნებლობისა (l. 6). / *pamth* (1292 A 4) *om.* (l. 6 სოფლისაგან*). / *th~* (1292 A 4): გულისწმისყოფით ხედვისაჲ (l. 7). / *prodromow~* (1292 A 5) *add.* და არა ამათ ოდენ საქმეთაჲ არს სახს (l. 8-9). / *ap; gastrow* (1292 A 6) *add.* დედისაჲთ (l. 10). / *fulh~* (1292 A 10) *om.* (l. 13 ებრაელთა*). / *poimhw* (1292 A 10) *add.* იყო (l. 13). / *basileuw* (1292 A 11) *add.* იქმნა (l. 14). / *ajreyiaw~* (1292 A 12): შეუცვალებელად და მიუდრეკელად (l. 14-15). / *tucow* (1292 A 15) *om.* (l. 18 ამისთვის*). / *teleian* (1292 B 3) *om.* (l. 19 უცხოთესლთა*). / *auqi~* (1292 B 3) *om.* (l. 21 გულისწმისყოფისა*). / *jawanh~* (1292 B 3): დიდი იოვანე (l. 22). / *dia; metanoiaw~* (1292 B 3) *om.* (l. 23 გულისწმისყოფითა*). / *eji pneumatigenowmaww* (1292 B 3): მეორედ შობითა (l. 23). / *eji touwtoi~ efin* (1292 B 3): ამათ შინა გულისწმისყოფასა და სათნოებასა (l. 24). / *afrepton* (1292 B 3): მიუდრეკელად და შეუცვალებელად (l. 25). / *Dabiw* (1292 B 3) *add.* სახე არს (l. 25). / *dia; metanoiaw~* (1292 B 3) *add.* იწყონ (l. 27). / *th~ yuch~* (1292 B 3): სულნი მათნი (l. 28). / *th~ qeiaw~ cara~ agal-liawma* (1292 B 3): პირველსავე სიხარულსა (l. 28). / *toi; megaloi~* (1292 C 1) *om.* (l. 31 დავით*). / *dia; th~ kaq jekaweron efew~* (1292 C 2) *om.* (l. 31 მორართუნა*). / *w; ehi; ... diarjhw* (1292 C 3-6): ვინაჲთგან ამათ ... ზემო ვთქუთ (l. 32-33). / *ton qeiwn* (1292 C 7) *om.* (l. 34 რომელთა*). / *Logon* (1292 C 8): საქმე და სიტყუაჲ (l. 35). / *dia; metanoiaw~* (1292 C

7-8): მოლუანებითა (l. 36). / *eixasqe* (1292 C 8) *add.* შეინყნარეთ ... ჰკრთებოდეთ (l. 36-37). / *ej ajch~* (1292 C 9) *om.* (l. 37 დაიცევით*). / *dia; prokoph~ ... skiwthma* (1292 C 9-11): საღმრთო იგი ... წარმატებითა (l. 38-40). / *ajnwsiw/* (1292 C 12) *add.* უკუეთუ კულა ... დაცემა რამე (l. 42-44). / *kañ ej sunbeñhkev ti ... ajouñht on* (1292 D 3) *om.* (l. 45 დავითისა*). / *legw* (1292 D 1) *om.* (l. 49 სათნოებისა*). / *sunt ribent e~* (1292 D 7) *add.* არამედ ისწრაფეთ ... საქმესა მას ზედა (l. 53-55). / *oj nakawio~* (1292 D 8-9) *om.* (l. 57 მოძღუარი ესე*). / *tñ Kuriw/* (1292 D 10) *om.* (l. 57 გალობად*). / *stocastikw~* (1293 A 7-8) *om.* (l. 66 ესრეთ უკუე*). / *proskiwthson* (1293 A 10): იმღერდ და წინაჰკრთებოდე (l. 68-69). / *apo; gastrow* (1293 A 11) *add.* დედისასა (l. 69). / *thñ kat apauwei* (1293 A 11): მოქცევასა (l. 70). / *tñ kat j ajixñ ... deiknusin* (1293 A 12 – 1297 B 14) *om.* (l. 70 კიდობნისასა*).

101

Ek tou` auj ou` logou, ej- tov (1297 C 1): ღმრთისმეტყუელისაჲ (l. 1). / *feugh/* (1297 C 2) *add.* ქრისტე (l. 1). / *diwkomeww/* (1297 C 3) *om.* (l. 2-3 სივლტოლაჲ*). / *proskunoumenon* (1297 C 5): თარგმანი (l. 5). / *Dei ... eijemai* (1297 C 7-8) *om.* (l. 5 თარგმანი*). / *ouj monon ajlw~* (1297 C 10) *om.* (l. 5 უფალი*). / *wł fasi* (1297 C 12) *om.* (l. 6 ჰეროდე*). / *kata; ta; ep j aujhñ twñ qewhtikwñ tropwñ epinoiwx~* (1297 C 14-15): წმიდათა მიერ (l. 8). / *kaq j hñ malista nuñ epibolhm prepon ejtin ejdexasqai thñ ej- Aigupton tou` Kuriou fughw* (1297 D 3-5): და ან ამას ადგილსა სახედ ჭირისა იტყვს ეგვიპტესა მოძღუარი (l. 11-12). / *diagwstikw* (1297 D 6) *add.* სინმიდისა (l. 14-15). / *nhpiazont a~* (1297 D 8) *add.* სულიერითა ძალითა, ხოლო იდევენებოდის (l. 16). / *coikou`* (1297 D 10) *add.* ვნებულისა (l. 17). / *basileuont o~* (1297 D 9) *om.* (l. 17 სუფევნ*). / *fronhmat o~* (1297 D 10) *add.* მაშინ ჯერ-არს ჩუენდა, რაათა ვივლტოდით მის თანა ეგვიპტედ (l. 18-19). / *ej- thñ dia; th~ praktikh~ kakwsin* (1297 D 10-1300 A 1): ესე იგი არს შრომათა მიმართ მოლუანებისათა და ჭირთა ჯორციელთა (l. 19-10). / *kat a; ton logon* (1300 A 4) *om.* (l. 23 ჩუენსა მას*). / *thñ cristoeidh` kat awtasin, hgoun ejin* (1300

A 5-6): სათნოებისა ჩუენისა (l. 24). / *afaniwai* (1300 A 6): აწოცად და უჩინო-ყოფად ჩუენდა სიტყვსა მის (l. 24-25). / *ajistaktou* (1300 A 6-7) *om.* (l. 25 ჩუენითა*). / *legw dev* (1300 A 8): რომელ არიან (l. 27). / *th~ epra~* (1300 A 11): თვსთა (l. 29). / *eikaww* (1300 A 12): მათისა (l. 30). / *deont w~* (1300 A 13) *om.* (l. 30 განდეენისა*). / *met agont o~* (1300 A 13) *add.* სულსა მას (l. 30). / *diwkomeww* (1300 A 14) *add.* ვნებათა მიერ ჩუენგან (l. 33). / *kakwew~* (1300 A 15) *add.* ღუანლისა თავსდებითა (l. 34). / *kata; twn nh; oht wn* (1300 B 4-5): და უჩინოქმნულთა ვნებათა (l. 38). / *nhcanai~* (1300 B 5): ბრძოლასა შინა (l. 38-39). / *ajohw~* (1300 B 5) *om.* (l. 38-39 ბრძოლასა შინა*). / *prosanewein* (1300 B 5): და სხვსა არარაესა უმაღლესისა საქმისა მიმართ აღსლვად (l. 39). / *prosimoušın* (1300 B 7) *om.* (l. 40 ვიეთმე*). / *kai; pistw~* (1300 B 8) *om.* (l. 41-42 კეთილად*). / *ej~ toi~ kata; thn kakwsın th~ praktikh~ filosofi~ tupoi~* (1300 B 8-9): მოღუანებათა შინა (l. 42). / *ek~ touwın* (1300 B 10) *om.* (l. 42 აღვიდოდით*). / *wh~ eij~i~ tupoi~ kai; procaragmata* (1300 B 11): მაღალთა მათ საქმეთა (l. 43). / *kalw~ ajabaimonte~* (1300 B 12-13) *om.* (l. 44 იუდაესად*). / *kai; apo; tou` sarka Logon eijemai ton Criston* (1300 B 14-15) *om.* (l. 44 აღსლვად და*). / *metabaimwmen* (1300 B 15) *om.* (l. 45 საქმისაგან*). / *para; Patro; auj ou`* (1300 C 1) *add.* ძისა (l. 1). / *eujebw~* (1300 C 2) *om.* (l. 47 კეთილად*). / *gnwın* (1300 C 4) *add.* მისისა ღმრთეებისა, რაჟამს ხედვად მაღლად (l. 49). / *eij~ thn kat j ajethn Ihf qeiša* (1300 C 6-7): სათნოებათა მოღუანებისა სახედ შემოილო (l. 51-52). / *kakwsın* (1300 C 7) *om.* (l. 52 ეგვპტე*). / *akribw~ toi~ kata; thn Palaian išt orhqeiši* (1300 C 8-9) *om.* (l. 52 გულისგმა-ყავ*). / *epiwe* (1300 C 9) *add.* ეგვპტე (l. 53). / *w~ efhn* (1300 C 12) *om.* (l. 55 ჭირადცა*). / *tou` up j ekeinou dia; th~ qewri~ w~ epi; to; pleiston efnoian* (1300 C 14-D 1) *om.* (l. 57 ბოროტსაცა*). / *ton aujon tropon pant w~ kata; to; eikow* (1300 D 5) *om.* (l. 60 წარვიდენ*). / *frououmeh~* (1300 D 7) *om.* (l. 61 გულისგმისყოფისაჲთა*). / *oJ efw* (1300 D 8) *add.* და ძუელი (l. 62). / *diaf qeiwet a* (1300 D 8): იტანჯვის და მოკუდების (l. 62). / *tou` logou* (1300 D 9): საღმრთოსა სიტყვსაჲთა (l. 63). / *thn fusikhm* (1300 D 9) *om.* (l. 63 სიტყვსაჲთა*). / *epi; tou` oimf alou`* (1300 D 11) *add.* სიტყვსა მისებრ წერილისა (l. 66). / *kata; newo~* (1300 D 14): მოღუანებითა (l. 68). / *kata; thn praktikhn kakouciwn* (1300 D 15) *om.* (l. 68 მოკუდეს*). / *kai; pro; th~ genikh~ ajastawew~ dia; thn hfm*

gegenhმეჰი აუიოი~ თჷ proaireჲეჲ ეგელouვიონ ანაჲტასინ (1301 A 3-6): და პირველ ყოველთა აღდგომისა აღდგომილ არიან ვნებათა მკუდრობისაგან (ლ. 71-72). / თჷ sunhმეჰი აუჲჲ (1301 A 8) om. (ლ. 73 ჴორცთასა და*). / ეჲ თჷ აგნოიჲ~ (1301 A 8) om. (ლ. 73-74 სულისასა*). / tou` Cristou` (1301 A 9) om. (ლ. 75 პირველ*). / diabolო~ (1301 A 10) om. (ლ. 75 უკეთური იგი*). / აჲეიდჷ dietivra (1301 A 10-11) om. (ლ. 76 კაცთასა*). / თჷ tჷნ აიყრჲჲჲნ fusin, kai; filoneიკჷ~ (1301 A 11-12) om. (ლ. 76 გულისთქუმათაჲთა*). / proჲ; აჲჲეიან აუჲჲი აჲესუჲეო (1301 A 12-13): ხოლო ან დაიჴსნა ძალი მისი მადლითა ქრისტესითა, რომლისაჲ არს დიდებაჲ უკუნითი უკუნისამდე (ლ. 77-78).

AD THOMAM IN EPISTOLAM
S. DIONYSII AREOPAGITAE ATHENARUM EPISCOPI
AD GAIUM MONACHUM

(PG 91, 1052 D 9 – 1060 D 1)

151r ... და დედა ახალმკუთელი¹ ბუნებისაჲ შემოკრებითა წინააღმდ-
[გომთაჲთ]ა, ვინაჲთგან წინააღმდგომთაგანნი არიან² ქალწულებაჲ და 2
შობაჲ, რომელთაჲ ბუნებისაგან ვერვინ მოიგონოს შეთქუმულებაჲ. რომ- 3
ლისათჳს ღმრთისმშობელცა ჭემმარიტად არს³ ქალწული, ზემთბუნებისად 4
მსგავსად ეგრეთვე მუცლადმღებელი და მშობელი ზემთარსისა სიტყ- 5
უსაჲ, ვინაჲთგან დათესულისა და მუცლადღებულისა საკუთარ დედა არს⁴ 6
მშობელი. და ზემთა კაცისა შორისმოქმედებდა კაცისათა უმწუჭრვა- 7
ლესითა შეერთებითა, თჳნიერ ქცეულებისა თანმებუნებობისა მაჩუენე- 8
ბელი ღმრთეებრითა ძალითა კაცობრივისა შორისქმნისაჲ. ვინაჲთგან 9
ბუნებაჲ, შეურევნელად შეერთებული ბუნებისაჲ, ყოვლითურთ დაიტყო- 10
და, არარაჲს განტევებულად მქონებელი რაჲთურთით და განშორებულად 11
გუამოვნებით მისდა შეერთებულისა ღმრთეებისაგან. რამეთუ ჩუენთჳს 12
ჭემმარიტებით არსებასა ჩუენსა შეეარსა რაჲ ზემთარსი სიტყუაჲ, თან- 13
შეაყო ბუნებითი⁵ ბუნებისაჲ და ბუნებითა მისთა ზემთაღმატებისე- 14
ბრი განჩინებაჲ,⁶ და იქმნა კაც ზემთა ბუნებისად განახლებითა გუარსა 15
ვითარ-ყოფისასა,⁷ არ შემწყნარებელისა სიტყუსაებრსა შეცვალებასა და 16
ჩუენებითა ეგრეთვე ზემთგანუზომელსა ძალსა ქმნასა შინა წინააღმდ- 17
გომთასა ცნობილსა. ამას თანა, ჳელმწიფებად ჯერჩინებისად მყოფელ- 18

¹ -უც- კომპლექსი როგორც აქ, ისე სხვა შემთხვევაშიც წარმოდგენილია -უე- ფორმით.

² არიან *add. A^{iber}.*

³ არს *add. A^{iber}.*

⁴ არს *add. A^{iber}.*

⁵ ბერძნულშია: *kat af awei* (PG 91, 1053 B 8-9); *ბუნებითი* უნდა მომდინარეობდეს *kat a; f uwei*-დან (*cf. Q*).

⁶ *განჩინებაჲ*-ს თავზე ძირითადი ტექსტის ხელით წერია: *უკუთქუმაჲ.*

⁷ *eŋ on ... t wñ t ropwn* (PG 91, 1053 B 11-13) *om. A^{iber} cf. A Re Sup Am N Ba Z Va.*

20 მან საქმით ვნებათა ბუნებისათა, და არა ვითარ ჩუენ საჭიროობისა
 22 ბუნებისაჲსა შინა სრულებად, წინა-უკმო, ვითარ-იგი აქუს ჩუენ შორის,
 განვლო ჩუენებრი ვნებულებითი ბუნებისაჲ მოძრავობითად მჩუენებელ-
 მან თავსა შორის თჳსსა ჴელმწიფებასა ჯერჩინებისასა, ვითარცა ჩუენ-
 ზედაობაჲ მოუგიეს ჯერჩინებისა მოძრავობითობასა.

24 რომლისაჲ შემდგომთა შინა ცხადმყოფი, იტყჳს, მასწავლელი: **„რაჲ**
 26 **ვინ სხუათა ყოვლადმრავლად მყოფთათჳს წარმოთქუას? რომელთა**
 28 **მიერ საღმრთოდ მხედველი ზეშთა გონებისად სცნობს კაცთმოყუ-**
 30 **არებისაჲცა ზედა იესუჲსისა და თქუმულთა ძალსა ზეშთაღმატებულე-**
 32 **ბითისა უკუთქუმისასა მქონებელად.**^a რამეთუ [ბუნებ.....] ყოველ-
 34 თა [.....ომილიებისაებრ] გამოუთქუმელისა ქუეშმესრულსა ზეშთარსსა
 სიტყუასა არარაჲ აქუნდა კაცობრივი, ბუნებითითა] სიტყჳთა დათქუმუ-
 ლი, რომელი არა საღმრთოცა იყო [გუ[ა]რ[ი]თა ზეშთბუნებისაობისაჲთა
 უკუთქუმული. რომელთა [.....ლთაჲ] ზეშთ[გო]ნებისაჲ არს მეცნიერე-
 ბაჲ მხოლო[.....რწმ.....] მქონებელი საკუთრებითად [.....ელთა]
 ქრისტეს საიდუმლოთად. რომლისაჲცა [.....ბითისა] სიტყჳსა გარ-
 დამცემელი იტყჳს: **„და რამეთუ რაჲთა შემოკლებით ვთქუათ, არცა**
 36 **კაც იყო**^b – რამეთუ [.....როობისა] მიუახლებელ იყო ბუნებით
 არ ქუეშმესრუ[.....] წესსა ჩუენებრისა ქმნისასა. **„არა ვითარცა არ**
 38 **კაცი**^c – რამეთუ არა⁹ ყოვლისა არსებისაებრ არა¹⁰ ჭეშმარიტად კაც
 იყო, ბუნებით მიმხუმელი ბუნებითთა ჩუენთაჲ, არამედ ვითარცა კაც-
 თაგანი, ვინაჲთგან თანაარსი იყო ჩუენი, რომელ ვართ¹¹ ჩუენ, ბუნებით
 კაცად მყოფი. **„მიერ კერძო კაცთასა**^d – ახლობითი გუარისაჲთა, რომ-
 42 ლისასა ჩუენ ვერ შევსწერთ ბუნებასა.

44 **„და ზეშთა კაცთასა კაც ჭეშმარიტად ქმნილი**^e – ზეშთა ბუნე-
 ბისათა გუართა და ბუნებისებრთა სიტყუათა განურყუნელად მქონებე-
 ლი ურთიერთას შეყოფ[ი]თაჲ, რომელთაჲ მოუჴელოვნებელ იყო შეკრე-

^a Epistola IV. Eidem Gaio Monacho, PG 3, 1072 B 10-13. ^b PG 3, 1072 B 13-14. ^c PG 3, 1072 B 15. ^d PG 3, 1072 B 15. ^e PG 3, 1072 C 1-2.

⁸ იყო add. *A^{iber}*.

⁹ ოქი add. *ouj A^{iber} Re Sup Am N Va*.

¹⁰ არა add. *A^{iber}*.

¹¹ ვართ add. *A^{iber}*.

ბაჲ, თვთ მისითა ქმნითა ჭეშმარიტად შეერთება, რომლისა არარაჲ 46
 არს მოუწელოვნებელ, არცა სხვსა, რომელთაცა გუამ იყო განყოფით 48
 სხვსაგან შორისმოქმედი რაჲთურთით, არამედ ერთკერძოჲსა მიერ უფ- 48
 როჲსლა საწმუნო-მყოფელი მეორისაჲ, ვინაჲთგან მრჩობლ იყო ჭეშ- 50
 მარიტებით, ვითარცა ღმერთი, ვიდრემე მძრველობითი იყო კაცები- 50
 სა თვისსაჲ, ხოლო ვითარცა კაცი, გამომაჩინებლობითი იყო თვისსა 52
 ღმრთეებისაჲ. ღმრთებრ ვიდრემე, რაჲთა ესრეთ ვთქუა, ვნებისა მიმ- 52
 თუალველი, რამეთუ ნეფსით, ვინაჲთგან არა ლიტონი კაცი იყო, ხოლო 54
 კაცებრ – საკრველთმოქმედი, რამეთუ ჴორცისა მიერ, ვინაჲთგან 54
 არა შიშუელი ღმერთი იყო. რაჲთა იყვნენ ვნებანი უკუე საკრველებ 56
 ბუნებითითა ღმრთებრითა ძალითა მვნებელისაჲთა განახლებულნი, 56
 ხოლო საკრველებანი ვნებულებითებ ბუნებით ვნებულებითითა ძა- 58
 ლითა ჴორცისაჲთა მისვე საკრველთმოქმედისა მიერ აღსრულებულნი. 58
 რომლისა მეცნიერი მასწავლელი იტყვს: „და ესრეთ არცა ღმრთებრ 60
იქმოდა საღმრთოთა,“^f – რამეთუ არა მხოლოდ ღმრთებრ განთვსებით 60
 ჴორცისაგან, რამეთუ არა ზემთაარს ხოლო იყო,¹² არცა კაცთაებრ კა- 62
 ცობრივთა, რამეთუ არა მხოლოდ ჴორცითა განთვსებით ღმრთეებისა- 62
 გან, რამეთუ არა კაც ხოლო იყო.¹³

„არამედ მამაცქმნილისა ღმრთისა ახლითა რაჲთმე ღმერთმამაცებ- 64
რითა შორისქმნითა მოქალაქექმნილისა ჩუენ შორის“^g [.....ები- 64
 თა] ჴორცისა გონიერად სულიერქმნილისაჲთა კაც ჭეშმარიტ ქმნილ- 66
 მან | უფროჲსლა [.....]¹⁴ შეერთებისა თან- 68
 მებუნებობითა ჴორცისაჲთა [გ.....ცებულმან] ჩუენ ძლითი განგებუ- 68
 ლებაჲ სრულ-ყო ღმერთმამაცებრ, ესე იგი არს ღმრთებრ თანად და 70
 მამაცებრ საღმრთოთა და კაცობრივთა მოქმედმან, ანუ უცხადესად 70
 ითქვნ, ღმრთებრითა ერთბამად და მამაცებრითა შორისქმნითა მო- 72
 ქალაქემან. ან [უკუ]თქუმასა საღმრთოთა და კაცობრივთა ურთიერთას- 72
 მიმართისა განწვალებისასა შეერთებისა წათქუმა-მყოფელი ბრძენი ბუ- 74
 ნებითსა განყოფილებასა შეერთებულთასა არ უმეცარ-იყო,¹⁵ რამეთუ 74

^f PG 3, 1072 C 2-3. ^g PG 3, 1072 C 4-5.

¹² იყო add. *Aiber*.

¹³ იყო add. *Aiber*.

¹⁴ ზედა ერთი სტრიქონი მოჭრილია.

¹⁵ პასაჟის – ან უკუთქუმასა ... არ უმეცარ-ყო – გასწვრივ, აშიაზე, მთავრულით ნერია: გ ~ნიგემე.

განწვალებისა განმჭდელმან შეერთებამან განყოფილება არ მკელობელ-
 76 ყო. ხოლო უკუე განყოფილების სიტყუასა გუარი შეერთებისა[ჲ] აქუს
 დაცვულად,¹⁶ პერიფრასი¹⁷ საამე არს ჴმაჲ ესე წმიდისაჲ, შემსგავსე-
 78 ბულითა [...].ოდებითა ორკეცისა ქრისტეს ბუნებისაჲთა ორკეცსა
 შორისქმნასა ცხადყოფელისაჲ. ვინაჲთგან ბუნებითა და ვითარებითა
 80 არა რომლისა გუარისაებრ მცხრალ-იქმნების შეერთებისა მიერ არსე-
 ბითი სიტყუაჲ შეერთებულთაჲ, არამედ არა ვითარცა უკუთქუმაჲ რაჲმე
 82 მწუერვალთაჲ საშუალისა მათისა ნათქუმა-ქმნილი ვითამე, რამეთუ
 არა არს რაჲმე საშუალი ქრისტეს ზედა, უკუთქუმითა მწუერვალთაჲთა
 84 ნათქუმული.

„ახალი უკუე“ – ვითარცა ახლისა სადღუმლოჲსა დამტკფრველობი-
 86 თი, რომლისა სიტყუა არს გამოუთქუმელი გუარი თანმებუნებობისაჲ.
 რამეთუ ვინ ცნა, ვითარ განჯორცნების ღმერთი და ჰგიეს ღმრთად?
 88 ვითარ გებული ღმრთად ჭეშმარიტად კაც არს ჭეშმარიტ? – ორკერ-
 ძოვე მწუენებელი თავსა თვსსა ჭეშმარიტად მყოფობითა ბუნებითითა
 90 და ერთკერძოჲსა მიერ ერთკერძოსა და არარომელსა ქცეულად. ამათ
 მხოლოჲ სარწმუნოებაჲ დაიტევს, დუმილითა პატივმცემელი სიტყუასა,
 92 რომლისაჲ არც ერთი სიტყუაჲ იპოების ბუნებასა შორის მყოფთასა.
 ხოლო „ღმერთამაცებრი“ – არა ვითარცა მარტივი, არცა საქმე შეზა-
 94 ვებული, და ანუ მხოლოჲსა შიშულისა ღმრთეებისა ბუნებისებრი, ანუ
 მხოლოჲსა ლიტონისა კაცებისად მყოფი, ანუ შეზავებულისა ბუნებისა
 96 მწუერვალთა რაჲსმე საშუალისა შესაბამი, არამედ განმამაცებული-
 სა ღმრთისა, ესე იგი არს, სრულად განკაცებულისა შესატყუკი. არცა
 98 კუალად ერთი, რაჲთა არა სხუად გულისხუმა-იყოს „ახლობაჲ“, ვითარცა
 ვიეთმე სთნდა, ანუ „ერთ-ყოფად შესაძლებელი“, რამეთუ ვითარებ, და
 100 არა რაოდენობა ესე, ანუ „ახლობა“. რამეთუ ბუნებასა საჭიროდ თა-
 ვისა თვსისა თანა-შემოიყვანებს ეგევითარი, ვინაჲთგან საზღვარ ყოვ-
 102 ლისა ბუნებისა, არსებითისა შორისქმნისა მისისა, სიტყუაჲ იცნობების,
 რომელი არცა მწმასნელმან¹⁸ თქუას სადმე, ვაც-ირემთა ზღაპრებისა პა-
 104 ტივისმცემელმან. ხოლო ვითარ-ესე თუ მიეცეს ამის მიერ მომგებელმან,

¹⁶ ხელნაწერშია: დაცვოლად; cf. s wzomeno~ (PG 91, 1056 D 1-2).

¹⁷ პერიფრასი-ს თავზე წერია გა[რე]თქ(უ)მ(ა)ჲ.

¹⁸ ouj dipl hñ (PG 91, 1057 B 4); cf. ouj de; pl ayt h~ cod. Gud. (PG 91, 1057-8, variae lectiones), A Am B Ba C Ga Ge H Mo N P Q Re Sup Va X Y Z Za.

v და ერთისა შორისქმნისა | მქონებელმან, და ამის ბუნებითისა [.....]ვე
 საკრველებანიცა და ვნებანი, სიტყვ[თა] ბუნე[ბისა]თა განყოფილნი 106
 ურთიერთას, თვნიერ მოკლებისა, რომელი [.....მი]რიდებითა ზედშემთხ-
 უეულისა ანაგებისათა?¹⁹ რამეთუ არარას მყოფთაგანსა ერთითა და 108
 მითვე შორისქმნილთა მოუგიეს ქმნაჲ წინააღმდეგომთაჲ საზღვრითა და
 სიტყვთა ბუნებისადა შეყოფილითა, რომლისათვისცა მარტივად ერთი, 110
 ანუ ბუნებითი ქრისტეს ზედა ღმრთეებისა და ჯორცისა მოქმედებაჲ
 თქუმად არ სამართალ არს,²⁰ ვინაჲთგან არა იგივე არიან²¹ ვითარებითა 112
 ბუნებითითა [ღმრთეებაჲ] და ჯორცი, ვინაჲთგან ბუნებითაცა, და ოთხება
 იქმნების სამებაჲ.²² 114

რამეთუ არცა ერთითა, რომლითა მოუგიეს ერთობისათჳს არ-
 სებისა [იგივე]-ყოფაჲ მამისა და სულისაჲ ძესა, იგივე-იქმნა ჯორცისა 116
 შეერთებისათჳს, დაღათუ შექმნა იგი ცხოველსმყოფელად მისდა მიმართ
 შეერთებითა, მქონებელი ბუნებით მოკუდავობისაჲ. ვინაჲთგან ქცევადი- 118
 საცა ბუნებისად იჩუენოს მყოფად და არსებისა მიმართ ჯორცისაჲსა,
 რომელ არ იყო შეცვალებულად და იგივეობად ბუნებისა შემქმნელად 120
 შეერთებისა. რამეთუ ღმერთმამაცებრი შორისქმნაჲ გულისხუმა-ვყავთ,
 ვითარცა გარდაეცა, რომლითა ჩუენდად, არა თავისა თჳსისად, მოქა- 122
 ლაქემან ზეშთბუნებისაებითა²³ განახლებულ-ყო ბუნებაჲ, რამეთუ მო-
 ქალაქობა არ შჯულისაებრ ბუნებისაჲსა მართებული ცხორებაჲ. ხოლო 124
 მრჩობლ²⁴ ბუნებითა უფალი სამართლად ცხორებისაცა შესამსგავსისა
 მქონებელად გამოუჩნდა, შჯულითა საღმრთოთა და კაცობრივითა 126
 შეურევენელად შემოკრებული, ერთბამად ახალიცა იგივე, არა ხოლო ვი-
 თარცა უცხოჲ ქუეყანასა ზედა და საკრველი და აროდეს შემეცნებული 128
 ბუნებისა მყოფთაჲსაჲ, არამედ ტვფარიცა ახლისა ახლებრ მეცხორებე-
 ქმნილისა შორისქმნისაჲ. რომელსა ღმერთმამაცებრად უწოდა რეცა 130

¹⁹ ანაგებისათა-ს ხელნაწერში ერთვის ფრაზა: ზედშემთხუეულისაგან ქმნი[...]
 ანაგებისათა, რომელსაც ბერძნულში შესატყვისი არ გააჩნია და რომელიც
 გადანერის დროს დაშვებული დიტოგრაფიული ტიპის შეცდომა უნდა იყოს.

²⁰ არს add. *A^{iber}*.

²¹ არიან add. *A^{iber}*.

²² ouf e gar kat a;f uwin ... f hsi; t h/s arki (PG 91, 1057 C 1-2) om. *A^{iber}*. cf. ed. Gal. (PG 91, 1057-8, variae lectiones).

²³ ზეშთბუნებისაებითა-ში, -ებითა დაბლოებაში არის -რ-, რომელიც წაშლილია.

²⁴ wfi (PG 91, 1057 C 13) om. *A^{iber}*. cf. ed. Gal. (PG 91, 1057-8, variae lectiones).

საადუმლოესა ამის შემსგავსებულსა ხდასა ზედმომგონებელმან, რაჲთა
 132 აჩუენოს გამოუთქუმელისა შეერთებისაებრი გუარი ნაცვალმიმცემე-
 ლობისაჲ ზედცვალეებისაებრ ერთისა კერძოსა ქრისტესისა ბუნებით-
 134 თა მეორისად შემქმნელმან, თვნიერ სხვსა კერძოსა სხვსა მიმართ
 ბუნებითისაებრ სიტყვსა შეცვალეებისა და თანშერწყუმისა. რამეთუ ვი-
 136 თარ-იგი განხურვებულისა მახვლისა მკუეთელობითი მწუველობითად
 შეიქმნა და მწუველობითი – მკუეთელობითად (რამეთუ შეერთა, ვითარ-
 138 იგი რკინასა ცეცხლი), ეგრეთვე რკინისა მკუეთელობითსა – მწუველო-
 ბითი ცეცხლისაჲ. და იქმნა რკინაჲ ვიდრემე მწუველ ცეცხლისა მიმართ
 140 შეერთებითა, და მკუეთელ ცეცხლი – შეერთებითა რკინისა მიმართ.
 ხოლო არა რომელსა ევნო ქცეულ-ყოფაჲ სხვსა მიმართ შეერთებისებ-
 142 რითა ნაცვალმიცემითა, არამედ თითოეული შეერთებასაცა შინა თან-
 მდებარისასა დაადგრა ბუნებისებრსა თვებასა თვსსა ზედა განუე-
 144 რდომელად. ესრეთ საადუმლოსა შინა | საღმრთოსა განჯორციელებისასა 153r
 ღმრთეებაჲ და კაცებაჲ შე[ა]ერთნეს გუამოვნებით, არა რომლისა გან-
 146 დგომითა ბუნებითისა მოქმედებისაგან შეერთებისათვს, არცა უსქესობაჲ
 [მო]უგიეს მას შემდგომად შეერთებისა თანმდებარისა და თანმეგუამისა-
 148 გან განკიდებულნი.

რამეთუ ყოველსა დრასტიკსა,²⁵ ძალსა თვისსა ღმრთეებისასა,
 150 განჯორციელებული სიტყუაჲ, ყოვლითურთ თანმებუნებ[.....] მომ-
 გებელი, დაუჭსნელისათვს შეერთებისა ვნებულებითითა ძალითა
 152 თვისსა კაცებისაჲთა კაცებრად ღმრთად-მყოფი, შორისმოქმედებდა
 საკვრველებათა, ჯორცისა მიერ ბუნებით ვნებულებითისა აღსრულე-
 154 ბულთა. და ღმრთებრად კაცად მყოფი განჰვლიდა ვნებათა ბუნებისა-
 თა, ღმრთებრისა ჯელმნიფებისაებრ სრულქმნილთა, ხოლო უფრო[ჲს]-
 156 და ორთავე ღმერთმამაცებრ, ვითარცა ღმერთი თანად და კაცი.²⁶ და
 რომელთამე უკუე ჩუენ გარდავსცემთ თავთა თვსთა, გამოჩინებულ-
 158 თა, რომელ ვიქმნენით, ხოლო რომელთამე მიერ მომცემს ჩუენ თავსა

²⁵ ყოველსა დრასტიკსა მონიშნულია სქოლიოს აღმნიშვნელი ფოთლისა და წრის ფორმის ნიშნებით და მის გასწვრივ, აშიაზე, წარმოდგენილია ამავე ნიშნებით დანიშნული 4-სტრიქონიანი განმარტება: დრასტიკ[ოდ] იგი ითქ[უმის] რ[ომელ]ი თვთ თ[ვს] შ[ორის] [...].

²⁶ wñ (PG 91, 1060 B 10) om. A^{iber}.

თესსა ქმნილთა, რომელნი აჩუენნა. და ორთავე მიერ სარწმუნო-ჰყოფს, 160
 რომელთაგან რომელთა შინა და რომელ იყო ჭეშმარიტებასა მათსა, ვი-
 თარცა მხოლოდ ჭეშმარიტი და სარწმუნო. და რომელ არს ჩუენგან აღ-
 საარებისა მნებებლი, რომლისა მქონებელნი განწმედილითა სიტყვთა და 162
 ცხორებითა დამორფვილად მიემსგავსენით სულგრძელებასა. და აწინ-
 დელისა ნაწერისა შემწყნარებელთა, მომიჯმენით მე შესამსგავსნი, კაცთ- 164
 მოყუარენო მსაჯულნო, თანალობითა მძლე-ქმნილთა შებრკოლებათა
 მონისა თქუენისათასა, რომელი მხოლოდ კეთილმრწმუნებლობისა ოდენ 166
 ნაცვალისცემასა მოველი. და მექმნენით მე შუამდგომელ მისდამიმარ-
 თისა დაგებისა, დამბადებელნი მშკდობისა ყოვლისა გონებისა აღმატე- 168
 ბულისანი, რომლისა დამწყებელ თვთ იგი არს მაცხოვარი, ანაგებითა
 საქმიერითა შფოთებისაგან ვნებათაჲსა თავისუფალმყოფელი მოშიშთა 170
 მისთაჲ, და მამაჲ ყოფადისა საუკუნოჲსაჲ, სულითა მშობელი სიყუარუ-
 ლისა და მეცნიერებისა მიერ ზენაჲსა სოფლისა აღმავსებელთაჲ. მისსა 172
 დიდებაჲ, სიდიდე, სიმტკიცე, მამითურთ და სულით წმიდით, საუკუნეთა,
 ამინ. 174

EPISTULA AD IOHANNEM

(PG 91, 1061 A 1 – 1065 B 3)

მისივე.¹ იოვანეს მიმართ მთავარეპისკოპოსისა კვიპოკოელისა,

2 მაქსიმე უფლისა მიერ გახარებ.

იქებიან ვიდრე-მე და ნანდვლ სამართლად ყოველთა მიერ სწავ-
4 ლისმოყუარებისა ძლით უგულისმოდგინესნი ტრფიალნი კეთილთანი
და მათ ზედადაზედ მიწვეულობისა მომღუნელნი, უმოსწრაფესნი
6 ურჩეულესთათჳს და ურჩეულესთა მოძღუართა მომწდომნი, რამეთუ
კითხვისა მიერ მეცნიერებასა ცნობილთასა და ჴელოვნებასა ურცხვენელად
8 მიმღებელნი თავთა თჳსთა უმეცრებისა და გამოუცდელობისა და მათ-
მიერისა ყუჭდრებისაგან განათავისუფლებენ.

10 ხოლო თქუენ რომელმან სიტყუამან გაქნეს ღირსად? ანუ რომელი
კაცთა გაგონებაჲ | თქუენისა სათნოებითა სიდიდისა გარეშეცვად ი[პო]ოს
12 კმად? რამეთუ მგონიეს მე,² ვითარმედ სიტყუერთა ცხოვართა მწყემსად
მყოფნი და [ზენა]ჲსა ბაკისა მიმართ ჴმებითა სტკრისა სულიერისაჲთა
14 ალყვა[ნებისა და] ჴედამ[აღლ]ებისა მეცნიერნი, ვითარცა სხუათაგან ვერ
მისანდომელისა სადუმლოჲსა მეცნიერებისა საღმრთოთაჲ ანაგებსა
16 მიმღებელნი, რომლისათჳს ეკკლისიისა ქრისტესისა აფქიონთა ღირსე-
ბით რწმუნებულნი, მსგავსად ნავისა, ჴედმიწვეულობით ჴმართებთ
18 ტვრთსა თანა სარწმუნოებისასა და სიკეთესა საღმრთოჲსა ცხოვრებისასა³
ლიმენად მიმართ საღმრთოჲსა ნებისად. არა ვის თქუენ მიერ ცნობილ-
20 თაგანისა ვნებითა განსა[ცდელ]თაგან სოფლიოჲსა ჴღვსათა,⁴ რომელთა

¹ იგულისხმება მაქსიმე აღმსარებელი.

² მე *add. A^{iber}*.

³ ბერძნულშია: *t ou` kat a; Qeou biou* (PG 91, 1064 A 12)

⁴ ბერძნულშია: *nhdn t w` kat a; t hn qalass an t ou` biou peiras mwn parablabei` an.*
Peri; t w` egnws newan sw`n... (PG 91, 1064 A 13-15); ქართულში ფრაზები გადა-
ნაცვლებულია: *nhdn peri; t w` egnws newan sw`n t w` kat a; t hn qalass an t ou`
biou peiras mwn parablabei` an...*

მთარგმანებელადცა⁵ დაგადგინ[ნა] თქუენ ღმერთმან, არა ბრძენთა-
 გან ხოლო, უკუეთუ არს რამე [რაჲთ ... თ] მეცნიერებისაებრ უზენაეს 22
 თქუენსა, არამედ არც ერთისა რაჲს ღირსთაგანცა და ყოვლისა სწავ-
 ლულებისა ყოვლითურთ გამოუცდელთად რწმუნებითა პოვნად რასმე, 24
 ვითარცა ჩუჭულ ხართ, უნიშნოთა შორის სანიშნავსა კითხვასა არ შეჰ-
 რაცხ უღირსად. რომლისათჳს მეცა შევიწყნარე რაჲ პატიოსანი ეპის- 26
 ტოლე თქუენი თითოეულთათჳს თქუენ მიერ ნაუღონოებთა თავთა სი-
 ტყუათა შინა წმიდისა ღმრთისმეტყუელისა გრიგოლისთა, რომელთათჳს 28
 ტკივილითვმოყუარებდით, ოდეს თან-ურთიერთას ვიყვენით. მაშინ გარ-
 დაცემულისა სიტყვსა წერით ნაგულსმოდგინებსა თქუენდა წარმოგზავ- 30
 ნისა მბრძანებელი, თქუენისა ვიდრე-მე სამართლად დამიკვრდა სათ-
 ნოებისაჲ, და ყოვლადელვარე და მაღალი მისებრი იგი ქრისტეშუენიერი 32
 გლახაკობაჲ თქუენი განთქუმულ-ვყავ, ხოლო უფროჲსლა ყოვლითავე
 გუარითა თქუენ მიერ და თქუენ შორის დიდებული უფალი, შემოქმედი 34
 თქუენი, და ღირს მისსა ქმნად მომნიჭებელი თქუენდა ძალისაჲ, ქცე-
 ვათა მიერ თჳსთა თჳთ მათ საქმეთა მიერ და ჭეშმარიტებისა საჩინოდ 36
 განშუენებითა საცნაურ-ქმნილთაჲ, ვიდრე ჩემდამდე მცირისა და არც
 ერთისა რაჲს ღირსისა და უსწავლელისა და ყოვლად ყოვლითურთ ში- 38
 შულისა ყოვლისაგან სათნოებისა და მეცნიერებისა.

ამისთჳს დამდაბლებულთა მხედველმან მითუალვად ბრძანებისა 40
 თქუენისა ძალისაებრ თავი თჳსი იძულებულ-ვყავ, დაღათუ უწყნარობად
 აღუჩნდეს მრავალთა თქუენდა მადლად მყოფელმან სიტყვსამან. არ- 42
 ამედ თქუენცა, საყუარელისა და სატრფიალოჲსა კეთილმრწმუნებ-
 ლობისა სასყიდელსა ნაცვალმოდებისა მომლოდესა, თქუენნი შეწყნარე- 44
 ბულნი ლოცვანი ჩუეულებისაებრ მომმადლენით, რაჲთა ქრისტე ღმერთი
 ჩუენი,⁶ განმზადებული შეწევნაჲ მოშიშთა მისთა, მოვიდეს ჩემდა თანამ- 46
 ბრძოლად სიტყვსა, ხოლო უფროჲსლა თქუმად ყოვლისა კეთილმსახურე-
 ბით, სიტყუამან მომანიჭოს სიტყუაჲ. 48

ხოლო გლოცავ თქუენ, დამთხუეულთა, არა დამჭევრებულისა ლექ-
 სისა ძიებად ჩემ თანა,⁷ რამეთუ გამოუცდელად მყოფი ეგევითართა 50
 154r სწავლულებათად და მათ ზედაჲსაცა | წურთისა უჩუეველი,⁸ საყუარელ

⁵ მთარგმანებელადცა-ს თავზე ძირითადი ტექსტის ხელით წერია: გამომეძიე-
 [ბელი].
⁶ ჩუენი add. *Aiber*.
⁷ nh;t hn kekonyeumeñhn ... aġnoouñt o~ (PG 91, 1064 D 3-5) om. *Aiber*.
⁸ t ugca mwn om. *Aiber*.

52 და სალოცელად შევჰრაცხ გავგონებასა წმიდისა ამის და დიდისა მას-
 ნავლელისა შეურაცხთალა თუ მიერ თარგმანებასა და ამას რაოდეს და-
 54 ჰაზრვად⁹ ჩემდა და არ[ცა] მრავალსტიქონობასა განმარტებათასა ჭურე-
 ტად.¹⁰ რამეთუ ღმრთისმეტყუელი ესე მამაკაც, ვითრცა იცით, სიტყუა-
 56 მცირედ და დიდგონებად მყოფი, საჭიროდ მ[...] მისსა [...]უსა მისცემს
 განმმარტებელსა, დაღათუ ურიტორესიცა იყოს¹¹ და უფილოსოფოსესი,
 58 მრავალთა მიერ წარმომეტყუელი და უფროხლა მე, სოფლელსა.

ხოლო უკუეთუ თქუნ ჩუეულებს[ა]ებრ [აღგძრ]ნეს ღმრთის-
 60 მოყუარემან შურმან შემოკლებით ერთბამად და კეთილგანმარტებით
 გარდაღებად აღწერილთა, ანუ სრულისა გონებისა გან[მართებად]
 62 უმაღლესისა მიმართ, ყოვლადსრულად სასყიდელად მიიხუნეთ¹² მეუ-
 ფისა მიმართ ყოველთაჲსა ლოცვანი ღმერთშემოსილისანი თანად არ
 64 შემნდობელთა, რაჲთა საღმრთონი მისნი და ზეშთბუნებისანი გულის-
 ხუმისყოფანი მიუმთხუეველთა და ქუემეთრევთა ზედდასართავთა მიერ
 66 დაითრევებოდინ. ხოლო შედგომილად თქუნისა ეპისტოლისა თითოეუ-
 ლისა თავისა ძიებასა მოქმედი შევეხები საქმესა¹³ ტკბილ და კაცთმოყუა-
 68 რე მსაჯულ თქუმულთა ქმნისა თქუნისა მოქენე.

⁹ დაჰაზრვად-ში -რ-სა და -ვ-ს შორის არის -ა-, რომელიც ნაშლილია.

¹⁰ ბედნულშია *episkhpt ein* (PG 91, 1065 A 4). *ჭურეტად* უნდა მომდინარეოდეს *episkopein*-იდან.

¹¹ იყოს *add. A^{iber}*.

¹² მიიხუნეთ-ში მ-ს შემდეგ ნაშლილია -ო-.

¹³ ბერძნულშია: *grammati* (PG 91, 1065 B 2). *საქმესა* უნდა მომდინარეობდეს *pragmati*-დან.

EX SERMONE DE HOSPITALITATE (AD IOHANNEM, I)

(PG 91, 1065 B 4 – 1068 C 17)

გლახაკთმოყუარების ძლითისა სიტყვსაგან, ვითარმედ: „**ვმორი-
დობ, ვითარცა თანმოქმედისა და არა მაქუს, ვითარ ვევლტოდი** 2
**ზედააღდგომასა, ანუ ვითარ არა დავვარდე ღმრთისაგან დამძიმე-
ბული ბორკილებითა დამაღონებლებითა ანუ დამაქუეებლებითა** 4
იატაკადმი.“¹

არა იგივედ გულისხუმა-იყოფების სანატრელისა ამის მამაკაცისა 6
მიერ დაღონებაჲ და დაქუეებაჲ, ნუ ესრეთ ჰგონებ, უგამოცდილესო,
ვინათგან ღირსი რაჲმე დიდგონებაობისა მისისაჲ სასწრაფო არს შენ- 8
და გაგონებად. და ვინათგან ესრეთ ნამეტავად სიტყუათა შინა და
სიტყვსა ვერ მწევნელობისა მქონებელად გონებისად გამოჩნდების, არა 10
თუ კნინლა ყოვლისა მარცუალისა შორის შემსგავსებულისა გულის-
ზრახვისა დამდებელი ურჩეულესთა მიმართ და საწმართა მძღუანველად 12
შედგომილთა ცნობილად იპოებოდის ყოვლითავე გუართა. არა უკუე
ესრეთ იგივეობაჲ ვინაჲმე აქუს? არამედ გონებასა ბრძენსა სიტყუასა 14
თანა-შეაყოფს და სიტყუასა მაღალსა უმაღლესსა გონებასა თანა-შეარ-
წყუამს, რაჲთა მაღალი მაღალსა მიმო-და-სთქუმიდეს და ორთავე მიერ 16
რაოდენობაჲ² სიდიდეთა ჭეშმარიტებისათაჲ მრავალთა სადმე, ანუ ყოვ-
ელთა ზედაღუვალად იჩუენოს. ხოლო რაჲთა საცნაურ ჩუენდა იქმნეს 18
ყოველი ძალი თქუმულთაჲ, თვთ იგი სიტყუანი ნეტარისანი, ვითარცა
აქუსყე, განვიწულილნეთ. 20

^a *Greg. Nazianz. Or. 14, PG 35, 865 B 9-12.*

¹ ბერძნულშია: οὐκ εἴω πῶς φύγω τὴν ἀπαναστήσιν, ἢ πῶς ἢ; ἀπο; θεοῦ πῶς
barhqeif; tai~ pedai~ kataspwvai~ ἢ katēcouvai~ eif; eflaf o~ (PG 91, 1065
B 5-8). ქართულში ფრაზები გადანაცვლებულია: tai~ pedai~ kataspwvai~ ἢ
katēcouvai~ eif; eflaf o~ οὐκ εἴω πῶς φύγω τὴν ἀπαναστήσιν, ἢ πῶς ἢ; ἀπο;
θεοῦ πῶς barhqeif;.

² ტექსტშია რადენობაჲ.

„ემორიდობ, – იტყვს, – ვითარცა თანმოქმედისა, და არა მაქუს,
 22 ვითარ ვეველტოდი ზედალდგომასა, ანუ ვითარ არა დავვარდე ღმრთი-
 საგან დამძიმებული | – ბორკილებითა დამალონებლები[თა ანუ] v
 24 დამაქუეებლები[თა] იატაკადმი.“ ამათი მეტყუელი [...ანა...], არა-
 მედ თავისა მიერ თვისისა ზოგადობასა კაცებ[ისასა] ეზრახების [მეც]-
 26 ნიერი, ვითარმედ ყოველი, [ვ]ინ მაცხოვარებისა ტრფიალი ანუ საქმესა
 უეჭუელად, ანუ ხედვასა შეეყოფვის. რამეთუ სათნოებისა და მეც-
 28 ნიერებისა თვნიერ, ვერასად ვერვინ [ო]დესცა მაცხოვარებისა მიმთხ-
 უევად შემძლებელ არს. ვინაჲგან უკუე ხედვისა მიერ ღმრთისადა შე-
 30 საკუთრებულთა და სანატრელითა სიკეთ[ითა] მ[შ]უებელთაგანი³ ხარ,⁴
 იტყვს, მშკდობისა და წმიდაქმნულებისა მქონებელი ყოვლად ყოვლი-
 32 თურთ, ვითარცა თავისა თვისისა, განუნვალებელ[ისა] განმმარტებელი
 ღმრთისაჲ, იგივეობითა ჯერჩინებისაჲთა უ[სიტყუთა] ძალთა სულისათა
 34 ჯეროვნად განგებითა და სიტყვსა მიერ გონებისა მიმართ აღყვანებითა
 და შესაკუთრებითა, გულისწყრომასა ვიტყვ და გულისთქუმასა, რომ-
 36 ლისამე – სიყუარულად, ხოლო რომლისამე – სიხარულად შემცვალებე-
 ლი. ვინაჲთგან თვს სიხარულისა ღმრთივშუენიერად მკრთომალეობაჲ და
 38 მხიარულეობაჲ არს⁵ საშოთ-გამო წინამკრთომალისა იოანესებრ, დიდისა
 მის ქემშარიტებისა წინამორბედისა და ქადაგისა, ანუ დასუენებასა ზედა
 40 კიდობნისასა ისრაჴლისა მეფისა დავითისებრ. რამეთუ საშოსა შინა (და-
 ლათუ ფიცხელ არს⁶ სიტყუაჲ, ვითარცა მრავალთაგან უვალსა, გარნა
 42 ქემშარიტადვე) ჩუენცა და ღმერთი სიტყუაჲ ვართ, შემოქმედი ყოვლი-
 თურთისაჲ და მეუფე აწინდელისა ცხორებისა დაწყნარებასა შინა; იგი
 44 სადმე – მიფარულობით და ძლით, ვითარცა საშოსა შინა, გრძნობადსა
 ამას სოფელსა შინა მჩენი, და ესე – იოვანესებრთა თვს სულითა. ხოლო
 46 კაცნი, ვითარცა საშოხსაგან ნივთიერისა განცდილებისა არსთა შორის
 დაფარულსა რაოდენნიმე მხედველნი სიტყუასა.⁷

48 და ესე რაოდენნი იოვანესთა ზედა მოქადულ არიან მადლთა, რამე-
 თუ გამოუთქუმელსა თანა ყოფადისა საუკუნოჲსა დიდებასა და ბრწყინ-

³ kai;kaqəxt hka eiḥ (PG 91, 1065 D 6-7) om. *A^{iber}*.

⁴ ხარ add. *A^{iber}*.

⁵ არს add. *A^{iber}*.

⁶ არს add. *A^{iber}*.

⁷ ხელნაწერში ფრაზის ნაწილები დანომრილია: ბ აწერია არსთა შორის დაფა-
 რულსა, ა – რაოდენნიმე მხედველნი, გ – სიტყუასა.

ვალებასა და მისებრისა ცხორებისა თვთებასა თანშეტყუებული აქა 50
 ცხორებაა არაა განეყოფვის ბნელითა გარემოცვულსა საშოსა, რომლისა
 შორის ჩუენთვს ჩჩკლ-ქმნულთა საგრძნობელებითა, ღმერთიცა – სიტყუაა 52
 სრულად მყოფი და ზემთასრული, ვითარცა კაცთმოყუარე, ჩჩკლ-იქმნა.
 ვინაჲთგან უკუე, ვითარცა ითქუა, ეგევითარი რაჲმე ვარ და ანინდელსა 54
 შინა ცხორებასა ზედა აღსრულ ვარ, მისანდომელსა კაცთასა საღმრთო-
 სა მნუერვალობასა, ხოლო უდებ-ვყო თვთ თავი ღმრთისსახისაგან 56
 ანაგებისა და ნეფსით მოუდრიკო სიყუარულსა სხეულისასა, დავღონდი
 დამძიმებული ბორკილებითა, ესე იგი არს ზრუნვითა, და ღმრთისაგან 58
 დავვარდი, ვითარცა მხოლოჲსა სამეუფოჲსა ცათაჲსა ძლითისა ზრუნვი-
 155r: სა და ძიებისა, რომლისაჲ არ ჯერ-იყო, მინიერისა ვიტყვ ცხორებისა | [... 60
 ჯერეთ საქმითი ... ვარ მბრძოლებრ თანა ...]⁸ ჴელთგდებად ნებებულნი
 თავისუფლად [გან ...ვნე], მონანი ვჰრიდო თუ⁹ განურჩევლობით სხე- 62
 ულთა¹⁰ დაკვეუევდ მის მიერ, ცხად არს, ვითარმედ სქესისა [...]საგან
 სათნოებისა მიერ განმყოფისა აღმრჩეველი. დაღონდების ვიდრემე უკუე 64
 მხედვილობითი უსქესო ქმნილი, ეგერა ანაგებისაებრ სხეულისა მიმართ
 [უდებმყო]ფელი საღმრთოთა სახილავთაჲ. ხოლო დაქუევდების საქმითი, 66
 მბრძოლქმნილმან რაჲ სხეულისამან მოამედგროს მისსამიმართი [ღუან]-
 ლი და ტკივნეულობაჲ სათნოებისა ძლითი, რომელ არს თავისუფლებაჲ 68
 სულისა მონა-ყოფად ვნებათა ზედწოდებულისაჲ.

⁸ არ იკიხება სამი სტრიქონი.

⁹ *st eřwxw* (PG 91, 1068 C 9) *om. Aiber*.

¹⁰ *s wīta* (PG 91, 1068 C 10); *სხეულთა* მომდინარეობს *s wīat a*-დან.

EJUSDEM EX EODEM SERMON (AD IOHANNEM, II)

(PG 91, 1068 D 1 – 1069 C 3)

მისივე სიტყვასაგან, ვითარმედ: „რად არს¹ ჩემ ძლითი სიბრძნე
2 და რად – დიდი ესე საიდუმლოდ, რომელსა ჰნებავს ჩუენ, ღმრთი-
სა ნაწილად მყოფთად და ზენაჲთ დადინებულთად, რადთა არა
4 ღირსებისათჳს აღზუავებულთა და განმცხრომთა შეურაცხ-ვყოთ
ამგებელისაჲ ბრძოლასა შინა სხეულისმიმართსა და წყობასა მისსა
6 მიმართ ხედვითა მარადის და შეუღლვითი უძღურებაჲ საწურთელ-
ყოფად პატივისა.“^b

8 ამათ სიტყუათა მიმთხუეულნი ვიეთნიმე, არცა ერთისა სასყიდლი-
სა, ვითარ ჰგავს, ტკივილით ძიებისათჳს ჭეშმარიტებისაჲსა მომლოდენი,
10 ადვილისა მიმართ და მრავალსა მქონებელისა ეგერა ელლინებრივთა
შჯულთაგან მიზეზისა მიივლტიან, მეტყუელნი ოდესმე მყოფსა თნები-
12 საებრ მათისა მხოლოობასა სიტყუერთასა, რომლისაებრ თანმებუნებედ
ღმრთისა მყოფთა თავისა თჳსისა ვანი გუაქუს და დამყარებაჲ; ამას თანა
14 ქმნილიცა ძრვად, რომლისაგან თითოსახედ განბძარულთა სიტყუერთა
ქმნისა მიმართ სხეულენისა ამის სოფლისა ეგერა² განჰმზადეს ღმერ-
16 თი³ შემოსისათჳს მათდა სხეულთაჲსა სატანჯველად პირველმცოდველ-
ქმნილთა ამათ სიტყუათა მიერ მათისა⁴ მომსწავებლობისა მგონებელთა
18 მოძღურისათა. გარნა უმეცარ-იქმნეს, ვითარმედ შეუძლებელთა წინა-
დასხმენ და უღონოთა მოჰაზრობენ, ვითარ-იგი ზედადართულმან
20 სამართლისა თანა ჭეშმარიტი გამოაჩინოს სიტყუაჲ.

^b *Greg. Nazianz. Or. 14 PG 35, 865 C 2-8.*

¹ *არს add. Iber.*

² ბერძნულშია *ἰϋεῖν* (PG 91, 1069 A 14). ეგერა არის *ἡϋλῆ*-ს შესატყვისი მოცემულ ტექსტში.

³ *caϋin* (PG 91, 1069 A 14) *om. A^{Iber}.*

⁴ *ამათისა om. A^{Iber}.* ბერძნულშია: *δια; t outḡwn aἰϋἰt es qai t ḡn logḡn* (PG 91, 1069 A 15 - B 1).

რამეთუ უკუეთუ უძრავ არს⁵ ღმერთი,⁶ ვითარცა ყოველთა აღმავსებ-
 ლობითი, ხოლო ყოველი არმყოფობისაგან ყოფისა მიმღები – მოძრავ- 22
 ცა, ვითარცა მიზეზისა რაჲსმე მიმართ მოღებული უეჭუელად. ხოლო
 არარაჲ ეგრეთ მოძრავ არს, ვითარ სურვილისებრისა ძრვისა ძალი, არ- 24
 ლასადა უკუანაჲსკნელისა სანადელისა მიმართ განსუენებული (რამეთუ
 სხუებრ არა მოუგიეს ბუნებისაებრ დადგომაჲ მოყვანებულსა,⁷ თვნიერ 26
 გამოჩენისა მისისა), არაჲსადმე არს მოძრავი, ვითარცა არსადა მიმ-
 მთხუევი უკუანაჲსკნელისა⁸ სანადელისაჲ, ვინაჲთგან არცა მან, გამო- 28
 v ჩინებულმან, ო მისთვის მოღებული ძრვაჲ დააყენა. ხოლო უკუეთუ ესე
 ოდეს იტყვს ქმნასა ბრძანებისასა და უკუანაჲსკნელისა სანადელისა შო- 30
 რის დამყარებასა და დავანებასა [აღ]ძრულთა სიტყვერთა...⁹

⁵ არს *add. A^{iber}*.

⁶ ბერძნულშია: τ ο; ρεω̄ν [leg. ρεῑον] (PG 91, 1069 B 5).

⁷ ხელნაწერშია: მოღყვანებულსა.

⁸ kai; m̄mw/om. *A^{iber}*.

⁹ აქ ქართული ტექსტი წყდება (PG 91, 1069 C 3).

ლექსიკონებისათვის

ბერძნულ-ქართულ და ქართულ-ბერძნულ ლექსიკონებში წარმოდგენილია ლექსიკური ერთეულები მაქსიმე აღმსარებლის *Ambiguorum liber*-ის ტექსტებიდან – როგორც ექვთიმე ათონელის, ისე გელათური თარგმანებიდან.

ბერძნულ-ქართულ ლექსიკონებში შემოკლებით მითითებულია *Ambiguorum liber*-ის ის ადგილები, საიდანაც ლექსიკური ერთეულებია ამოღებული. ეს შემოკლებებია:

Ad Io. = *Ambigua ad Iohannem*

Ad Th. = *Ambigua ad Thomam: In epistolam S. Dionysii Areopagitae Athenarum episcopi ad Gaium monachum*

Ad Io. I = *Ambigua ad Iohannem: Ex sermone de hospitalitate*

Ad Io. II = *Ambigua ad Iohannem: Ejusdem ex eodem sermon*

Epis. = *Ambigua ad Iohannem: Epistula ad Iohannem*

ქართულ ლექსიკურ ერთეულს ბერძნულ-ქართულ ლექსიკონებში გელათური თარგმანის შემთხვევაში შემოკლებებთან ერთად ახლავს სტრიქონის ნომერი, ხოლო ექვთიმეს თარგმანის ლექსიკონში – განმარტებისა და სტრიქონის ნომერი. ქართული ლექსიკური ერთეულები – არსებითი, ზედსართავი და რიცხვითი სახელები, ასევე სახელზმნები (საწყისი და მიმღეობა) – წარმოდგენილია სახელობით ბრუნვაში დაბოლოებებით -ი და -ე, ხოლო ზმნები – საწყისის ფორმით. ქართული ლექსიკური ერთეული ზოგ შემთხვევაში (ძირითადად, ექვთიმე ათონელის თარგმანში) შესაბამისი ბერძნული ლექსემებისაგან განსხვავებული გრამატიკული ფორმით არის ხოლმე წარმოდგენილი.

ბერძნულ ლექსიკურ ერთეულებს ახლავს სვეტისა და სტრიქონის მითითებები *PG* 91-იდან. სახელები წარმოდგენილია სახელობით ბრუნვაში; ერთი და იმავე ფუძიდან ნაწარმოები არსებითი სახელისა და ზედსართავის ერთმანეთისაგან გამიჯვნის მიზნით, არსებით სახელებს ახლავს არტიკლი, მაგალითად: *kalom* (τοϋ) – *სიტკობება-ე*; *kalow* – *კეთილ-ი*. ზმნები წარმოდგენილია I პირში; სახელზმნებს წინ უძღვის ზმნების პირიანი ფორმები (I პირი), საიდანაც ისინი არიან ნაწარმოები.

ქართულ-ბერძნულ ლექსიკონებში ლექსიკურ ერთეულებს წყაროს მითითებები არ ახლავს. ტექსტებში მათი ადგილმდებარეობის განსაზღვრა შესაძლებელია ბერძნულ-ქართული ლექსიკონის მიხედვით, ბერძნული ლექსიკური ერთეულის დახმარებით.

- A -

- aḡaḡodwron [1289 A 12] – უზუადმიმნიჭებელობა-ა (*Ad. Io. 52, l. 23*).
- aḡaḡoḡ (toḡ [1289 A 15] – სახიერება-ა (*Ad. Io. 52, l. 26-27*).
- aḡaḡoḡ [1277 B 3], [1289 B 2] – კეთილ-ი (*Ad. Io. 20, l. 71*), (*Ad. Io. 52, l. 28*); [1277 C 1], [1277 D 8] – სახიერ-ი (*Ad. Io. 20, l. 81, l. 99*).
- aḡaḡoḡh~ [1284 D 3] – სახიერება-ა (*Ad. Io. 21, l. 86*).
- aḡennht o~ [1288 B 9] – დაუბადებელობა-ა (*Ad. Io. 43, l. 10*).
- aḡnoia [1285 A 14], [1297 D 2] – უგულისხმობა-ა (*Ad. Io. 21, l. 105*), (*Ad. Io. 101, l. 11*).
- aḡnwsia [1277 B 14], [1292 C 12] – უგულისხმობა-ა (*Ad. Io. 20, l. 81*), (*Ad. Io. 95, l. 41*).
- aḡnwst o~ [1277 C 7] – უცნაურ-ი (20, l. 86); aḡnwst oḡat o~ [1277 C 8] – უცნაურ-ი *sic* (*Ad. Io. 20, l. 87*).
- aḡw : aḡoḡeno~ [1277 A 7] – წარმართებად-ი (*Ad. Io. 20, l. 62*).
- aḡliaforo~ [1285 D 6] – განუყოფელ-ი (*Ad. Io. 23, l. 13*).
- aifigma [1284 C 7], [1284 C 9] – სახე-ა (*Ad. Io. 21, l. 76, l. 77*).
- aifhsi~ [1280 D 1] – დასაბამ-ი (*Ad. Io. 20, l. 134*).
- aijia [1276 D 11], [1281 D 9] – მიზეზ-ი (*Ad. Io. 20, l. 56*), (*Ad. Io. 21, l. 43*).
- aḡkat alyht o~ [1288 D 11] – მიუწოდომელ-ი (*Ad. Io. 52, l. 8*).
- aḡkous ma [1276 A 15-B 1] – სიტყუა-ა (*Ad. Io. 20, l. 17*).
- aḡkribw~ [1280 A 4] – კეთილად *sic* (*Ad. Io. 20, l. 105*).
- aḡkro~ : aḡkroḡat o~ [1277 C 6] – უზეშთაეს-ი (*Ad. Io. 20, l. 85*).
- aḡamph~ [1285 A 14] – განუნათლებელ-ი (*Ad. Io. 21, l. 104-105*).
- aḡhḡeia : kata; aḡhḡeian [1273 D 9] – ჭეშმარიტად (*Ad. Io. 20, l. 4*).
- aḡhḡeḡ (toḡ [1280 A 9] – ჭეშმარიტ-ი (*Ad. Io. 20, l. 110*).
- aḡhḡinoḡ [1276 A 5] – ჭეშმარიტ-ი (*Ad. Io. 20, l. 9*).
- aḡhḡw~ [1276 A 7] – ჭეშმარიტად (*Ad. Io. 20, l. 11*).
- aḡlofus o~ [1292 A 11], [1292 B 2-3] – უცხოთესლ-ი (*Ad. Io. 95, l. 14, l. 19*).
- aḡogia [1276 C 10] – პირუტყუება-ა (*Ad. Io. 20, l. 42*).
- aḡwht o~ [1280 B 13] – უენებელ-ი (*Ad. Io. 20, l. 126-127*).
- aḡmartia [1276 B 5], [1285 C 7], [1293 A 1], [1297 D 2] – ცოდვა-ა (*Ad. Io. 20, l. 22*), (*Ad. Io. 23, l. 7*), (*Ad. Io. 95, l. 59*), (*Ad. Io. 101, l. 10*).
- aḡneiwww~ [1289 A 10] – შეუცვალებელად (*Ad. Io. 52, l. 21*).
- aḡnet aḡol on [1280 B 5-6] – შეუცვალებელად (*Ad. Io. 20, l. 120*).
- aḡnet aḡet on [1280 A 12] – შეუცვალებელად (*Ad. Io. 20, l. 113*).
- aḡhḡano~ [1288 B 3] – შეუძლებელ-ი (*Ad. Io. 43, l. 5*).

- აქრიკო~ [1289 C 3] – შეუერთებელ-ი
(*Ad. Io.* 91, *l.* 8).
- აქაგენიხსი~ [1281 A 6] – მეორედ
შობა-ა (*Ad. Io.* 20, *l.* 156).
- აქაირეტიკო~ [1281 D 7] – მომკლველ-
ი (*Ad. Io.* 21, *l.* 42).
- აქალიოიwt~ [1280 A 6], [1280 C 3] –
შეუცვალებელ-ი და მიუდრეკელ-ი
(*Ad. Io.* 20, *l.* 106-107), შეუცვალებ-
ბელობა-ა (*Ad. Io.* 20, *l.* 131).
- აქალიოიwt~ [1280 D 3] – უცვალებე-
ლად (*Ad. Io.* 20, *l.* 143).
- აქანართი~ [1276 C 8] – უცოდველ-ი
(*Ad. Io.* 20, *l.* 40).
- აქანეოw : თო; აქანეოwasqai [1276 B
9] – განახლება-ა (*Ad. Io.* 20, *l.* 25).
- აქანგრუპოთხ~ [1280 C11-12], [1284 B
7] – კაცობრივ-ი (*Ad. Io.* 20, *l.* 134),
(*Ad. Io.* 21, *l.* 64).
- აქაპლროw [1277 B 13] – აღსრულება
(*Ad. Io.* 20, *l.* 79).
- აქარკონ (თო) [1288 B 10] – დაუსაბა-
მოება-ა (*Ad. Io.* 43, *l.* 12).
- აქარკო~ [1285 D 8], [1288 D 11] –
დაუსაბამო-ა (*Ad. Io.* 23, *l.* 15), (*Ad.*
Io. 52, *l.* 8).
- აქავთასი~ [1281 B 3] – აღდგომა-ა
(*Ad. Io.* 20, *l.* 165).
- აქაფიხ~ [1285 D 10] – შეუხებელ-ი
(*Ad. Io.* 23, *l.* 16)/
- აქელავთwn : აქელავთwt~ [1285 D 6]
– დაუკლებელ-ი (*Ad. Io.* 23, *l.* 13).
- აქელიპw~ [1277 C 2], [1280 B 12] –
უნაკლულოდ (*Ad. Io.* 20, *l.* 82, *l.*
126).
- აქეპაფი~ [1276 A 8] – შეუხებელ-ი
(*Ad. Io.* 20, *l.* 12).
- აქიკრუპინო~ [1292 A 113-114] – კაცობ-
რივ-ი (*Ad. Io.* 95, *l.* 16);
- [1301 A 10] – ბუნება-ა კაცთა (*Ad.*
Io. 101, *l.* 75-76).
- აქიკრუპი~ [1276 B 10] – კაცი-ი (*Ad. Io.*
20, *l.* 28).
- [1289 D 3] – კაცება-ა (*Ad. Io.* 91, *l.* 15).
- აქიტეიოw [1276 C 2] – წინა-აღდგომა
(*Ad. Io.* 20, *l.* 35).
- აქიw [1276 A 1], [1281 C 13] – ზეცისა
(*Ad. Io.* 20, *l.* 6), (*Ad. Io.* 21, *l.* 29);
[1280 D 6] – ზეცად (*Ad. Io.* 20, *l.*
146).
- აქიჟ [1277 C 2] – პატივ-ი (*Ad. Io.* 20,
l. 82).
- აქიო~ [1281 C 7] – კეთილ-ი (*Ad. Io.*
21, *l.* 23).
- აქივთ~ [1285 D 9], [1288 B 4] – უხი-
ლავ-ი (*Ad. Io.* 23, *l.* 15), (*Ad. Io.* 43,
l. 6);
[1300 D 12-13] – უხილავად *sic* (*Ad.*
Io. 101, *l.* 67).
- აქიჟეია [1284 C 6], [1292 A 1], [1300
A 2] – უვნებლობა-ა (*Ad. Io.* 21,
l. 76), (*Ad. Io.* 95, *l.* 4), (*Ad. Io.* 101,
l. 20-21).
- აქიკიჟ [1276 A 10] – უვნებლად *sic*
(*Ad. Io.* 20, *l.* 14);
[1285 A 3] – უვნებლობა-ა (*Ad. Io.*
21, *l.* 95).
- აქიპარაბათონ [1280 A 10] – შეურყევე-
ლად (*Ad. Io.* 20, *l.* 111).
- აქიპარკი [1280 C 8] – დასაბამ-ი (*Ad.*
Io. 20, *l.* 134).
- აქიპათხ [1301 A 9] – ვნებულება-ა (*Ad.*
Io. 101, *l.* 73);
[1301 A 12] – ვნება-ა (*Ad. Io.* 101,
l. 76).
- აქიპეიონ (თო) [1288 B 10] – მიუწდომე-
ლობა-ა (*Ad. Io.* 43, *l.* 13).
- აქიპეიო~ [1288 D 11] – უზომო-ა (*Ad.*
Io. 52, *l.* 8).

- apēpinokht o~ [1277 C 7], [1288 D 10-11] – მოუგონელ-ი (*Ad. Io. 20, l. 86*); მოუგონებელ-ი (*Ad. Io. 52, l. 8*).
- aplhwt o~ [1276 A 1] – აღუესებელ-ი (*Ad. Io. 20, l. 6-7*).
- aplou~ [1285 C 4], [1288 A 4] – მარტივი-ი (*Ad. Io. 23, l. 4, 20*).
- apobolhv[1300 A 13] – განდევნა-ე (*Ad. Io. 101, l. 30*).
- apokat astasi~ [1292 B 3-4] – მოქცევა-ე (*Ad. Io. 95, l. 20*).
- apovjht o~ [1289 A 10] – გამოუთქუმელ-ი (*Ad. Io. 52, l. 20*).
- apraxia [1284 A 8] – უქმობა-ე (*Ad. Io. 21, l. 53*).
- aproxia [1276 B 10] – უკრძალველობა-ე (*Ad. Io. 20, l. 28-29*).
- apt o~ [1285 D 9] – შეხებულ-ი (*Ad. Io. 23, l. 16*).
- ajet hv[1281 A 1], [1292 A 14], [1300 B 6] – სათნოება-ე (*Ad. Io. 20, l. 152*), (*Ad. Io. 95, l. 17*), (*Ad. Io. 101, l. 42*).
- afjht o~ [1277 C 6-7] – გამოუთქუმელ-ი (*Ad. Io. 20, l. 86*).
- ajtew : hjthxeno~ [1284 A 5] – გამოკიდულება-ე (*Ad. Io. 21, l. 49*).
- ajchv[1281 C 1], [1284 A 14], [1284 B 7] – მთავრობა-ე (*Ad. Io. 21, l. 19, l. 58, l. 61*); [1281 D 9], [1284 A 5], [1285 A 8] – დასაბამ-ი (*Ad. Io. 21, l. 43, l. 49, l. 99*); [1285 D 8] – დასაბამიერი (*Ad. Io. 23, l. 15*).
- ej ajch' [1285 A 10] – პირველად (*Ad. Io. 21, l. 101*).
- ajcht upia [1277 A 15-B 1] – პირმშო-ე (*Ad. Io. 20, l. 69*).
- ajchgow [1276 C 7], [1276 C 13] – წინამძღუარ-ი (*Ad. Io. 20, l. 39*), (*Ad. Io. 20, l. 45*).
- ajciko~ [1277 B 9] – პირველ-ი (*Ad. Io. 20, l. 75*).
- ajcit ekt onia [1281 A 2] – ხუროთმოძღვრება-ე (*Ad. Io. 20, l. 152*).
- afkhma [1292 D 1-2] – მოლუანება-ე (*Ad. Io. 95, l. 47*).
- afma [1292 D 10] – გალობა-ე (*Ad. Io. 95, l. 57*).
- afsaqet o~ [1285 D 8] – შეუზავებელ-ი (*Ad. Io. 23, l. 14*).
- afcet o~ [1288 A 4] – მიუწთომელ-ი (*Ad. Io. 23, l. 21*).
- afwmat on (to) [1288 B 10] – უწორცობა-ე (*Ad. Io. 43, l. 14*).
- afwmat o~ [1285 C 4] – უწორცო-ე (*Ad. Io. 23, l. 4*).
- afrepton [1292 A 15], [1292 B 9], [1280 C 2], [1292 C 10] – უცვალეებლად (*Ad. Io. 95, l. 17*); მიუდრეკელად და შეუცვალეებლად (*Ad. Io. 95, l. 25*); უქცევლობა-ე (*Ad. Io. 20, l. 131*); მტკიცედ და შეურყეველად (*Ad. Io. 95, l. 39*).
- ajreya : kata; ajreya~ [1292 A 6], [1292 A 12] – შეუცვალეებლად (*Ad. Io. 95, l. 9*); შეუცვალეებლად და მიუდრეკელად (*Ad. Io. 95, l. 14-15*).
- afxo~ [1285 B 9] – უნივთო-ე (*Ad. Io. 21, l. 115*).
- ajourgew [1277 D 12] – ქმნა (*Ad. Io. 20, l. 104*).
- afqarsia [1276 C 12] – უხრწნელეობა-ე (*Ad. Io. 20, l. 44*).
- afqonia [1284 D 4] – უშურველობა-ე (*Ad. Io. 21, l. 86*).
- afrast o~ [1280 B 12] – გამოუთქუმელ-ი (*Ad. Io. 20, l. 126*).

baṣi~ [1284 A 6] – სიმტკიცე-*ა* (*Ad. Io. 21, l. 50*).
 bracuν (kat ay [1285 B 1], [1288 A 2] – მცირედ-მცირედ (*Ad. Io. 21, l. 107-108*), (*Ad. Io. 23, l. 19*).

gennaw : gennaweno~ [1281 A 7] – შობილ-*ი* (*Ad. Io. 20, l. 156*);
 gennhqhñai [1276 A 12-13] – შობილ-*ი* (20, l. 16); gennhqeiϕ [1276 A 9] – შობა-*ა* (*Ad. Io. 20, l. 13*); [1276 C 6] – შობილ-*ი* (*Ad. Io. 20, l. 38*).
 gennhs i~ [1276 A 4], [1276 A 8], [1276 B 1], [1277 A 13] – შობა-*ა* (*Ad. Io. 20, l. 8, l. 12, l. 17, l. 66*).
 gennhtikoϕ [1276 B 2] – შობა-*ა* sic (*Ad. Io. 20, l. 18*).
 geno~ [1280 D 2] – ნათესავ-*ი* (*Ad. Io. 20, l. 140*).
 gignomai : gegenhnoemh [1281 A 8] – ქმნილ-*ი* (20, l. 157).
 gnawismā [1727 C 2-3] – სასწაულ-*ი* (*Ad. Io. 20, l. 82*).
 gnaw̄ i~ [1281 D 2-3], [1292 A 15], [1300 B 11] – გულისჭმისყოფა-*ა* (*Ad. Io. 21, l. 38*), (*Ad. Io. 95, l. 17*), (*Ad. Io. 101, l. 43*).
 gnwstikoϕ [1285 A 4], [1292 A 1] – გულისჭმისყოფა-*ა* (*Ad. Io. 21, l. 96*), (*Ad. Io. 95, l. 5*).
 gramma [1285 D 4], grammh [1281 D 5] – ასო-*ა* (*Ad. Io. 23, l. 11*); გუამ-*ი* (*Ad. Io. 21, l. 40*); [1285 D 11] – ასო-*ა* (*Ad. Io. 23, l. 18*).

dekaϕ [1277 A 3] – ათეულ-*ი* (*Ad. Io. 20, l. 58*).
 dhniourgia [1276 B 8-9] – დაბადებულეზა-*ა* (*Ad. Io. 20, l. 27*).
 dhniourgō [1288 C 1] – დამბადებელ-*ი* (*Ad. Io. 43, l. 19*).
 diagnws i~ [1300 B 3] – მეცნიერება-*ა* (*Ad. Io. 101, l. 37-38*).
 diagnostikoϕ [1297D6] – მეცნიერება-*ა* (*Ad. Io. 101, l. 14*).
 diaoia [1285 D 10] – გონება-*ა* (*Ad. Io. 23, l. 17*).
 diaforō~ [1285 D 6] – განყოფილ-*ი* (*Ad. Io. 23, l. 13*).
 duaϕ [1281 A 12] – ორ-*ი* (20, 19), ორობა-*ა* (*Ad. Io. 20, l. 160*).
 dumami~ [1277 D 6], [1285 C 5] – ძალ-*ი* (*Ad. Io. 20, l. 98*); ზეცისა ნმიდა ძალნი (*Ad. Io. 23, l. 4*).
 dumami: to; dumasqai [1289 A 13-14] – ძალ-*ი* (*Ad. Io. 52, l. 24*).
 dunasteia [1276 D 1] – ძრიელეზა-*ა* (*Ad. Io. 20, l. 48*).
 dunatoϕ [1276 B 11] – ძრიელ-*ი* (*Ad. Io. 20, l. 29*).
 dw̄ on [1277 B 4], [1285 A 12] – ნიჭ-*ი* (*Ad. Io. 20, l. 72*), (*Ad. Io. 21, l. 102*).

eiđo~ [1280 A 13] – სახე-*ა* (*Ad. Io. 20, l. 114*).
 eiϑw̄ on [1300 A 10] – კერპ-*ი* (*Ad. Io. 101, l. 28*).
 eikw̄m [1277 A 15], [1277 B 8], [1277 D 4] – ხატ-*ი* (*Ad. Io. 20, l. 68, l. 75, l. 97*);

- [1292 A 2], [1292 A 9] – სახე-ა (*Ad. Io. 95, l. 12*).
- eijniv : to; eihai [1284 A 6], [1289 A 7] – არსება-ა (*Ad. Io. 21, l. 49-50*), (*Ad. Io. 52, l. 18*).
- eKat ont aϣ [1277 A 2], [1281 A 10] – ასეულ-ი (*Ad. Io. 20, l. 57, l. 158*).
- eKousio~ [1300 A 15] – ნეფსით-ი (*Ad. Io. 101, l. 33*).
- eKt upwsi~ [1277 D 5] – სახე-ა (*Ad. Io. 20, l. 97*).
- eKfrasi~ [1280 B 7] – სახე-ა (*Ad. Io. 20, l. 121*).
- e[lamyi~ [1285 A 15] – ბრწყინვალე-ბა-ა (*Ad. Io. 21, l. 106*).
- e[leiyi~ [1277 B 13], [1277 D 11] – ნაკლულევანება-ა (*Ad. Io. 20, l. 79, l. 101*).
- e]liphϣ [1276 A 1] – ნაკლულევან-ი (*Ad. Io. 20, l. 6*).
- e]melhϣ [1277 C 15] – მოლუანება-ა (*Ad. Io. 20, l. 93*).
- e]pαqhv [1297 D 9] – ვნებულ-ი (*Ad. Io. 101, l. 18*).
- e]pneusi~ [1289 B 11-12] – შთაბერ-ვა-ა (*Ad. Io. 91, l. 6*).
- e]nanrwp̄hsi~ [1276 A 6] – განკაცე-ბა-ა (*Ad. Io. 20, l. 10*).
- e]ndeiknuni [1284 A 12] – სახის მოღე-ბა (*Ad. Io. 21, l. 55*).
- e]nergeia [1281 C 10-11], [1284 A 6-7] – საქმე-ა (*Ad. Io. 21, l. 27, l. 52*).
- e]hnoia [1288 A 4] – გკლისჴმისყოფა-ა (*Ad. Io. 23, l. 21*).
- e]hs arko~ [1285 C 6] – ჴორციელ-ი (*Ad. Io. 23, l. 6*).
- e]ws i~ [1280 B 13] – შეერთება-ა (*Ad. Io. 20, l. 127*).
- e]xi~ [1292 A 6], [1292 A 12] – ყოფა-ა (*Ad. Io. 95, l. 9, l. 15*); [1292 A 14], [1300 D 4] – წეს-ი (*Ad. Io. 95, l. 16*), (*Ad. Io. 101, l. 59*).
- e]xomloghsi~ [1292 A 8] – აღსარე-ბა-ა (*Ad. Io. 95, l. 12*).
- e]xw [1300 D 8] – გარეგან-ი (*Ad. Io. 101, l. 62*).
- e]panavtasi~ [1276 B 14] – აღდგო-მა-ა (*Ad. Io. 20, l. 32*).
- e]panodo~ [1277 C 10], [1292 B 5] – მოქცევა-ა (*Ad. Io. 20, l. 89*), (*Ad. Io. 95, l. 21*).
- e]panorqow [1276 B 11] – აღმართვა (*Ad. Io. 20, l. 30*); e]panorqouaeno~ [1276 B 4] – აღმართება-ა *sic* (*Ad. Io. 20, l. 21*).
- e]pigwsi~ [1292 A 13] – მეცნიერე-ბა-ა (*Ad. Io. 95, l. 16*).
- e]p̄noia [1280 C 11], [1284 B 6-7] – ბუნება-ა (*Ad. Io. 20, l. 136*), (*Ad. Io. 21, l. 63*), *კაცობრივი ბუნება*; [1281 C 6], [1281 C 11] – სახე-ა (*Ad. Io. 21, l. 22-23, l. 27*).
- e]pis unagwghv [1281 A 14] – შეერთე-ბა-ა (*Ad. Io. 20, l. 161*).
- e]poyiα [1277 A 14] – ხილვა-ა (*Ad. Io. 20, l. 67*).
- e]ϣhneix [1300 C 13] – თარგმანება-ა (*Ad. Io. 101, l. 56*).
- e]ϣhneuw [1297 C 12], [1300 C 12-13] – გამოთარგმანება (*Ad. Io. 101, l. 6-7*); თარგმანება (*Ad. Io. 101, l. 55*).
- e]ϣxiα [1300 D 9-10] – შუებულება-ა (*Ad. Io. 101, l. 63*).
- e]ϣkairo~ : e]ϣkairoveron [1277 C 14-15] – მოცალედ(რე) (*Ad. Io. 20, l. 93*).
- e]ϣparadekt o~ [1284 B 13] – კეთილად-შესაწყნარებელ-ი (*Ad. Io. 21, l. 70*).
- e]ϣprepeia [1289 A 8] – შუენიერება-ა (*Ad. Io. 52, l. 19*).

euḡebw~ [1288 B 6] – გულისგმის-
ყოფით (*Ad. Io.* 42, *l.* 7).

euḡaxiḡ [1285 A 7] – წესიერება-ა (*Ad.*
Io. 21, *l.* 99).

- Z -

zwhv [1300 A 4] – ცხორება-ა (*Ad. Io.*
101, *l.* 23-24).

- H -

hḡonhv [1301 A 7], [1301 A 11] – გუ-
ლისთქუმა-ა (*Ad. Io.* 101, *l.* 73, *l.*
76).

hḡikoḡ [1277 A 11] – სათნოება-ა (*Ad.*
Io. 20, *l.* 65).

- Θ -

qamato~ [1292 A 7] – აღსასრულ-ი
(*Ad. Io.* 95, *l.* 10).

qamastom (toḡ [1276 A 15], [1289 B
8] – საკვრველ-ი (*Ad. Io.* 20, *l.* 17),
(*Ad. Io.* 91, *l.* 3).

qarcikoḡ [1285 B 3] – ღმრთივდიდე-
ბულ-ი (*Ad. Io.* 21, *l.* 110).

qeikoḡ [1277 B 1] – საღმრთო-ა (*Ad.*
Io. 20, *l.* 70).

qeido~ [1276 B 8], [1292 C 2], [1297 D
6] – საღმრთო-ა (*Ad. Io.* 20, *l.* 27),
(*Ad. Io.* 95, *l.* 32), (*Ad. Io.* 101, *l.* 15);
[1285 C 5] – წმიდა-ა (*Ad. Io.* 23,
36, 4); qeiovatō~ [1300 A 3] –
საღმრთო-ა *sic* (*Ad. Io.* 101, *l.* 22).

qeologikoḡ [1285 A 5] – ღმრთის-
მეტყუელება-ა (*Ad. Io.* 21, *l.* 96-97).

qeoprephḡ [1277 C 9] – ღმრთივშუე-
ნიერ-ი (*Ad. Io.* 20, *l.* 87).

qeow [1276 A 5] – უფალ-ი (*Ad. Io.* 20,
l. 9);

[1276 A 12], [1277 A 1], [1277 D 12]
– ღმერთ-ი (*Ad. Io.* 20, *l.* 15, *l.* 55,
l. 103).

qeot el hḡ [1300 A 4] – ღმრთისა სათ-
ნო-ა (*Ad. Io.* 101, *l.* 23).

qeotsh~ [1277 B 11] – ღმრთეება-ა (*Ad.*
Io. 20, *l.* 77).

qeof oḡo~ [1285 C 2], [1288 D 7] –
ღმერთშემოსილ-ი (*Ad. Io.* 23, *l.* 2),
(*Ad. Io.* 52, *l.* 6).

qeof rḡw [1285 B 6] – ღმრთივგონიერ-ი
(*Ad. Io.* 21, *l.* 112).

qeow [1280 B 10] – ღმერთ-ყოფა (*Ad.*
Io. 20, *l.* 124).

qewi~ [1281 A 1-2] – შეწყობა-ა (*Ad.*
Io. 20, *l.* 152).

qewrew [1280 A 2] – გამოძიება (*Ad.*
Io. 20, *l.* 104).

qewriḡ [1284 A 9] – გულისგმისყოფა-ა
(*Ad. Io.* 21, *l.* 54);

[1285 B 10] – ხილვა-ა (*Ad. Io.* 21, *l.*
116);

[1285 A 3-4], [1288 B 15], [1292 A 9],
[1300 B 10] – ხედვა-ა (*Ad. Io.* 21, *l.*
96), (*Ad. Io.* 43, *l.* 18), (*Ad. Io.* 95, *l.*
12-13), (*Ad. Io.* 101, *l.* 43).

- I -

ijioth~ [1281 C 10] – თვთება-ა (*Ad.*
Io. 21, *l.* 27).

iḡroḡ [1285 A 9] – წმიდა-ა (*Ad. Io.*
21, *l.* 100);

[1285 A 12] – საღმრთო-ა (*Ad. Io.*
21, *l.* 103).

ij otimo~ [1277 B 3] – პავტივცემულ-ი
(*Ad. Io. 20, l. 71-72*).

- K -

kaqarox [1276 A 8] – წმიდა-ე (*Ad. Io. 20, l. 12*).

kainopoiox [1293 A 7] – განმბაახლე-
ბელ-ი (*Ad. Io. 95, l. 64*).

kakia [1281 D 7] – უკეთურება-ე (*Ad. Io. 21, l. 42*).

kaκwsi~ [1297 D 3], [1300 A 1] – ჭირ-ი
(*Ad. Io. 101, l. 11, l. 20*).

kaκi o~ [1277 B 9], [1300 D 6] – სი-
კეთე-ე (*Ad. Io. 20, l. 76*), (*Ad. Io. 101, l. 59*).

kalom (toγ [1284 D 4] – სიტკბოება-ე
(*Ad. Io. 21, l. 87*).

kalox [1277 D 2], [1293 A 5], [1300 B
1] – კეთილ-ი (*Ad. Io. 20, l. 95*), (*Ad. Io. 95, l. 63*), (*Ad. Io. 101, l. 34*).

kalw~ [1285 A 13], [1300 A 14] – კეთი-
ლად (*Ad. Io. 21, l. 104*), (*Ad. Io. 101, l. 32*).

kataluw [1273 D 9], [1276 C 10] –
დაწსნა (*Ad. Io. 20, l. 4, l. 42*).

kataluomeno~ [1276 A 2] – დაწსნილ-ი
(*Ad. Io. 20, l. 7*).

kataxtasi~ [1285 A 2] – წესიერება-ე
(*Ad. Io. 21, l. 94*).

kaθw [1280 D 3], [1281 C 13] – ქუე-
ყანად, ქუეყანისა-ე (*Ad. Io. 20, l. 143*), (*Ad. Io. 21, l. 29*).

kenodoxia [1284 C 10] – ცუდად-
მზუაობრობა-ე (*Ad. Io. 21, l. 79*).

kentron [1301 A 6] – სანერტელ-ი (*Ad. Io. 101, l. 74*).

kefalaiο~ [1277 C 10] – თავ-ი (*Ad. Io. 20, l. 89*).

kefalhv [1280 D 10] – თავ-ი (*Ad. Io. 20, l. 150*).

kiθhma [1297 D 10] – აღძრვა-ე (*Ad. Io. 101, l. 18*).

kiθhsi~ [1280 A 15] – შეძრვა-ე (*Ad. Io. 20, l. 116*).

koinwnia [1285 B 4], [1289 B 11] –
ზიარება-ე (*Ad. Io. 21, l. 111*), (*Ad. Io. 91, l. 5*).

koσmo~ [1273 D 10], [1280 D 10],
[1292A3] – სოფელ-ი (*Ad. Io. 20, l. 5, l. 150*), (*Ad. Io. 95, l. 6*);
[1297 D 1] – სანუთრო-ე (*Ad. Io. 101, l. 9*).

kouf o~ [1300 A 8] – სულმცირე-ე (*Ad. Io. 101, l. 26*).

kratew [1297 D 8] – სუფევა (*Ad. Io. 101, l. 17*);
[1301 A 9] – მძლავრობა (*Ad. Io. 101, l. 75*).

krisi~ [1281 D 1] – საშჯელ-ი (*Ad. Io. 21, l. 37*).

kt aσmai : kekt hμeno~ [1277 A 8] –
მომგებელ-ი (*Ad. Io. 20, l. 62*).

kti si~ [1284 A 4] – დაბადებულ-ი
(*Ad. Io. 21, l. 48*).

kti σm [1289 A 9] – დაბადებულ-ი
(*Ad. Io. 52, l. 20*).

kuθsi~ [1293 A 10] – შობა-ე (*Ad. Io. 95, l. 68*).

kuiθkomi : kuiθkomo~ [1292 C 8] –
შობილ-ი (*Ad. Io. 95, l. 36*).

- Λ -

logikox [1284 D 8] – სიტყვერ-ი (*Ad. Io. 21, l. 90*).

logion : logiwn [1292 C 3] – სიტყუა-
თაე (*Ad. Io. 95, l. 32*).

logo~¹ [1276 A 12], [1276 C 11] – სიტყუა-*ად* (*Ad. Io.* 20, *l.* 15, *l.* 43) – *ratio*;
 [1276 B 14], [1281 B 9], [1281 B 10], [1300 C 5], [1300 C 6] – სიტყუა-*ად* (*Ad. Io.* 20, *l.* 33), (*Ad. Io.* 21, *l.* 4, *l.* 5), (*Ad. Io.* 101, *l.* 50, 51) – *sermon*.
 [1280 A 5], [1280 A 10], [1280 A 13] – საქმე-*ად* (*Ad. Io.* 20, *l.* 107, *l.* 111, *l.* 114) – *ratio*;
 [1285 D 2-3] – გონება-*ად* (*Ad. Io.* 23, *l.* 9) – *ratio*;
 [1292 D 10] – საკითხავ-*ი* (*Ad. Io.* 95, *l.* 56-57) – *oratio*;
 [1300 C 13] – სახელ-*ი* (*Ad. Io.* 101, *l.* 56).

- M -

megal of uw~ [1277 C 11] – დიდებულად (*Ad. Io.* 20, *l.* 90).
 megedo~ [1276 D 1] – დიდება-*ად* (*Ad. Io.* 20, *l.* 49).
 meqxi~ [1285 A 15] – ზიარება-*ად* (*Ad. Io.* 21, *l.* 106).
 melo~ [1281 A 12] – ასო-*ად* (*Ad. Io.* 20, *l.* 160).
 mesw~ [1289 A 12] – საშუალოად (შაშუალოად) (*Ad. Io.* 52, *l.* 24).
 met adosi~ [1277 C 9] – მიცემა-*ად* (*Ad. Io.* 20, *l.* 88);
 [1289 B 1] – მინიჭება-*ად* (*Ad. Io.* 52, *l.* 28).
 met a moia [1289 D 10] – სინანულ-*ი* (*Ad. Io.* 95, *l.* 4);

[1292 C 8] – მოლუანება-*ად* (*Ad. Io.* 95, *l.* 36).
 met ous ix [1285 B 11] – ზიარება-*ად* (*Ad. Io.* 21, *l.* 117).
 nis qov [1300 B 1] – სასყიდელ-*ი* (*Ad. Io.* 101, *l.* 34).
 monio~ [1276 D 11], [1285 B 7] – მხოლო-*ად* (*Ad. Io.* 20, *l.* 56), (*Ad. Io.* 21, *l.* 113).
 monimoth~ [1280 A 6], [1284 A 2], [1288 D 12] – სიმტკიცე-*ად* (*Ad. Io.* 20, *l.* 107), (*Ad. Io.* 21, *l.* 47), (*Ad. Io.* 52, *l.* 8-9).
 nuxi~ [1285 B 11] – ზრახვა-*ად* (*Ad. Io.* 21, *l.* 116).
 must agwix [1285 A 5] – საიდუმლო-*ად* (*Ad. Io.* 21, *l.* 97), *ღმრთისმეტყუელები*სა საიდუმლონი.
 must hrion [1277 A 13] – საიდუმლო-*ად* (*Ad. Io.* 20, *l.* 67).
 must ikov [1285 B 10] – საიდუმლო-*ად* (*Ad. Io.* 21, *l.* 115).

- N -

nekrwt ikov [1284 D 2-3] – მომაკუდინებელ-*ი* (*Ad. Io.* 21, *l.* 84).
 neq~ [1276 C 8] – ახალ-*ი* (*Ad. Io.* 20, *l.* 41).
 niko~ [1301 A 7] – ძლევა-*ად* (*Ad. Io.* 101, *l.* 75).
 noer ov [1281 A 10] – საცნაურ-*ი* (*Ad. Io.* 20, *l.* 159), *საცნაური დრაქმა*.
 noht ov [1289 A 7] – უხილავ-*ი* (*Ad. Io.* 52, *l.* 18).

¹ Iogo~-ის მნიშვნელობები მითითებულია *Ambigua ad Iohannem*-ის ლათინური თარგმანის მიხედვით.

nomov [1276 B 9], [1280 A 4] – რჩუ-
 ლ-ი (*Ad. Io. 20, l. 27, l. 106*).
 nou~ [1276 D 8] – ძალ-ი (*Ad. Io. 20,*
l. 54);
 [1285 A 9], [1285 B 9] – გონება-
 (*Ad. Io. 21, l. 100, l. 115*).

- O -

oileuv : to; oileuin [1289 A 15] – გან-
 ფენა-*(Ad. Io. 52, l. 26)*.
 oikeyid~ [1285 A 9] – თვს-ი (*Ad. Io. 21,*
l. 101).
 oio~ [1276 D 11] – ყოველ-ი (*Ad. Io.*
20, l. 56).
 oiwiwn [1276 C 6], [1281 B 3] –
 მსგავსება-*(Ad. Io. 20, l. 39, l. 166)*.
 oiwoia [1277 A 5] – ერთობა-*(Ad.*
Io. 20, l. 60).
 oi (to) [1280 A 14], [1285 D 2] – არს-ი
(Ad. Io. 20, l. 115), (Ad. Io. 23, l. 9).
 oitw~ [1276 B 3], [1276 B 8] – ჭეშ-
 მარიტად (*Ad. Io. 20, l. 19, l. 27*).
 opisqiw~ [1292 D 5] – უკუღმართ (*Ad.*
Io. 95, l. 50).
 oiatov [1285 A 10], [1288 B 4], [1289
 A 8] – ხილულ-ი (*Ad. Io. 21, l. 101,*
(Ad. Io. 43, l. 5), (Ad. Io. 52, l. 19)).
 oifaw : oifaweno~ [1285 D 3, D 9] –
 ხილულ-ი (*Ad. Io. 23, l. 10-11, l. 15*).
 oufi [1277 C 9], [1281 D 1, D 4], [1288
 B 1] – არს-ი (*Ad. Io. 20, l. 87-88*);
 არსება-*(Ad. Io. 21, l. 36, l. 39),*
(Ad. Io. 43, l. 3-4).

- Π -

paqhma [1281 B 4], [1300 A 9] – ვნე-
 ბა-*(Ad. Io. 20, l. 166), (Ad. Io. 101,*
l. 28).
 paqto~ [1276 B 14], [1289 C 1], [1292 A
 14], [1297 C 13] – ვნება-*(Ad. Io.*
20, l. 32), (Ad. Io. 91, l. 7), (Ad. Io.
95, l. 16), (Ad. Io. 101, l. 7).
 palaiov [1276 C 2] – პირველ-ი (*Ad.*
Io. 20, l. 35), პირველი ადამ.
 panmivro~ [1301 A 10] – უკეთურ-ი
(Ad. Io. 101, l. 75).
 panoiktivwn [1277 D 8] – მონყალე-
(Ad. Io. 20, l. 100).
 parabasi~ [1276 C 7] – გარდასლვა-
(Ad. Io. 20, l. 39).
 parabolhv [1277 A 1] – იგავ-ი (*Ad. Io.*
20, l. 57).
 paradeigma [1284 A 11] – საქმე-*(Ad.*
Io. 21, l. 55);
 [1285 C 9] – იგავ-ი (*Ad. Io. 23, l.*
8).
 paradoxo~ [1276 A 11], [1277 C 5] –
 საკვრველ-ი (*Ad. Io. 20, l. 14, l. 84*);
 [1300 C 6] – უცხო-*(Ad. Io. 101, l.*
51); paradoxovero~ [1289 D 2-3] –
 უდიდებულეს-ი (*Ad. Io. 91, l. 14*).
 paradoxw~ [1280 B 5] – საკვრველებით
(Ad. Io. 20, l. 120).
 parakohv [1276 B 6], [1276 C 4] – ურ-
 ჩება-*(Ad. Io. 20, l. 23, l. 37)*.
 parousia [1276 B 14], [1285 C 6] –
 მოსლვა-*(Ad. Io. 20, l. 33), (Ad.*
Io. 23, l. 6).
 pacuv [1285 D 10] – ზრქელ-ი (*Ad. Io.*
23, l. 17).
 pacuw : pacuhai [1285 C 7-8] –
 განზრქელება-*(Ad. Io. 23, l. 7)*;

- pacumesqai [1285 C 2] – განზ-
რქელება-*ა* (*Ad. Io.* 23, *l.* 2).
- peva~ [1276 D 4] – აღსასრულ-ი (*Ad. Io.* 20, *l.* 51).
- perigrafhv [1280 B 9] – გარე-
შემოწერა-*ა* (*Ad. Io.* 20, *l.* 123).
- peripoiew : peripepoiημο~ [1281
D 8] – ცხოვნებულ-ი (*Ad. Io.* 21,
l. 43).
- peripointikow [1281 D 6] – მაცხოვნე-
ბელ-ი (*Ad. Io.* 21, *l.* 41).
- plawi~ [1289 B 9] – საქმე-*ა* (*Ad. Io.*
91, *l.* 4).
- plhvh~ : plhv [1280 B 13] – სრუ-
ლად (*Ad. Io.* 20, *l.* 127); plhrestat
to~ [1285 D 4-5] – სავსებით (*Ad.*
Io. 23, *l.* 12).
- plhrouñ (to) [1281 A 4] – აღმვსე-
ბელ-ი (*Ad. Io.* 20, *l.* 154).
- plhrow [1276 C 5], [1276 D 2] –
აღვსება (*Ad. Io.* 20, *l.* 38, *l.* 49).
[1277 C 10-11] – აღსრულება (*Ad.*
Io. 20, *l.* 90);
- plhroumeno~ [1281 A 5] – აღვსებულ-ი
(*Ad. Io.* 20, *l.* 155); plhrwqeiw
[1281 A 15] – აღვსებულ არს (*Ad.*
Io. 20, *l.* 162); plhrwqhñai [1276
B 15] – აღვსება-*ა* (*Ad. Io.* 20, *l.*
33); plhrwqhs omeno~ [1281 B 1] –
აღვსებად არს (*Ad. Io.* 20, *l.* 164);
plhrwva~ [1277 D 11] – აღვსება
(*Ad. Io.* 20, *l.* 101).
- plhwsi~ [1273 D 10] – აღვსება-*ა*
(*Ad. Io.* 20, *l.* 5).
- pneuñm [1276 C 12], [1292 B 13], [1293
A 7] – სულ-ი (*Ad. Io.* 95, *l.* 30-31,
l. 65);
[1276 C 4] – სულიერ-ი (*Ad. Io.* 20,
l. 36).
- pneumatikow [1281 A 6] – სულიერ-ი
(*Ad. Io.* 20, *l.* 155).
- pneumatikw~ [1285 C 5] – სულიერად
(*Ad. Io.* 23, *l.* 5).
- poiht h~ [1276 B 3] – დამბადებელ-ი
(*Ad. Io.* 20, *l.* 20).
- poihtikow [1281 D 4] – მოქმედი (*Ad.*
Io. 21, *l.* 39).
- polit eia [1293 A 4] – მოქალაქობა-*ა*
(*Ad. Io.* 95, *l.* 62).
- pollacw~ [1297 C 14] – მრავალსახედ
(*Ad. Io.* 101, *l.* 8).
- ponhrow [1292 D 11] – ბოროტი (*Ad.*
Io. 95, *l.* 59).
- pragma [1276 A 15], [1284 A 12] –
საქმე-*ა* (*Ad. Io.* 20, *l.* 17), (*Ad. Io.*
21, 30, 54).
- praxi~ [1284 C 5], [1292 A 9] – საქმე-*ა*
(*Ad. Io.* 21, *l.* 75), (*Ad. Io.* 95, *l.* 12);
[1292 D 7] – მოლუანება-*ა* (*Ad. Io.*
95, *l.* 52).
- proaiwesi~ [1300 A 7] – ნება-*ა* (*Ad.*
Io. 101, *l.* 26).
- prodromo~ [1292 A 5] – წინამორბედ-ი
(*Ad. Io.* 95, *l.* 8).
- proquniw [1300 A 7] – გულსმოდგინე-
ბა-*ა* (*Ad. Io.* 101, *l.* 26).
- prokophv [1292 B 8] – წარმართება-*ა*
(*Ad. Io.* 95, *l.* 24).
- prokoptw : prokoptont e~ [1293 A 5]
– წარმართება *sic* (*Ad. Io.* 95, *l.* 63).
- pronoht h~ [1277 B 5] – განმგებელ-ი
(*Ad. Io.* 20, *l.* 73).
- pronoht ow [1277 A 6] – განსაგებელ-ი
(*Ad. Io.* 20, *l.* 61).
- promoia [1277 C 7], [1281 D 5], [1288
B 13] – განგებულება-*ა* (*Ad. Io.* 20,
l. 86), (*Ad. Io.* 21, *l.* 40), (*Ad. Io.* 43,
l. 17);

[1281 D 1] – განგება-ა (*Ad. Io. 21, l. 37*).
 profuw~ [1285 C 8] – მსგავსად (*Ad. Io. 23, l. 7*).

- P -

raḡuniḡ [1292 D 2] – უდ(ე)ბება-ა (*Ad. Io. 95, l. 47*).
 rupow [1289 B 13] – შებლაღვა (*Ad. Io. 91, l. 7*).

- Σ -

saḡksi~ [1276 A 5] – განწორცი-
 ელება-ა (*Ad. Io. 20, l. 9*;
 [1277 D 6-7] – ჯორცი-ი (*Ad. Io. 20, l. 98*).
 saḡx [1276 C 6], [1297 D 9], [1300 B 6] – ჯორციელ-ი (*Ad. Io. 20, l. 51*), (*Ad. Io. 101, l. 18, l. 41*);
 [1277 B 10], [1297 D 1], [1300 A 9] – ჯორცი-ი (*Ad. Io. 20, l. 76*), (*Ad. Io. 101, l. 10, l. 27*).
 safh~ : safesteron [1292 D 8] – გან-
 ცხადებულად (*Ad. Io. 95, l. 56*).
 shmantron [1284 A 13], [1284 B 15] –
 სასწაულ-ი (*Ad. Io. 21, l. 57, l. 71*)
 – *insignia*.
 siteutov [1277 C 4] – ჭამებულ-ი (*Ad. Io. 20, l. 84*).
 sporav [1276 A 3], [1276 A 6-7] –
 თესლ-ი (2 *Ad. Io. 0, l. 8, l. 11*).
 sugcusi~ [1293 A 1] – შერეულება-ა
 (*Ad. Io. 95, l. 59*).
 sullabhv [1285 D 11-1288 A 1] – სი-
 ცყუა-ა (*Ad. Io. 23, l. 18*) – აქ: მარ-
 ცვალი.

sukhyi~ [1276 A 3], [1276 A 7] – მუც-
 ლადლება-ა (*Ad. Io. 20, l. 8, l. 11*).
 symbolon [1284 B 7], [1284 C 13] –
 სასწაულ-ი (*Ad. Io. 21, l. 64, l. 81*)
 – *insignia*;
 [1292 A 6] – ხატ-ი (*Ad. Io. 95, l. 10*).
 [1292 A 13] – სახე-ა (*Ad. Io. 95, l. 15*).
 sumfutov~ [1281 B 2] – თანახატ-ი (*Ad. Io. 20, l. 165*).
 sundetiko~ [1281D9] – შემაერთებელ-ი
 (*Ad. Io. 21, l. 44*).
 sunepaiw [1284 D 7] – თანა-ამაღლე-
 ბა (*Ad. Io. 21, l. 89*).
 sumqesi~ [1281 C 9-10], [1281 C 15-D 1] –
 შედგმულება-ა (*Ad. Io. 21, l. 26, l. 36*).
 sumqetov~ [1285 D 7] – შეზავებულ-ი
 (*Ad. Io. 23, l. 14*).
 suntom~ [1292 B 12] – მოკლედ *sic*
 (*Ad. Io. 95, l. 29*).
 sunuyow : sunuyous qai [1285 A 1] –
 თანა-ამაღლება-ა (*Ad. Io. 21, l. 93*).
 schim [1281 C 9], [1281 C 12] – სახე-ა
 (*Ad. Io. 21, l. 26, l. 27*).
 swaw : swqei~ [1277D11] – ცხოვნე-
 ბულ-ი (*Ad. Io. 20, l. 102*).
 swim [1280 D 10], [1281 A 4] – გუამ-ი
 (*Ad. Io. 20, l. 151, l. 154*).
 swmatow : swmat wqhhai [1285 D 11] –
 განხორციელება-ა (*Ad. Io. 23, l. 17*).
 swerix [1277 D 13] – ცხორება-ა (*Ad. Io. 20, l. 103*).

- T -

taxi~: ejt taxei [1285 B 3] – წესი-
 ერაღ (*Ad. Io. 21, l. 110*).

tawsw : tattomeno~ [1277 A 7] – დანესებად-ი (*Ad. Io. 20, l. 61*).

teknhrion [1284 C 6] – სახე-ა (*Ad. Io. 21, l. 75*).

teleio~ [1276 A 5-6], [1280 B 8] – სრულ-ი (*Ad. Io. 20, l. 10, l. 122*);
telewath [1285 A 15] – სრულ-ი (*Ad. Io. 21, l. 106*).

teleioth~ [1280 B 14], [1280 C 1] – სრულება-ა (*Ad. Io. 20, l. 128, l. 130*).

teleiow : teleiwqei* [1285 B 3] – სრულ-ქმნა *sic* (*Ad. Io. 21, l. 109*).

teleiw~ [1301 A 1] – სრულიად (*Ad. Io. 101, l. 69*).

teivo~ [1292 C 9] – აღსასრულ-ი (*Ad. Io. 95, l. 38*).

thlikouto~ [1289 B 9] – დიდებულ-ი (*Ad. Io. 91, l. 3*).

timio~ [1281 A 11] – ჰატიოსან-ი (*Ad. Io. 20, l. 159-160*).

toketow [1276 A 10] – შობა-ა (*Ad. Io. 20, l. 13*).

toko~ [1276 A 9] – შობილ-ი (*Ad. Io. 20, l. 13*).

tono~ [1292 A 7], [1292 D 1] – ძალ-ი (*Ad. Io. 95, l. 11, l. 46*).

tréfaw : tréfaw [1285 C 5] – გამომზრდელ-ი (*Ad. Io. 23, l. 5*).

tropo~ [1277 A 10], [1284 A 8-9], [1289 A 11] – სახე-ა (*Ad. Io. 20, l. 64*), (*Ad. Io. 21, l. 54, l. 21*).

tupow~ [1292B5] – სახე-ა (*Ad. Io. 95, l. 22*).

tupow : tupwqhñai [1288 A 1] – გამო-სახვა-ა (*Ad. Io. 23, l. 18*).

turanni* [1301 A 2] – მძლავრება-ა (*Ad. Io. 101, l. 70*).

- Ḳ -

ḡakohv [1276 C 13] – მორჩილება-ა (*Ad. Io. 20, l. 46*).

ḡerfaw~ [1280 D 5] – უზეშთაეს ბუნებისა (*Ad. Io. 20, l. 144*).

ḡogesi~ [1277 B 11] – მიზეზ-ი (*Ad. Io. 20, l. 78*).

ḡoqhkh [1284 B 13] – სიტყუა-ა (*Ad. Io. 21, l. 70*).

ḡomohv [1292 D 1] – მოთმინება-ა (*Ad. Io. 95, l. 46*).

ḡostasi~ [1289 C 7], [1289 D 5] – გუამოვნება-ა (*Ad. Io. 91, l. 11, l. 15*).

ḡocawhsi~ [1292 B 4-5] – ლტოლვა-ა (*Ad. Io. 95, l. 20*).

ḡyisto~ [1285 B 7] – მაღალ-ი (*Ad. Io. 21, l. 113*).

ḡyitenow [1284 A 1] – აღმართებულ-ი (*Ad. Io. 21, l. 46*).

ḡyow : ḡyowmeno~ [1284 D 9] – ამაღლება *sic* (*Ad. Io. 21, l. 92*).

- Φ -

f qorav [1276 A 4], [1276 C 6] – ხრწნი-ლება-ა (*Ad. Io. 20, l. 8, l. 39*).

filanqrwpi* [1276 B 11] – კაცთმოყუარება-ა (*Ad. Io. 20, l. 29*).

filopow~ [1292 C 14] – მოლუანებით (*Ad. Io. 95, l. 45*).

filosofia [1277 A 11] – სიბრძნის-მეტყუელება-ა (*Ad. Io. 20, l. 64*).

fromhma [1297 D 10], [1300 D 14] – ზრახვა-ა (*Ad. Io. 101, l. 17, l. 68*).

fusiko* [1277 A 10] – ბუნებით-ი (*Ad. Io. 20, l. 64*).

fusi~ [1276 A 3] – რჩულ-ი (*Ad. Io.* 20, *l.* 7);

[1280 C 3], [1285 A 4], [1288 B 15], [1289 C 6], [1297 C 13] – ბუნება-ე (*Ad. Io.* 20, *l.* 132), (*Ad. Io.* 21, *l.* 96), (*Ad. Io.* 43, *l.* 18), (*Ad. Io.* 91, *l.* 10), (*Ad. Io.* 101, *l.* 7); kat a; f u s i n [1280 B 1], [1280 B 2], [1280 B 5], [1280 C 4] – ბუნებით-ი (*Ad. Io.* 20, *l.* 116, *l.* 117, *l.* 132); ბუნებით (*Ad. Io.* 20, *l.* 120).

f w h v [1285C8] – ხილული სიტყუა-ე (*Ad. Io.* 23, *l.* 7).

f w [1277 B 10], [1285 A 12] – ნათელ-ი (*Ad. Io.* 20, *l.* 77), (*Ad. Io.* 21, *l.* 103).

f w i s m [1300 D 4], [1300 D 7] – ნათელ-ი (*Ad. Io.* 101, *l.* 59, *l.* 61).

- X -

carakt h r i s t i k o [1277 A 15] – გამომ-სახველ-ი (*Ad. Io.* 20, *l.* 69).

carav[1277 B 11], [1277 C 9] – სიხარულ-ი (*Ad. Io.* 20, *l.* 78, *l.* 89).

car i ~ [1277 B 4], [1280 D 7] – მადლ-ი (*Ad. Io.* 20, *l.* 72, *l.* 147).

cei r o p o i t o ~ [1300 A 10] – ჳელითქმ-ნულ-ი (*Ad. Io.* 101, *l.* 28).

coi k o [1297 D 10] – მინისაგან-ი (*Ad. Io.* 101, *l.* 17).

crei w h ~ [1277 A 8] – საწმარ-ი (*Ad. Io.* 20, *l.* 62).

c u s i ~ [1289 A 12] – სიმრავლე-ე (*Ad. Io.* 52, *l.* 23).

- Ψ -

yekt o w [1300 C 14] – ბოროტ-ი (*Ad. Io.* 101, *l.* 57).

y i l o w [1276 C 3] – ლიტონ-ი (*Ad. Io.* 20, *l.* 36).

y u c h v [1292 A 7], [1300 A 2] – სულ-ი (*Ad. Io.* 95, *l.* 11), (*Ad. Io.* 101, *l.* 21).

- Ω -

w i h v [1293 A 3], [1293 A 4] – გალობა-ე (*Ad. Io.* 95, *l.* 61, *l.* 62).

w a i o t h ~ [1277 B 1-2] – შუენიერება-ე (*Ad. Io.* 20, *l.* 70).

ათეულ-ი – deka w

ამაღლება – a f o u a e n o ~

არსება-ე – o u f i a , t o ; e i h a i

არს-ი – t o ; o f i , o u f i a

ასეულ-ი – e k a t o n t a w

ასო-ე – g r a m m a / g r a m m y m e l o ~

აღდგომა-ე – a j a w t a s i ~

აღვსება – p l h r o w

აღვსება-ე – p l h r w q h n a i , p l h r w s i ~

აღვსებულ-ი – p l h r o u a e n o ~

აღმართება-ე – e p a n o r q o u a e n o ~

აღმართებულ-ი – a f i t e n o w

აღმართვა – e p a n o r q o w

აღსარება-ე – e j o m l o g h s i ~

აღსარულ-ი – q a m a t o ~

აღსრულება – p l h r o w , a j a p l h r o w

აღუვსებელ-ი – a p l h r w a t o ~

ახალ-ი – n e w ~

ბოროტ-ი – y e k t o w

ბუნება-ე – f u s i ~

ბუნება-ე კაცთა - aḵqrwḡino~
 ბუნებით-ი - kata; fusin
 ბრწყინვალეობა-ე - eḷlanyi~

 გალობა-ე - aḵma, wjḥv
 გამოთარგმანება, თარგმანება - eḡm-
 hneuw
 გამოკიდულეობა-ე - hḡthmeno~
 გამომზრდელ-ი - trefwḥ
 გამომსახველ-ი - carakt hristikow
 გამოსახვა-ე - tupwqhñai
 გამოუთქუმელ-ი - aḡowjḡt o~,
 afjḡt o~, afrasto~
 გამოძიება - qewrew
 განახლება-ე - to; aḡanewwas qai
 განგება-ე - promoiā
 განგებულება-ე - promoiā
 განზრქელება-ე - pacuqhñai, pacum-
 es qai
 განკაცება-ე - eḡanqrwḡhsi~
 განმგებელ-ი - pronohthw
 განსაგებელ-ი - pronohthw
 განუყოფელ-ი - aḡiāforo~
 განფენა-ე - to; oḡiḡewin
 განყოფილ-ი - diaforo~
 განცხადებულად - safeḡteron
 განწორციელება - swmat wqhñai
 განწორციელება-ე - saḡkws i~
 გარდასლვა-ე - parabasi~
 გარეგან-ი - eḡw
 გარეშემონერა-ე - perigraf hv
 გონება-ე - nou~, diaḡoiā
 გუამ-ი - swḡa, gramthv/ gramma
 გუამოვნება-ე - uḡoḡtasi~
 გულისთქუმა-ე - hḡlonhv
 გულისწმისყოფა-ე - gnwḡi~, gnwḡ-
 tikhy eḡnoiā, qewriā
 გულისწმისყოფით - euḡebw~
 გულსმოდგინება-ე - proqumiā

დაბადებულება-ე - dhniourgia
 დაბადებულ-ი - ktisi~, ktisma
 დამბადებელ-ი - dhniourgow
 დასაბამ-ი - aifhsi~, aparchy aḡchv
 დასაბამიერ-ი - aḡchv
 დაუბადებელობა-ე - aḡennht o~
 დაუკლებელ-ი - aḡelawt w o~
 დაუსაბამო-ე - aḡarco~
 დაუსაბამოება-ე - to; aḡarcon
 დიდება-ე - meḡeḡo~
 დიდებულად - meḡal of uw~
 დიდებულ-ი - thlikout o~

 ერთობა-ე - oḡḡmoia

 ვნება-ე - paqhḡa, apath, paḡo~
 ვნებულება-ე - apath
 ვნებულ-ი - eḡpaqhḡ

 ზეცად, ზეცისა - aḡw
 ზიარება-ე - koinwnia, meḡexi~, met ou-
 sia
 ზრახვა-ე - mḡksi~, fromḡa
 ზრქელ-ი - pacuw

 თავ-ი - kefaly kefalaiion
 თანა-ამაღლება - sunepaiḡw
 თანა-ამაღლება-ე - sunuyouḡ qai
 თანახატი-ი - samfut o~
 თარგმანება-ე - eḡḡḡneiā
 თესლ-ი - sporav
 თვთება-ე - iḡlioth~
 თვს-ი - oiḡeiḡo~

 იგავ-ი - parabolhy paradeigma

 კაცება-ე - aḡqrwpo~
 კაცთმოყუარება-ე - filanqrwpiā
 კაც-ი - aḡqrwpo~

კაცობრივ-ი - ajacrwpovh~, ajcr-
wpino~
კეთილად - kalw~, akribw~
კეთილადშესაწყნარებელი - euparav
dekt o~
კეთილ-ი - ajraqw, akio~, kalow
კერპ-ი - eiqlw on

ლიტონ-ი - yilow
ლტოლვა-ე - upoc wwhsi~

მადლ-ი - cavi~
მარტივ-ი - aqlou~
მაცხოვნებელ-ი - peripoiht ikow
მეორედ შობა-ე - ajhagemhsis~
მეცნიერება-ე - diagnwsi~, diagnos-
tikow, epignwsi~
მეცნიერ-ი - filoaemmn
მთავრობა-ე - ajchv
მიზეზ-ი - aijix, upogesi~
მინიჭება-ე - met adosi~
მიუდრეკელად და შეუცვალბებლად
- afrepton

მიუნდომელი-ი / მიუნთომელი - ajka-
talhpt o~, afcet o~

მიუნდომელობა-ე - to; apeiron

მიცემა-ე - met adosi~

მინისაგან-ი - coikow

მოკლედ - sumt omo~

მომაკუდინებელ-ი - nekrwt ikow

მომგებელ-ი - kekt hwno~

მომკლველ-ი - ajharet ikow

მორჩილება-ე - upakohv

მოსლვა-ე - parousia

მოუგონებელ-ი, მოუგონელ-ი - ap-
epinoht o~

მოქალაქობა-ე - politia

მოქმედ-ი - poiht ikow

მოქცევა-ე - apokat awt asi~, epamo-
do~

მოლუანება-ე - afkhma, praxi~, ejn-
nelh~

მოცალედ(რე) - eukairoveron

მონყალე-ე - panoiht iwmn

მრავალსახედ - pollacw~

მსგავსად - profuw~

მსგავსება-ე - othiwna

მტკიცედ და შეურყეველად - afrep-
ton

მუცლადღება-ე - suvlhyi~

მცირედ-მცირედ - kata; bracu

მძლავრება-ე - turanni~

მძლავრობა - kratew

მხოლო-ე - mono~

ნათელ-ი - fw~, fw is mo~

ნაკლულევანება-ე - elleyi~

ნაკლულევან-ი - ejliph~

ნება-ე - proairesi~

ნეფსით-ი - ekousio~

ნიჭ-ი - dwon

ორ-ი - dua~

ორობა-ე - dua~

პატივ-ი - ajix

პატივცემული-ი - ixtimo~

პატიოსან-ი - timio~

პირველად - ej ajch/

პირველ-ი - ajcikow, palaiow

პირმშო-ე - ajchtupia

პირუტყუება-ე - ajlogia

რჩულ-ი - nomo~

სავსებით - plhrest at o~

სათნობა-ე - hjikow

საიდუმლო-ე - must agwgia, must hvi-
on, mustikow

საკითხავ-ი - logo~

საკრველებით – paradoxw~
 საკრველ-ი – to; qaumastom, parav
 doxo~
 საღმრთო-ე – qeikoჲ, qeio~, qeiova-
 to~, iჲroჲ
 სასყიდელ-ი – misqoჲ
 სასწაულ-ი – gnwisma, symbolon,
 shmantron
 საქმე-ე – ejewgeia, logo~, pragma,
 praxi~, paradeigma, plasi~
 სამჯელ-ი – krivi~
 საცნაურ-ი – noeroჲ
 სანერტელ-ი – kentron
 სანუთრო-ე – kosmo~
 სახიერება-ე – to; aġaqom, aġaqoთh~
 სახიერ-ი – aġaqoჲ
 სახე-ე – aiġigma, eiġo~, eiġwჲ, ektup-
 wsi~, ekfrasi~, tropo~, tupo~, tek-
 nhvion, symbolon, schim, epinoia
 სახის მოღება – ejdeiknuni
 სახელ-ი – logo~
 საწმარ-ი – creiwdh~
 სიბრძნისმეტყუელება-ე – filosofia
 სიკეთე-ე – kalio~,
 სიმრავლე-ე – cusi~
 სიმტკიცე-ე – bawi~, monimot~
 სინანულ-ი – metanoia
 სიტკბოება-ე – kalon (to)
 სიტყუა-ე – logo~, akousma, syllabhy
 upoqhkh
 სიტყუათა-ე – logiwn
 სიტყვერ-ი – logikoჲ
 სიხარულ-ი – carav
 სოფელ-ი – kosmo~
 სრულად – plhth
 სრულება-ე – teleioto~
 სრულ-ი – teleio~, telewato~
 სრულიად – teleiwo~
 სრულ-ქმნა – teleiwoჲ
 სულ-ი – yuchy pneuma

სულიერ-ი – pneuma, pneumatikoჲ
 სულიერად – pneumatikoჲ
 სულმცირე-ე – koufio~
 სუფევა – kratew
 უგულისხმოება-ე – aġnoia, aġnwsia
 უდ(ე)ბება-ე – raduniჲ
 უვნებლად – apaqhoჲ
 უვნებელ-ი – ajwstio~
 უვნებლობა-ე – apaqeia, apaqhoჲ
 უზეშთაეს-ი – akroatoto~
 უზეშთაეს ბუნებისა – uperfush~
 უზომო-ე – aġeio~
 უკეთურება-ე – kakiჲ
 უკეთურ-ი – pammiaroჲ
 უკრძალველობა-ე – aprosexia
 უკულმართ – opisqiw~
 უნივთო-ე – aġio~
 ურჩება-ე – parakohv
 უფალ-ი – Qeoჲ
 უქმობა-ე – apraxia
 უქცევლობა-ე – afrepton
 უშურველობა-ე – afqoniჲ
 უცვალებლად – ajalloiww~
 უცნაურ-ი – aġnwstio~, aġnwstovato~
 უცოდველ-ი – ajnawtoto~
 უცხო-ე – paradoxo~
 უცხოთესლ-ი – ajlofulto~
 უხილავად – apwaton
 უხილავ-ი – apwato~, noetoჲ
 უხრწნელობა-ე – afqarsia
 უხუადმიმნიჭებლობა-ე – aġaqodwron
 უწორცო-ე – ajwmatoto~
 უწორცობა-ე – to; ajwmaton
 ქმნა – aujourgew
 ქმნილ-ი – gegenhmesth
 ქუეყანად, ქუეყანისა-ე – katw

ღმერთ-ი - Qeov
 ღმერთ-ყოფა - qeow
 ღმერთშემოსილ-ი - qeofor o~
 ღმრთეება-ე - qeovh~
 ღმრთივგონიერ-ი - qeofrwn
 ღმრთივდიდებულ-ი - qearcikoჲ
 ღმრთივშუენიერ-ი - qeoprephჲ
 ღმრთისა სათნო-ე - qeot el hჲ
 ღმრთისმეტყუელება-ე - qeol ogikhv

ყოველ-ი - oქო~
 ყოფა-ე - eქი~

შებლავა - rupow
 შედგმულება-ე - s unqes i~
 შეერთება-ე - eქw i~, epis unagwghv
 შეზავებულ-ი - s unqet o~
 შემაერთებელ-ი - s undet ikov
 შერეულება-ე - sugcusi~
 შეუერთებელ-ი - aქnikt o~
 შეუზავებელ-ი - aქ unqet o~
 შეურყეველად - aparabat on
 შეუცვალეზებლად - aქreiw~, aქre-
 tabolon, aქret aqet on, kata; aქre-
 yia~
 შეუცვალეზებელ-ი და მიუდრეკელ-ი -
 aქalloiwt o~
 შეუცვალეზებლობა-ე - aქalloiwt o~
 შეუძლებელ-ი - aქhano~
 შეუხებელ-ი - aქaf hჲ, aქepaf o~
 შეძრვა-ე - kixsi~
 შეწყობა-ე - qewi~
 შეხებულ-ი - aქt oჲ
 შთაბერვა-ე - eქpneusi~
 შობა-ე - gennhsi~, gennhqeჲ, gennh-
 tikov, kuxsi~, toket oჲ
 შობილ-ი - kuiskomeno~, toko~, gen-
 nhqeჲ, gennhqhñai, gennwmeno~
 შუებულება-ე - euქia
 შუენიერება-ე - euprepeia, wქaiovh~

ცოდვა-ე - aქarti a
 ცუდადმზუაობრობა-ე - kenodoxia
 ცხოვნებულ-ი - swqeჲ
 ცხოვნებულ-ი - peripepoi hmeno~
 ცხოვრება-ე - zw hyswt eria

ძალ-ი - nou~, tomo~
 ძლევა-ე - niko~
 ძალ-ი - dumami~, to; dumas qai
 ძრიელება-ე - dunasteia
 ძრიელ-ი - dunat oჲ

წარმართება - prokopt ont e~
 წარმართება-ე - prokophv
 წარმართებად-ი - aქomeno~
 წეს-ი - eქi~
 წესიერად - eქi taxei
 წესიერება-ე - euქaxia, kat awt asi~
 წინა-აღდგომა - aქit iteimw
 წინამორბედ-ი - prodrom~
 წინამძღუარ-ი - aქchgow
 წმიდა-ე - iქrov, kaqarov, qeið~

ჭეშმარიტად - aქhqw~, kata; aქhqe-
 an, oქt w~
 ჭეშმარიტი - to; aქhqეჲ, aქhqinow
 ჭირ-ი - kakwi~

ხატ-ი - eქkw, symbolon
 ხედვა-ე - qewia
 ხილვა-ე - qewia, epoyia
 ხილულ-ი - oქat oჲ, oქwmeno~
 ხილული სიტყუა-ე - fwhv
 ხრწნილება-ე - f qorav
 ხუროთმოძღურება-ე - aქcit ekt onia

ჯელითქმნულ-ი - ceiropoiht o~
 ჯორც-ი - sawx, sawkwi~
 ჯორციელ-ი - eქs arko~, sawx

aǵalliaw: aǵallesqai [1068 A 6-7] – მხიარულება-ა (*Ad Io. I, l. 38*).

aǵaph [1060 C 13], [1068 A 5] – სი-
ყუარულ-ი (*Ad. Th. l. 171*), (*Ad Io. I, l. 36*).

aǵapht oʷ [1064 D 7] – საყუარელ-ი
(*Epis. l. 51*).

aǵiaxw: hǵias mmo~ [1060 C 2] – გან-
წმედილ-ი (*Ad. Th. l. 162*).

aǵias moʷ [1065 D 7] – წმიდაქმნულე-
ბა-ა (*Ad Io. I, l. 31*).

aǵnoew [1069 B 2] – უმეცარ-ქმნა (*Ad
Io. II, l. 18*).

aǵnoia [1061 A 9] – უმეცრება-ა (*Epis.
l. 8*).

aǵiaiveto~ [1065 A 1] – განუწვალე-
ბელ-ი (*Ad Io. I, l. 32*).

aǵiakritw~ [1068 C 11] – განურჩევე-
ლობით (*Ad Io. I, l. 62*).

aǵumato~ [1069 B 2] – შეუძლებელ-ი
(*Ad Io. l. 18*).

aǵigma [1065 C 10] – ძალ-ი (*Ad Io.
I, l. 19*).

aǵiivt omai: aǵiivtesqai [1069 B 1] –
მომსწავებლობა-ა (*Ad Io. II, l. 17*).

aǵiJew: eJeiñ [1068 C 8] – ჴელთგდე-
ბა-ა (*Ad Io. I, l. 61*).

aǵiǵht oʷ [1068 A 15] – გრძნობად-ი
(*Ad Io. I, l. 44*).

aǵiix [1069 B 7] – მიზეზ-ი (*Ad Io.
II, l. 23*).

aǵiaw [1068 B 5] – საუკუნო-ა (*Ad Io.
I, l. 49*).

aǵolouqʷ~ [1065 B 1] – შედგომილად
(*Epis. l. 66*).

aǵro~ [1053 B 2], [1056 D 9] – უმ-
წუერვალეს-ი *sic* (*Ad. Th. l. 7-8*);
მწუერვალ-ი (*Ad. Th. l. 82*).

aǵroth~ [1068 B 13] – მწუერვალო-
ბა-ა (*Ad Io. I, l. 56*).

aǵhgeia [1060 B 14], [1064 C 3], [1065
C 7], [1068 A 8] – ჳეშმარიტება-ა
(*Ad. Th. l. 160*), (*Epis. l. 36*), (*Ad Io.
I, l. 17, l. 39*).

aǵhqhʷ [1056 A 6], [1068 A 11], [1069
A 6, B 4] – ჳეშმარიტად *sic* (*Ad. Th.
l. 46*), (*Ad Io. I, l. 42*); ჳეშმარიტე-
ბა-ა (*Ad Io. 2, II*); ჳეშმარიტ-ი (*Ad
Io. II, l. 20*).

aǵhqw~ [1053 A 3, B 7, D 9], [1056 A
2], [1057 A 4] – ჳეშმარიტად (*Ad.
Th. l. 4, l. 38, l. 44, l. 89*); ჳეშმარიტ
(*Ad. Th. l. 66*), ჳეშმარიტებით (*Ad.
Th. l. 13*).

aǵlhxw: sun aǵlhxoi~ [1064 B 10] –
თან-ურთიერთას (*Epis. l. 29*).

aǵloiow: aǵloiwa~ [1057 C 8] –
შეცვალეზულ-ი (*Ad. Th. l. 120*).

aǵloiws i~ [1053 B 14] – შეცვალეზა-ა
(*Ad. Th. l. 16*).

aǵogio~ [1068 A 2] – უსიტყუ-ა (*Ad Io.
I, l. 33*).

aǵumaw~ [1056 A 4] – განურყუნე-
ლად (*Ad. Th. l. 44*).

- a[ut o~ [1060 B 4] – დაუწხნელ-ი (*Ad. Th. l. 151*).
- ajhano~ [1056 A 5, 6], [1069 B 3] – მოუწველოვნებელ-ი (*Ad. Th. l. 45, l. 47*); ულონო-ა (*Ad. Io. II, l. 19*).
- ajndr w~ [1068 A 14] – მიფარულობით (*Ad. Io. I, l. 44*).
- ajagw ajagein [1064 A 6] – ალყვანება-ა (*Epis. l. 14*).
- ajagkh [1053 C 3], [1065 A 5] – საჭიროობა-ა (*Ad. Th. l. 19*), საჭირო-ა (*Epis. l. 56*).
- ajaxio~ [1064 B 6] – უღირს-ი (*Epis. l. 26*).
- ajdikov [1056 C 4] – მამაცებრ-ი (*Ad. Th. l. 71*).
- ajdikw~ [1056 C 2-3] – მამაცებრ (*Ad. Th. l. 70*).
- ajdrow ajdrw ei~ [1056 B 9], [1057 A 11-12] – მამაცქმნილ-ი (*Ad. Th. l. 64*), განმამაცებულ-ი (*Ad. Th. l. 96*).
- ajepais cumt w~ [1061 A 8-9] – ურცხვანელად (*Epis. l. 7*).
- ajepibat o~ [1065 C 8] – ზედალუვალ-ი (*Ad. Io. I, l. 18*).
- ajefikt o~ [1064 A 7] – ვერ მისანდომელ-ი (*Epis. l. 14-15*).
- ajqrwpikw~ [1056 A 13] – კაცებრ (*Ad. Th. l. 54*).
- ajqrwino~ [1053 B 3], [1056 B 7, C 3, 10] – კაცობრივი (*Ad. Th. l. 9, l. 61-62, l. 70, l. 72*).
- ajqrw iaw~ [1060 B 5] – კაცებრად (*Ad. Th. l. 152*).
- ahqrw o~ [1053 B 1], [1068 B 1, B 12] – კაც-ი (*Ad. Th. l. 7*), (*Ad. Io. I, l. 46, Ad. Th. l. 55*); ahqrw o~ w h [1053 D 2], [1060 B 7] – კაცად მყოფ-ი (*Ad. Th. l. 41, l. 154*); kat a; ahqrw on [1056 B 7] – კაცთაებრ (*Ad. Th. l. 61*).
- ajqrw oth~ [1056 A 10], [1057 A 10], [1060 A 12-13, B 5], [1065 D 1] – კაცება-ა (*Ad. Th. l. 50-51, l. 95, l. 145, l. 152*; *Ad. Io. I, l. 25*).
- ajhw [1065 B 10] – მამაკაც-ი (*Ad. Io. I, l. 6*).
- ajtidosi~ [1057 D 8], [1060 A 8, C 7] – ნაცვალმიმცემლობა-ა (*Ad. Th. l. 132*); ნაცვალმიცემა-ა (*Ad. Th. l. 142*), ნაცვალისცემა-ა (*Ad. Th. l. 167*).
- ajtikeimai: ajtikeimeno~ [1052 D 10 – 1053 A 1], [1053 A 1] – წინააღმდეგობ-ი (*Ad. Th. l. 1-2, l. 2*).
- ajtilanbaw: ajtilabein [1064 C 12] – ნაცვალმოღება-ა (*Epis. l. 44*).
- ajumew [1064 B 14] – განთქუმულყოფა (*Epis. l. 33*).
- ajix [1068 D 4] – ღირსება-ა (*Ad. Io. II, l. 4*).
- akio~ [1064 B 3, C 1, 5], [1065 B 12] – ღირს-ი (*Epis. l. 10, l. 35, l. 38*; *Ad. Io. I, l. 8*).
- ajiwaw [1069 A 3] – პატივ-ი (*Ad. Io. II, l. 7*).
- ajiw~ [1064 A 2, 10] – ღირსად (*Epis. l. 10*), ღირსებით (*Epis. l. 16-17*).
- apeiria [1064 A 1] – გამოუცდებლობა-ა (*Epis. l. 8*).
- apeiro~ [1064 B 4, D 7] – გამოუცდელ-ი (*Epis. l. 24*), უზუევკელ-ი (*Epis. l. 51*).
- aplow: aplowa~ [1068 A 1] – განმმარტებელ-ი (*Ad. Io. I, l. 32*).
- apodidomi: apodidou~ [1053 D 4] – გარდამცემელ-ი (*Ad. Th. l. 34-35*); apodoqei~ [1064 B 10] – გარდაცემულ-ი (*Epis. l. 29-30*).

aporew. aporhqeiv [1064 B 7] – ნაუ-
ლონობე-ი (*Epis. l. 27*).

apovxēt o~ [1056 D 11], [1057 D 8] –
გამოუთქუმელ-ი (*Ad. Th. l. 86, l.*
132).

apot eves ma [1053 C 3] – სრულება-
ა (*Ad. Th. l. 20*).

apoveukt o~ [1065 A 15] – მიუმთხუ-
ვევლ-ი (*Epis. l. 65*).

apofasi~ [1053 B 10, C 11], [1056 C
10, D 7, 9] – განჩინება-ა (*Ad. Th.*
l. 15), უკუთქუმა-ა (*Ad. Th. l. 28, l.*
72 l. 81, l. 83).

apof awkw. apof askomeno~ [1053 C 15
– D 1] – უკუთქუმულ-ი (*Ad. Th. l.*
32).

apaxew. apw ameno~ [1056 C 14] –
განმწდელ-ი (*Ad. Th. l. 75*).

ajet hv [1064 A 3-4], [1064 B 12], [1064
C 6], [1065 D 3], [1068 C 16] – სათ-
ნობა-ა (*Epis. l. 11, l. 31-32, l. 39;*
Ad. Io. I, l. 27); *uxer* ajet h~ სათ-
ნობისა ძლითი (*Ad. Io. I, l. 68*).

ajidhkw~ [1064 C 4] – საჩინოდ (*Epis.*
l. 36).

ajmodio~ [1057 D 7] – შემსგავსებულ-ი
(*Ad. Th. l. 131*).

afjht o~ [1053 C 13] – გამოუთქუმელ-ი
(*Ad. Th. l. 29*).

afcw. afcaw [1060 C 10] – დამწყე-
ბელ-ი (*Ad. Th. l. 169*).

afhmo~ [1064 B 5] – უნიშნო-ა (*Epis.*
l. 25).

afqeneia [1069 A 2] – უძლურება-ა
(*Ad. Io. 2, 1*).

afugcutw~ [1053 B 4], [1057 C 2] –
შეურევნელად (*Ad. Th. l. 10, l. 127*).

afceto~ [1068 C 12] – უსქესო-ა (*Ad*
Io. I, l. 65).

ajribhw [1064 D 5], [1068 A 11] –
გამოუცდელ-ი (*Epis. l. 50*), უვალ-ი
(*Ad. Io. I, l. 41*).

afat o~ [1068 B 5] – გამოუთქუმელ-ი
(*Ad. Io. I, l. 49*).

afornhv [1069 A 8] – მიზეზ-ი (*Ad. Io.*
II, l. 11).

auj ot el hw [1065 A 12] – ყოვლად-
სრულ-ი (*Epis. l. 62*).

- B -

barew. barhqeiv [1065 B 7, C 13],
[1068 B 15] – დამძიმებულ-ი (*Ad*
Io. I, l. 3, l. 23, l. 58).

basileia [1068 C 2] – სამეფო-ა (*Ad*
Io. I, l. 59).

biazw [1064 C 8-9] – იძულებულ-ყო-
ფა (*Epis. l. 41*).

biw~ [1064 A 14] – სოფლიო-ა (*Epis.*
l. 20).

biow. biwaw~ [1057 D 5] – მეცხო-
რებე-ქმნილ-ი (*Ad. Th. l. 129*).

blepw. blepein [1069 A 1] – ხედვა-ა
(*Ad. Io. II, l. 6*).

bohqeia [1064 C 14] – შეწვევა-ა (*Epis.*
l. 46).

boulomai: boulomeno~ [1068 C 8] –
ნებებულ-ი (*Ad. Io. I, l. 61-62*).

braculogo~ [1065 A 5] – სიტყუამცი-
რე-ა (*Epis. l. 56*).

- G -

genesi~ [1053 D 8; 1069 A 13] – ქმნა-
ა (*Ad. Th. l. 37*), (*Ad. Io. II, l. 15*).

gennaw. gennw [1060 C 13] – მშო-
ბელ-ი (*Ad. Th. l. 171*).

ghino~ [1068 C 3] – მიწიერ-ი (*Ad Io. I, l. 60*).

gignomai: gegenh̄qai [1069 C 1] – ქმნა-ა (*Ad Io. II, l. 30*); to; genevqai [1064 C 2] – ქმნა-ა (*Epis. l. 35*); genovmeno~ [1069 A 11] – ქმნილ-ი (*Ad Io. II, l. 14*); gegonw~ [1056 A 2-3, B 12] – ქმნილ-ი (*Ad Th. l. 43, l. 66*).

gnwath [1053 C 2, 5], [1068 A 1] – ჯერჩინება-ა (*Ad Th. l. 18, 22*), (*Ad Io. I, 33*).

gnwriw: gnwriwmeno~ [1053 C 1] – ცნობილ-ი (*Ad Th. l. 18*).

gnwsew [1053 C 9] – ცნობა (*Ad Th. III*); egnwmeno~ [1064 A 15] – ცნობილ-ი (*Epis. l. 19*).

gnwsi~ [1053 D 2], [1060 C 13], [1061 A 8], [1064 A 8, B 2], [1064 C 6], [1065 D 3] – მეცნიერება-ა (*Ad Th. l. 32-33, l. 172; Epis. l. 7, l. 15, l. 22, l. 39*), (*Ad Io. I, 27-28*).

grafhv [1060 C 4] – ნაწერ-ი (*Ad Th. l. 164*).

- D -

deiknumi: deiknuw [1053 B 2], [1057 A 3] – მაჩვენებელ-ი (*Ad Th. l. 8-9*), მჩვენებელ-ი (*Ad Th. l. 89*); deixa~ [1053 C 6] – მჩვენებელ-ი (*Ad Th. l. 21-22*); dieknumeno~ [1069 B 11] – გამოჩენა-ა *sic* (*Ad Io. II, l. 27*).

dexomai: dexameno~ [1064 B 6] – შეწყნარება: შევიწყნარე რაჲ (*Epis. l. 26*); decomeno~ [1060 C 4] – შემწყნარებელ-ი (*Ad Th. l. 164*).

despovh~ [1065 A 13], [1068 A 13] – მეუფე-ა (*Epis. l. 62-63*), (*Ad Io. I, l. 43*).

dhniourgew: dhniourgw̄h [1060 C 9] – დამბადებელ-ი (*Ad Th. l. 168*).

diablep̄w: diablep̄w̄n [1068 B 3] – მხედველ-ი (*Ad Io. I, l. 47*).

diaggeīw [1065 C 6-7] – მიმოდართუ-მა (*Ad Io. I, l. 16*).

diagnwsew: diegnws meno~ [1057 D 4] – შემეცნებულ-ი (*Ad Th. l. 128*); diegnws kemai [1065 C 3-4] – ცნობილ-ი (*Ad Io. I, l. 13*).

diaiwesi~ [1056 C 11] – განწვალება-ა (*Ad Th. l. 73*).

diakriw: diakekrimeno~ [1060 B 1-2] – განკიდებულ-ი (*Ad Th. l. 148*).

dialegomai [1065 D 1] – ზრახვა (*Ad Io. I, l. 25*).

diawoia [1064 A 3; 1065 A 1] – გაგონება-ა (*Epis. l. 11, l. 52*).

diaspoudaw [1065 B 12] – სასწრაფო-ყოფა (*Ad Io. I, l. 8*).

diafaimw: diafainomeno~ [1068 A 15] – მჩენ-ი (*Ad Io. I, l. 45*).

diafew [1068 B 7] – განყოფა (*Ad Io. I, l. 51*).

diavorav [1056 C 13, 14, D 1] – განყოფილება-ა (*Ad Th. l. 74, l. 75, l. 76*).

diavorw~ [1069 A 12] – თითოსახედ (*Ad Io. II, l. 14*).

diexagw [1057 C 13] – მართებულ-ი (*Ad Th. l. 124*).

diorqow: diorqwasqai [1065 A 11] – განმართება-ა (*Epis. l. 61*).

dogma [1069 A 7] – შჯულ-ი (*Ad Io. II, l. 11*).

dokimo~: dokinw̄wato~ [1065 B 10-11] – უგამოცდილეს-ი (*Ad Io. I, l. 7*).

doxa [1068 B 5] – დიდება-ა (*Ad Io. I, l. 49*); kata; to; doxan [1069 A 9] – თნებისაებრ (*Ad Io. II, l. 11-12*).

doxazw. doxazomeno~ [1064 B 15] – დიდებულ-ი (*Epis. l. 34*).
 doulo~: to; doulon eihai [1068 C 17] – მონა-ყოფა-ე (*Ad Io. I, l. 69*).
 drastiko~ [1060 B 2] – დრასტიკ-ი (*Ad. Th. l. 149*).
 draw. drawa~ [1056 C 3] – მოქმედ-ი (*Ad. Th. l. 70*).
 dumani~ [1053 B 15, C 11], [1064 C 2], [1068 A 2], [1069 B 9] – ძალ-ი (*Ad. Th. I, l. 9*), (*Epis. l. 35*), (*Ad Io. I, l. 19, l. 33*), (*Ad Io. II, l. 24*); kata; dumani [1064 C 8] – ძალისაებრ (*Epis. l. 41*).

- E -

eġkruptw. eġkruptomeno~ [1068 B 3] – დაფარულ-ი (*Ad Io. I, l. 47*).
 eġlafio~ [1065 B 8, C 14] – იატაკ-ი (*Ad Io. I, l. 5, l. 24*).
 eġko~ [1069 B 4] – სიმართლე-ე (*Ad Io. II, l. 20*).
 eġkoto~ [1057 C 14], [1064 B 12] – სამართლად (*Ad. Th. l. 125*), (*Epis. l. 31*).
 eġnivo to; eihai [1069 B 6] – ყოფა-ე (*Ad Io. II, l. 22*); ouſa [1069 A 9] – მყოფ-ი (*Ad Io. II, l. 11*); wñ [1068 B 10, D 3], [1069 A 10] – მყოფ-ი (*Ad Io. I, l. 53*), (*Ad Io. II, l. 3, 11*); nh; wñ [1069 B 6] – არმყოფობა-ე (*Ad Io. II, l. 22*).
 eġhnh [1065 D 7] – მშვეობა-ე (*Ad Io. I, l. 31*).
 eġdeſomai: eġdecomeno~ [1064 C 12], [1069 A 6] – მომლოდვე-ე (*Epis. l. 44*), (*Ad Io. II, l. 9*).

eġklhsia~ [1064 A 9] – ეკკლისია-ე (*Epis. l. 16*).
 eġkousiw~ [1056 A 12], [1068 B 14] – ნეფსით (*Ad. Th. l. 53*), (*Ad Io. I, l. 57*).
 eġkſtasi~ [1060 A 13] – განდგომა-ე (*Ad. Th. 145-146*).
 eġfaiw. eġfaiwon [1064 C 4] – საც-ნაურ-ქმნილ-ი (*Epist. l. 37*);
 eġfantiko~ [1056 A 11] – გამომაჩინებ-ლობით-ი (*Ad. Th. l. 51*).
 eġeueria~ [1068 C 17] – თავისუფლე-ბა-ე (*Ad Io. I, l. 68*).
 eġeuerow. eġeuerwñ [1060 C 11] – თავისუფალმყოფელ-ი (*Ad. Th. l. 170*).
 Ellhniko~ [1069 A 7] – ელინებრივ-ი (*Ad Io. II, l. 10*).
 eġnyuow. eġnyuomeno~ [1056 B 12] – სულიერქმნილ-ი (*Ad. Th. l. 66*).
 eġnanqrwpew. eġnanqrwpħsa~ [1057 A 12] – განკაცებულ-ი (*Ad. Th. l. 97*).
 eġnantio~ [1053 C 1] – წინააღმდეგომ-ი (*Ad. Th. l. 17-18*).
 eġħa~ [1069 A 9] – მხოლოობა-ე (*Ad Io. II, l. 12*).
 eġpdew. eġpdħai [1069 A 14] – შემოს-ვა-ე (*Ad Io. II, l. 16*).
 eġpdiſwmi: eġpdiſou~ [1068 C 15] – მომედგრება sic (*Ad Io. I, l. 67*).
 eġħeken [1061 A 4] – ძლით (*Epis. l. 4*).
 eġnergeia [1053 B 3], [1056 B 10, D 4], [1057 B 10, 13], [1060 A 14] – შორისქმნა-ე (*Ad. Th. l. 9, l. 65, l. 79*); შორისქმნილ-ი (*Ad. Th. l. 109*); მოქმედება-ე (*Ad. Th. l. 111, l. 146*).
 eġnergew [1053 B 1; 1060 B 5-6] – შორისმოქმედება (*Ad. Th. l. 7, l. 152*); eġnergwñ [1056 A 8] – შორის-მოქმედ-ი (*Ad. Th. l. 48*).

- eḡnoia [1065 C 2] – გულისზრახვა-
 (*Ad Io. I, l. 11-12*).
 eḡtiqḡmi: eḡqḡno~ [1065 C 2] –
 დამდებელ-ი (*Ad Io. I, l. 12*)
 eḡtugcaḡw: eḡtugcaḡw [1064 D 2],
 [1069 A 4] – დამთხუეულ-ი (*Epis.*
l. 49); მიმთხუეულ-ი (*Ad Io. II, l. 8*).
 eḡnow [1060 A 13] – შეერთება (*Ad. Th. l.*
137); eḡwqeiḡa [1053 B 4] – შეერთე-
 ბულ-ი (*Ad. Th. l. 10*); hḡḡno~ [1053
 B 6], [1056 C 12, D 6] – შეერთე-
 ბულ-ი (*Ad. Th. l. 12, l. 74 l. 82*).
 eḡws~ [1053 B 2], [1056 A 6], [1056
 D 5-6], [1057 C 9], [1060 A 14] –
 შეერთება-*ა* (*Ad. Th. l. 8, l. 46, l.*
80, l. 121 l. 146); kaq jeḡws in [1060
 A 8] – შეერთებისებრ-ი (*Ad. Th. l.*
141-142)
 eḡhḡsi~ [1065 A 3-4] – განმარტე-
 ბა-*ა* (*Ad. Io. I, l. 54*).
 eḡhḡt hḡ [1064 A 15] – მთარგმანე-
 ბელ-ი (*Epis. l. 21*).
 eḡh~ [1053 C 7] – შემდგომ-ი (*Ad. Th.*
l. 24).
 eḡi~ [1057 B 5], [1060 C 10], [1064
 A 8], [1068 B 14, C 13] – ანაგებ-ი
 (*Ad. Th. l. 108, l. 169*); (*Epis. l. 15*);
 (*Ad Io. I, l. 57, l. 65*).
 eḡkousiḡ [1053 C 1, 5], [1060 B 8] –
 ჳელმნიფება-*ა* (*Ad. Th. l. 18, l. 22,*
l. 155).
 eḡika: wḡ eḡiken [1069 A 5] – მსგავ-
 სება: ვითარ ჳგავს (*Ad Io. II, l. 9*).
 eḡagw: eḡagein [1064 A 7] – ზედ-
 ამალეება-*ა* (*Epis. l. 14*).
 eḡairw: eḡairno~ [1068 D 4-5] –
 აღზუავებულ-ი (*Ad Io. II, l. 4*).
 eḡallaghv [1057 D 9] – ზედცვალება-*ა*
 (*Ad. Th. l. 133*).
 eḡanawtasi~ [1065 B 6, C 12] –
 ზედააღდგომა-*ა* (*Ad Io. I, l. 22*).
 eḡeukt ow [1064 D 7-1065 A 1] – სა-
 ლოცელ-ი (*Epis. l. 52*).
 eḡibaiḡw [1068 B 13] – აღსრულ-ყო-
 ვა (*Ad Io. I, l. 55*).
 eḡibolhv [1065 B 1] – ზედდასართავ-ი
 (*Epis. l. 65*).
 eḡizht ew: eḡizht eiḡ [1064 D 2] – ძიე-
 ბა-*ა* (*Epis. l. 50*).
 eḡiquniḡ [1068 A 4] – გულისთქუმა-*ა*
 (*Ad Io. I, l. 35*).
 eḡilegw: eḡilegno~ [1068 C 17] –
 ზედწოდებულ-ი (*Ad Io. I, l. 69*).
 eḡimelht hḡ [1061 A 5-6] – მომლუნ-
 ელ-ი (*Epis. l. 5*).
 eḡinoew [1053 A 2] – მოგონება (*Ad.*
Th. l. 3); eḡinoḡwa [1057 D 7] –
 ზედმოგონებელ-ი (*Ad. Th. l. 131*).
 eḡisḡmon [1064 B 5] – სანიშნავ-ი
 (*Epis. l. 25*).
 eḡist hḡh [1061 A 5, 8] – მინევზუ-
 ლობა-*ა* (*Epis. l. 5*); ჳლოვნება-*ა*
 (*Epis. l. 7*).
 eḡist hḡnoḡw [1064 A 11] – ზედმინევ-
 ნულობით (*Epis. l. 17*).
 eḡis unbaiḡw: eḡis unbainouḡa [1057
 B 9] – ზედშემთხუეულ-ი (*Ad. Th.*
107-108).
 eḡivagm [1064 C 8], [1069 C 1] –
 ბრძანება-*ა* (*Epis. l. 40*), (*Ad Io. II,*
l. 30).
 eḡit el ew: eḡit el ouno~ [1060 B 8] –
 სრულქმნილ-ი (*Ad. Th. l. 155*).
 eḡjḡno~ [1064 C 11] – სატრფიალო-*ა*
 (*Epis. l. 43*).
 eḡjast hḡ [1061 A 5] – ტრფიალ-ი
 (*Epis. l. 4*).
 eḡjḡw: eḡjḡ [1065 D 2] – ტრფიალ-ი
 (*Ad Io. I, l. 26*).

efgon [1064 C 3] – საქმე-ა (*Epis. l. 36*).
 ejw̄hs̄i~ [1061 A 7] – კითხვა-ა (*Epis. l. 7*).
 eḡcat o~ [1069 B 9, 12, C 2] – უკუანასკნელ-ი (*Ad Io. II, l. 25*).
 e(oi)~ [1064 C 14] – განმზადებულ-ი (*Epis. l. 46*).
 euḡol o~ [1069 A 6] – ადვილ-ი (*Ad Io. II, l. 10*).
 eupeiḡeia [1060 C 7], [1064 C 11] – კეთილმრწმუნებლობა-ა (*Ad. Th. l. 166*), (*Epis. l. 43-44*).
 eupreḡeia [1064 A 12] – სიკეთე-ა (*Epis. l. 18*).
 euḡebw̄~ [1064 D 1] – კეთილმსახურებოთ (*Epis. l. 47-48*).
 euḡradh̄~ [1065 A 10] – კეთილგანმარტება-ა (*Epis. l. 60*).
 eḡesi~ kat j eḡesin [1069 B 8] – სურვილისებრ-ი (*Ad Io. II, l. 24*).
 eḡikt o~ [1068 B 12] – მისანდომელ-ი (*Ad Io. I, l. 55*).
 eḡisthni [1065 C 6] – თანაშერწყუმა (*Ad Io. I, l. 15-16*); eḡista~eno~ [1065 B 13] – მწვენილობა-ა (*Ad Io. I, l. 10*).
 eḡw: eḡw [1053 B 5; 1065 B 13, D 7; 1069 A 7; 1056 A 12;] – მქონებელ-ი (*Ad. Th. l. 11*). (*Ad Io. I, l. 10, l. 31*), (*Ad Io. II, l. 10*); მიმთუალველ-ი (*Ad. Th. l. 52-53*); eḡchkw̄~ [1060 B 3] – მომგებელ-ი (*Ad. Th. l. 151*).

- Z -

zhlo~ [1065 A 9] – შურ-ი (*Epis. l. 60*).
 zhv̄hs̄i~ [1065 B 2], [1068 C 3], [1069 A 5] – ძიება-ა (*Epis. l. 67*), (*Ad Io. I, l. 60*), (*Ad Io. II, l. 9*).

zof̄o~ [1068 B 7] – ბნელ-ი (*Ad Io. I, l. 51*).
 zwhv [1068 A 13, B 6, 12, C 4] – ცხოვრება-ა (*Ad Io. I, l. 43, l. 50, l. 55, l. 60*).
 zwp̄oið~ [1057 C 5] – ცხოველსმყოფელ-ი (*Ad. Th. l. 117*).

- H -

h̄m̄h [1068 C 12], [1069 A 7] – ეგერა (*Ad Io. I, l. 65*), (*Ad Io. II, l. 10*).

- Q -

qaumat ourgew: to; qaumat ourgeiñ [1056 A 13-14] – საკვრველთმოქმედ-ი (*Ad. Th. l. 54*); qaumat ourgw̄ñ [1056 B 2-3] – საკვრველთმოქმედ-ი (*Ad. Th. l. 58*).
 qe~na [1068 C 14] – სახილავ-ი (*Ad Io. I, l. 66*).
 qeandrikhv [1056 B 10], [1057 A 7, C 10, D 6] – ღმერთმამაცებრ-ი (*Ad Th. l. 64, l. 93, l. 121, l. 130*).
 qeandrikw̄~ [1056 C 2], [1060 B 9] – ღმერთმამაცებრ (*Ad Th. l. 69, l. 156*).
 qea~mai: qea~eno~ [1064 C 7] – მხედველ-ი (*Epis. l. 40*).
 qeiko~ [1053 B 3], [1056 B 1, C 4] – ღმრთეებრ-ი (*Ad. Th. l. 9, 56, 71*).
 qeikw̄~ [1056 A 11, B 6, C 2], [1060 B 7] – ღმრთეებრ (*Ad. Th. l. 52, 60, 69*), ღმრთეებრად (*Ad. Th. l. 154*).
 qeið~ [1056 C 10], [1064 A 8, 13], [1065 A 14], [1068 B 13, C 13] –

საღმრთო-ე (*Ad. Th. l. 72*), (*Epis. l. 15, l. 19, l. 64*), (*Ad Io. I, l. 55, l. 66*).
 qeiw~ [1053 C 9] – საღმრთოდ (*Ad Th. l. 26*).
 qełhna [1064 A 13] – ნება-ე (*Epis. l. 19*).
 qemi~: nh; qemi~ hñ [1068 C 3] – არ ჯერ-იყო (*Ad Io. I, l. 60*).
 qeoeidh~ [1068 B 13] – ღმრთისსახე-ე (*Ad Io. I, l. 56*).
 qeoprepw~ [1068 A 6] – ღმრთივშუენიერად (*Ad Io. I, l. 37*).
 Qeo~ [1064 B 1, C 13], [1065 B 6, C 13, D 5], [1068 A 1, 12, B 9, C 1, D 3], [1069 A 10, 14] – ღმერთ-ი (*Epis. l. 21, l. 45*), (*Ad Io. I, l. 3, l. 23, l. 29, l. 33, l. 42, l. 52, l. 58*); (*Ad Io. II, l. 3, l. 13*); kata; qeom [1056 B 5] – ღმრთებრ (*Ad. Th. l. 59*).
 qeovh~ [1053 B 6], [1056 A 11, B 8], [1057 A 9, B 13], [1060 A 12] – ღმრთეება-ე (*Ad. Th. l. 12, 52, 62, 94, 111, 145*).
 qeovio~ [1065 A 12-13] – ღმერთშემოსილ-ი (*Epis. l. 63*).
 qewht ikov [1068 C 12] – მხედველობით-ი (*Ad Io. I, l. 65*).
 qewri~ [1065 D 2, 5] – ხედვა-ე (*Ad Io. I, l. 27, l. 29*).
 qnht ov [1057 C 6] – მოკუდავობა-ე (*Ad Th. l. 118*).
 qumov [1068 A 4] – გულისწყრომა-ე (*Ad Io. I, l. 35*).

- I -

iđio~ [1060 B 4], [1068 A 6] – თვს-ი (*Ad. Th. l. 152; Ad Io. I, l. 37*).

iđioth~ [1060 A 10], [1068 B 7] – თვთება-ე (*Ad. Th. l. 143; Ad Io. I, l. 50*).
 iđiwh~ [1065 A 8] – სოფლელ-ი (*Epis. l. 58*).
 iđrusi~ [1069 A 11, C 2] – დამყარება-ე (*Ad Io. II, l. 13, l. 31*).

- K -

kaqarw~ [1068 C 8] – თავისუფლად (*Ad Io. I, l. 62*).
 kainixw [1057 C 12] – განახლებულ-ყოფა (*Ad. Th. l. 123*); kainizomeno~ [1056 B 1] – განახლებულ-ი (*Ad. Th. l. 56*).
 kainov [1057 D 2] – ახალ-ი (*Ad. Th. l. 127*); kainhv [1057 A 14] – ახლობა-ე (*Ad. Th. l. 98*).
 kainovh~ [1053 B 14; D 12-1056 A 1], [1057 B 1] – განახლება-ე (*Ad. Th. l. 15*); ახლობით-ი (*Ad. Th. l. 41*); ახლობა-ე (*Ad. Th. l. 100*).
 kainot omew: kainot omoua [1052 D 10] – ახალშეუთელ-ი (*Ad. Th. l. 1*).
 kainw~ [1057 D 5] – ახლებრ (*Ad. Th. l. 129*).
 kaqlisto~ [1065 C 2] – ურჩეულებს-ი (*Ad Io. I, l. 12*).
 kaqlio~ [1065 D 6] – სიკეთე-ე (*Ad Io. I, l. 30*).
 kalov [1061 A 5] – კეთილ-ი (*Epis. l. 4*).
 katadewomai: katadexasqai [1064 C 8] – მითუაღვა-ე (*Epis. l. 40*).
 katallaghv [1060 C 8-9] – დაგება-ე (*Ad. Th. l. 168*).
 katavhlho~ [1057 C 14-D 1] – შესამსგავს-ი (*Ad. Th. l. 125*).

kat a ρ ausi~ [1068 A 9] – დასუენება-
(Ad Io. I, l. 39).
 kat aspaw [1068 B 15, C 12] – და-
 ლონება *(Ad Io. I, l. 57, l. 64)*;
 kat aspaxqai [1065 B 9] – და-
 ლონება-*(Ad Io. I, l. 7)*; kat a ρ pwa
 [1065 B 7, C 14] – დამალონებელ-
(Ad Io. I, l. 4, l. 23).
 kat avt asi~ [1068 A 13-14] – დანყნა-
 რება-*(Ad Io. I, l. 43)*.
 kat ast ocaxomi [1065 A 3, 1069 B 3]
 – დაჰაზრვა *(Epis. l. 53-54)*, მოჰაზ-
 რობა *(Ad Io. II, l. 19)*.
 kat at i ρ hmi: kat aqemeno~ [1064 B 11]
 – ნაგულსმოდგინებ-*(Epis. l. 30)*.
 kat at ruf aw: kat at ruf w α [1065 D 6]
 – მშუებელ-*(Ad Io. I, l. 30)*.
 kat a ν asi~: kat a ν asi~ ... poihs a μ eno~
 [1056 C 11-12] – ნათქუმა-მყოფელ-
(Ad Th. l. 73); kat a ν asi~ ... poiou μ -
 no~ [1056 D 8] – ნათქუმა-ქმნილ-
(Ad Th. l. 82); kat af askomeno~ [1053
 C 14-15], [1056 D 10] – დათქუმულ-
(Ad Th. l. 30-31), ნათქუმულ-*(Ad
 Th. l. 84)*.
 kat af ronew [1068 D 5] – შეურაცხ-
 ყოფა *(Ad Io. II, l. 4)*.
 kat e ω w [1068 C 10, 14] – დაქუევება *(Ad
 Io. I, l. 63, l. 66)*; kat e ω es qai [1065 B
 9] – დაქუეება-*(Ad Io. I, l. 7)*; kat ev
 cous a [1065 B 7-8], [1065 C 14] – და-
 მაქუეებელ-*(Ad Io. I, l. 4, l. 24)*.
 kaust iko ν [1060 A 2-3] – მწუველო-
 ბით-*(Ad Th. l. 137)*.
 keleu ω : keleu σ sa [1064 B 11] –
 მბრძანებელ-*(Epis. l. 31)*.
 kh ρ ux [1068 A 8] – ქადაგ-*(Ad Io.
 I, l. 39)*.
 kinew: kinou μ eno~ [1069 B 8, 12] –
 მოძრავ-*(Ad Io. II, l. 24, l. 27)*.

kinhs i~ [1069 A 12, B 9, 14] – ძრვა-
(Ad Io. II, l. 14, l. 24, l. 29).
 kinht o ν [1053 C 5], [1069 B 6-7] –
 მოძრავობით-*(Ad Th. l. 21)*; მოძ-
 რავ-*(Ad Io. II, l. 22)*.
 kinht iko ν [1053 C 7], [1056 A 10] –
 მოძრავობითობა-*(Ad Th. l. 23)*;
 მძრველობით-*(Ad Th. l. 50)*.
 kl h σ i~ [1057 D 7] – ხდა-*(Ad Th. l.
 131)*.
 koino ν [1065 D 1] – ზოგადობა-*(Ad
 Io. I, l. 25)*.
 konyeu ω : kekonyeu σ emo~ [1064 D 2] –
 დამჭევრებულ-*(Epis. l. 49)*.
 ko ν no~ [1068 A 15], [1069 A 13] –
 სოფელ-*(Ad Io. I, l. 45)*, *(Ad Io. II, 2)*.
 kra ν o~ [1060 C 15] – სიმტკიცე-*(Ad
 Th. l. 173)*.
 kreivt w α [1061 A 6, 6-7] – ურჩეულეს-
(Epis. l. 6).
 krit h ν [1065 B 3] – მსაჯულ-*(Epis.
 l. 68)*.
 kt i ν w: kt i ν a~ [1068 D 6] – ამგებელ-
(Ad Io. II, l. 5).
 Ku ν io~ [1057 C 14], [1064 B 15] –
 უფალ-*(Ad Th. l. 125)*, *(Epis. l. 34)*.

- L -

lanba ω w: lanba μ w α [1061 A 9] – მიმ-
 ლებელ-*(Epis. l. 8)*; labom [1069 B
 6] – მიმღებ-*(Ad Io. II, l. 22)*.
 lanproth~ [1068 B 6] – ბრწყინვა-
 ლება-*(Ad Io. I, l. 49-50)*.
 legw: legomeno~ [1065 B 3, C 10] –
 თქუმულ-*(Epis. l. 68)*; to: legein
 [1064 C 15] – თქუმა-*(Epis. 4)*; eij
 p ω w [1065 C 14] – მეტყუელ-*(Ad
 Io. I, l. 24)*.

lexi~ [1064 D 3] – ლექს-ი (*Epis. l.* 49-50).

linih [1064 A 13] – ლიმენ-ი (*Epis. l.* 19).

logiko~ [1064 A 4-5], [1069 A 9, 12, C 3] – სიტყვერ-ი (*Epis. l.* 12), (*Ad Io. II, l.* 12, *l.* 14, *l.* 31).

logixomai: logivai [1068 A 2-3] – განგება-ე (*Ad Io. I, l.* 34).

logo~ [1053 C 15, D 4], [1056 A 4, D 6, 11], [1057 A 7, B 3, 8, 11], [1060 A 1], [1064 B 10], [1068 A 3, 10-11], [1069 B 4] – სიტყუა-ე (*Ad Th. l.* 30², *l.* 34, *l.* 44, *l.* 81, *l.* 86, *l.* 92, *l.* 102, *l.* 106, *l.* 110, *l.* 135), (*Epis. l.* 30), (*Ad Io. I, l.* 34, *l.* 41), (*Ad Io. II, l.* 20) – *ratio*.

logo~ [1064 A 2, B 9, C 10, 14], [1065 B 4, 13, C 5 (2x)], [1068 D 1] – სიტყუა-ე (*Epis. l.* 10, *l.* 27-28, *l.* 42, *l.* 47), (*Ad Io. I, l.* 1, *l.* 10, *l.* 14, *l.* 15), (*Ad Io. II, l.* 1) – *sermon*.

Logo~ [1053 A 5, B 8, C 13], [1057 A 6], [1060 B 3], [1064 D 1¹], [1068 A 12, B 3, 9] – სიტყუა-ე (*Ad Th. l.* 5-6, *l.* 13, *l.* 30¹, *l.* 91, *l.* 150), (*Epis. l.* 48¹); (*Ad Io. I, l.* 42, *l.* 47, *l.* 52) – *Logos*.

logo~ [1060 C 2], [1064 D 1²], [1065 B 12], [1069 A 4, B 1] – სიტყუა-ე (*Ad Th. l.* 162), (*Epis. l.* 48²), (*Ad Io. I, l.* 9), (*Ad Io. II, l.* 8, *l.* 17) – *verbum*.¹

kat a; ton logon [1053 B 14] – სიტყესაებრ-ი (*Ad Th. l.* 16);

lwbaomai [1056 C 14] – მკელობელ-ყოფა (*Ad Th. l.* 75-76).

- M -

maqhma [1064 B5, D 6] – სწავლულე-ბა-ე (*Epis. l.* 23-24, *l.* 51).

makroqumix [1060 C 3] – სულგრძელე-ბა-ე (*Ad Th. l.* 163).

maxh [1069 A 1] – წყობა-ე (*Ad Io. II, l.* 5).

maxomai: maxomeno~ [1068 C 15] – მბრძოლქმნილ-ი (*Ad Io. I, l.* 67).

negaloxoia [1065 B 11] – დიდგონე-ბაობა-ე (*Ad Io. I, l.* 8).

negalwsuxh [1060 C 14-15] – სი-დიდე-ე (*Ad Th. l.* 173).

negedqo~ [1064 A 4], [1065 C 8] – სი-დიდე-ე (*Epis. l.* 11, *Ad Io. l.* 17).

neiw [1056 D 6] – მცხრალ-ყოფა (*Ad Th. l.* 80).

neleth [1064 D 6-7] – წურთა-ე (*Epis. l.* 51).

nelw: nelw on [1060 C 12], [1068 B 5] – ყოფად-ი (*Ad Th. l.* 171), (*Ad Io. I, l.* 49).

neww: neww [1057 A 2] – გებულ-ი (*Ad Th. l.* 88).

newinna [1068 C 2-3] – ზრუნვა-ე (*Ad Io. I, l.* 58).

newo~ [1057 D 9, 11] – კერძო-ე (*Ad Th. l.* 133, *l.* 134).

nesivh~ [1060 C 8] – შუამდგომელ-ი (*Ad Th. l.* 167).

net abawl w: net abal w [1068 A 5] – შემცვალებელ-ი (*Ad Io. I, l.* 36-37).

net abol hv [1060 A 1] – შეცვალება-ე (*Ad Th. l.* 135).

¹ logo~-ის მნიშვნელობები მითითებულია ლათინური თარგმანის მიხედვით.

met aiϛmion [1057 A 11] – საშუალ-ი
(*Ad. Th. l. 96*).

met akoniϛw. met akoniϛvai [1065 A 10-11] – გარდაღება-ე (*Epis. l. 61*).

metewriϛw. metewrizomeno~ [1068 D 5] – განმცხრომ-ი (*Ad Io. II, l. 4*).

mhdevero~ [1057 A 5] – არარომელ-ი
(*Ad. Th. l. 90*).

miϛ [1057 C 5] – ერთობა-ე (*Ad. Th. l. 115*); miã~ dunameh~ [1057 A 14-15] – ერთ-ყოფად შესაძლებელ-ი
(*Ad. Th. l. 99*).

misqoϛ [1064 C 11-12], [1065 A 12], [1069 A 6] – სასყიდელ-ი (*Epis. l. 44; l. 62*), (*Ad Io. II, l. 8*).

moiã [1068 D 3] – ნაწილ-ი (*Ad Io. II, l. 3*).

monhv [1069 A 10, C 3] – ვან-ი (*Ad Io. II, l. 13*), დავანება-ე (*Ad Io. II, l. 31*).

mono~ [1068 C 2] – მხოლო-ე (*Ad Io. I, l. 59*).

morfow. morfoumeno~ [1060 C 3] – დამორფვილ-ი (*Ad. Th. l. 163*).

musthvion [1053 D 3-4; 1068 D 2] – საიდუმლო-ე / საადუმლო-ე (*Ad. Th. l. 34*), (*Ad. Io. II, l. 2*).

mustikoϛ [1064 A 8] – საადუმლო-ე
(*Epis. l. 15*).

- N -

noerw~ [1056 B 11] – გონიერად (*Ad. Th. l. 66*).

noew [1065 B 9-10] – გულისხუმისყოფა (*Ad Io. I, l. 6*).

nolma [1065 A 15] – გულისხუმისყოფა-ე (*Epis. l. 64-65*).

nomiϛw. nomiϛont e~ [1069 B 1] – მგონებელ-ი (*Ad Io. II, l. 17*).

nomo~ [1057 D 1] – შჯულ-ი (*Ad. Th. l. 126*); kata; nomon [1057 C 12-13] – შჯულისაებრ (*Ad. Th. l. 124*).

nhpiaϛw [1068 B 10-11] – ჩჩვლ-ქმნა
(*Ad Io. I, l. 53*); nhpiaã~ [1068 B 9] – ჩჩვლ-ქმნულ-ი (*Ad Io. I, l. 52*).

nou~ [1065 A 11, B 13, C 5, 6], [1068 A 3] – გონება-ე (*Epis. l. 61*), (*Ad Io. I, l. 10, l. 14, l. 15, l. 34*); uper nouh [1053 C 9, D 1] – ზემთა გონება-ე, ზემთგონება-ე (*Ad. Th. l. 26, l. 32*).

- O -

oalhgew. oalhgeih [1065 C 3] – მძლუ-ანველ-ი (*Ad Io. I, l. 12*).

oiãx [1064 A 10] – აფქიონ-ი (*Epis. l. 16*).

oiãa: eiãw [1056 B 4], [1064 A 7], [1065 D 1] – მეცნიერ-ი (*Ad. Th. l. 59*), (*Epis. l. 14*), (*Ad Io. I, l. 25-26*).

oiãeio~ [1060 A 11, B 2] – თვს-ი (*Ad. Th. l. 143, l. 149*).

oiãeiw. oiãeiwasqai [1068 A 4] – შესაკუთრება-ე (*Ad Io. I, l. 29-30*).

oiãonomiϛ [1056 C 1] – განგებულე-ბა-ე (*Ad. Th. l. 68-69*).

oiãiqhma [1060 C 6] – შებრკოლება-ე
(*Ad. Th. l. 165*).

oiãologew. oiãologeisqai [1060 C 1] – აღსაარება-ე (*Ad. Th. l. 161-162*).

oiãousio~ [1053 D 11] – თანაარს-ი
(*Ad. Th. l. 40*).

oiãeido~ [1063 A 1] – ყუედრება-ე (*Epis. l. 9*).

opadow [1065 C 3] – შედგომილ-ი (*Ad Io. I, l. 13*).

ofaw: ofwñ [1053 C 9] – მხედველ-ი
(*Ad. Th. l. 26*).

ojektow [1069 B 10, 13, C 2] – სანა-
დელ-ი (*Ad Io. II, l. 25, l. 28, l. 30*).

oĵanoŭ [1068 C 2] – ცა-ე (*Ad Io. I,
l. 59*).

oŷiā [1053 B 8], [1057 C 8] – არსე-
ბა-ე (*Ad. Th. l. 13, l. 115-116*); kat j
oŷiān [1053 D 9] – არსებობსაებრ
(*Ad. Th. l. 38*).

oŷiow: oŷiaweiŭ [1053 b 8] –
შეარსება: შეეარსა რაე (*Ad. Th. l.
13*).

oŷiawñ~ [1056 D 6; 1057 B 3] – არ-
სებობით-ი (*Ad. Th. l. 80-81, l. 102*).

- P -

paqhtikow [1056 B 3], [1060 B 4] –
ვნებულებით-ი (*Ad. Th. l. 57, l. 151*).

paqhtow [1053 C 5], [1060 B 6] – ვნე-
ბულებით-ი (*Ad. Th. l. 21, l. 153*).

paŋo~ [1053 C 2], [1056 A 15], [1060
B 8] – ვნება-ე (*Ad. Th. l. 21, l. 55,
l. 154*).

paidagwix: paidagwix eiĥai [1069
A 2] – სანურთელ-ყოფა-ე (*Ad Io.
II, l. 6-7*).

palñ [1068 C 15, D 6] – ლუანლ-ი
(*Ad Io. I, l. 67-68*), ბრძოლა-ე (*Ad
Io. II, l. 5*).

pampolla [1053 C 8] – ყოვლადმრავ-
ლად (*Ad. Th. l. 25*).

panfahŭ [1064 B 13] – ყოვლადელ-
ვარე-ე (*Epis. l. 32*).

pantapasi [1053 B 5], [1064 C 6],
[1065 D 7] – რაეთურთით (*Ad. Th.
l. 11*); ყოვლითურთ (*Epis. l. 38*),
(*Ad Io. I, l. 31-32*).

pantelw~ [1064 B 4] – ყოვლითურთ
(*Epis. l. 24*).

panŭw~ [1065 D 2], [1069 B 7] –
უეჭუელად (*Ad Io. I, l. 27*), (*Ad Io.
II, l. 23*).

paradhlow: paradhñw [1056 D 4] –
ცხადყოფელ-ი (*Ad. Th. l. 79*).

paradoxo~ [1057 D 3] – საკვრველ-ი
(*Ad. Th. l. 128*).

parakalew: parakalñw [1065 B 3] –
მოქენე-ე (*Epis. l. 68*).

parakinew: parakinħeiŭ [1069 C 3] –
აღძრულ-ი (*Ad Io. II, l. 31*).

paraskeuaxw [1069 A 14] – განმზა-
დება (*Ad Io. II, l. 15*).

parasurw [1065 B 1] – დათრევა
(*Epis. l. 66*).

parweini: parouša [1060 C 4], [1068
A 13, B 12] – ანიდელ-ი (*Ad Th.
l. 163-164*), (*Ad Io. I, l. 43, l. 54*);

parouša zħw [1068 B 6] – აქაე
ცხორება (*Ad Io. I, l. 50-51*).

paŭcw: to; paŭcein [1056 A 12] – ვნე-
ბა-ე (*Ad. Th. l. 52*); paŭcwn [1056 B
1] – მვნებელ-ი (*Ad. Th. l. 56*).

peirasow [1064 A 14] – განსაცდელ-ი
(*Epis. l. 20*).

perigrafw: perigrafwn [1056 A 1-2]
– შენერა *sic* (*Ad. Th. l. 42*).

perilambaw: perilabein [1064 A 3] –
გარეშეცვა-ე (*Epis. l. 11*).

peritasi~ [1068 B 2] – განცდილე-
ბა-ე (*Ad Io. I, l. 46*).

perittow [1065 B 12] – ნამეტავ-ი (*Ad
Io. I, l. 9*).

perifrasim [1056 D 2] – პერიფრას-ი
(*Ad. Th. l. 77*).

pericew: perikecumenon~ [1068 B 7-8]
– გარემოცვულ-ი (*Ad Io. I, l. 51*).

- pistī~ [1064 A 11-12; B 4] – სარწმუნოება-
ნობა-*(Epis. l. 18)*; რწმუნება-*(Epis. l. 24)*.
- pisteuw: pistoumeno~ [1056 A 8; 1060 B 13] – სარწმუნო-მყოფელ-ი (*Ad. Th. l. 49*). სარწმუნო-ყოფა *sic* (*Ad. Th. l. 159*); pepistwmeno~ [1064 A 10] – რწმუნებულ-ი (*Epis. l. 17*)
- pistox [1060 C 1] – სარწმუნო-*(Ad. Th. l. 161)*.
- plhrow: plhrwxa~ [1060 C 14] – აღ-
მავსებელ-ი (*Ad. Th. l. 172*).
- plhrwtikox [1069 B 5-6] – აღმავსებ-
ლობით-ი (*Ad Io. II, l. 21-22*).
- pneuma [1068 B 1] – სულ-ი (*Ad Io. I, l. 45*).
- pneumatikox [1064 A 6] – სულიერ-ი
(*Epis. l. 13*).
- poiew: poihsameno~ [1065 B 2] – მო-
ქმედ-ი (*Epis. l. 67*); poihsa~ [1064 C 1] – შემოქმედ-ი (*Epis. l. 34*);
pepoihsameno~ [1057 D 10] – შემქმ-
ნელ-ი (*Ad. Th. l. 134*); pepoihkwx
[1053 C 2], [1057 C 9] – მყოფელ-ი
(*Ad. Th. l. 18-19*); შემქმნელ-ი (*Ad. Th. l. 120*).
- poihtix [1068 A 12] – შემოქმედ-ი
(*Ad Io. I, l. 42*).
- poioth~ [1056 D 5], [1057 A 15, B 15] –
ვითარება-*(Ad. Th. l. 79, l. 99, l. 112)*.
- polenikw~ [1068 C 6-7] – მბრძოლებრ
(*Ad Io. I, l. 61*).
- politēia [1057 C 12] – მოქალაქობა-*(Ad. Th. l. 123-124)*.
- politēuw: politēusameno~ [1057 C 11] –
მოქალაქე-*(Ad. Th. l. 122-123)*;
pepolitēusameno~ [1056 B 10-11, C 5] –
მოქალაქეკმნილ-ი (*Ad. Th. l. 65*);
მოქალაქე-*(Ad. Th. l. 72)*.
- poluxou~ [1065 A 5] – დიდგონება-*(Epis. l. 56)*.
- polustiwo~ [1065 A 3] – მრავალ-
სტიქონობა (*Epis. l. 54*).
- ponew: to; ponein [1068 C 16], [1069 A 5] – ტკივნეულობა-*(Ad Io. I, l. 68)*, ტკვილ-ი (*Ad Io. II, l. 9*).
- posoth~ [1057 A 15] – რაოდენობა-*(Ad. Th. l. 100)*
- posw~ [1065 C 7], [1068 B 2] – რა-
ოდენობა-*(Ad Io. I, l. 17)*, რა-
ოდენიმე (*Ad Io. I, l. 47*).
- pragma [1057 A 8] – საქმე-*(Ad. Th. l. 93)*.
- praktikox [1060 C 11], [1068 C 14] –
საქმიერ-ი (*Ad. Th. l. 170*); საქმით-ი
(*Ad Io. I, l. 66*).
- praxi~ [1065 D 2] – საქმე-*(Ad Io. I, l. 26)*.
- prepoitw~ [1068 A 3] – ჯეროვნად
(*Ad Io. I, l. 34*).
- prepw: prepousan [1065 C 1-2] –
შემსგავსებულ-ი (*Ad Io. I, l. 11*).
- proairew: proelomeno~ [1068 C 11] –
აღმრჩეველ-ი (*Ad Io. I, l. 64*).
- proanartaww: prohmartameno~ [1069 A 15] –
პირველმცოდველკმნილ-ი
(*Ad Io. II, l. 16-17*).
- prodromw~ [1068 A 8] – წინამორბედ-ი
(*Ad Io. I, l. 39*).
- proini: proiwa [1069 B 3] – ზედა-
დართულ-ი (*Ad Io. II, l. 19*).
- prolanbaww: proeilhfwx [1064 A 9] –
მიმღებელ-ი (*Epis. l. 16*).
- proqumw: proqumwero~ [1061 A 4] –
უგულისმოდგინეს-ი (*Epis. l. 4*).
- propetix [1064 C 9] – უწყნარობა-*(Epis. l. 41-42)*.
- prosgw: prosagein [1068 A 3] –
აღყვანება-*(Ad Io. I, l. 34)*.

pros anapauσmi: pros anapauσa~ [1069 B 9-10] – განსუენებულ-ი (*Ad Io. II, l. 25*).

prosdreuw: prosdreuwn [1065 D 5] – შესაკუთრებულ-ი (*Ad Io. I, l. 29-30*).

proveimi: prosiwn [1061 A 7] – მომვდომ-ი (*Epis. l. 6*).

proskirtaw: proskirthσa~ [1068 A 7] – წინამკრთომალ-ი (*Ad Io. I, l. 38*).

prosilhσ [1064 C 11] – საყუარელი-ი (*Epis. l. 43*).

prosfuhσ [1057 A 12-13] – შესატყვის-ი (*Ad. Th. l. 97*).

ptwciσ [1064 B 13] – გლახაკობა-ი (*Epis. l. 33*).

pwote [1065 D 4] – ოდესცა (*Ad Io. I, l. 28*).

- R -

rew: reuσa~ [1068 D 4] – დადინებულ-ი (*Ad Io. II, l. 3*).

rht oσ [1065 C 11] – სიტყუა-ი (*Ad Io. I, l. 19*).

rht orikoσ: rht orikwσat o~ [1065 A 7] – ურიტორეს-ი (*Epis. l. 57*).

- S -

sarkikw~ [1056 B 8] – ჯორციტა (*Ad. Th. l. 62*).

sarkow [1057 A 1] – განჯორცება (*Ad. Th. l. 87*); sarkwciσ [1060 B 3] – განჯორციელებულ-ი (*Ad. Th. l. 150*).

sarkwsi~ [1060 A 12] – განჯორციელება-ი (*Ad. Th. l. 144*).

skirtaw: to; skirtañ [1068 A 6] – მკრთომელობა-ი (*Ad Io. I, l. 37*).

skopew [1065 C 10] – განწულილება (*Ad Io. I, l. 20*).

skopoσ [1065 A 6] – განმმარტებელ-ი (*Epis. l. 57*).

sofiσ [1068 D 2] – სიბრძნე-ი (*Ad Io. II, l. 1-2*).

spoudaiσ~: spoudaiσero~ [1061 A 6] – უმოსწრაფეს-ი (*Epis. l. 5*).

steilw: steilai [1064 B 11] – წარმოგზავნა-ი (*Epis. l. 30-31*).

stehsi~ [1057 B 8-9] – მოკლება-ი (*Ad. Th. l. 107*).

storghv [1068 B 15] – სიყუარულ-ი (*Ad Io. I, l. 57*).

sugkeimi: sugkeimeno~ [1060 A 10, B 1] – თანმდებარე-ი (*Ad. Th. l. 142-143, l. 147*).

sugkrimw: sugkrinomeno~ [1068 B 8] – თანშეტყუებულ-ი (*Ad Io. I, l. 50*).

sugkrotew: sugkekr ot hmeno~ [1057 D 2] – შემოკრებულ-ი (*Ad. Th. l. 127*).

sugcawew: sugcawhσa~ [1065 A 14] – შემნდობელ-ი (*Epis. l. 64*).

sullabhv [1065 C 1] – მარცუალ-ი (*Ad Io. I, l. 11*).

sullantaw: sullabouσa [1053 A 4] – მუცლადმღებელ-ი (*Ad. Th. l. 5*); sullhfciσ [1053 A 6] – მუცლადღებულ-ი (*Ad. Th. l. 6*).

sumbasi~ [1053 A 2-3], [1056 A 5] – შეთქმულება-ი (*Ad. Th. l. 3*); შეკრება-ი (*Ad. Th. l. 45-46*).

summao~ [1064 C 15] – თანამბრძოლ-ი (*Epis. l. 46-47*).

sumpaciσ [1060 C 6] – თანალმობა-ი (*Ad. Th. l. 165*).

sunplhrow: **sunplhroumeno~** [1056 B 3], [1060 B 6-7] – აღსრულებული-ი (*Ad. Th. l. 58, l. 153-154*).
sunfuiḡ [1056 B 14], [1957 A 1] – თანმებუნებობა-ე (*Ad. Th. l. 67-68, l. 86*).
sunfusi~ [1060 A 1] – თანშერწყუ-მა-ე (*Ad. Th. l. 135*).
sunfuw: **sunfuei~** [1069 A 10] – თან-მებუნებე-ე (*Ad Io. II, l. 12*).
sunfueiḡa [1053 B 2] – თანმებუნე-ბობა-ე (*Ad. Th. l. 8*);
sunaptw [1053 B 8] – თანშეყოფა (*Ad. Th. l. 13-14*).
sunzeugnuni: **sunezeugmeno~** [1069 A 1-2] – შეუღლვით-ი (*Ad Io. II, l. 6*).
sunergow [1065 B 5, C 11-12] – თან-მოქმედ-ი (*Ad Io. I, l. 2, l. 21*).
sunewaw: **sunecomeno~** [1057 B 11] – შეყოფილ-ი (*Ad. Th. l. 110*).
sunhqw~ [1064 C 13], [1065 A 9] – ჩუეულებისაებრ (*Epis. l. 45, l. 59*).
sunqet o~ [1057 A 8, 10] – შეზავებულ-ი (*Ad. Th. l. 93-94*).
sunist hmi [1065 C 5] – თანაშეყოფა (*Ad Io. I, l. 15*).
sunodo~ [1052 D 10] – შემოკრება-ე (*Ad. Th. l. 1*).
sumt omō~: **pro~ to; sumt omōn** [1065 A 10] – შემოკლებით (*Epis. l. 60*).
sunuf ist hmi: **sunuf est wḡa** [1060 B 1] – თანმეგუამე-ე (*Ad. Th. l. 147-148*).
scevi~ [1068 C 11] – სქეს-ი (*Ad Io. I, l. 63*).
swm̄a [1068 B 14, C 10, 13, 15], [1069 A 15] – სხეულ-ი (*Ad Io. I, l. 57, l. 63, l. 65, l. 67*), (*Ad Io. II, l. 16*); **pro~ to; swm̄a** [1068 D 6] – სხეულისმიმართ-ი (*Ad Io. II, l. 5*).

swmatikow [1069 A 13] – სხეულეან-ი (*Ad Io. II, l. 15*).

swthriḡ [1065 D 2, 4] – მაცხოვარე-ბა-ე (*Ad Io. I, l. 26, l. 28*).

- T -

tapeinow: **tapeinwqeiw** [1064 C 7] – დამდაბლებულ-ი (*Epis. l. 40*).

tauta [1065 C 4] – იგივეობა-ე (*Ad Io. I, l. 14*).

taut om [1057 B 14, C 9], [1065 B 9] – იგივე (*Ad. Th. l. 112*), (*Ad Io. I, l. 6*); იგივეობა-ე (*Ad. Th. l. 120*).

taut oḡht i [1068 A 2] – იგივეობა-ე (*Ad Io. I, l. 33*).

teleio~: **teleio~ wḡ** [1068 B 10] – სრულად მყოფ-ი (*Ad Io. I, l. 53*).

teleiw~ [1057 A 12] – სრულად (*Ad. Th. 97*).

tetraw [1057 B 15] – ოთხება-ე (*Ad. Th. l. 113*).

timio~ [1064 B 6] – პატიოსან-ი (*Epis. l. 26*).

timwriḡ [1069 A 15] – სატანჯველ-ი (*Ad Io. II, l. 16*).

tracuw [1068 A 10] – ფიცხელ-ი (*Ad Io. I, l. 41*).

trepw: **trepomeno~** [1057 A 5] – ქცე-ულ-ი (*Ad. Th. l. 90*); **trepow** [1057 C 7] – ქცევად-ი (*Ad. Th. l. 118*).

trophv [1060 A 8: *vid. varia lectio ed. Gal.*] – ქცეულ-ყოფა-ე (*Ad. Th. l. 141*).

tropo~ [1053 B 11], [1056 A 1, D 5], [1064 B 15], [1065 C 3] – გუარ-ი (*Ad. Th. l. 15, l. 41, l. 76*), (*Epis. l. 34*), (*Ad Io. I, l. 13*); **tropon** [1064 A 10-11] – მსგავსად (*Epis. l. 17*).

tugcaᵐw: tuceiᵐ [1065 D 4] – მიმ-
თხუევა-ა (*Ad Io. I, l. 28-29*); tucᵐ
[1069 B 12] – მიმთხუევი (*Ad Io.
II, l. 27-28*).

- U -

uᶠikᵐ [1068 B 2] – ნივთიერი (*Ad
Io. I, l. 46*).
uᶠarxi~ [1057 A 4] – მყოფობა-ა (*Ad.
Th. l. 89*).
uᶠaᶠcw: uᶠaᶠcwi [1057 C 7] – მყოფ-ი
(*Ad. Th. l. 119*).
uᶠeraᶠeiri~ [1053 B 15] – ზემთგანუ-
ზომელი (*Ad. Th. l. 17*).
uᶠerouviᵐ~ [1053 A 5, B 8, C 13],
[1056 B 6] – ზემთარს-ი (*Ad. Th. l.
5, l. 13-14, l. 29, l. 61*).
uᶠerochv kaq j uᶠerochᵐ [1053 B 10]
– ზემთალმატებისებრი (*Ad. Th. l.
14-15*).
uᶠerocikᵐ [1053 C 11] – ზემთალმა-
ტებულებით-ი (*Ad. Th. l. 27-28*).
uᶠertelᵐ [1068 B 10] – ზემთასრული-
(*Ad Io. I, l. 53*).
uᶠerfuhᵐ [1065 A 14-15] – ზემთბუ-
ნებისა-ა (*Epis. l. 64*);
uᶠerfuᵐ [1053 A 3-4] – ზემთბუ-
ნებისად (*Ad. Th. l. 4*).
uᶠoduw: uᶠoduᵐ [1053 C 13] – ქუეშუმს-
რული (*Ad. Th. l. 29*).
uᶠostasi~ [1053 B 6], [1056 A 7],
[1060 A 13] – გუამოვნება-ა (*Ad. Th.
l. 12, l. 145*); გუამ-ი (*Ad. Th. l. 47*).
uᶠotiᶠᵐi [1069 B 2] – წინადასხმა
(*Ad Io. II, l. 19*).
uᶠhloᵐ [1064 B 14], [1065 C 5, 6] –
მაღალ-ი (*Epis. l. 32*), (*Ad Io. I, l.
15, l. 16*); uᶠhloverᵐ [1065 A 12,

C 6] – უმაღლეს-ი (*Epis. l. 62*), (*Ad
Io. I, l. 15*).

- F -

faiᵐw: fanᵐ [1069 B 13] – გამო-
ჩინებულ-ი (*Ad Io. II, l. 28-29*).
faneroᵐ: fanerᵐ ... geᵐht ai [1065 C
9] – საცნაურ-ქმნა (*Ad Io. I, l. 18*).
faᵐkw: faᵐkwi [1069 A 8] – მე-
ტყუელი (*Ad Io. II, l. 11*).
feiᵐᵐai [1065 B 4-5, C 11] – მორი-
ლობა (*Ad Io. I, l. 1-2, l. 21*).
ferᵐᵐai: eᶠferᵐᵐeno~ [1060 C 5] –
შესამსგავს-ი (*Ad. Th. 16, l. 164*).
ferw: ferᵐᵐeno~ [1069 B 7, 10, 14] –
მოღებულ-ი (*Ad Io. II, l. 23, l. 29*),
მოყვანებულ-ი (*Ad Io. II, l. 26*).
filanᶠwᶠiᵐ [1053 C 10] – კაცთ-
მოყუარება-ა (*Ad. Th. l. 26-27*).
filanᶠwᶠo~ [1065 B 3; 1068 B 10] –
კაცთმოყუარე-ა (*Epis. l. 67-68*), (*Ad
Io. I, l. 53*).
filᵐᵐaᶠeiᵐ [1061 A 4] – სწავლის-
მოყუარება-ა (*Epis. l. 3-4*).
filᵐᵐonew [1064 B 9] – ტკივილთ-
მოყუარება-ა (*Epis. l. 29*).
filoptwᶠiᵐ [1065 B 4] – გლახაკთ-
მოყუარება-ა (*Ad Io. I, l. 1*).
filosofᵐ: filᵐᵐof wᵐatᵐ [1065 A
7] – უფილოსოფოსეს-ი (*Epis. l. 57*).
fobew: fobᵐᵐeno~ [1060 C 12], [1064
C 14] – მოშიშ-ი (*Ad. Th. l. 170*),
(*Epis. l. 46*).
fraᵐi~ [1065 A 1] – თარგმანება-ა
(*Epis. l. 53*).
frᵐ [1068 B 9] – საგრძნობელი (*Ad
Io. I, l. 52*).

frontiϣ [1068 C 1] – ზრუნვა-ა (*Ad Io. I, l. 58*).
 fusikoϣ [1053 B 9, D 10], [1056 C 12], [1057 B 7, 12, 14] – ბუნებით-ი (*Ad Th. l. 14², l. 39, l. 73-74, l. 105, l. 111, l. 113*).
 fusi~ [1052 D 10, 1053 A 2, B 4, D 9; 1056 A 1] – ბუნება-ა (*Ad Th. l. 1, l. 3, l. 10, l. 28, l. 42*); kata; fusin [1053 D 6; 1057 A 9; 1069 B 11] – ბუნებით (*Ad Th. l. 36*); ბუნებისებრი-ი (*Ad Th. l. 94*), ბუნებისაებრი (*Ad Io. II, l. 26*); uper fusin [1057 C 11- 12] – ზემთბუნებისა (*Ad Th. l. 123*).
 fuw [1069 B 11] – მოგება (*Ad Io. II, l. 26*); pefukw [1057 B 6] – მომგებელი-ი (*Ad Th. l. 104*); pefukoϣ [1053 C 6] – მოგება *sic* (*Ad Th. l. 23*).

caϣi~ [1068 B 4] – მადლი-ი (*Ad Io. I, l. 48*); caϣin poihsame~no~ [1064 C 10] – მადლად მყოფელი (*Epis. l. 42*).
 crhsimϣ [1065 C 3] – საჭმარი-ი (*Ad Io. I, l. 12*).
 crhstow [1065 B 2] – ტკბილი-ი (*Epis. l. 67*).
 cristopreou~ [1064 B 13] – ქრისტეშუენიერი-ი (*Epis. l. 32*).
 cwriϣw: kecwrismema [1056 B 6, 8] – განთვსებით (*Ad Th. 8, l.*); kecwrismemon [1053 B 6-7] – განმორებულად (*Ad Th. l. 11*); kecwrismew~ [1056 A 7] – განყოფით (*Ad Th. l. 47*).
 cwriϣ [1065 D 3] – თვნიერი (*Ad Io. I, l. 28*).
 cwrisimϣ [1068 C 11] – განმყოფი-ი (*Ad Io. I, l. 64*).

- C -

- Y -

camipethϣ [1065 A 15] – ქუმეთორევი-ი (*Epis. l. 65*).
 carav [1068 A 5, 6] – სიხარული-ი (*Ad Io. I, l. 36*).
 carakt hϣ [1057 D 5] – ტვფარი-ი (*Ad Th. l. 129*).
 carakt hristikoϣ [1056 D 11] – დამტვფრველობით-ი (*Ad Th. l. 85-86*).

yuchv [1068 A 2, C 16] – სული-ი (*Ad Io. I, l. 33, l. 69*).

- W -

wai2omai: wai3meno~ [1064 C 4] – განშუენება-ა (*Epis. l. 37*).

ადვილ-ი – eu κ ol o~
 ამგებელ-ი – kt i ν a~
 ანაგები-ი – e χ i~
 არარომელ-ი – mhde ν ero~
 არმყოფობა-ე – mh; w η
 არსება-ე – ou χ i α
 არსებით-ი – ou χ i ω dh~
 არსებისაებრ – kat j ou χ i α n
 აფეიონ-ი – oi ξ α
 აქაე ცხორება – parou σ a zwh ν
 აღზუავებულ-ი – epai ν w. epai ρ ome-
 no~
 აღმავსებელ-ი – plhrwa~
 აღმავსებლობით-ი – plhrw i κ o ν
 აღმრჩეველ-ი – proairew. proelov
 meno~
 აღსაარება-ე – o μ l ogei σ qai
 აღსრულ-ყოფა – epiba ν w
 აღსრულებულ-ი – sunplhroumeno~
 ალყვანება-ე – ajagein, pros agagei η
 აღძრულ-ი – parakinew. parakin η ei ν
 ანინდელი-ი – pareimi: parou σ a
 ახალ-ი – kaino ν
 ახალმკუეთელი-ი – kainot omou σ a
 ახლებრ – kainw~
 ახლობა-ე – kainhy kaino ν h~
 ახლობით-ი – kaino ν h~

 ბნელ-ი – zo ϕ o~
 ბრძანება-ე – epitagma
 ბრძოლა-ე – pal η
 ბრწყინვალეობა-ე – lampro ν h~
 ბუნება-ე – fu σ i~
 ბუნებით – kat a; fu σ in
 ბუნებით-ი – fu σ i κ o ν
 ბუნებისაებრ – kat a; fu σ in
 ბუნებისებრ-ი – kat a; fu σ in

 გაგონება-ე – dia μ oia
 გამომაჩინებლობით-ი – e χ f ant i κ o ν

გამოუთქუმელ-ი – af at o~, af χ ht o~,
 a ρ ox χ t o~
 გამოუცდელ-ი – ajri β h ν , a ρ ei ρ o~
 გამოუცდელობა-ე – a ρ ei ρ i α
 გამოჩენა-ე – die κ nu μ eno~
 გამოჩინებულ-ი – f anem
 განახლება-ე – kaino ν h~
 განახლებულ-ყოფა – kaini ν w
 განახლებულ-ი – kainizomeno~
 განგება-ე – logi χ o μ i: logi ν ai
 განგებულება-ე – oi κ onomi α
 განდგომა-ე – e κ stasi~
 განთვსებით – kec ν ri σ mema
 განკაცებულ-ი – e η an κ wpew. e η an-
 q ν wp η va~
 განკიდებულ-ი – dia κ erimeno~
 განმამაცებულ-ი – aj ν r ν qei ν
 განმართება-ე – dior κ was qai
 განმარტება-ე – e χ h η si~
 განმზადება – para σ keua ν w
 განთქუმულ-ყოფა – aj ν mwew
 განმზადებულ-ი – e ξ oimo~
 განმმარტებელ-ი – a ϕ lwa~, skopo ν
 განმყოფ-ი – c ν ri σ ν
 განმცხრომ-ი – net ewrizomeno~
 განმჭდელ-ი – a ρ wa meno~
 განსაცდელ-ი – peiras ν ν
 განსუენებულ-ი – pros anapa ν va~
 განტევებულად – a ρ o ν t on
 განურყუნელად – aj ν am ν w~
 განურჩეველობით – a η iakri ν w~
 განუნვალებელ-ი – a η i α i ν et o~
 განყოფა – dia ν ew
 განყოფით – kec ν ri σ memw~
 განყოფილება-ე – dia ν ora ν
 განშორებულად – kec ν ri σ memon
 განშუენება-ე – w α i σ meno~
 განჩინება-ე – a ρ o ν asi~
 განცდილება-ე – peri ν asi~
 განწვალება-ე – diai ν esi~

განწმედილ-ი – h̄gias nemo~
 განწულილება – skopew
 განწორცება – sarkow
 განწორციელება-ე – sarkwsi~
 განწორციელებულ-ი – sarkwqei~
 გარდამცემელ-ი – apodidou~
 გარდალება-ე – met akomixw: met a-
 komivai
 გარდაცემულ-ი – apodoqent a
 გარემოცვულ-ი – pericew: perikec-
 umemo~
 გარეშეცვა-ე – perilambaw: perila-
 bein
 გებულ-ი – memwn
 გლახაკთმოყუარება-ე – filoptwci~
 გლახაკობა-ე – ptwci~
 გონება-ე – nou~
 გონიერად – noerw~
 გრძობად-ი – aiqht o~
 გუამ-ი – p̄ost asi~
 გუამოვნება-ე – p̄ost asi~
 გუარ-ი – tropo~
 გულისზრახვა-ე – einoia
 გულისთქუმა-ე – epiqumi~
 გულისწყრომა-ე – qumow~
 გულისხუმისყოფა – noew
 გულისხუმისყოფა-ე – nomma

 დაგება-ე – kat allaghv
 დადინებულ-ი – reuwa~
 დავანება-ე – monhv
 დათრევა – parasuw~
 დათქუმულ-ი – kat af askomemo~
 დამაქუებელ-ი – kat ewous a
 დამალონებელ-ი – kat awpws a
 დამზადებელ-ი – dhmiourgw~
 დამდებელ-ი – ejti qhmi: ejqememo~
 დამთხუეულ-ი – ejt ugcamw: ejt ug-
 camwn
 დამყარება-ე – ifrusi~

დამძიმებულ-ი – barhqeiv~
 დამჭევრებულ-ი – kekomyeumemo~
 დასუენება-ე – kat apausi~
 დაუწსნელი-ი – a[ut o~
 დაფარული-ი – egkrupt omemo~
 დაქუევება – kat eww
 დაქუეება-ე – kat ewes qai
 დაღონება – kat aspaw
 დაღონება-ე – kat aspaw qai
 დანყნარება-ე – kat awt asi~
 დაჰაზრვა – kat astocaxomi
 დამდაბლებულ-ი – tapeinwqei~
 დამორფვილ-ი – morfoumemo~
 დამტკფრველობით-ი – carakt hris-
 tiko~
 დამწყებელ-ი – afcw~
 დიდგონება-ე – polumou~
 დიდგონებაობა-ე – megalomoia
 დიდება-ე – doxa
 დიდებულ-ი – doxazomemo~
 დრასტიკ-ი – drastiko~

 ეგერა – h̄m̄h
 ეკკლისია-ე – ekklhsia~
 ელლინებრივი-ი – Elhnikow~
 ერთობა-ე – ni~

 ვან-ი – monhv
 ვერ მისანდომელ-ი – ajefikt o~
 ვნებულებით-ი – paqhtiko~, paqht o~
 ვნება-ე paqto~, to; pawcein
 ვითარება-ე – poiosth~

 ზედააღდგომა-ე – epanawt asi~
 ზედამალლება-ე – epagein
 ზედალუვალი – ajepibat o~
 ზედდასართავ-ი – epibolhv
 ზედმინევენლობით – episthmomw~
 ზედმომგონებელ-ი – epinothwa
 ზედშემთხუეულ-ი – episunbainousa

ზედცვალება-ე - epallaghv
 ზედნოდებულ-ი - epilegomeno~
 ზემთა გონება-ე, ზემთგონება-ე -
 uþer noun
 ზემთა-კაც-ი - uþer aþqrwpo~
 ზემთარს-ი - uþerouvio~
 ზემთასრულ-ი - uþertelhv
 ზემთალმატებისებრ-ი - kaq j uþero-
 chm
 ზემთალმატებულებით-ი - uþerocikov
 ზემთბუნებისა-ე - uþerfuhv, uþer
 fusin
 ზემთბუნებისად - uþerfuhv
 ზემთგანუზომელ-ი - uþerapeiro~
 ზოგადობა-ე - koinov
 ზრახვა - dialegomai
 ზრუნვა-ე - mevima, frontiv
 თავისუფალმყოფელ-ი - eþeuerwñ
 თავისუფლება-ე - eþeueria
 თანად - afe
 თანაშერწყუმა - eþivthmi
 თავისუფლად - kaqarw~
 თანაარს-ი - omouvio~
 თანალმობა-ე - sunpaqiv
 თანამბრძოლ-ი - sunmaco~
 თანაშეყოფა - sunivthmi
 თანმდებარე-ე - sugkeimeno~
 თანმებუნებე-ე - sunfuei~
 თანმებუნებობა-ე - sunfuiþ, sunf-
 ueiða
 თანმეგუამე-ე - sunufestwða
 თანმოქმედ-ი - sunergov
 თანურთიერთას - sunajlhvoi~
 თანშერწყუმა-ე - sunfusiv
 თანშეტყუებულ-ი - sugkrinomeno~
 თანშეყოფა - sunaptw
 თარგმანება-ე - fravi~
 თითოსახედ - diafov~
 თნებისაებრ - kata; to; doxan

თქუმა-ე - to; legein
 თქუმულ-ი - legomeno~
 თუთება-ე - iþioth~
 თუნირ - cwrihv
 თუს-ი - oiþeido~, iþio~
 იატაკ-ი - eþafio~
 იგივე-ე - tautom
 იგივეობა-ე - tauða, tautom, tau-
 tothi
 იძულებულ-ყოფა - biaxw
 კაცად-მყოფი - aþqrwpo~ wñ
 კაცება-ე - aþqrwpoth~
 კაცებრად - aþqrwpiw~
 კაცებრ-ი - aþqrwpiw~
 კაცთაებრ - kata; aþqrwpon
 კაცთმოყუარე-ე - filanqrwpo~
 კაცთმოყუარება-ე - filanqrwpihv
 კაც-ი - aþqrwpo~
 კაცობრივ-ი - aþqrwpiño~
 კეთილ-ი - kalov
 კეთილგანმარტება-ე - eufradhv
 კეთილმრწმუნებლობა-ე - eþeiqeia
 კეთილმსახურებით - eþebw~
 კერძო-ე - mevov
 კითხვა-ე - eþwñsi~
 ლექს-ი - lexi~
 ლიმენ-ი - linthm
 მადლად მყოფელი - cavin poihsav
 meno~
 მადლ-ი - cavi~
 მამაკაც-ი - aþhv
 მამაცებრ - aþdriw~
 მამაცებრ-ი - aþdrikov
 მამაცქმნილ-ი - aþdrwqeihv
 მართებულ-ი - diexagw
 მარცხულ-ი - sullabhv

მაღალ-ი – *uyl oʃ*
 მაჩუნებელ-ი – *deiknuʃ*
 მაცხოვარება-ე – *sw hriʃ*
 მბრძანებელ-ი – *keleuʃus a*
 მბრძოლებრ – *polenikw~*
 მბრძოლქმნილ-ი – *nacomeño~*
 მგონებელ-ი – *nomiʃw. nomiʃont e~*
 მეტყუელ-ი – *eipwʃ, faʃkwʃ*
 მეუფე-ე – *despoʃh~*
 მეცნიერება-ე – *gnʌʃi~*
 მეცნიერ-ი – *oida: eiʃwʃ*
 მეცხორებე-ქმნილ-ი – *biwʃa~*
 მვნებელ-ი – *paʃcwʃ*
 მთარგმანებელ-ი – *exhght hʃ*
 მიზეზ-ი – *aiʃiʃ, aʃornhʃ*
 მითუალვა-ე – *kat adexas qai*
 მიმთუალველ-ი – *eʃwʃ*
 მიმთხუევა-ე – *tuceiñ*
 მიმთხუეულ-ი – *ejt ugcaʃw. ejt ug-
caʃwʃ*
 მიმმთხუევ-ი – *tucom*
 მიმოდატქუმა – *diaggeiʃw*
 მიმღებელ-ი – *prolanbaʃw. proeilh-
f wʃ, lanbaʃwʃ*
 მიმღებ-ი – *lanbaʃw. labom*
 მისანდომელ-ი – *eʃikt oʃ*
 მიუმთხუეველ-ი – *apoveukt o~*
 მიფარულობით – *ajudr w~*
 მინევენლობა-ე – *epiʃthʃh*
 მინიერ-ი – *ghino~*
 მკელობელ-ყოფა – *lwbaʃomai*
 მკრთომელობა-ე – *to; skirt añ*
 მოგება – *fuw*
 მოგონება – *epinoew*
 მოკლება-ე – *stehsi~*
 მოკუდავობა-ე – *qnht oʃ*
 მომგებელ-ი – *eʃchkwʃ, pef ukwʃ*
 მომედგრება – *ejdiʃwʃni*
 მომლოდე-ე – *ekdecomeño~*
 მომსწავებლობა-ე – *aijivt es qai*

მომლუნელ-ი – *epimelht hʃ*
 მომწდომ-ი – *prosiwʃ*
 მონა-ყოფა-ე – *to; doul on eiʃai*
 მორიდობა – *feiʃomai*
 მოუწვლოვნებელ-ი – *ajhʃano~*
 მოქალაქე-ე – *polit eusameño~, pepo-
lit eumeño~*
 მოქალაქექმნილ-ი – *pepolit eumeño~*
 მოქალაქობა-ე – *polit eiʃ*
 მოქენე-ე – *parakal wʃ*
 მოქმედება-ე – *ejeʃgeia*
 მოქმედ-ი – *drava~, poihsameño~*
 მოღებულ-ი – *feromeño~*
 მოყვანებულ-ი – *feromeño~*
 მოშიშ-ი – *foboumeño~*
 მოძრავ-ი – *kinht oʃ, kinoumeño~*
 მოძრავობით-ი – *kinht oʃ*
 მოძრავობითობა-ე – *kinht ikow*
 მოჰაზრეობა – *kat ast ocaʃomai*
 მრავალსტიქონობა-ე – *polustiʃo~*
 მსაჯულ-ი – *krit hʃ*
 მსგავსად – *trop on*
 მსგავსება – *eʃika ò wʃ eʃiken*
 მუცლადმღებელ-ი – *sullabouʃa*
 მუცლადღებულ-ი – *sullhf qeiʃ*
 მქონებელ-ი – *eʃwʃ*
 მყოფელ-ი – *pepoi hkwʃ*
 მყოფ-ი – *ouʃa, uʃaʃcwʃ, wʃ*
 მყოფობა-ე – *uʃarxi~*
 მშობელ-ი – *genwʃ*
 მშუებელ-ი – *kat at ruf wʃ*
 მშვდობა-ე – *eijhʃh*
 მჩენ-ი – *diaʃainomeño~*
 მჩუნებელ-ი – *deiknuʃ, deixa~*
 მცხრალ-ყოფა – *meiow*
 მძრველობით-ი – *kinht ikow*
 მძლუანველ-ი – *oʃhgew. oʃhgeiñ*
 მწვენელობა-ე – *eʃiʃtameño~*
 მწუერვალ-ი – *aʃro~*
 მწუერვალობა-ე – *aʃroʃht o~*

მწველობით-ი – kaustiko^ჲ
 მხედველ-ი – diable^ჲwn, qew^ჲmeno~,
 o^ჲwn
 მხედველობით-ი – qew^ჲhtiko^ჲ
 მხიარულება-ჲ – ag^ჲalesqai
 მხოლო-ჲ – mon^ჲo~
 მხოლოობა-ჲ – e^ჲta^ჲ

 ნაგულსმოდგინებ-ი – kataq^ჲemeno~
 ნამეტავ-ი – peritto^ჲ
 ნაუღონოებ-ი – ap^ჲorh^ჲqei^ჲ
 ნაცვალმიმცემლობა-ჲ – aj^ჲtidosi~
 ნაცვალმიცემა-ჲ – aj^ჲtidosi~, aj^ჲtiv
 dosi~
 ნაცვალმოლება-ჲ – aj^ჲtilabein
 ნანერ-ი – graf^ჲh^ჲ
 ნანილ-ი – mi^ჲra
 ნება-ჲ – qe^ჲlhma
 ნებებულ-ი – boul^ჲomeno~
 ნეფსით – e^ჲkousi^ჲw~
 ნივთიერ-ი – u^ჲjiko^ჲ

 ოთხება-ჲ – tetra^ჲ
 ოდესცა – pw^ჲote

 პატივ-ი – aj^ჲi^ჲma
 პატიოსან-ი – timi^ჲo~
 პერიფრას-ი – perifrasi~
 პირველმცოდველქმნილ-ი – prohm-
 art^ჲh^ჲmeno~

 რაჲთურთით – pant^ჲapasi
 რაოდენნი – a^ჲper
 რაოდენობა-ჲ – pos^ჲo^ჲh~, pos^ჲw~
 რაოდენიმე – pos^ჲw~
 რწმუნება-ჲ – pisti~
 რწმუნებულ-ი – pepist^ჲw^ჲmeno~

საგრძნობელ-ი – fr^ჲh^ჲ
 სათნობა-ჲ – aj^ჲet^ჲh^ჲ
 საიდუმლო-ჲ / საიდუმლო-ჲ – must^ჲh^ჲ
 rion, mustiko^ჲ
 საკრველთმოქმედი – qa^ჲumat^ჲourg^ჲwn,
 to; qa^ჲumat^ჲourgein
 საკრველ-ი – para^ჲdoxo~
 სალოცელ-ი – e^ჲpeukt^ჲo^ჲ
 სამართლად – eik^ჲo^ჲw~
 სამეუფო-ჲ – basilei^ჲ
 სანიშნავ-ი – epi^ჲshmon
 სარწმუნოება-ჲ – pisti~
 სარწმუნო-ყოფა – pist^ჲomeno~
 სარწმუნო-ჲ – pisto^ჲ
 სარწმუნო-მყოფელ-ი – pisteu^ჲw. pis-
 t^ჲomeno~
 სასყიდელ-ი – nis^ჲqo^ჲ
 სასწრაფო-ყოფა – diaspouda^ჲ
 სატრფიალო-ჲ – e^ჲja^ჲmi^ჲo~
 სატანჯველ-ი – tin^ჲmi^ჲ
 საუკუნო-ჲ – ai^ჲj^ჲm
 საქმე-ჲ – e^ჲf^ჲgon, pra^ჲg^ჲma, praxi~
 საქმიერ-ი praktiko^ჲ
 საღმრთო-ჲ – qei^ჲo~
 საღმრთოდ – qei^ჲw~
 საყუარელ-ი – ag^ჲapht^ჲo^ჲ, profil^ჲh^ჲ
 საშუალ-ი – metai^ჲomion
 საჩინოდ – aj^ჲidh^ჲw~
 საცნაურ-ქმნა – fanerom ... gemhtai
 საცნაურ-ქმნილ-ი – e^ჲk^ჲfai^ჲmwn
 სანადელ-ი – of^ჲekt^ჲo^ჲ
 სანურთელ-ყოფა-ჲ – paidagwgi^ჲ ei^ჲ
 nai
 საჭირო-ჲ – aj^ჲag^ჲkh
 საჭიროობა-ჲ – aj^ჲag^ჲkh
 სახილავ-ი – qe^ჲma
 საწმარ-ი – cr^ჲhsim^ჲ
 სიბრძნე-ჲ – so^ჲfi^ჲ
 სიდიდე-ჲ – megal^ჲws^ჲu^ჲh, megeqo~
 სიკეთე-ჲ – euprepeia, ka^ჲllo~

სიმართლე-მ - eikw
 სიმტკიცე-მ - kratw
 სიტყვა-მ - logw (ratio), logw (sermon), Logw (Logos), logw (verbum), rhtw.
 სიტყუამცირე-მ - braculogw
 სიტყვერ-ი - logikw
 სიტყვსაებრ-ი - kata; ton logon
 სიყუარულ-ი - agaph, storghv
 სიხარულ-ი - carav
 სოფელ-ი - kosmw
 სოფლელ-ი - idiwsh~
 სოფლიო-მ - bisw
 სრულად - teleiw
 სრულად მყოფ-ი - teleio~ wf
 სრულება-მ - apotelesma
 სრულქმნილ-ი - epiteloumeno~
 სულგრძელება-მ - makrouniw
 სულ-ი - yuchy pneuma
 სულიერ-ი - pneumatikw
 სულიერქმნილ-ი - epyucomeno~
 სურვილისებრ-ი - efesi~ kat p̄fesin
 სქეს-ი - scewi~
 სწავლისმოყუარება-მ - filomaqeiw
 სწავლულება-მ - maqhma
 სხეულეან-ი - swmatikw
 სხეულ-ი - swma
 სხეულისმიმართ-ი - pro; to; swma

 ტკბილ-ი - crhstw
 ტკივილთმოყუარება-მ - filoponew
 ტკივილ-ი - to; ponein
 ტკივნეულობა-მ - to; ponein
 ტრფიალ-ი - ejasthw, ejw
 ტვფარ-ი - caraktw

 უგამოცდილეს-ი - dokimwatw
 უგულისმოდგინეს-ი - proqumwero~
 უეჭუელად - pantw
 უვალ-ი - ajribw

უკუანაესკნელ-ი - efcato~
 უკუთქუმა-მ - apofasi~
 უკუთქუმულ-ი - apofaskomeno~
 უმაღლეს-ი - uylwero~
 უმეცარ-ქმნა - agnoew
 უმეცრება-მ - agnoia
 უმოსწრაფეს-ი - spoudaiwero~
 უმწუერვალეს-ი - akro~
 უნიშნო-მ - afhmo~
 ურიტორეს-ი - rhtorikwatw
 ურჩეულეს-ი - kreitwn, kallisto~
 ურცხვუნლად - ajepaisumtw
 უსიტყუ-მ - alogw
 უსქესო-მ - afcetw
 უფალ-ი - Kurio~
 უფილოსოფოსეს-ი - filosofwatw
 უღირს-ი - ajaxio~
 უღონო-მ - ajthwano~
 უზუეველ-ი - afeiro~
 უძლურება-მ - ajqmeia
 უწყნარობა-მ - propethw

 ფიცხელ-ი - tracuw

 ქადაგ-ი - khux
 ქმნა-მ - gemesi~, gegenh̄qai, to; genevqai
 ქმნილ-ი - genomeno~, gegonw
 ქრისტეშენიერ-ი - cristoprepou~
 ქუმეეთრევ-ი - canipetw
 ქუმეშესრულ-ი - upoduw
 ქცევად-ი - treptw
 ქცეულ-ი - trepomeno~
 ქცეულ-ყოფა-მ - trophv

 ღირსად - ajiw~
 ღირსება-მ - ajix
 ღირსებით - ajiw~
 ღირს-ი - ajio~
 ღმერთ-ი - qeow

ღმერთმამაცებრ – qeandrikw~
 ღმერთმამაცებრ-ი – qeandrikhv
 ღმერთშემოსილ-ი – qeoforo~
 ღმრთეება-ე – qeotv~
 ღმრთებრ – qeikw~, kat a; qeom
 ღმრთებრად – qeikw~
 ღმრთებრ-ი – qeikow
 ღმრთივშუენიერად – qeoprepw~
 ღმრთისსახე-ე – qeoeidhv
 ლუანლ-ი – palv

 ყოფა-ე – to; eihai
 ყოვლადსრული-ი – auj ot el hv
 ყუედრება-ე – ofeido~
 ყოვლადმრავლად – pampolu~
 ყოვლადღვარე-ე – panf ahv
 ყოვლითურთ – pant apasi, pant el w~
 ყოვად-ი – melon

 შეარსება – ouj iow
 შებრკოლება-ე – oji vqhna
 შედგომილ-ი – opadov
 შედგომილად – akol ouqvw~
 შეერთება – elow
 შეერთებულ-ი – elwqei sa, hhwmeno~
 შეერთება-ე – elwsi~
 შეერთებისებრ-ი – kaq j elwsi n
 შეზავებულ-ი – sunqet ov~
 შეთქუმულება-ე – sunbasiv~
 შეკრება-ე – sunbasiv~
 შემდგომ-ი – ejh~
 შემეცნებულ-ი – diegnws memo~
 შემნდობელ-ი – sugc w hv a~
 შემოკლებით – pro; to; sunt omn
 შემოკრება-ე – sunodov~
 შემოკრებულ-ი – sugkekr ot h memo~
 შემოსვა-ე – ejdew. ejdh sa i
 შემოქმედ-ი – poi hv a~, poiht hv
 შემსგავსებულ-ი – aj m dio~, prepou-
 san

შემქმნელ-ი – pepoi h memo~, pepoi h-
 kw~
 შემცვალებელ-ი – met abal v w. met a-
 bal wv
 შემწყნარებელ-ი – dec o memo~
 შესაკუთრება-ე – oi kei w. oi kei w was qai
 შესაკუთრებულ-ი – pros edre wv
 შესამსგავს-ი – ejf er o memo~
 შესატყვის-ი – prof hv
 შეურევნელად – a j ugcu vw~
 შეუღვით-ი – sunezeug memo~
 შეუძლებელ-ი – aj m at ov~
 შეყოფილ-ი – sunec o memo~
 შეცვალება-ე – ajloi w va~, ajloi wsi~,
 met abol hv
 შეწვანა-ე – boh qeia
 შეწერა – perigrav w
 შეწყნარება – de w omai
 შორისმოქმედება – ejergew
 შორისმოქმედ-ი – ejergwv
 შორისქმნა-ე – ejer qeia
 შორისქმნილ-ი – ejer qeia
 შუამდგომელ-ი – mesiv h~
 შურ-ი – zhlo~
 შჯულ-ი – dogma, nomov~
 შჯულისაებრ – kat a; nomon

 ჩუეულებისაებრ – sunhv qvw~
 ჩჩვლ-ქმნა – nhpia xw
 ჩჩვლქმნულ-ი – nhpia va~

 ცა-ე – ouj anov
 ცნობა – gnwsew
 ცნობილ-ი – gnwri z o memo~, ejn wv-
 memo~, diegnws kemai
 ცხადმყოფელ-ი – paradhl wv
 ცხოველსმყოფელ-ი – zwopoi ov~
 ცხობრება-ე – zwhv

 ძალ-ი – aifigma, dumami~

დალისაებრ – kata; dumamin
ძიება-ე – zhvhsi~, epizhtew. epizh-
tein
ძლით – epeken, mogi~
ძრვა-ე – kimhsi~

ნათქუმა-მყოფელ-ი – katafasi~...
poihs ameno~

ნათქუმა-ქმნილ-ი – katafasi~... poi-
oumeno~

ნათქუმულ-ი – kat af askomeno~

ნარმოგზავნა-ე – steilai

ნინააღმდგომ-ი – ajt ikeimeno~, ejan-
ti~

ნინადასხმა – uphotiqhmi

ნინამკრთომალ-ი – pros kirt hva~

ნინამორბედ-ი – prodromo~

ნმიდაქმნულება-ე – aghias mo~

ნურთა-ე – meleth

ნყობა-ე – mawh

ჭემმარიტ – ajhqw~

ჭემმარიტად – ajhqh~, ajhqw~

ჭემმარიტება-ე – ajhqeia, ajhqh~

ჭემმარიტებით – ajhqw~

ჭემმარიტ-ი – ajhqh~

ხედვა-ე – blepein, qewrix

ხდა-ე – klhsi~

ჯელთგდება-ე – ajfew. eJein

ჯელმნიფება-ე – ejkousix

ჯელოვნება-ე – episthmh

ჯორციტა – sarkikw~

ჯეროვნად – prepomt w~

ჯერ-ყოფა: არ ჯერ-იყო – qemi~: nh;
qemi~ h~

ჯერჩინება-ე – gnawh

ბამოყენებული ლიტერატურა

(შემოკლებები)

- აბულაძე** (გამოც.), *ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I* = *ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I (V-X სს.)*, ი. აბულაძის გამოც., თბილისი, 1963.
- აბულაძე** (გამოც.), *ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, II* = *ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, II (XI-XV სს.)*, ი. აბულაძის გამოც., თბილისი, 1967.
- აბულაძე** (გამოც.), *სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, I*, = *სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული*, ი. აბულაძის გამოც., რედ. ე. მეტრეველი, ც. ქურციკიძე, თბილისი, 1991.
- აბულაძე**, *ძველი ქართული ენის ლექსიკონი* = ი. აბულაძე, *ძველი ქართული ენის ლექსიკონი*, თბილისი, 1973.
- ბეზარაშვილი**, *რიტორიკისა და თარგმანის თეორია და პრაქტიკა* = ქ. ბეზარაშვილი, *რიტორიკისა და თარგმანის თეორია და პრაქტიკა გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებათა ქართული თარგმანების მიხედვით*, თბილისი, 2004.
- ბეზარაშვილი**, *გრიგოლ ნაზიანზელის პოეზიის ქართული ვერსია* = ქ. ბეზარაშვილი, *გრიგოლ ნაზიანზელის პოეზიის ქართული ვერსია* (სადისერტაციო ნაშრომი), 1989.
- ბეზარაშვილი**, იოანე სინელის კლემაქსის უცნობი ქართული ვერსია = ქ. ბეზარაშვილი, იოანე სინელის კლემაქსის უცნობი ქართული ვერსია, *მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია*, 4 (1987).
- ბეზარაშვილი**, ისევ ეფთვიმე ათონელის მთარგმნელობითი მოღვაწეობიდან = ქ. ბეზარაშვილი, ისევ ეფთვიმე ათონელის მთარგმნელობითი მოღვაწეობიდან: ინტერპოლაცია გრიგოლ ღვთისმეტყველის 42-ე ჰომილიაში, *მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია*, 1-4 (1999).
- ბეზარაშვილი**, დიდი კომპოზიციური ცვლილებების ახალი ნიმუშები = ქ. ბეზარაშვილი, დიდი კომპოზიციური ცვლილებების ახალი ნიმუშები გრიგოლ ღვთისმეტყველის ეფთვიმე ათონელისეულ თარგმანებში, *კორნელი კეკელიძე* 125, ე. ხინთიბიძის რედ., 2004, გვ. 207.
- ბეზარაშვილი**, დინამიკური ეკვივალენტის ტიპის თარგმანის მახასიათებლები = ქ. ბეზარაშვილი, დინამიკური ეკვივალენტის ტიპის თარგმანის მახასიათებ-

- ბლები გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებათა ეფთვიმე ათონელისეულ თარგმანებში, *თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები*, 348 (ლიტერატურათმცოდნეობა), 2003.
- ბეზარაშვილი, მაჭავარიანი**, გრიგოლ ღვთისმეტყველის II და III ჰომილიები = ქ. ბეზარაშვილი, მ. მაჭავარიანი, გრიგოლ ღვთისმეტყველის II და III ჰომილიების ეფთვიმე ათონელისეული თარგმანების თავისებურებანი, *ფილოლოგიური ძიებანი II*, თბილისი, 1995.
- ბრეგაძე**, გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებათა შემცველ ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა = თ. ბრეგაძე, გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებათა შემცველ ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, თბილისი, 1988.
- ბრუნი**, წმინდა გიორგი მთაწმინდელის ავტოგრაფების იდენტიფიცირებისათვის = ა. მ. ბრუნი, წმინდა გიორგი მთაწმინდელის ავტოგრაფების იდენტიფიცირებისათვის, *ლოგოსი (სამეცნიერო ჟურნალი)*, თბილისი, 2011.
- გამყრელიძე, ოთხმეზური** (გამოც.), *ფსევდონონეს მითოლოგიურ კომენტართა ქართული თარგმანები* = *ფსევდონონეს მითოლოგიურ კომენტართა ქართული თარგმანები*, ალ. გამყრელიძის და თ. ოთხმეზურის გამოც., თბილისი, 1989.
- გიუნაშვილი** (გამოც.), *ექვთიმე ათონელი, მცირე სჯულისკანონი* = *ექვთიმე ათონელი, მცირე სჯულისკანონი*, ე. გიუნაშვილის გამოც. თბილისი, 1972.
- გორგაძე** (გამოც.), *ნემესიოს ემესელი, ბუნებისათვის კაცისა* = *ნემესიოს ემესელი, ბუნებისათვის კაცისა*, ს. გორგაძის გამოც., თბილისი, 1914.
- დოლაქიძე**, ათონური 79 ხელნაწერის შედგენილობის შესახებ = მ. დოლაქიძე, ათონური 79 ხელნაწერის შედგენილობის შესახებ, *მრავალთავი*, 12 (1986).
- ზვიადაძე** (გამოც.), *წმ. გრიგოლ ნოსელი, ქალწულებისათვის და საღმრთოესა მოქალაქობისა* = *წმ. გრიგოლ ნოსელი, ქალწულებისათვის და საღმრთოესა მოქალაქობისა*, გ. ზვიადაძის გამოც., თბილისი, 2011.
- თვალთვაძე**, პავლეს ეპისტოლეთა კომენტარების ქართული თარგმანები = დ. თვალთვაძე, პავლეს ეპისტოლეთა კომენტარების ქართული თარგმანები, *ფილოლოგიური ძიებანი II*, თბილისი, 1995.
- თვალთვაძე**, *ეფრემ მცირის კოლოფონები* = დ. თვალთვაძე, *ეფრემ მცირის კოლოფონები*, თბილისი, 2009.
- კეკელიძე**, ექვთიმე ათონელის მთარგმნელობითი მოღვაწეობის ერთი ნიმუში = კ. კეკელიძე, ექვთიმე ათონელის მთარგმნელობითი მოღვაწეობის ერთი ნიმუში, *ეტიუდები*, II, თბილისი, 1945.
- კეკელიძე**, მთარგმნელობითი მეთოდი ძველ ქართულ ლიტერატურაში = კ. კეკელიძე, მთარგმნელობითი მეთოდი ძველ ქართულ ლიტერატურაში და მისი ხასიათი, *ეტიუდები*, I, თბილისი, 1956.
- კეკელიძე**, ხალხთა კლასიფიკაციისა და გეოგრაფიული განრიგების საკითხები = კ. კეკელიძე, ხალხთა კლასიფიკაციისა და გეოგრაფიული განრიგების საკითხები ძველ ქართულ მწერლობაში, *ეტიუდები*, I, 1956.

- კიკნაძე** (გამოც.), *წმ. გრიგოლ ნოსელი, თარგმანებაჲ ქებისა ქებათაჲსა = წმ. გრიგოლ ნოსელი, თარგმანებაჲ ქებისა ქებათაჲსა*, გ. კიკნაძის გამოც., ნ. მელიქიშვილის რედ., თბილისი, 2013.
- კობიაშვილი**, ანდრია პირველწოდებულის „მიმოსლვათა“ ეფთვიმე ათონისეული თარგმანი = მ. კობიაშვილი, ანდრია პირველწოდებულის „მიმოსლვათა“ ეფთვიმე ათონისეული თარგმანი, *ლიტერატურული ძიებანი*, 19 (1998), 21 (2000), 22 (2001).
- მაჭავარიანი**, დავით ტბელის მიერ თარგმნილი გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებები = მ. მაჭავარიანი, დავით ტბელის მიერ თარგმნილი გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებები და ამ თარგმანების შემცველი ხელნაწერები, *მრავალთავი*, 10 (2003).
- მასხარაძე**, ძველი ქართული წერილობითი წყაროების მონაცენები = ნ. მასხარაძე, ძველი ქართული წერილობითი წყაროების მონაცენები და მათი მნიშვნელობა ბერძნული ენის ისტორიისათვის, *ბიზანტია ქართულ წყაროებში*, რედ. ნ. მასხარაძე, ნ. ლომოური, თბილისი, 2010.
- მელიქიშვილი**, *იოანე პეტრიწის ფილოსოფიურ შრომათა ენა და სტილი* = დ. მელიქიშვილი, *იოანე პეტრიწის ფილოსოფიურ შრომათა ენა და სტილი*, თბილისი, 1975.
- მელიქიშვილი**, გელათური სკოლა და ქართული მეცნიერული ენის განვითარების საკითხები = დ. მელიქიშვილი, გელათური სკოლა და ქართული მეცნიერული ენის განვითარების საკითხები, *თსუ შრომები*, 267 (ენათმეცნიერება 10), 1986.
- მელიქიშვილი**, გელათის სამონასტრო-ლიტერატურული სკოლა (აკადემია) = დ. მელიქიშვილი, გელათის სამონასტრო-ლიტერატურული სკოლა (აკადემია), *ქუთაისის უნივერსიტეტის მოამბე*, 1 (1993).
- მელიქიშვილი**, ტერმინოლოგიური სიტყვანარმოების ზოგადი პრინციპები და ფილოსოფიურ ტერმინთა სისტემატიზაცია გელათის სკოლაში = დ. მელიქიშვილი, ტერმინოლოგიური სიტყვანარმოების ზოგადი პრინციპები და ფილოსოფიურ ტერმინთა სისტემატიზაცია გელათის სკოლაში, *ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები*, 10 (1993).
- მელიქიშვილი**, გელათის სალიტერატურო სკოლის ენობრივი სტილის ერთიანობისა და ინდივიდუალობის საკითხისათვის = დ. მელიქიშვილი, გელათური სალიტერატურო სკოლის ენობრივი სტილის ერთიანობისა და ინდივიდუალობის საკითხისათვის, *გელათის მეცნიერებათა აკადემიის უწყებანი*, 2, 1996.
- მელიქიშვილი**, *ძველი ქართული ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგიის ისტორიიდან* = დ. მელიქიშვილი, *ძველი ქართული ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგიის ისტორიიდან*, თბილისი, 1999.
- მელიქიშვილი**, შავი მთიდან გელათამდე = დ. მელიქიშვილი, შავი მთიდან გელათამდე (შავი მთის ქართული მთარგმნელობითი სკოლის ძირითადი პრინციპები), *ნათელი ქრისტესი. საქართველო*, 1, თბილისი, 2003.

- მელიქიშვილი, ხარანაული** (გამოც.), *ძველქართულ-ძველბერძნული ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგიის დოკუმენტირებული ლექსიკონი*, I, II = *ძველქართულ-ძველბერძნული ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგიის დოკუმენტირებული ლექსიკონი*, I, II (I გამოცემა, მასალები), დ. მელიქიშვილის და ა. ხარანაულის გამოც., თბილისი, 2010.
- მელიქიშვილი**, რამდენიმე დაკვირვება ეფთვიმე ათონელისა და ეფრემ მცირის მთარგმნელობით მეთოდზე = ნ. მელიქიშვილი, რამდენიმე დაკვირვება ეფთვიმე ათონელისა და ეფრემ მცირის მთარგმნელობით მეთოდზე, *მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია*, 4 (1987).
- მელიქიშვილი** (გამოც.), ქართული ნათარგმნი ჰომილეტიკური ძეგლები, I, ეკლესიის მამათა სწავლებანი ღვთის განკაცების შესახებ, ნ. მელიქიშვილის გამოც., თბილისის სასულიერო სემინარიისა და აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი, 2010.
- მეტრეველი**, იოანე და ეფთვიმე ათონელებისადმი მიძღვნილი „სამახსოვრო წიგნები“ = ე. მეტრეველი, იოანე და ეფთვიმე ათონელებისადმი მიძღვნილი „სამახსოვრო წიგნები“, ე. მეტრეველი, *ნარკვევები ათონის კულტურულ-საგანმანათლებლო კერის ისტორიიდან*, თბილისი, 1996.
- მეტრეველი**, ეფრემ მცირის ავტოგრაფი = ე. მეტრეველი, ეფრემ მცირის ავტოგრაფი, ე. მეტრეველი, *ფილოლოგიურ-ისტორიული ძიებანი* I, თბილისი, 2007.
- მეტრეველი**, „მეხელისა“ და „მეხურის“ გაგებისათვის = ე. მეტრეველი, „მეხელისა“ და „მეხურის“ გაგებისათვის, ე. მეტრეველი, *ფილოლოგიურ-ისტორიული ძიებანი*, II, თბილისი, 2012.
- მიმინოშვილი, რაფავა** (გამოც.), *წმ. იოანე დამასკელი, მართლმადიდებლური სარწმუნოების ზედმინევნითი გადმოცემა* = *წმ. იოანე დამასკელი, მართლმადიდებლური სარწმუნოების ზედმინევნითი გადმოცემა*, რ. მიმინოშვილისა და მ. რაფავას გამოც., ძველი ბერძნულიდან ქართულად თარგმნა ე. ჭელიძემ, თბილისი, 2000.
- ოთხმეზური**, გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებათა კომენტარების ისტორიიდან = თ. ოთხმეზური, გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებათა კომენტარების ისტორიიდან, *მრავალთავი*, 15 (1989).
- ოთხმეზური**, ერთი გრამატიკული ხასიათის შენიშვნის შესახებ = თ. ოთხმეზური, ერთი გრამატიკული ხასიათის შენიშვნის შესახებ ძველ ქართულ მწერლობაში, *მაცნე (ენისა და ლიტერატურის სერია)*, 3 (1992).
- ოთხმეზური**, მაქსიმე აღმსარებლის *Ambigua ad Iohannem* ქართულ მთარგმნელობით ტრადიციაში = თ. ოთხმეზური, მაქსიმე აღმსარებლის *Ambigua ad Iohannem* ქართულ მთარგმნელობით ტრადიციაში, *მრავალთავი*, 18 (1999).
- ოთხმეზური**, ეფრემ მცირე და „ბერძულად სასწავლელი“ სიტყვები = თ. ოთხმეზური, ეფრემ მცირე და „ბერძულად სასწავლელი“ სიტყვები, *წახნაგი, ფილოლოგიურ კვლევათა წელიწდეული*, 1, რედ. მ. ლაღანიძე, თბილისი, 2009.

- ოთხმეზური**, კომენტარული ყანრი შუა საუკუნეების ქართულ მთარგმნელობით ტრადიციაში = თ. ოთხმეზური, კომენტარული ყანრი შუა საუკუნეების ქართულ მთარგმნელობით ტრადიციაში. ეფრემ მცირე და გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებათა კომენტარები, თბილისი, 2011.
- რაფავა** (გამოც.), *ოიანე დამასკელი, დიალექტიკა* = *ოიანე დამასკელი, დიალექტიკა*, მ. რაფავას გამოც., თბილისი, 1976.
- სარჯველაძე**, ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიის შესავალი = ზ. სარჯველაძე, ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიის შესავალი, თბილისი, 1984.
- სარჯველაძე**, ძველი ქართული ენა = ზ. სარჯველაძე, ძველი ქართული ენა, თბილისი, 2004.
- ქართულ ხელნაერთა აღწერილობა** (ათონური კოლექცია) I = ქართულ ხელნაერთა აღწერილობა (ათონური კოლექცია) I, ე. მეტრეველის რედ., თბილისი, 1986.
- ქართულ ხელნაერთა აღწერილობა**. ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის (A) კოლექციისა, I₁ = ქართულ ხელნაერთა აღწერილობა. ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის (A) კოლექციისა, I₁, შემდგ. თ. ბრეგაძე, მ. ქავთარია, ლ. ქუთათელაძე, ელ. მეტრეველის რედ., თბილისი, 1973.
- ქურციკიძე**, ისევ ექვთიმე ათონელის მთარგმნელობითი მეთოდის შესახებ = ც. ქურციკიძე, ისევ ექვთიმე ათონელის მთარგმნელობითი მეთოდის შესახებ, *მრავალთავი*, 6 (1978).
- ქურციკიძე**, გრიგოლ ღვთისმეტყველის 43-ე ჰომილიის ეფთვიმე ათონელისეული თარგმანის თავისებურება = ც. ქურციკიძე, გრიგოლ ღვთისმეტყველის 43-ე ჰომილიის თარგმანის თავისებურება, *ფილოლოგიური ძიებანი II*, თბილისი, 1995.
- ქურციკიძე** (გამოც.), *ბასილი კესარიელის „სწავლანი“* = *ბასილი კესარიელის „სწავლათა“ ეფთვიმე ათონელისეული თარგმანი*, ც. ქურციკიძის გამოც., თბილისი, 1983.
- ქურციკიძე**, ბიბლიური მელქისედეკი აპოკრიფულ ლიტერატურაში = ქურციკიძე, ბიბლიური მელქისედეკი აპოკრიფულ ლიტერატურაში = ც. ქურციკიძე, ბიბლიური მელქისედეკი აპოკრიფულ ლიტერატურაში (ქართული თარგმანების მიხედვით), *მრავალთავი*, 18 (1999).
- ყაუხჩიშვილი** (გამოც.), *იოანე პეტრინის შრომები*, I = *იოანე პეტრინის შრომები*, ს. ყაუხჩიშვილის გამოც., I, თბილისი, 1940.
- შანიძე** (გამოც.), ნმ. იოანე ოქროპირი, *თარგმანებაჲ მათეს სახარებისაჲ*, I = ნმ. იოანე ოქროპირი, *თარგმანებაჲ მათეს სახარებისაჲ*, წიგნი I, თარგმანი ნმ. ეფთვიმე მთანმიდელისა, ლაბორატორია „ორიონის“ გამოც.: მ. ბაბუხაძია, ლ. ბასილაია, ნ. დობორჯგინიძე, დ. თვალთვაძე, თ. კარსანიძე, მ. მაჩხანელი, ნ. შარაშენიძე, ნ. შულღაძე, თ. ცოფურაშვილი, თ. ცქიტვიშვილი, რედ. მზ. შანიძე, თბილისი, 1996.

- ჩიკვატია, ჭყონია** (გამოც.), *წმ. ეფთვიმე მთაწმიდელი* = *წმ. ეფთვიმე მთაწმიდელი*, „წინამძღუარი“, ნ. ჩიკვატიას და თ. ჭყონიას გამოც., თბილისი, 2007.
- ცქიტიშვილი** (გამოც.), *თეოფილაქტე ბულგარელი, განმარტება იოანეს სახარებისა*, I, II, = *თეოფილაქტე ბულგარელი, განმარტება იოანეს სახარებისა*, წიგნი I, თ. ცქიტიშვილის გამოც., თბილისი, 2010; წიგნი II, თბილისი, 2014.
- ჭელიძე**, *ძველი ქართული საღვთისმეტყველო ტერმინოლოგია*, I = ე. ჭელიძე, *ძველი ქართული საღვთისმეტყველო ტერმინოლოგია*, I, თბილისი, 1996.
- ხელნაწერთა აღწერილობა** (*ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმი*), I = *ხელნაწერთა აღწერილობა (ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმი)*, I, შემდგ. ე. ნიკოლაძე, რედ. კ. კეკელიძე, თბილისი, 1953.
- ხოფერია**, *მაქსიმე აღმსარებლის „პიროსთან სიტყვსგების“ ძველი ქართული თარგმანები* = ლ. ხოფერია, *მაქსიმე აღმსარებლის „პიროსთან სიტყვსგების“ ძველი ქართული თარგმანები* (სადისერტაციო ნაშრომი), თბილისი, 1998.
- ხოფერია, ჩანტლაძე**, *მაქსიმე აღმსარებლის გელათური კრებული* = ლ. ხოფერია, ა. ჩანტლაძე, *მაქსიმე აღმსარებლის გელათური კრებული და მისი ბერძნული წყარო* (ერთი ეპიზოდი ქართული და ბერძნული სამწიგნობრო კერების ურთიერთობის ისტორიიდან), *მრავალთავი*, 21 (2005).
- ხოფერია**, თავისუფალ და ზუსტ თარგმანთა თავისებურებანი ერთი ტექსტის ორი ქართული თარგმანის მიხედვით = ლ. ხოფერია, თავისუფალ და ზუსტ თარგმანთა ზოგიერთი თავისებურებანი ერთი ტექსტის ორი ქართული თარგმანის მიხედვით, *მრავალთავი*, 19 (2001).
- ჯავახიშვილი**, *ქართული დამწერლობათა-მცოდნეობა ანუ პალეოგრაფია* = ი. ჯავახიშვილი, *ქართული დამწერლობათა-მცოდნეობა ანუ პალეოგრაფია*, თბილისი, 1949.
- Аверинцев**, *Философия VIII-XII вв.* = С. Аверинцев, *Философия VIII-XII вв.*, *Культура Византии, вторая половина VIII-XII вв.*, Москва, 1989.
- Astruc**, *Remarque sur les signes marginaux de certains manuscrits de S. Grégoire de Nazianze* = Ch. Astruc, *Remarque sur les signes marginaux de certains manuscrits de S. Grégoire de Nazianze*, *Analecta Bollandiana*, 92 (1974).
- Bataillon**, *Approaches to the Study of Medieval Sermons* = L. -J. Bataillon, *Approaches to the Study of Medieval Sermons*, *Leeds Studies in English, New Series*, XI (1980).
- Бенешевич**, *Описание греческих рукописей* = Н. Бенешевич, *Описание греческих рукописей Монастыря св. Екатерины на Синае*, 1, С.-Петербург, 1911.
- Berthhold**, *The Cappadocian Roots of Maximus the Confessor* = G. C. Berthhold, *The Cappadocian Roots of Maximus the Confessor*, E. Heinzer, Ch. Schonborn (eds.), *Actes du Symposium sur Maxime le Confesseur*, Fribourg, 1982.
- Bezarashvili, Otkhmezuri**, *Education and Scholarship in Byzantium* = K. Bezarashvili, Th. Otkhmezuri, *Education and Scholarship in Byzantium: the Byzantine Manuscript (Cod. Tbilis. Gr. 48) Containing Works of Basil of Caesarea and its Peculiarities*,

- Adamantius. Rivista del Gruppo Italiano di Ricerca su "Origene e la tradizione alessandrina"*, 17 (2011).
- Blake**, Catalogue des manuscrits géorgiens de la Bibliothèque de la Laure d'Ivion = R. Blake, Catalogue des manuscrits géorgiens de la Bibliothèque de la Laure d'Ivion au Mont Athos, *Revue de l'Orient Chrétien*, t. IX (XXIX), 3 et 4, 1933-1934.
- Bracke**, Some Aspects of the Manuscript Tradition of the Ambigua of Maximus the Confessor = B. Bracke, Some Aspects of the Manuscript Tradition of the Ambigua of Maximus the Confessor, (E. Heinzer, Ch. Schonborn), *Actes du Symposium sur Maxime le Confesseur*, Fribourg, 1982.
- Bregadzé**, Répertoire des manuscrits de la version géorgienne = T. Bregadzé, Répertoire des manuscrits de la version géorgienne, B. Coulie (ed.), *Versiones orientales, repertorium Ibericum et studia ad editiones curandas*, (Corpus Christianorum, Series Graeca 20, Corpus Nazianzenum 1), Turnhout, 1988.
- Brock**, Aspects of Translation Technique in Antiquity = S. Brock, Aspects of Translation Technique in Antiquity, *Greek, Roman and Byzantine Studies*, 20 (1979).
- Carruthers**, *The Book of Memory* = M. Carruthers, *The Book of Memory. A Study of Memory in Medieval Culture*, Cambridge University Press, 1990.
- Chantladze**, Euthymius the Athonite's Translation = A. Chantladze, Euthymius the Athonite's Translation of Maximus the Confessor's Quaestiones ad Thalassium, (T. Mgaloblishvili, L. Khoperia eds.), *Maximus the Confessor and Georgia*, London, 2009.
- Van Esbroek**, Euthyme l'Hagiorite = M. Van Esbroek, Euthyme l'Hagiorite: Le traducteur et ses traductions, *Revue des études géorgiennes et caucasiennes*, 4 (1988).
- Fromont, Lequeux, Mossay**, Gregorius Florellius, commentateur de Grégoire de Nazianze au XVI siècle = M. Fromont, X. Lequeux, J. Mossay, Gregorius Florellius, commentateur de Grégoire de Nazianze au XVI siècle, B. Coulie (ed.), *Versiones orientales, repertorium ibericum et studia ad editiones curandas* (Corpus Christianorum, Serie Graeca, Corpus Nazianzenum 1), Turnhout, 1988.
- Geanakoplos**, Some Aspects of the Influence of the Byzantine Maximus the Confessor = D. J. Geanakoplos, Some Aspects of the Influence of the Byzantine Maximus the Confessor on the Theology of East and West, *Church History*, 38 (1969).
- Гранстрем**, Греческие рукописи Государственного музея Грузии им. акад. С. Н. Джанашиа = E. Э. Гранстрем, Греческие рукописи Государственного музея Грузии им. акад. С. Н. Джанашиа, აკად. ს. ჯანაშიას სახ. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე, XX-B, 1959.
- Guignet**, *St. Grégoire de Nazianze et la rhétorique* = M. Guignet, *St. Grégoire de Nazianze et la rhétorique*, Paris, 1911.
- Hamesse**, Le vocabulaire de la transmission orale des texts = J. Hamesse, Le vocabulaire de la transmission orale des texts, O. Weijers (ed.), *Vocabulaire du livre et de l'écriture au moyen âge, Actes de la table ronde, Paris 24-26 septembre 1987*, Turnout, 1989, p. 168-194.

- Janssens** (ed.), *Maximi Confessoris Ambigua ad Thomam* = B. Janssens (ed.), *Maximi Confessoris Ambigua ad Thomam una cum Epistula Secunda ad eundem*, (Corpus Christianorum, Series Graeca, 48), Turnhout, 2002.
- Jeuneau**, Jean l'Érigène et les Ambigua ad Iohannem de Maxime le Confesseur = E. Jeuneau, Jean l'Érigène et les Ambigua ad Iohannem de Maxime le Confesseur, E. Heinzer, Ch. Schonborn (eds.), *Actes du Symposium sur Maxime le Confesseur*, Fribourg, 1982.
- Jeuneau** (ed.), *Maximi Confessoris Ambigua ad Iohannem* = E. Jeuneau (ed.), *Maximi Confessoris Ambigua ad Iohannem* (Corpus Christianorum. Series Graeca 18), Turnhout-Leuven, 1988.
- Kourtsikidze**, La composition du manuscrit Iviron 68 et le colophon d'Éphrem Mtsiré = Ts. Kourtsikidze, La composition du manuscrit Iviron 68 et le colophon d'Éphrem Mtsiré, *Le Muséon, Revue d'études orientales*, 113, 3-4 (2000).
- Laga**, Maximus as a Stylist in Quaestiones ad Thalassium = C. Laga, Maximus as a Stylist in Quaestiones ad Thalassium, E. Heinzer, Ch. Schonborn (eds.), *Actes du Symposium sur Maxime le Confesseur*, Fribourg, 1982.
- Lambros**, Τα; palaiografika; shmeià kai; oJ Kaisarei; jAreqa~ = S. Lambros, Τα; palaiografika; shmeià kai; oJ Kaisarei; jAreqa~, *Neu~ Ellhnonthwv*, 11 (1914).
- Lampe**, *A Patristic Greek Lexicon* = G. W. Lampe, *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford, 1968.
- Lefherz**, *Studien zu Gregor von Nazianz* = F. Lefherz, *Studien zu Gregor von Nazianz. Mythologie, Überlieferung, Scholiasten*, Bonn, 1958.
- McCollum**, The Rejoicing Sailor and the Rotting Hand = A. C. McCollum, The Rejoicing Sailor and the Rotting Hand: Two Formulas in Syriac and Arabic Colophons with Related Phenomena in Some Other Languages, *Journal of Syriac Studies*, Vol. 18.1, 2015, pp. 67-93.
- Melikishvili**, Les traductions géorgiennes du Discours 38 de Grégoire de Nazianze dans le Mravaltavi = N. Melikishvili, Les traductions géorgiennes du Discours 38 de Grégoire de Nazianze dans le Mravaltavi, A. Schmidt (ed.), *Studia Nazianenica II*, (Corpus Christianorum. Series Graeca, 73. Corpus Nazianzenum, 24), Turnhout, 2010.
- Mossay**, Le signe héliaque. Notes sur quelques manuscrits de S. Grégoire de Nazianze = J. Mossay, Le signe héliaque. Notes sur quelques manuscrits de S. Grégoire de Nazianze, *Rayonnement grec. Hommages à Ch. Delvoye*, Bruxelles, 1982.
- Otkhmezuri** (ed.), *Pseudo-Nonniani in IV orationes Gregorii Nazianzeni commentarii, Versio Iberica* = *Pseudo-Nonniani in IV orationes Gregorii Nazianzeni commentarii, Versio iberica* (Corpus Christianorum, Series Graeca, 50. Corpus Nazianzenum, 16), Th. Otkhmezuri ed., Turnhout-Leuven, 2002.
- Otkhmezouri**, Les signes marginaux dans les manuscrits géorgiens = Th. Otkhmezouri, Les signes marginaux dans les manuscrits géorgiens de Grégoire de Nazianze, *Le Muséon*, 104, Fasc. 3-4 (1991).

- Otkhmezuri**, Euthymius the Athonite = Th. Otkhmezuri, Euthymius the Athonite and Commentaries on Gregory of Nazianzus' Writings, *Phasis. Greek and Roman Studies*, 9 (2006), p.183-194.
- Otkhmezuri**, Maximus the Confessor's Ambigua ad Iohannem within the Georgian Translation Tradition = Th. Otkhmezuri, Maximus the Confessor's Ambigua ad Iohannem within the Georgian Translation Tradition, *Maximus Confessor and Georgia, Iberica Caucasica*, 3, T. Mgaloblishvili, L. Khoperia (eds.), Bennett & Bloom, London, 2009, pp. 73-85.
- Otkhmezuri**, Medieval Sources about Greek Manuscripts: Georgian Prefaces by Ephrem Mtsire = Th. Otkhmezuri, Medieval Sources about Greek Manuscripts: Georgian Prefaces by Ephrem Mtsire to John of Damascus' "The Fountain of Wisdom", *VIIIeme Colloque International de Paléographie Grecque, Griechische Handschriften: gestern, heute und morgen*, 22./23.-28. September 2013, Hamburg.
- PG 35** = J. P. Migne (ed.), *Patrologiae cursus completus omnium Patrum, Series Graeca*, 91, Parisiis, 1885.
- PG 36** = J. P. Migne (ed.), *Patrologiae cursus completus omnium Patrum, Series Graeca*, 91, Parisiis, 1885.
- PG 91** = J. P. Migne (ed.), *Patrologiae cursus completus omnium Patrum, Series Graeca*, 91, Parisiis, 1860.
- Richard**, Απο φωνης = M. Richard, Απο φωνης, *Byzantion* 20 (1950), p. 191-222.
- Sakkelion**, Πατμιακή Βιβλιοθηκή = J. Sakkelion, Πατμιακή Βιβλιοθηκή, Athènes, 1890.
- Sajdak**, *Historia critica scholiastarum* = J. Sajdak, *Historia critica scholiastarum et commentatorum Gregorii Nazianzeni*, I (Meletemata Patristica I), Cracoviae, 1914.
- Sancti Gregorii Nazianzeni Opera. Versio iberica. I** = *Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, Versio iberica. I: Orationes I, XLV, XLIV, XLI*, ed. a H. Metreveli et K. Bezarachvili, Ts. Kourtsikidze, N. Melikichvili, Th. Otkhmezouri, M. Raphava, M. Chanidze (Corpus Christianorum. Series Graeca, 36. Corpus Nazianzenum, 5), Turnhout-Leuven, 1998.
- Sancti Gregorii Nazianzeni Opera. Versio iberica. II** = *Sancti Gregorii Nazianzeni Opera. Versio iberica. II Orationes XV, XXIV, XIX*, ed. a H. Metreveli et K. Bezarachvili, M. Dolakidze, Ts. Kourtsikidze, M. Matchavariani, N. Melikichvili, M. Raphava, M. Chanidze (Corpus Christianorum. Series Graeca 42, Corpus Nazianzenum 9), Turnhout, 2000.
- Sancti Gregorii Nazianzeni Opera. Versio iberica. III** = *Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, Versio iberica. III, Oratio XXXVIII*, ed. a H. Metreveli et K. Bezarachvili, Ts. Kourtsikidze, N. Melikichvili, Th. Otkhmezouri, M. Raphava (Corpus Christianorum. Series Graeca, 45. Corpus Nazianzenum, 12), Turnhout-Leuven, 2001.
- Sancti Gregorii Nazianzeni Opera. Versio iberica. VI** = *Sancti Gregorii Nazianzeni Opera, Versio iberica. VI: Orationes XI, XXI, XLII*, ed. a B. Coulie et H. Metreveli et K. Bezarachvili, Ts. Kourtsikidze, N. Melikichvili, M. Raphava, (Corpus Christianorum. Series Graeca, 78. Corpus Nazianzenum, 26), Turnhout, 2013.

- Schmidt** (ed.), *Basilii Minimi in Gregorii Nazianzeni orationem XXXVIII commentarii* = Th. S. Schmidt (ed.), *Basilii Minimi in Gregorii Nazianzeni orationem XXXVIII commentarii* (Corpus Christianorum. Series Graeca, 46. Corpus Nazianzenum, 13), Turnhout - Leuven, 2001.
- Sherwood**, *An Annotated Date-list of the Works of Maximus the Confessor* = P. Sherwood, *An Annotated Date-list of the Works of Maximus the Confessor* (Studia Anselmiana), Romae, 1952.
- Sherwood**, *The Earlier Ambigua of St. Maximus the Confessor* = P. Sherwood, *The Earlier Ambigua of St. Maximus the Confessor and his Refutation of Origenism*, Rome, 1955.
- Sinko**, *De traditione orationum Gregorii Nazianzeni*, II = Th. Sinko, *De traditione orationum Gregorii Nazianzeni*, II. *De traditione indirecta* (Maletemata Patristica, 3), Cracovie, 1923.
- Skeat**, The Use of Dictation in Ancient Book-production = T. C. Skeat, The Use of Dictation in Ancient Book-production, *Proceedings of the British Academy*, 42 (1956).
- Somers**, *Histoire des collections completes des discours de Grégoire de Nazianze* = V. Somers, *Histoire des collections completes des discours de Grégoire de Nazianze*, Louvain-la-Neuve, 1997.
- Цагарели**, Сведения о памятниках грузинской письменности, 1 = А. Цагарели, Сведения о памятниках грузинской письменности, 1, Санкт-Петербург, 1886.
- Жордания**, Описание рукописей и старопечатных книг = Ф. Жордания, Описание рукописей и старопечатных книг Церковного Музея духовенства Грузинской епархии, 2, Тифлиси, 1902.
- Флоровский**, Византийские Отцы V-VIII вв. = Г. Флоровский, Византийские Отцы V-VIII вв., Париж, 1933.

პირთა საკიებელი*

- აბრონ (დათანის ძმა, *რიცხვთა*, თ. 16) – 163.
აბრაჰამ – 151
აბულაძე ი. – 32, 37, 73, 78, 245.
ადამ – 105, 118, 128, 129, 142, 143.
ათანასე / ათანასი ალექსანდრიელი – 49, 152.
ამონიოს ერმისი – 34, 53, 85.
ანა კომნენე – 67.
არისტოტელე – 34.
არსენ იყალთოელი – 54, 77, 78, 80, 84, 85.
არსენი (გადამწერი) – 27.
ასკლეპიოსი (ბერძენი მწიგნობარი) – 34.
ბაბუხადია მ. – 249.
ბაგრატ IV – 11.
ბასილაია ლ. – 249.
ბასილი დიდი – 20, 21, 49, 76.
ბასილი ეტრატა / ბასილი მალუმის ძე – 10, 20.
ბასილი მინიმუსი – 44, 46, 47, 50, 51, 73, 74, 86, იხ. Basilius Minimus.
ბეზარაშვილი ქ. – 29, 30, 38, 50, 64, 68, 71, 85, 245; იხ. Bezarashvili K.
ბესარიონ ქიქოძე – 13.
ბლეიკი რ. – 12, 14, 18, 19, 22, 26, იხ. Blake R.
ბრეგაძე თ. – 12, 14, 18, 19, 21, 22, 38, 39, 52, 57, 58, 60, 246, 249; იხ. Bregadze T.
ბრედბერი რეი – 38.
ბრუნი ა. მ. – 18, 32, 246.
გაბრიელ ეპისკოპოსი – 13.
გაბრიელ ივანენმიდელი (გადამწერი) – 11.
გამყრელიძე ალ. – 50, 68, 246.
გიორგი ათონელი – 18, 26, 32, 37.
გიორგი მოკენოსი – 44.

* საკიებელში არ არის მოყვანილი ნაშრომში ხშირად მოხსენიებული პირები: *ექვთიმე ათონელი*, *მაქსიმე აღმსარებელი*; *გრიგოლ ღვთისმეტყველი* მითითებულია მხოლოდ ძველი ქართული ტექსტებიდან: *გრიგოლ ღვთისმეტყველის „შობის“ საკითხავიდან და მისი „თარგმანებიდან“.*

- გიორგი მცირე – 32.
 გიუნაშვილი ე. – 50, 246.
 გორგაძე ს. – 77, 78, 80, 246.
 გრანსტრემი ე. – 76, იხ. Гранстрем
 Е. Э.
 გრიგოლ დიდი – 35.
 გრიგოლ ნოსელი – 11, 29, 87.
 გრიგოლ ოშკელი – 11, 20.
 გრიგოლ ღვთისმეტყველი* – 103, 140,
 151, 152, 195.
 გრიგოლ ხანცთელი – 36, 37.
 გრიგოლ ხუცესი – 20.
- დავით [წინასწარმეტყველი] – 119,
 162, 168, 169, 170.
 დავით კურაპალატი – 21.
 დავით ტბელი – 10, 11, 20.
 დათან (აბირონის ძმა, რიცხვთა, თ.
 16) – 163
 დიონისე არეოპაგელი /დიონისი არიო-
 პაგელი / ფსევდოდონისე არეო-
 პაგელი – 8, 9, 100, 137, 153.
 დობორჯგინიძე ნ. – 249.
 დოლაქიძე მ. – 18, 26, 246.
- ევნომი – 150.
 ელია (წინასწარმეტყველი) – 149.
 ესაია (წინასწარმეტყველი) – 119, 125.
 ეფრემ მცირე – 23, 26, 28, 35, 37-39,
 52, 57, 58, 60-65, 68, 73, 77, 78,
 84-86; იხ. Ephrem Mtsire.
- ზაქარია ვალაშკერტელი / ზაქარია
 ბანელი – 10, 20.
 ზვიადაძე გ. – 29, 68, 87, 246.
- თეოლოგოსი (ათონის ივერთა მონა-
 სტრის ბიბლიოთეკის მცველი) –
 90.
 თეოფილაქტე ბულგარელი – 54, 55,
 60, 62.
 თვალთვაძე დ. – 49, 57, 246.
 თომა (ფილიპიკუსის მონასტრის
 ბერი) – 8, 9.
 თომა აქვინელი – 33.
- იესუ – 103, 104, 118, 120, 129, 136,
 140, 188; იხ. ქრისტე.
 ილარიონ (გადამწერი) – 11.
 ინოკენტი III – 35.
 იობი – 151.
 იოვანე (კიზიკოსის მთავარეპისკოპო-
 სი) – 8, 87, 194.
 იოანე / იოვანე ათონელი 13, 19, 20,
 23.
 იოანე გეომეტრი – 44.
 იოანე გრძელისძე – 25.
 იოანე დამასკელი – 26, 28, 35, 40, 52,
 68, 77, 84, 85.
 იოანე ივანწმიდელი (გადამწერი) –
 11.
 იოანე / იოვანე ნათლისმცემელი – 11,
 104, 119, 168-170, 198.
 იოანე ოქროპირი – 19, 32, 49.
 იოანე პეტრინი – 54, 78.
 იოანე სინელი – 64, 76.
 იოანე სკოტ ერიუგენა – 7.
 ისუ (ნავე) – 162.
- კარსანიძე თ. – 249.
 კეკელიძე კ. – 50, 68, 90, 246, 250.

- კიკნაძე გ. – 247.
კიკნაძე ლ. – 90.
კობიაშვილი მ. – 68, 247.
კონსტანტინე პორფიროგენეტი – 86.
კირილე ალექსანდრიელი – 49.
- მარიამ (ბაგრატ IV-ის ასული) – 11.
მარიამ მაგდალინელი – 35.
მარიამ ღვთისმშობელი – 103.
მაჩხანელი მ. – 249.
მაჭავარიანი მ. – 11, 50, 68, 247; იხ. Matchavariani M.
მახარაძე ნ. – 41, 247.
მელიქიშვილი დ. – 53, 69, 77, 78, 80, 84, 85, 90, 247, 248.
მელიქიშვილი ნ. – 12, 90, 247, 248; იხ. Melikishvili N.
მელქისედეკ / მელქიზედეკ – 30, 31, 45, 104, 126.
მეტრეველი ე. – 19, 21, 25, 37, 64, 69, 248, 249; იხ. Metreveli E.
მიმინოშვილი რ. – 26, 248.
მიროტაძე ნ. – 15, 90.
მოსე (წინასწარმეტყველი) – 107, 149, 151, 161.
- ნემესიოს ემესელი – 78, 85.
ნოე – 161.
ნიკოლაძე ე. – 250.
- ოთხმეზური თ. – 13, 23, 35, 49, 50, 51, 57, 59, 63, 64, 68, 71, 77, 78, 86, 248, 249; იხ. Otkhmezuri Th.
ორიგენე – 8, 155.
ჟორდანია თ. – 54; იხ. Жордания Ф.
- რაფავა მ. – 26, 40, 52, 68, 248, 249; იხ. Raphava M.
- საბა (გადამწერი) – 20.
სამარლანიშვილი ზ. – 90.
სარჯველაძე ზ. – 41, 85, 249.
სევეროსი – 29.
სულახან-საბა ორბელიანი – 26, 78.
ფოტიოსი – 67.
- ქავთარია მ. – 249.
ქუთათელაძე ლ. – 249.
ქურციკიძე ც. – 21, 30, 31, 50, 68, 71, 249; იხ. Kourtsikidze Ts.
ქრისტე – 8, 39, 48, 67, 103-105, 118-125, 127, 128, 131-134, 137, 138, 140, 142-144, 167, 172-175; იხ. იესუ.
- ყაუხჩიშვილი ს. – 249.
- შანიძე მზ. – 19, 90, 249; იხ. Chanidze M.
შარაშენიძე ნ. – 249.
შულლაძე ნ. – 249.
- ჩანტლაძე ა. – 56, 250; იხ. Chantladze A.
ჩიკვატია ნ. – 29, 50, 68, 250.
- ცაგარელი ალ. – 12, 14, 18, 19, 26; იხ. Цагарели А.
ცოფურაშვილი თ. – 250.

- ცქიტიშვილი თ. – 54, 55, 57, 249, 250.
 ცყონია თ. – 29, 50, 68, 250.
 ჭელიძე ე. – 54, 59, 69, 74, 78, 80, 84, 250.
 ხარანაული ა. – 77, 78, 80, 84, 85, 90, 248.
 ხოფერია ლ. – 56, 68, 69, 250.
 ჯავახიშვილი ივ. – 16, 26, 250.
 ჯღამაია ლ. – 90.
 ჰეროდე – 119, 120, 172.
 Аверинцев С. – 67, 250.
 Astruc Ch. – 57, 250.
 Bailius Minimus – 93-95; *vid.* ბასილი მინიმუსი
 Bataillon L. -J. – 35, 250.
 Бенешевич Н. – 57, 250.
 Berthhold G. C. – 8, 250.
 Bezarashvili K. – 76, 86, 250; *vid.* ბეზარაშვილი ქ.
 Blake R. – 12, 14, 18, 251; *vid.* ბლეიკი რ.
 Bracke B. – 7, 43, 251.
 Bregadzé T. – 10, 251; *vid.* ბრეგაძე თ.
 Brock S. – 77, 251.
 Carruthers M. – 34, 36, 251.
 Chanidze M. – 253; *vid.* შანიძე მზ.
 Chantladze A. – 50, 251; *vid.* ჩანტლაძე ა.
 Combefis F. – 7.
 Coulie B. – 253.
 Delvoye Ch. – 252.
 Ephrem Mtsire – 94-96, *vid.* ეფრემ მცირე.
 Esbroek Van M. – 50, 68, 254.
 Флоровский Г. – 68, 254.
 Fromont M. – 50, 251.
 Geanakoplos D. J. – 8, 251.
 Гранстрем Е. Э. – 76, 251; *vid.* გრანსტრემი ე.
 Guignet M. – 87, 251.
 Hamesse J. – 33-35, 251.
 Heinzer E. – 252.
 Janssens B. – 8, 9, 100, 102, 252.
 Jeauneau E. – 7, 93, 252.
 Kourtsikidze Ts. – 22, 252, 253; *vid.* ქურციკიძე ც.
 Laga C. – 7, 252.
 Lambros S. – 57, 252.
 Lampe G. W. – 80, 252.
 Lefherz F. – 57, 252.
 Lequeux X. – 50, 251.

Matchavariani M. – 253; *vid.* მაჭავარიანი მ.

McCollum A. C. – 87, 252.

Melikishvili N. – 38, 252, 253; *vid.* მელიქიშვილი ნ.

Metreveli E. – 253; *vid.* მეტრეველი ე.

Mgaloblishvili T. – 253.

Migne J. P. – 102, 253.

Mossay J. – 50, 58, 252.

Öhler F. – 7, 8.

Otkhmezouri / Otkhmezuri Th. – 13, 28, 51, 57, 59, 68, 76, 86, 250, 252, 253; *vid.* ოთხმეზური თ.

Photius – 95.

Raphava M. – 253.

Richard M. – 34, 253.

Sajdak J. – 43, 44, 253.

Sakkelion J. – 57, 253.

Schmidt A. – 252.

Schmidt Th. S. – 44-48, 100, 254.

Sherwood P. – 8, 254.

Sinko Th. – 57, 254.

Skeat T. – 40, 254.

Somers V. – 58, 254.

Schonborn Ch. – 252.

Theophylact Bulgarian – 94; *vid.* თეოფილაქტე ბულგარელი.

Цагарели А. – 12, 14, 18, 254; *vid.* ცაგარელი ალ.

Жордания Ф. – 54, 254; *vid.* ჟორდანია თ.

Weijers O. – 251.

საგამომცემლო ჯგუფი

ირმა ბერიძე
ლანა ბრძელიშვილი

კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი

0193 თბილისი, მერაბ აღუქსიძის ქ. 1/3. ტელ.: 995 (32) 247 42 42

www.manuscript.ge info@manuscript.ac.ge

1/3 M. Alexidze str., Tbilisi 0193, Georgia. Tel.: +995 (32) 247 42 42

KORNELI KEKELIDZE NATIONAL CENTRE OF MANUSCRIPTS